THE BOOK WAS DRENCHED

TEXT FLY WITHIN THE BOOK ONLY

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_190833

UNIVERSAL
LIBRARY

إن أريد إلا الإصلاح ما استطعت وما توفيقي إلا بالله عليه توكلت

لله الحمد هر آن چیز که خاطر میخواست ✤ آخر آمد پس پرده تقدیر پدید
یعنی

بفضل رحمانی و امداد یزدانی باآئین نوی

★ حصه چهارم دفتر اول ★

مکتوبات امام ربانی

حضرت مجدد الف ثانی

الشیخ احمد سرهندی قدس سره

باهتمام و تصحیح خاکسار نور احمد عفا الله عنه پسروری ثم امرتسری

در مطبع مجدد مشی بخش واقع امرتسر مطبوع گردید

فہرست جدید کتاب مستطاب مکتوبات قدسی آیات حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی حصہ چہارم

صفحہ	مضمون کتاب
۲	**مکتوب دوصد و بست و یکم** در بیان خصائص و کمالات طریقہ علیہ نقشبندیہ
۳	سبب اظہار این چنین معارف بلند باوجود بعد آنہا
۳	سر حلقہ این طریقہ حضرت صدیق اکبر است
۳ و ۴	دو سوال متعلق باندراج نہایت در بدایت و جواب آن هر دو و بیان مراد از وصل عریان
۴	دو اعتراض متعلق بعدم تناہی تجلیات اسمائی وصفاتی و ذاتی و جواب آن هر دو و بیان
۴	معنی تجلی (۴) اگر پرسند کہ آن تجلیات را ذاتی بکدام اعتبار گویند گوئیم کہ الخ
۵	باید دانست کہ وصل در اکثر مواطن در رنگ مطلوب بیچون و بیچگون است
۵	واصلان این نہایت از این طریق و از طرق
۵	دیگر اقل قلیل اند - (۵) معنی سفر در وطن و خلوت در انجمن
۶	تفرقہ و عدم تفرقہ در حق منتہی مطلقا برابر نیست البتہ در نفس جمعیت باطن او برابر است
۶	و بعضی اوقات از تفرقہ ظاہر چارہ نبود
۶	سہ حصہ عباد مسلم از برای حق است
۶	سوال و جواب متعلق بہ بعضے عبارات مشایخ
۷	این طریق اقرب طرق است ← درین طریق در ابتدا حلاوت و وجدان است و در انتہا بیمزگی و فقدان بخلاف طرق دیگر -
۷	و در یک طریق در ابتدا قرب و شہود است و در انتہا بعد
۷	و حرمان و بیان سر این معنی ← اکابر این طریقہ احوال و مواجید را تابع احکام شرعیہ ساختہ اند و اذواق و معارف را خادم علوم دینیہ -
۸	سماع و رقص و انجو یزی نمایند و بذکر جہر اقبال نمیفرمایند
۸	آن تجلی ذاتی کہ دیگر از اکابر است ایشانرا دست نیست
۸	درین طریق پیری و مریدی تعلیم و تعلم طریقہ است
۸	نہ بکلاہ و شجرہ ← بیان تجویز تعدد پیر و فتوای علماء بخارا اندرین باب و بیان معنی پیر
۹	در یک طریق ریاضات و مجاہدات بانفس اماره بانیابت احکام شرعیہ است و التزام متابعت سنت سنیہ
۹	درین طریق تسلیک طالب مربوط بتصرف شیخ

صفحہ	مضمون کتاب
	معتقد است بے تصرف او کار نمی کشاید
۹	این بزرگواران چنانکہ قدرت بر اعطا نسبت دارند در سلب آن نسبت نیز قدرت دارند
۹	درین طریق افادہ و استفادہ بیشتر بسکوت است
۹	**مکتوب دوصد و بست و دویم** در بیان خرابی احوال و دید قصور اعمال -
۱۰	بزرگے فرموده است کہ مرید صادق آنست کہ مدت بست سال کاتب شمال او چیزے نیابد کہ بروے بنویسد - این فقیر بذوق میيابد کہ کافر فرنگ
۱۰	ازوے بمراتب بہتر است و از دلیل آن عاجز نیاید
۱۰	اگر پرسند - سوال و جواب متعلق بدین مضمون
۱۱	حصول رابطہ در زمان غیبت از پیر نعمتے است عظیم
۱۱	با وجود قرب قلوب خواہش قرب ابدان از دست نباید
۱۱	و اد - ۱۱ - **مکتوب دوصد و بست و سیوم**
۱۱	در تحریض بر اظہار احوال و واقعات پیش پیر خود -
۱۱ و ۱۲	**مکتوب دوصد و بست و چہارم** در رعایت آداب و بعضے نصایح - ۱۲ - فرموده اند کہ چون از همین
۱۲	یعین از راہ طاعت و نصیحت در آید دفع کردن
۱۲	آن متعسر است - ۱۲ - فقر و نامرادی جمال این طائفہ است و اقتدا بسید کونین -
۱۲	حق تعالی بکمال کرم کفیل رزق عباد خود شده است و ما و شما را ازین تردد فارغ ساخته پس غم متعلقان
۱۳	بحوالہ او باید نمود - ۱۳ - الشیخ فی قومه کالنبی فی امته
۱۳	اکابر طریقت بعضے از مریدان را بملاحظہ بعضے از مصالح پیش از وصول بمقام شیخی نوعے از اجازت میدہند -
۱۴	**مکتوب دوصد و بست و پنجم** در بیان آنکہ در بدایت این طریق احوالیکہ دیگران را در نہایت میسر میگردد میسر میشود و ظہور این احوال مستلزم کمال صاحب آن نیست -
۱۵	**مکتوب دوصد و بست و ششم** در بیان آنکہ فرصت حیات بسیار قلیل است و عذاب ابدی بران متفرع - ۱۵ - بیان اجتماع اہل الله
۱۵	در سرہند و جمعیت شان در خدمت حضرت ایشان
۱۵	بواسطہ رضا طلبی اہل و عیال خود را در بلا انداختن

صفحہ	مضمون کتاب
	از عقل دور اندیش بسیار دور است -
۱۵	دنیا در بیوفائی مثل است و اہل دنیا درخت و نبات مشہور +
۱۶	**مکتوب دوصد و بست و ہفتم**
۱۶	در بیان نصائح و مواعظ کہ بمقام شیخی تعلق دارد
۱۶	در بیان العارفین خیر من اخلاص المریدین
۱۶	و بیان سر آن و رفع توہم ازان -
۱۷	**مکتوب دوصد و بست و ہشتم** در نصائح کہ بمقام تکمیل و تعلیم طریقت تعلق دارد -
۱۷	مدار این طریق بر دو اصل است استقامت بر شریعت و رسوخ و ثبات بر محبت شیخ طریقت -
۱۸	فکر کار خود باید کرد تا ایمان بسلامت ببرد اجازت نامہ و مریدان بکار نخواہند آمد +
۱۸	**مکتوب دوصد و بست و نہم** در بیان آنکہ طریق ما ہمان طریق حضرت ایشان است و نسبت ہمان نسبت لیکن در تعمیم نسبت بتلاحق افکار است - ۱۸ - شیخ علاؤ الدولہ فرموده اند ہر چند وسائط بیشتر بود راہ نزدیکتر گردد +
۱۸	
۱۹	**مکتوب دوصد و بست و سی ام** در علو ہمت و عدم اکتفا بآنچہ حاصل شود -
۲۰	خواجہ نقشبند فرموده اند ہر چہ دیده شد و شنیده شد و دانسته شد آن ہمہ غیر است و او تعالی ورای این امور است
۲۰ و ۲۱	**مکتوب دوصد و سی و یکم** در جواب این سوالہ (۱) فرق میان حصول و وصول چیست (۲) اسماء کہ مبادی تعینات انبیاء است ہمان اسماء مبادی تعینات اولیاء است یا نہ (۳) منع از ذکر جہر چرا کنند حالانکہ ذوق و شوق مے بخشند
۲۲	عمل آنحضرت علیہ الصلوٰۃ و السلام دو قسم است بر سبیل عبادت و بر طریق عرف عادت خلاف اول بدعت است نہ دوم +
۲۲	**مکتوب دوصد و سی و دویم** در بیان حقیقت دنیائے دنیہ و قبح مزخرفات رذیہ آن و علاج ازالہ محبت این دنیہ +
۲۳	**مکتوب دوصد و سی و سیوم** در بعضے نصائح

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۲۴	حضرت خواجہ احرار قدس سرہ اند ہر چند کفر است کسے
	چنان کلان شود کہ اگر او بر ہم شود ہمہ عالم بر ہم شود
	اما چہ تواں کرد کہ ما را بے ما کلان ساختہ اند۔
۲۴ و ۲۵	**مکتوب دو صد و سی و چہارم** در بیان
	آنکہ حقیقت واجب الوجود تعالی وجود محض است
	و بیان تجلی ذاتی و معنی من عرف نفسہ فقد عرف ربہ
	و معنی آیہ اللہ نور السموات والارض
۲۶	اعیان ثابتہ نزد صاحب فصوص قدس سرہ و حقائق
	ممکنات نزد حضرت مجدد قدس سرہ۔
۲۷	اعیان ثابتہ نزد حضرت مجدد قدس سرہ
۲۸	عارف تام المعرفت چون بحضرت وجود ترقی نمود
	و در مقام عدم صرف نزول نماید الخ ؛
۲۸	پس ناچار شیطان آن عارف نیز حسن اسلام پیدا
	کند و نفس امارہ او مطمئنہ گشتہ از مولائے خود
۲۸	راضی گردد الخ ؛ - ۲۸ - از ینجا است کہ آن حضرت
	صلے اللہ علیہ وسلم فرمودہ اسلم شیطانی
۲۸	تا کہ خطہ و افراز ین معارف نصیب حضرت مہدی
۲۹	خواہد بود۔ ۲۹ - ممکنات بالذات محل شر و فساد
	اند و خیر و کمال را آنہا عاریتے است از حضرت وجود
۲۹	سوال و جواب متعلق باقتضاء عدم صرف بوجود
۲۹	صرف - ۲۹ - ایضاً سوال و جواب متعلق باتصاف
	عدم کہ معقول ثانی است بوجود خارجی۔
۳۰	ایضاً سوال و جواب متعلق ببودن صفات حقیقیہ
	در مراتب ظلال و عدم وجود ایشان در مرتبہ اصل
۳۰	معنی من عرف نفسہ فقد عرف ربہ و معنی اللہ
۳۱	نور السموات والارض - ۳۱ - من فسر القرآن
۳۱	برایہ فقد کفر - ۳۱ - ذوات و اصول ممکنات
	عدمات اند و نقائص ممکنات بمقتضیات آن
۳۱	عدمات - ۳۱ - بیان مصداق حسن و قبح و سبب
	تجویز متعات نساء جمیلہ بنکاحیہ و اماء جمیلہ۔
۳۲	ایاکم والمرد فان فیہم لونا کلون الحد۔
۳۲	بالدنیا والآخرۃ الاضرتان - مذمت دنیا و نیز
۳۲	حقائق ممکنات نزد شیخ محی الدین بن العربی
۳۳	این علوم و معارف کہ ہیچکس از اہل عصر بدان تکلم
	نہ فرمودہ از اشرف معارف اند و اکمل علوم کہ بعد
	از ہزار سال بر منصۂ ظہور آمدہ اند
۳۳	بر سر ہر مائۃ از علمای این امت مجددے تعین مینماید

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
	علی الخصوص بعد از گذشتن الف۔
۳۴	عارف تام المعرفۃ بعد از طی مراتب عروج
	و نزول چون بعدم صرف نزول نماید جمیع
	کمالات ورود ے ظہور خواہد یافت۔
۳۵	سوال و جواب متعلق بمرآۃ بودن عدم مر وجود را
۳۵	دلیل بر بودن این الہامات از علوم رحمانی نہ از
	وساوس شیطانی و سبب اظہار این علوم
۳۵	**مکتوب دو صد و سی و پنجم** در بیان آنکہ
	محبت این طائفہ سرمایہ سعادت دنیویہ و اخرویہ است
۳۶	اگر عالم عالم ظلمات در باطن بریزند و این محبت
	را بر پا دارند غم نباید خورد و اگر کوہ کوہ انوار
	و احوال بر باطن افاضہ کنند و سر موئے از این
	محبت بر دارند ہیچ خرابی نباید دانست۔
۳۶	**مکتوب دو صد و سی و ششم**
۳۶	در بیان بعضے از اسرار۔ شمار در ولایت
	موسوی یافت و از انجا کشیدہ و داخل دائرہ ولایت
	خاصہ محمدیہ ساخت زیادہ از بست روز نہ است
	شمار را در کنار خود داشتہ پرورش مینماید
۳۷	**مکتوب دو صد و سی و ہفتم** در ترغیب
	بتبعیت سنت سنیہ و در مدح طریقہ علیہ نقشبندیہ
۳۷	اکابر این طریق را اگر بالتزام سنت سنیہ با حوال
	و مواجید مشرف سازند نعمت عظیمہ بخشیدہ
	و اگر در ین التزام فتورے یابند احوال را نمی پسندند
۳۷	ہمچنان و جو گیان ہند و فلاسفہ یونان از قسم
	تجلیات صوری و علوم توحید وجودی بسیار دارند نتیجہ
۳۸	آن جز خرابی نیست - ۳۸ - آنچہ بر ملتزم راہ این طریق
	است اولاً تصحیح عقائد بر وفق آرائے اہل سنت
	و ثانیاً علم فرض و واجب و سنت و مندوب و
	تا شائبہ بعلوم صوفیہ نرسد۔
۳۸	**مکتوب دو صد و سی و ہشتم** در بیان آنکہ
	در نکتہ از خوان امید وار بہاست و لیکن مبادا
	کہ احوال مریدان باعث توقف پیران شود و بعجب
	آرد و باید کہ احوال مریدان موجب ترقیات
	پیران شود۔
۳۹	باید کہ خلطہ و طریقہ مثلاً قادریہ و نقشبندیہ نشود
۳۹	**مکتوب دو صد و سی و نہم** در جواب
	استفسار ہا کہ مکتوب الیہ نمودہ بود

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۴۰	مقصود از احوال گرفتاری محوا
۴۰	از مخلصان زلات معفو است
۴۰	قبل من قبل بلا علۃ۔ ۴۰ - استخا
	مسنون است و بیان تعداد استخار
۴۰	ازین قبیل است مدد ہائے کہ از ر
	کہ مناسب افعال اجسام است کما ہ
	و نصرۃ الاحبا ۔
۴۱	**مکتوب دو صد و چہل** در بیا
	این راہ و بعضے از فوائد کلمہ طیب
۴۱	ہر چہ در دیدہ و دانش در آید قابل
۴۱	نصیحت دیگر استقامت بر شریعت
	و تطبیق احوال خود با اصول ش
۴۱ و ۴۲	**مکتوب دو صد و چہل و یک**
۴۲	در بیان ترقی بعضے از یاران
۴۲	**مکتوب دو صد و چہل و د**
۴۲	بعضے سوالہا - ۴۲ - جواب آنکہ شغ
	تا کجاست و چہ مقدار حجب بآن بر
	و نفی و اثبات تا بچہ حد است و چہ
	باین کلمہ مرتفع مے شوند۔
۴۳	**مکتوب دو صد و چہل و س**
	در ترغیب بر طریقہ علیہ نقشبندیہ و
	اخلاص بے فنا صورت نہ بندد
۴۳ و ۴۴	عادات اکابر این طریقہ علیہ ۴۳ نقـ
	انباطن این اکابر چنان زائل گردد کہ
	سماع بتکلف و احضار امور انما یبنی
	بر تجلی ذاتی ایشان را دائمی است۔
۴۴	**مکتوب دو صد و چہل و چہا**
۴۴	در جواب کتابتے کہ مکتوب الیہ و
	احوال خود نوشتہ بود۔
۴۵	**مکتوب دو صد و چہل و پنج**
	در جواب استفسار ہا کہ مکتوب الیہ نمـ
۴۵	ذکر اللسان تعلقہ و ذکر القلب و سو
	الروح شرک و ذکر السر کفر۔
۴۶	امام غزالی تکفیر ابن سینا مینماید
۴۶	**مکتوب دو صد و چہل و ش**
	در بیان حصول مقام کہ متوقع میر محمد نعـ
	و مست رصدا بودہ۔

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۴۷	**مکتوب دوصد و چہل و ہفتم** در بیان آنکہ دلیل بر وجود حق تعالے ہمان وجود حق است
۴۷	عرفت ربی بفسخ العزائم لا بل عرفت فسخ العزائم
۴۹	**مکتوب دوصد و چہل و ہشتم** در بیان آنکہ کمل تابعان انبیا را از جمیع کمالات ایشان نصیب است و ہیچ ولی بمرتبہ ہیچ نبی نرسد و تحقیق آنکہ تجلی ذاتی کہ مخصوص بآن سرور گشتہ اند بچہ معنی است
۵۱	**مکتوب دوصد و چہل و نہم** در بیان فضائل سید الاولین والآخرین
۵۱ و ۵۲	**مکتوب چہل و پنجاہم** در جواب استفسارہا
۵۲	نسبت ہر چند بجہالت بمشد و بحیرت انجامد
۵۲	اصیل است - ۵۲ - با وجود زاد و راحلہ درین زمانہ کہ رفتن فرض مست یا نہ و جواب آن -
۵۲	**مکتوب دوصد و پنجاہ و یکم** در بیان فضائل
۵۳	خلفاء راشدین و فضل حضرات شیخین و بعضے از خصائص حضرت امیر و در بیان تعظیم اصحاب کرام رض و در بیان محامل صحیحہ منازعات ایشان
۵۳	حضرات شیخین و بیان انبیاء ماتقدم مناسبت بحضرت ابراہیم و حضرت موسیٰ و ارند و حضرت ذی النورین بحضرت نوح و حضرت امیر بحضرت عیسے علیہم الصلوٰۃ والسلام -
۵۳	مبادی تعینات خلفا اربع صفۃ العلم است
۵۳	و ایں ہفت رب محمد و ابراہیم و نوح است - حضرات شیخین حامل بار نبوت اند و حضرت امیر حامل بار ولایت و حضرت ذی النورین حمل بار ہر دو طرف دارند
۵۴	بیان سبب امر نمودن آنحضرت را بمتابعت
۵۴	ملت ابراہیم - ۵۴ - وجہ انتساب اکثر سلاسل
۵۴	اولیا بحضرت امیر - ۵۴ - بیان کمالات حضرات شیخین کہ بشبیہ بکمالات نبوت اند -
۵۴	نام حضرت امیر بر درجنت ثبت کردہ اند
۵۵	دخول جنت باستصواب و تجویز حضرات شیخین
۵۶	خواہد بود - ۵۶ - حضرت مہدی موعود نیز بر نسبت نقشبندیہ خواہد بود و تتمیم آن خواہد نمود -
۵۶	تربیت مقام اقطاب و ابدال و اوتاد مفوض بامداد حضرت امیر است -
۵۶ و ۵۷	سر قطب الاقطاب زیر قدم حضرت امیر است
۵۷	بیان بزرگی اصحاب پیغمبر علیہ علیہم الصلوٰۃ والسلام

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۵۷	محاربان حضرت امیر بر خطا بودہ اند -
۵۷	حکمت تاسیکے از اصحاب کرام رض -
۵۸	تاویل اطلاق لفظ جور کہ در کلام بعضے از فقہا بر معاویہ واقعہ شدہ است -
۵۸	اعتقاد در حق حضرت معاویہ و دیگر اصحاب کہ شریک بودند بوے
۶۱	**مکتوب دوصد و پنجاہ و دوم** در جواب استفسارہا -
۶۱	**مکتوب دوصد و پنجاہ و سیوم** در جواب اسولہ و در بیان بے نہایتی این راہ -
۶۱ و ۶۲	جواب قول شیخ اویس کہ اگر بجانب زمین نظر مے کنم زمین را نمے یابم - ۶۲ - ہمچنین آسمان و عرش و کرسی را نمے یابم الخ و بیان مقام اسلام و رضا و اطمینان و بیان قول سالکے کہ روح را سی سال بخدای پرستیدیم
۶۳	**مکتوب دوصد و پنجاہ و چہارم**
۶۳	در جواب بعضے اسولہ نسبت بعبارت رسالہ مبدا و معاد
۶۳	**مکتوب دوصد و پنجاہ و پنجم**
۶۳	در تحریض بر احیائے سنت سنیہ
۶۴	حکم کردن حضرت مہدی بقتل کردن عالم مدینہ کہ بایشان زبان طعن دراز خواہد کرد -
۶۴	**مکتوب دوصد و پنجاہ و ششم**
۶۴	در بیان معنی قطب و قطب الاقطاب و غوث و خلیفہ و تحقیق حدیث لواتزن ایمان ابی بکر مع ایمان امتی لرجح - ۶۵ - صاحب فتوحات مکیہ مے نویسد امن قریۃ و منۃ کانت او کافرۃ الا و فیہا قطب - ۶۶ - مقالہ عارف بجا رسد کہ در طرفۃ العین کسب جمیع کمالات ماتقدم مینماید - و نزد فقیر در یک لمحہ زیادہ از جمیع کمالات ماتقدم کسب مے فرماید - ۶۶ - استعداد جمیع اطفال مقتولان از دست فرعون بحضرت موسے منتقل گشت و بیان سر آن - ۶۶ - مریدان نیز اسباب کمالات پیرانند ۶۷ - تحقیق سلب ولایت بعد از مردن اولیا چنانکہ در نفحات است مگر از چہار کس - حکم بیت مستورات و بیان نحوست ایام و تحقیق الایام ایام اللہ
۶۷	**مکتوب دوصد و پنجاہ و ہفتم**

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۶۷	در بیان طریق بطریق اجمال -
۶۹	**مکتوب دوصد و پنجاہ و ہشتم**
۶۹	در بیان اقربیت حق تعالیٰ -
۷۰	**مکتوب دوصد و پنجاہ و نہم** در بیان ارسال رسل و حکم خاص در مادہ شاہق جبل و مشرکان زمان فترہ و اطفال مشرکان دار الحرب و تحقیق بعثت انبیاء در زمین ہند و دیگر
۷۰ و ۷۱	تحقیقات - ۷۰ - بیان مذہب ماتریدیہ و اشعریہ و صاحب فتوحات و رائے خاص حضرت مجدد قدس سرہ در مادہ شاہق جبل
۷۴	**مکتوب دو صد و شصتم** در بیان طریقیکہ حضرت ایشان را آن طریق ممتاز ساختہ اند و بیان ولایت صغری و ولایت کبرے و ولایت علیا و فضلیت نبوت بر ولایت و بیان لطائف عشرہ انسانی و بیان فضلیت عالم خلق بر عالم امر و کمالات عنصر خاک با بیان علوم غریبہ بمناسبہ ہر مقام -
۸۰	فہو بجانہ وراء الوراء ثم وراء الوراء ثم وراء الوراء ثم وراء الوراء
۸۲	درین مقام سالکے فرمودہ کہ سی سال روح را بخدائی پرستیدم - ۸۷ - فلا معنی لقول من قال
۸۷	بدایۃ الاولیا نہایۃ الانبیاء - ۸۸ - صوفیائے خام و علماء بے سر انجام فرائض و اخراب میسازند و در ترویج نوافل سعی مینمایند نمیدانند کہ ادا یک فرض بجماعت از ہزاران اربعین ایشان بہتر است
۸۸	فرائض ہمہ ہر چند قرب اصل مے بخشند ما افضل اینہا نماز است ۸۹ - بیان فضائل نماز و مزیت
۸۸ و ۸۹	عالم خلق بر عالم امر - ۸۹ - ہر عارفے را کہ بعالم
۸۹	امر مناسبت بیشتر باشد قدم او در کمالات ولایت زیادہ تر خواہد بود و ہر کرا بعالم خلق بیشتر مناسبت است قدم او در کمالات نبوت افزون تر -
۹۰ و ۹۱	بیان کمالات نفس مطمئنہ بعد از حصول شرح صدر
۹۱	کمالات نبوت در طبقہ صحابہ بیشتر پردہ و در تابعین و تبع تابعین بر سبیل قلت بعد ازان رو باستتار آوردہ بعد از مضی الف این دولت از سر تازہ گردد -
۹۱ و ۹۲	بیان علوم کہ مناسب مقام نبوت اند و علوم کہ مناسب مقام ولایت اند

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۹۲	تخم این طریقہ علیہ از بخارا و سمرقند آوردہ اند و در
۹۲	زمین ہند کہ مایہ اش از خاک یثرب و بطحا است شتند الخ
۹۳	سلوک این طریق مربوط بر ابطہ محبت بشیخ مقتدا
۹۳	است کہ چنان و چنین باشد - ۹۳ - و درین طریق
	احیا و اموات و صبیان و شیوخ و جوان و کہول
۹۴	مساوی باشند - ۹۴ - و این نور ہدایت او در
	میان او بیواسطہ و بوساطہ و بوسائط تا زمانے
	ساری است کہ طریق مخصوص او را متغیر نسازند
۹۴	پس احکام اجتہادیہ از امور محدثہ نباشند بلکہ از
۹۵	اصول دین بوند - ۹۵ - قطب ارشاد کہ جامع
	کمالات فردیت نیز باشد بسیار عزیز الوجود است
	بعد از قرون بسیار این نسم گوہرے بظہور می آید
	ایمان و رشد و معرفت از راہ او می آید الخ و تفصیل
	آنکہ کدام کس از و فیضیاب است و کدام کس از فیض
	او محروم است
۹۵ و ۹۶	**مکتوب دوصد و شصت و یکم** در بیان
	فضائل نماز و کمالات مخصوصہ آن و ضمن معارف بنماز
۹۷	این کمالیست کہ بعد از ہزار سال بوجود آمدہ است
	و آخر چیزے است کہ بزنگ اولیت برآمدہ -
۹۸	بیرقت و حقیقت خادمان شریعت اند و نبوت
	افضل از ولایت است اگرچہ ولایت آن نبی باشد
۹۹	**مکتوب دوصد و شصت و دوم** -
	و بیان آنکہ ارتباط ما جبی است و نسبت انعکاسی
	است در قرب و بعد تفاوت ندارد -
۹۹	**مکتوب دوصد و شصت و سیوم**
	در معارف کہ تعلق بکعبہ ربانی دارد و در بیان
۱۰۰	فضائل صلوتیہ - ۱۰۰ - مراد از حقائق الٰہی سر اوقات
	عظمت و کبریائی و اشتہ و نصیبے از حقائق الٰہی
	مخصوص باوقات است الا در نماز کہ معراج است
۱۰۱	**مکتوب دوصد و شصت و چہارم** در بیان
	آنکہ معاملہ خود را بحیرت و جہالت باید برد و بیان
	واقعہ بعضے مشایخ و تعبیر آن -
۱۰۳	**مکتوب دوصد و شصت و پنجم**
	در بیان آنکہ در عزلت باید کہ حقوق مسلمانان
۱۰۳	ضائع نشود و با بیان حقوق - شرائط اجابت دعوت
۱۰۴	عزلت از اغیار باید نہ زیارت -
۱۰۴	در عزلت تصحیح نیت باید کرد و جمعیت باطن متعوذ

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
	باید داشت -
۱۰۴	**مکتوب دوصد و شصت و ششم**
	در بیان بعضے عقائد بروفق آرائے اہلسنت
	با بیان رد فلاسفہ و در کمالات طریقہ نقشبندیہ
۱۰۵	این فقیر درین طریق سبق الف با تہجی حروف
	این راہ و دولت اندراج النہایۃ فی البدایۃ
	و سفر در وطن از حضرت خواجہ باقی باللہ
	آموختہ و حاصل کردہ ایشان در دو نیم ماہ این
	ناقابل را بہ نسبت نقشبندیہ رسانیدہ -
۱۰۶	فرض نخستین بر عقلا تصحیح عقائد است
۱۰۶	عقیدہ اول اللہ تعالیٰ بذات مقدس خود
	موجود است و اشیاء بایجاد او تعالیٰ الخ
۱۰۶ و ۱۰۷	بیان صفت العلم
۱۰۸	بیان صفۃ الکلام و صفۃ التکوین -
۱۰۹	عقیدہ دوم او تعالیٰ در ہیچ چیز حلول نکند
	و ہیچ چیز در و سے حال نبود
۱۰۹	عقیدہ سوم بیان احاطہ و قرب و معیت حق تعالیٰ
۱۰۹	احاطہ و قرب علمی گفتن از تاویلات متشابہ است
	و ما قائل بتاویل آن نیستیم
۱۰۹	معنی اذا تم الفقر فہو اللہ -
۱۱۰	صراد از انا الحق -
۱۱۰	عقیدہ چہارم و تغیر و تبدیل را بذات و صفات
	و افعال او تعالیٰ راہ نیست الخ
۱۱۰	عقیدہ پنجم او تعالیٰ غنی مطلق است ہم
	در ذات و ہم در صفات و ہم در افعال
۱۱۰	عقیدہ ششم او تعالیٰ از جمیع صفات نقص
	و سمات حدوث منزہ است الخ -
۱۱۰	بیان عینیت صفات و غیریت آنہا و تفصیل
	مذاہب اندرین مسئلہ -
۱۱۱	عقیدہ ہفتم او تعالیٰ قدیم و ازلی است
	و غیر او را قدم و ازلیت ثابت نیست و شیخ
	محی الدین بن العربی بقدم ارواح کمل قائل است
۱۱۱	عقیدہ ہشتم او تعالیٰ قادر و مختار است از شائبہ
	ایجاب و اضطرار منزہ است و رد مذہب فلاسفہ
۱۱۲	قول افلاطون بوقت بعثت حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام
۱۱۳	عبارات شیخ محی الدین ناظر بایجاب است و اعتقاد
	خاص حضرت ایشان در مادہ شیخ محی الدین بن العربی

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۱۱۴	عقیدہ نہم ممکنات بتمامہا جواہر و اعراض و عقول
	و نفوس و افلاک و عناصر بایجاد و فاعل مختار اند
	کہ از عدم بوجود آوردہ در وجود و بقا باو سبحانہ محتاج اند
	انبیا علیہم الصلوٰت والتسلیمات مراعات اسباب
	مینمایند و تفویض امر بحضرت حق میفرمایند -
۱۱۵	توسط اسباب منافی توکل نیست چنانچہ ناقصان
	گمان برده اند -
۱۱۵ و ۱۱۶ و ۱۱۶	عقیدہ دہم - و او تعالیٰ مرید خیر و شر است و خالق
	این ہر دو اما از خیر راضی است نہ از شر و بیان مذہب
	معتزلہ و فرق میان کسب و خلق -
۱۱۶	جزائے مخلد از برائے اعمال موقت جزائے وفاق
	است و بیان سبب آن
۱۱۶	دخول بہشت منوط بایمان است و ایمان فضل او است
	و دخول نار مربوط بکفر کہ شی است از ہوائے نفس امارہ
۱۱۷	عقیدہ یازدہم رویت حق جل و علا در آخرت
	مر مومنان را بہ بہشت بے جہت و بے کیف
۱۱۷	حاصل خواہد شد - مذہب شیخ محی الدین بن العربی در رویت
۱۱۷	عقیدہ دوازدہم بعثت انبیا رحمت عالمیان است
۱۱۷	سوال و جواب متعلق باین مسئلہ و بیان فوائد بعثت
۱۱۸	عقول در شناخت احکام شرعیہ دو دیافت حسن
	و قبح اشیا باوجود تصفیہ و تزکیہ کفایت نمیکنند
۱۱۹	رد ملاحدہ و زنادقہ کہ منکر تکلیفات شرعیہ اند
	و معترض اند بران -
۱۲۰	تجویز اجتہاد در حق انبیا علیہم الصلوٰت والتسلیمات
	و تجویز خطاء اجتہادی بغیر تقریر بران
۱۲۰	عقیدہ سیزدہم و چہاردہم - عذاب قبر مر کافران
	را و بعضے از عاصیان اہل ایمان را و سوال
	منکر و نکیر در قبر حق است
۱۲۱	عقیدہ پانزدہم روز قیامت بمعہ جملہ واقعات
	خود حق است
۱۲۱	عقیدہ شانزدہم حساب و میزان و صراط حق است
۱۲۲	عقیدہ ہفدہم بہشت و دوزخ موجود اند بعد از
	محاسبہ روز قیامت گروہے بہ بہشت و گروہے
	بدوزخ خواہند رفت
۱۲۲	صاحب فصوص گوید کہ آل ہمہ جہنم است و رد قول او
۱۲۳	عقیدہ ہژدہم ملائکہ بندہائے خدا اند معصوم از
	از معاصی الخ

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۱۲۴	عقیدہ نوزدہم ایمان عبارت از تصدیق قلبی است بآنچہ از دین بطریق ضرورت و تواتر رسیدہ است الخ۔
۱۲۴	علامت این تصدیق تبری است از کفر و کافری
۱۲۴	و آنچہ در کافری است از خصائص و لوازم آن
۱۲۴	بیان ادنائے این تبری و اعلائے آن۔
۱۲۴	غلطہ کردن فرقہ شیعہ در فہم معنی این تبری
۱۲۴	ہیچ عاقل تجویز نکند کہ اصحاب پیغمبر با اہلبیت او دشمن باشند۔
۱۲۴ و ۱۲۵	حضرت ابراہیم این بزرگی کہ یافت بواسطہ تبری از دشمنان او تعالیٰ بودہ۔
۱۲۵	نظر فقیر از برائے حصول رضائے حق تعالیٰ برابر این تبری نیست۔
۱۲۵	حق تعالیٰ را با کفر و کافری عداوت ذاتی است
	پس رحمت در آخرت با کافران نرسد بیان معنی حدیث سبقت رحمتی غضبی۔
۱۲۵	سوال و جواب متعلق باین مسئلہ۔
۱۲۵ و ۱۲۶	عذاب ابدی دوزخ جزائے کفر است و بس و سوال و جواب متعلق باین قول۔
۱۲۶	بیان حال شخصے کہ قریب باحتضار رسیدہ بود و توجہ حضرت ایشان بحال وے۔
۱۲۶	جواز نماز جنازہ بر مسلمانان کہ باوجود ایمان شوم اہل کفر مے نمایند۔
۱۲۶	نزد فقیر عذاب دوزخ مؤقت باشد یا مخلد مخصوص بکفر است و بصفات کفر و اہل کفر کہ گناہان ایشان الخ
۱۲۷	سوال و جواب متعلق باین مسئلہ و حکم قاتل مسلمان عمداً۔
۱۲۷ و ۱۲۸	تحقیق زیادت ایمان و نقصان آن و تفصیل مذاہب علما در و اعتراضات کہ بر مذہب امام اعظم کوفی رحمہ اللہ در این مسئلہ وارد مے شود۔

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۱۲۹	امام اعظم رح گوید انا مومن حقا و امام شافعی رح گوید انا مومن ان شاء اللہ تعالیٰ فی الحقیقت نزاع ایشان لفظی است
۱۲۹	عقیدہ بستم کرامات اولیاء اللہ حق است۔
۱۲۹	فرق میان معجزہ و کرامت۔
″	عقیدہ بست و یکم ترتیب افضلیت در میان خلفاء راشدین بترتیب خلافت است۔
″	افضلیت شیخین باجماع صحابہ و تابعین ثابت شدہ است
۱۳۰	اما تفضیل عثمان بر علی پس اکثر علماء اہل سنت بر آنند کہ افضل بعد از شیخین عثمان است پس علی
۱۳۰	مراد از قول امام اعظم من علامات السنۃ تفضیل الشیخین و محبۃ الختنین
۱۳۰	بیان حکم منکر این افضلیت بترتیب مذکور۔
۱۳۰	ایذائیکہ بحضرت پیغمبر از راہ خلفاء او میرسد در رنگ ایذائے است کہ از راہ اما مین باو رسیدہ۔
۱۳۰	افضلیت باعتبار کثرت ثواب نزد خدائے جل و علا انجامد او است نہ بمعنی کثرت ظہور فضائل و مناقب۔
۱۳۱	قال الکامل یحمل ما جاء لاحد من الصحابۃ من الفضائل ما جاء لاعلی۔
۱۳۱	و آنکہ ہمہ را برابر داند بوالفضول است
۱۳۱	بیان مراد از قول صاحب فتوحات مکیہ سبب ترتیب خلافتہم مدۃ اعمارہم
۱۳۱	قال التفتازانی وما وقع من الحاربات لم یکن عن نزاع فی خلافۃ بل عن خطأ فی الاجتہاد
۱۳۲	ما را با محاربان حضرت امیر ہیچ آشنائی نیست بلکہ جائے آنست کہ در آزار باشیم اما چون اصحاب پیغمبر اند الخ۔ حضرت امیر برحق بود و مخالفان

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
	ایشان بر خطا و زیادہ بریں فضول است۔
۱۳۲	بعد از تصحیح عقائد از تعلم احکام فقہ چارہ نبود و عمل بمقتضائے این علم نیز ضروری است۔
۱۳۲	بیان فضائل نماز اول از اسباغ در وضو چارہ نبود الخ
۱۳۳	اتیان مستحب را اندک ندانند۔
۱۳۳	اگر تمام دنیا یک فعل مرضی حق تعالیٰ معلوم شود و عمل بمقتضائے آن میسر گردد مغتنم است۔
۱۳۳	اہتمام باید نمود کہ نماز فرض بے جماعت ادا نشود بلکہ تکبیر اولے با امام ترک نشود۔
۱۳۳	طمانینت در رکوع و سجود فرض است یا واجب و در قومہ بعد از رکوع و استیادن طمانینت درکار است کہ فرض است یا واجب یا سنت و ہمچنین در جلسہ۔
۱۳۴	بیان مواضع نظر در نماز و فائدہ آن
۱۳۴	بعد از تحصیل و جناح اعتقادی و عملی سلوک طریقہ صوفیہ است نہ از برائے تحصیل امر زائد بلکہ از برائے تحصیل یقینے کہ بہ تشکیک مشکک زائل نگردد۔
۱۳۴	مقصود از سلوک طریقہ صوفیہ نہ آنست کہ صور و اشکال غیبی را مشاہدہ کنند کہ این داخل لہو است صور و انوار حسی چہ نقصان دارد کہ کسے الخ۔
۱۳۴	در میان طرق صوفیہ اختیار کردن طریقہ نقشبندیہ اولی و انسب است۔ و بیان سبب این اولویت۔
۱۳۵	زجر نمودن حضرت خواجہ باقی باللہ شیخ کمال را کہ در وقت افتتاح طعام اسم اللہ را بلند گفتہ
۱۳۵	حضرت خواجہ نقشبند علماء بخارا را جمع نمودہ بخانقاہ امیر کلال بردند تا ایشان را از ذکر جہر منع فرمایند۔

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۱۳۵	احوال و مواجید کہ بر امور نامشروعہ مترتب شوند
	نزد فقیر از قبیل استدراج است اہل استدراج
	را نیز احوال و اذواق دست میدہد چنانچہ حکمائے
	یونان و جوگیہ و براہمہ ہند و رہبانیہ نصاریٰ شریک اند
۱۳۵	علامت صدق احوال موافقت علوم
	شرعیہ است با اجتناب از ارتکاب امور محرمہ
۱۳۵	بدانند کہ سماع و رقص فی الحقیقت داخل لہو
	و لعب است -
۱۳۵	بیان آنکہ مراد از قول حق سبحانہ و من الناس
۱۳۶	من یشتری لہو الحدیث سرود است
	بنقل صحابہ و تابعین و فقہا رضی اللہ تعالیٰ عنہم
۱۳۶	عمل صوفیہ در حل و حرمت سندیت اینجا
	قول امام ابی حنیفہ و امام ابی یوسف و
	امام محمد معتبر است نہ عمل ابی بکر شبلی و ابی الحسن
	نوری -
۱۳۶	صوفیان خام این وقت حل پیران خود را
	بہانہ ساختہ سرود و رقص را دین و ملت خود
	قرار گرفتہ اند الخ -

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۱۳۷	**مکتوب دوصد و شصت و ہفتم**
	در بیان آنکہ اسرار و دقائق کہ حضرت ایشان
	بآن متمیز گشتہ اند شمہ ازان بظہور نمیتوان
	آورد بلکہ برمز و اشارات نیز ازان باب سخن
	نمیتوان کرد و آن اسرار مقتبس از مشکوٰۃ
	نبوت اند و ملائکہ عالین نیز درین دولت
	شریک اند -
۱۳۸	ابو ہریرہ گوید کہ من از رسول خدا دو نوع
	علم اخذ نمودم الخ -
۱۳۸	برکات طریقت تا زمانے فائض است
	کہ احداث در طریقت پیدا نشدہ است الخ
۱۳۸	**مکتوب دویست و شصت و ہشتم**
	در بیان آنکہ علم وراثت انبیا چیست و مراد
	از علما کہ در حدیث علماء امتی کانبیاء بنی
	اسرائیل واقع شدہ اند کدام اند و در بیان
	آنکہ علم اسرار کہ از وراثت انبیا باقی ماندہ
	است غیر آن اسرار است کہ اولیاء امت بآن
	تکلم نمودہ اند از توحید وجودی و بیان اطلاق قرب

نمبر صفحہ	مضمون کتاب
۱۳۸	عالم وارث کسے است کہ او را از ہر دو نوع
	علم سہم بود نہ آنکہ او را از یک نوع نصیب بود
	و از نوع دیگر -
۱۳۹	جمعے از نارسائی بکمالات نبوت گفتہ اند
	الولایۃ افضل من النبوۃ و جمعے دیگر در
	توجیہ آن گفتہ کہ ولایت نبی افضل است از
	نبوت نبی - این ہر دو فریق حقیقت نبوت را
	نادانستہ حکم بر غائب کردہ اند -
۱۳۹	ترجیح صحو بر سکر بخلاف جمعے از مشائخ -
۱۴۰	کفر و جہل مناسب مقام ولایت است و
	اسلام و معرفت مناسب مرتبۂ نبوت -
۱۴۰	قولہ تصور کفرت بدین اللہ و الکفر واجب
۱۴۰	سوال و جواب -
۱۴۰	انبیا این ہمہ کلانی و بزرگی کہ یافتند
	از راہ نبوت یافتند نہ از راہ ولایت -

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى وَبَارَكَ وَسَلَّمَ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَعَلٰى
جَمِيْعِ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِيْنَ وَالْمَلٰٓئِكَةِ الْمُقَرَّبِيْنَ وَعَلٰى
عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِيْنَ وَعَلَيْنَا مَعَهُمْ اَجْمَعِيْنَ
اٰمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْنَ ثُمَّ اٰمِيْن
ثُمَّ اٰمِيْن ۵ ۵

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا

حصہ چہارم

در مطبع مجددی امرتسر شد عمدہ ماہ رجب ۱۳۲۹ھ مطبوع گردید

حق

حق

حق

لله وکیل و علیم و حسبنا

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب (۲۲۱) دویست و بیست و یکم

بسید حسین مانک پوری صدور یافته در بیانِ خصائص و کمالاتِ طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه مشتمل بر فضیلت این طریق و اندراج نهایت در بدایتِ آن با بیانِ نهایت این طریق مشتمل بر سفر در وطن و خلوت در انجمن و تقدم جذبه بر سلوک و ابتدائے سیر از عالمِ امر و بودن این طریق اقربِ طرق که البته موصل است و بودن این طریق بر نهجیکه در ابتداءِ آن حلاوت و وجدان است و در انتها بے مزگی و فقدان که از لوازمِ یاس است و همچنین در ابتداءِ این طریق قرب و شهود است و در انتها بعد و حرمان و اکابر این طریقهٔ علیه احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند و اذواق و معارف را خادمِ علومِ دینیه داشته و درین طریق پیری و مریدی تعلیم و تعلم طریقت است نه کلاه و شجره و درین طریق ریاضات و مجاهدات بانفسِ امّاره باتیانِ احکامِ شرعیه است و التزامِ متابعتِ سنتِ سنیه علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة و درین طریق تسلیکِ طالب مربوط بتصرفِ شیخِ مقتدا است و این بزرگواران همچنانکه قدرتِ کامله بر اعطائے نسبت دارند در سلبِ آن نسبت نیز قدرتِ تامه دارند و درین طریق بیشتر افاده و استفاده بسکوت است و آن سکوت از لوازمِ طریق ایشان است و ما یناسبک الحمد لله رب العلمین والصلوٰة والسلام علی سید المرسلین و آله

بسم الله الرحمن الرحیم

الطَّاهِرِيْنَ وَعَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ اَخَوِی اعزی سیادت پناہی میر سید حسین دور افتادگان را فراموش نکردہ باشند و رعایتِ آداب این طریقہ علیہ را کہ از سائرِ طرقِ مشائخِ کرام بوجوہ امتیاز دارد از دست ندادہ باشند کہ فرصت ملاقاتِ شما بسیار اندک بود بنا بر ملاحظۂ این معنی بعضے از خصائص و کمالاتِ این طریقۂ علیہ را در ضمنِ علومِ بلند و معارفِ ارجمند در معرضِ تحریر مے آرد ہر چند میداند کہ ادراکِ این قسم علوم و معارف بالفعل از اذہانِ متمعان بعید است امّا اظہار اینچنین معارف بدو ملاحظہ است یکے آنکہ مستمع را استعداد این علوم ہست اگرچہ بالفعل دور از کار او مینماید دوم آنکہ اگرچہ در ظاہر مخاطب معین است امّا فی الحقیقت مخاطب کسے است کہ محرم این معاملہ است اَلسَّیْفُ لِلضَّارِبِ مثلِ مشہور است اے برادر سرِ حلقۂ این طریقۂ سنیہ حضرت صدیق اکبر است رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ کہ بتحقیق افضل جمیع بنی آدم است بعد از انبیا علیہم الصلوٰت والتسلیمات و بہمین اعتبار در عباراتِ اکابر این طریقہ واقع شدہ است کہ نسبتِ ما فوق ہمہ نسبتہا است چہ نسبتِ ایشان کہ عبارت از حضور و آگاہیِ خاص است ہمان نسبت و حضورِ حضرتِ صدیق است کہ فوقِ سائر آگاہی ہا است و درین طریق اندراج نہایت در بدایت است حضرتِ خواجہ نقشبند قُدِّسَ سِرُّہٗ فرمودہ اند کہ ما نہایت را در بدایت درج میکنیم مصرع قیاس کن ز گلستانِ من بہار مرا۔ اگر پرسند کہ چون نہایت دیگران در بدایتِ ایشان مندرج شد پس نہایتِ ایشان چہ خواہد بود و ایضاً نہایتِ دیگران ہر گاہ وصول بحق باشد سُبْحَانَہٗ پس سیرِ ایشان از حق بکجا خواہد شد لَیْسَ وَرَاءَ عُبَّادَانَ قَرْیَۃٌ وَمثل مشہور است جواب گوئیم کہ نہایتِ این طریقۂ علیہ اگر میسر شود وصلِ عریان است کہ علامتِ حصولِ آن حصول یاس است از حصولِ مطلوب فَافْہَمْ فَاِنَّ کَلَامَنَا اِشَارَۃٌ لَا یُدْرِکُہَا اِلَّا الْاَقَلُّ مِنَ الْخَوَاصِّ بَلْ مِنْ اَخَصِّ الْخَوَاصِّ علامتِ حصولِ آن دولتِ عظمیٰ را برائے آن مذکور ساخت کہ جمعے ازین طائفہ دم از وصلِ عریان زدہ اند و طائفۂ دیگر یاس از حصولِ مطلوب قائل گشتہ امّا جمعِ این دو دولت را اگر را بایشان عرض کردہ شود نزدیک است کہ آن را جمعِ ضدین انگارند و از جملۂ محالات شمارند جمعے کہ ادّعاءِ وصل مینمایند یاس را حرمان میدانند و جماعت کہ

دوم

علیہ

فرمودند

فی

مدعی یاس اند وصل را عین فصل مے انگارند این همه علامت نارسائی است آن منزلت علیا غایتہ ما فی الباب پرتوے
ازان مقام عالی بر باطن ایشان تافتہ است جمعے آنرا وصل انگاشتہ اند وجمعے دیگر یاس این تفاوت از راہ استعداد
ہر کدام میخیزد ومناسب استعداد طائفہ وصل است ومنافی استعداد طائفہ دیگر یاس نزد این حقیر استعداد یاس نیکوتر
است از استعداد وصل ہرچند آنجا وصل و یاس ملازم یکدیگر اند وجواب اعتراض دیگر نیز ازین جواب لائح گشت
چہ وصل مطلق دیگر است ووصل عریان دیگر شتان ما بینہما ونعنی بالوصل العریان رفع الحجب کلہا
وزوال الموانع باسرہا ولما کان اعظم الحجب واقواہا ہی التجلیات المتنوعۃ والظہورات
المختلفۃ لابد ان تنقضی وتتوتلک التجلیات والظہورات بتمامہا سواء کان التجلی والظہور فی
مرایا الامکانیۃ او المجالی الوجوبیۃ فانہما فی حصول نفس الحجب سواء وان کان التفاوت
بینہما فی الشرف والرتبۃ وہو خارج عن نظر الطالب اگر پرسند کہ ازین بیان لازم می آید کہ تجلیات را
نہایت باشد وحال آنکہ مشائخ طریقت تصریح کردہ اند کہ تجلیات را نہایت نیست جواب گوئیم کہ بے شک
تجلیات بر نقدیریست کہ سیر در اسماء وصفات بتفصیل واقع شود وبرین تقدیر وصول بحضرت ذات تعالی
وتقدس میسر نیست ووصل عریان حاصل نہ وصول بحضرت ذات تعالی وتقدس منوط بطے اسماء وصفات
است ببہیل اجمال پس تجلیات را نہایت باشد اگر گفتہ شود کہ تجلیات ذات را نیز بے نہایت گفتہ اند چنانکہ
حضرت مولوی جامی قدس سرہ در شرح لمعات بآن تصریح نمودہ است پس تجلیات را نہایت گفتن بکدام
وجہ است آید جواب گوئیم کہ آن تجلیات ذاتیہ نیز بے ملاحظہ شیون واعتبارات نیست کہ تجلی بے آن ملاحظہ
ممکن نیست وآنچہ ما در صدد بیان آنیم امرے است ماورائے تجلیات صفاتی باشد آن تجلیات یا ذاتی
چہ اطلاق تجلی دران موطن جائز نیست ہر تجلی کہ باشد زیرا کہ تجلی عبارت از ظہور شی است در مرتبہ ثانی
یا ثالث یا رابع الی ما شاء اللہ تبارک تعالی وایں جا مراتب ہمہ ساقط گشتہ است ومسافت بتمام طی شدہ
اگر پرسند کہ آن تجلیات اذاتی بکدام اعتبار گفتہ شود گوئیم کہ تجلیات اگر بملاحظہ معانی زائدہ است تجلیات
صفات است واگر بملاحظہ معانی غیر زائدہ تجلیات ذات لہذا ظہور وحدت را کہ تعین اول است

وزائد بر ذات نیست تعالی تجلی ذات گفته اند و مطلب ما حضرت ذات است تعالی و تقدس که ملاحظهٔ معانی را دران موطن اصلا گنجایش نیست زائد باشند آن معانی یا غیر زائد زیرا که معانی بتمام بطریق اجمال طے شده بحضرت ذات تعالی و تقدس وصول میسر شده است باید دانست که وصل در آن موطن در رنگ مطلب بیچون و بیچگونه است اتصالے که عقل آنرا فهم کند از مبحث خارج است وشایان آن جناب قدس نیست زیرا که چون را بچون راه نیست لَا یَحْمِلُ عَطَایَا الْمَلِكِ اِلَّا مَطَایَاهُ اتصال نے تکیف بیقیاس ؎ هست رب الناس را با جان ناس ؎ هیچ کس از مشایخ این طریقهٔ علیه از نهایت طریق خود خبر نداده است از ابتداء طریقت خود خبر گفته اند که نهایت را دران اندراج است هرگاه بدایت ایشان نهایت آمیز باشد نهایت هم باید که مناسب آن بدایت باشد و آن همان است که این فقیر باظهار آن امتیاز یافت ؎ اگر باد شه بر در پیر زن ؎ بیاید تو اے خواجه سلامت مکن ؎ لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَلَهُ الْمِنَّةُ عَلٰی ذٰلِكَ اے برادر وصلان این نهایت ازین طریق واز طرق دیگر اقل قلیل اند اگر بتعداد افراد آن نماید نزدیک است که نزدیکان دوری جویند واز انکار بعیدان خود چه استبعاد نماید کُلُّ ذٰلِكَ لِكَمَالِ الْوُصُوْلِ اِلٰی نِهَایَةِ النِّهَایَةِ بِصَدَقَةِ حَبِیْبِهٖ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَکْمَلُهَا واز جملهٔ خصائص این طریقهٔ علیه سفر در وطن است که عبارت از سیر انفسی است هرچند سیر انفسی در جمیع طرق مشایخ ثابت است اما آن سیر در نهایت میسر میشود بعد از قطع سیر آفاقی و درین طریق ابتداء ازین سیر است و سیر آفاقی در ضمن این سیر قطع میباید پس منشأ این سیر که در ابتداء حاصل میگردد اندراج النهایت فی البدایت گشت و خاصهٔ دیگر خلوت در انجمن است که متفرع است بر سفر در وطن هرگاه که سفر در وطن میسر شد پس در انجمن تفرقه نیز در خلوت خانهٔ وطن سفر نماید و تفرقهٔ آفاق بحجرهٔ انفس راه نیابد این خلوت هرچند منتهیان طرق دیگر را نیز میسر است اما درین طریق چون در ابتداء دست میدهد از خواص این طریق گشت باید دانست که خلوت در انجمن بر تقدیرے است که درهاے خلوتخانهٔ وطن را ببسته باشد و روزنهاء امید دوخته یعنی در انجمن تفرقه ملتفت احدے نگردد

ومتکلم ومخاطب نباشد نه آنکه چشم را بپوشد وحواس را بتکلف معطل سازد که آن منافی این طریق است
آے برادر این همه تمحل وتکلف در ابتداء ودر وسط است ودر انتها ازین تحلات هیچ در کار نیست در عین
تفرقه بجمعیت است ودر نفس غفلت حاضر ازینجا کسے گمان نکند که تفرقه وعدم تفرقه در حق منتهی مطلقا
مساوی است لا بلکه مراد آنست که تفرقه وعدم تفرقه در نفس جمعیت باطن او برابر اند معذلک اگر ظاهر را
باباطن جمع سازد وتفرقه را از ظاهر نیز دفع نماید اولی وانسب خواهد بود قال الله سبحانه وتعالی امرا
لنبیه علیه وعلی اله الصلوة والسلام واذکر اسم ربک وتبتل الیه تبتیلا باید دانست که در بعضی اوقات
از تفرقه ظاهر چاره نبود که حقوق خلق ادا باید پس تفرقه ظاهر نیز در بعضی اوقات مستحسن گشت اما تفرقه
باطن در هیچ وقتے از اوقات جائز نیست که آن خالص از برائے حق است سبحانه پس سه حصه از عباد
مسلم از برائے حق شد تعالی باطن تمام ونصفے از ظاهر ونصف دیگر از ظاهر از برائے ادائے حقوق خلق
باقی ماند اما در ادائے آن حقوق هرگاه امتثال اوامر حق است سبحانه آن نصف دیگر نیز راجع بحق گشت
سبحانه الیه یرجع الامر کله فاعبده وتوکل علیه وما ربک بغافل عما تعملون ودرین طریق
تقدم جذبه است بر سلوک وابتداء سیر از عالم امر است نه از عالم خلق بخلاف اکثر طرق دیگر وقطع منازل
سلوک در ضمن طے معارج جذبه مندرج است وسیر عالم اخلق در تحت سیر عالم امر میسر پس اگر باین اعتبار
درین طریق اندراج البدایت فی النهایت هم گویند گنجایش دارد پس معلوم شد که سیر ابتداء درین طریق در
سیر انتها مندرج است نه آنکه از انتها برائے سیر ابتداء فرود آیند وبعد از تمامی سیر نهایت در بدایت سیر کنند ازینجا
باطل شد زعم کسیکه میگوید که نهایت این طریق بدایت طرق سائر مشایخ است اگر کسے گوید که در عبارت
بعضے از مشایخ این طریقه واقع شده است که ایشان را سیر در اسما وصفات بعد از تمامی نسبت ایشان واقع
میشود پس درست آمد که نهایت ایشان بدایت دیگران شد چه سیر در اسما وصفات در ابتداء است نسبت سیر
وتجلیات ذاتیه در جواب گوئیم که ایشان را سیر در اسما وصفات بعد از سیر در تجلیات ذاتیه نیست بلکه درین
همین سیر آن سیر هم واقع میشود وغایت ما فی الباب چون سیر اسمائے وصفاتی بسبب عروض بعضی از

ف ١ یعنی بروں نام پروردگار خود بر زبان راندن وبگذاشتن همه علوم را غیر علم بوجود او یعنی
از همه جهت گسستن وبوجود او پیوستن ١٢ منه عفی عنه ف ٢ قوله الا بترخیص الخ یعنی
بترخیص وبسے دیدن گزاردن نماز در حالت مشغولی بکار دنیا که آن نیز بعبادت
دنیست لکن ادا اولی لکن برادر
اما بترخیص پیغمبر صلعم ودر آخر
ودر آخر سوره مزمل وپاره تبارک ١٢ منه عفی عنه ف ٣ قوله بعضی اوقات الخ یعنی
وبعضی اوقات نفرقه ظاهر نیز
ودر اول وآخر ١٢ منه عفی عنه ف ٤ قوله سیر ابتداء الخ
ف ٥ قوله مشایخ این طریقه را ١٢ منه عفی عنه ف ٦ قوله مشایخ طرق دیگر ١٢ منه عفی عنه
ف ٧ قوله نسبت ایشان باعداد تمامی ١٢ منه عفی عنه ف ٨ قوله مشایخ این طریقه علیه الرحمة ١٢ منه عفی عنه
ف ٩ قوله تالی آید که نهایت ایشان بدایت ١٢ منه عفی عنه

ع پس باید که نهایت مشایخ خود را بدایت شان بگوید و همو کما ترے ۱۲

عوارض ظهور میکنند و سیر تجلیات ذاتی مستور میگردد و متخیل میشود که آن سیر را تمام کرده داخل تجلیات آسمانی و صفاتی گشته است و به چنین است آرے بعد از تمامی سیر در مدارج ولایت رجوعے بعالم واقع میشود از برائے دعوت خلق بحق جل و علا اگر آن رجوع را نهایت ایشان دانسته بدایت خود تصور کرده باشند بعید نیست اما چه میگویید مشایخ او نیز در نهایت همین رجوع دارند و ایضاً مراد از نهایت و بدایت بدایت و نهایت ولایت است و این سیر رجوع بولایت تعلق ندارد و نصیبے است از مرتبه دعوت و تبلیغ و این طریق اقرب طرق است و البته موصل حضرت خواجه نقشبند قدس سره فرموده اند طریق ما اقرب طرق است و فرموده اند از حق سبحانه و تعالیٰ طریقے خواستم که البته موصل باشد و این خواست ایشان باجابت مقرون گشته است چنانچه در رشحات از حضرت خواجه احرار قدس سره نقل کرده است چرا اقرب نباشد و موصل نبود که انتهاء در ابتداء آن اندراج یافته است خیلے بید و لئے باشد که درین طریق داخل شود و استقامت نه ورزد و بے نصیب برود مصرع خورشید نه مجرم را کسے بینا نیست ۱۲ آرے اگر طالبے بدست ناقصے افتد گناه طریق چیست و تقصیر طالب کدام زیرا که فی الحقیقت راهبر این طریق موصل است نه نفس این طریق و درین طریق در ابتداء حلاوت و وجدان است و در انتها بے مزگی و فقدان که از لوازم یاس است بخلاف طرق دیگر که در ابتداء بے مزگی و فقدان دارند و در انتها حلاوت و وجدان و همچنین درین طریق در ابتداء قرب و شهود است و در انتها بعد و حرمان بخلاف طرق سائر مشایخ کرام تفاوت طرق ازینجا قیاس باید کرد و بزرگی این طریق عالی را باید دریافت چه قرب و شهود و حلاوت و وجدان از دوری و مهجوری خبر میدهد و بعد و حرمان و بے حلاوتی و فقدان از نهایت قرب فهم من فهم در شرح این سر این قدر روا نماید که هیچکس از نفس خود بخود نزدیکتر ے ندارد و نسبت قرب و شهود و حلاوت و وجدان در حق نفس خود او را مفقود است و نسبت بغیر خود که با او مباینت دارد این نسبت با موجود فالعاقل تکفیه الاشارة و اکابر این طریقه علیه احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند و اذواق و معارف را خادم علوم دینیه داشته جواهر نفیس شرعیه را در رنگ طفلان بجوز و مویز وجد و حال عوض نمیکنند و به ترهات صوفیه مغرور و مفتون

کلمات سکریه ۱۲

نمیکروند اگر الیکه بارتکاب محظوراتِ شرعیه وخلافِ سنتِ سنیه حاصل شود قبول ندارند ونخواهند از ینجا است
که سماع وقص را تجویز نمے نمایند وبذکرِ جهر اقبال نمیفرمایند حالِ ایشان بر دوام است ووقتِ ایشان
براستمرار آن تجلی ذاتی که دیگران را کالبرق است ایشان را دائمی است حضورے که غیبت در قفاے
آن باشد نزد این بزرگواران از حیز اعتبار ساقط است بلکه کارخانه ایشان از حضور وتجلی بلند تر است
چنانکه اشارتے بآن رفته حضرت خواجهٔ احرار قدس سره فرموده اند که خواجگانِ این سلسله علیه قدس
الله تعالی اسرارهم بهرزه تراثی ورقاصی نسبت ندارند کارخانه ایشان بلند است ودرین طریق پیری
ومریدی بتعلیم وتعلم طریقه است نه بکلاه وشجره که در اکثر طرقِ مشایخ رسم شده است حتی که متاخران ایشان
پیری ومریدی را منحصر بر کلاه وشجره ساخته اند از ینجا است که تعدد پیر تجویز نمے نمایند ومعلم طریقت را مرشدے
نامند وپیر نمیدانند ورعایتِ آدابِ پیری را در حق او بجا نمے آرند این از کمال جهالت ونارسائی ایشان
است نمیدانند که مشایخ ایشان پیر تعلیم وپیر صحبت را نیز پیر گفته اند وتعدد پیر تجویز فرموده اند بلکه در حینِ حیاتِ
پیر اول اگر طالبے رشد خود را در جائے دیگر بیند بے انکار پیر اول جائز است که پیر ثانی اختیار کند حضرت
خواجهٔ نقشبند قدس سره در باب تجویز این معنی از علمائے بخارا فتوے درست فرموده بودند آرے اگر
از پیرے خرقهٔ ارادت گرفته باشد از دیگرے خرقهٔ ارادت نگیرد واگر گیرد خرقه تبرک گیرد از ینجا لازم نمی آید
که پیر دیگر را اصلا نگیرد بلکه روا است که خرقهٔ ارادت از یکے گیرد وتعلیم طریقت از دیگرے وصحبت با ثالث
دارد واگر این هر سه دولت از یکے میسر گردد چه نعمتے است وجائز است که تعلیم وصحبت از مشایخ متعدده
استفاده نماید وباید دانست که پیر آنست که مرید را بحق سبحانه رهنمائی فرماید این معنی در تعلیم طریقت بیشتر
ملحوظ است واضح تر است پیر تعلیم هم استادِ شریعت است وهم رهنمائے طریقت بخلاف پیر خرقه پس
رعایتِ آدابِ پیر تعلیم بیشتر بجا باید آورد وباسم پیری او احق باشد ودرین طریق ریاضات ومجاهدات
بنفسِ امّاره باتیانِ احکامِ شرعیه است والتزامِ متابعتِ سنتِ سنیه علی صاحبها الصلوٰة والسلام
والتحیة نه آنکه مقصود از ارسالِ رسل وانزالِ کتب رفعِ هواهاے نفسِ امّاره است که بمعاداتِ مولاے

نفوس

خود جل سلطانه منتصب گشته است پس رفع هوائے نفس مربوط باتیان احکام شرعیه گشت هر قدر که در شریعت راسخ تر باشد از هواهائے نفس بعید تر بود پس هیچ چیز بر نفس امّاره شاق تر از امتثال اوامر و نواهی شریعت نبود و خرابی او جز در تقلید صاحب شریعت متصور نباشد ریاضات و مجاهدات که بماورا تقلید سنت اختیار کنند معتبر نیست که جوگیه و براهمه هند و فلاسفه یونان درین امر شرکت دارند و آن ریاضات در حق ایشان جز ضلالت نمی افزاید و غیر خسارت راه نمے نماید و درین طریق تسلیک طالب مربوط بتصرف شیخ مقتدا است بے تصرف او کار نمیکشاید چه اندراج نهایت در بدایت اثر توجه شریف اوست بحصول معنی هیچونی و بچگونگی نتیجه بکمال تصرف او کیفیت هیچودی که آنرا راه مخفی اعتبار کرده اند بحصول آن در اختیار مبتدی نیست و توجهے که معرّا از شش جهت است وجود آن در خور حوصله طالب نه

نقشبندیه عجب قافله سالارانند که بر انداز ره پنهان بحرم قافله را ره این بزرگواران همچنانکه قدرت کامله بر اعطاء نسبت دارند و حضور و آگاهی را در اندک وقت بطالب صادق عطا میفرمایند در سلب آن نسبت نیز قدرت تامه دارند و بیک بے التفاتی صاحب نسبت را مفلس می سازند بلکه آنها که میدهند میستانند هم اعاذنا الله سبحانه من غضبه و غضب آبائه الکرام و درین طریقه علیه بشتر افاده و استفاده بسکوت است فرموده اند هر که از سکوت ما منتفع نشد از کلام ما چه نفع خواهد گرفت و این سکوت را به تکلف اختیار نکرده اند بلکه از لوازم طریق ایشانست چه از ابتداء توجه این بزرگواران باحدیت مجرده است از اسم و صفت جز ذات نمیخواهند و علوم است که مناسب آن توجه و ملائم آن مقام سکوت و خرس است من عرف الله کل لسانه مصداق این سخن است و اختم هذه المقالة بحمد الله سبحانه و بصلوته علی حبیبه

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین و آله الطاهرین و علیهم اجمعین والسلام

مکتوب دوصد و بست و دوم (۲۲۲)

وقتم میکشم این گفتگوے بستایش خدائے پاک او بدر او و پیغمبر او صلی الله علیه و آله وسلم ۱۲

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیان خرابی احوال و دید قصور و متهم داشتن حسنات خود را و جمع

شدن این دید قصور باکمالاتِ وِلایت بلکه این دید اثرِ آن کمالات است وَمَا بِنَا سِبُ ذٰلِكَ اَللّٰهُمَّ
وَفِّقْنَا لِمَرْضَاتِكَ وَثَبِّتْنَا عَلٰى طَاعَتِكَ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْاَوَّلِيْنَ وَالْاٰخِرِيْنَ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ
وَالتَّسْلِيْمَاتُ بزرگے فرموده است که مرید صادق آنست که مدت بست سال کاتبِ شمالِ او چیزے
نیابد که بروے نویسد و این فقیر بر تقصیر بذوق و وجدان در حق خود مییابد که کاتب یمین معلوم نیست
که در مدت بست سال حسنه بیابد که در صحیفهٔ اعمالِ او درج نماید خداوندا است جَلَّ سُلْطَانُهٗ که این سخن را
بتصنع و تکلف نمیگوید و ایضاً بذوق مییابد که کافر فرنگ از وے بمراتب بهتر است و اگر هم آنرا بیارند
از جواب عاجز نیاید و ایضاً بطریقِ ذوق خود را محاطِ خطیئات میداند و مشمولِ سیئات می انگارد و چنانچه
بوجودی آید کاتبِ شمالِ خود را بکتابت آن احق مے بیند و مییابد که کاتبِ شمالِ او همیشه در کار
است و کاتبِ یمین او معطل و بیکار و صحفِ یمین را خالی و سفید میداند و صحفِ شمال را مملو و سیاه امید
جز رحمت ندارد و دست آویزی جز مغفرت نه دعاءِ اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُكَ اَوْسَعُ مِنْ ذُنُوْبِيْ
وَرَحْمَتُكَ اَرْجٰى عِنْدِيْ مِنْ عَمَلِيْ موافقِ حالِ اوست عجائب کاروبار است فیومنی و
واردتِ الٰهی جَلَّ سُلْطَانُهٗ که علی الدوام در مدارجِ کمال و تکمیل فائض و وارد است تا بیدانی دید قصور
مینماید و تقویتِ این عیب بینی میفرماید بجائے عجب منقصت می افزاید و در محلِ تفع راه تواضع
و فروتنی میکشاید و در آنِ واحد هم بکمالاتِ وِلایت مشرف است و هم بدید قصور متصف هر چند بالاتر
میرود و پایان تر خود را مے بیند بلکه همان بالاتر رفتن سبب پایان تر دیدن شده است طرفه آن را
باور دارند یا نه و اگر سرِ آن را معلوم کنند شاید باور دارند سوال سر این جمع متنافیین چیست و وجود
احد المتنافیین سبب وجودِ متنافی دیگر چرا باشد جواب استحالهٔ جمع متنافیین مشروط باتحادِ محل است
و در ما نحن فیه محل متعدد است بالا روندها لطائف عالم امر است از انسانِ کامل و فرود آیندها از
عالمِ خلق او لطائف عالمِ امر هر چند بالاتر روند بے مناسب تر میگردند بعالمِ خلق و همان همناسبتی
سبب پایان تر آمدن عالمِ خلق است و عالمِ خلق هر چند پایان تر مے آید سالک را بجلاوت

ف نوشته مرصادق

ف جاء رجل الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال واذنباه واذنباه فقال صلی الله علیه وسلم قل اللهم مغفرتک اوسع من ذنوبی ورحمتک ارجی عندی من عملی

ف فقال الرجل فغفر فقال فغفر الله لک

ف روی انه تعالی قال یوم القیامة یا ابن آدم مرضت فلم تعدنی قال یا رب کیف اعودک وانت رب العالمین قال اما علمت ان عبدی فلانا مرض فلم تعده اما علمت انک لو عدته لوجدتنی عنده

ف ولم این در مکتوب دویست و سی و چهارم از مجلد اول بیان فرموده اند ۱۲

ف یعنی محال است که دو امرِ متنافی در یک محل یافته شوند و بر یک چیز هر دو صادق آیند و آنچه ما و صدیقیم ما صادق علیه هر دو است بالا روندها الخ ۱۲

ترمیسازد و دید عیوب و نقائص را زیادہ تر میگرداند از ینجاست کہ منتہیان مرجوع آرزوے آن
لہٰذا ذوق حلاوت دارند کہ در ابتدا ایشان را میسر شدہ بود و در انتہا از دست رفتہ دیگرے بجاے
آن نشستہ و ہم از ینجاست کہ کافر فرنگ را عارف از خود بہتر میداند زیرا کہ در کافر نور انیتے ہست بواسطہ
امتزاج عالم امر او بعالم خلق او و در عارف این امتزاج زائل شدہ است عالم خلق تنہا کہ انا از عارف بروے
مے افتد جدا ماندہ است کہ سراسر پر از ظلمت و کدورت است و ہر چند لطائف عالم امر فرود می آیند
با عالم خلق اختلاطے ندارند و امتزاجے حاصل نمیکنند چنانچہ در ابتدا داشتند مکتوبیکہ بدست اخوی
خواجہ محمد طاہر ارسال داشتہ بودند رسید حصول ربط کہ مبنی بر مناسبت تامہ است در زمان غیبت
از نعمتہاے عظیم شمرند و تا موانع مرتفع شود اکتفا بقرب قلوب نمایند و با وجود این قرب خواہش
قرب ابدان را از دست ندہند کہ تمامی نعمت مربوط باین قرب است و ایں قرنی با وجود قرب قلوب
چون قرب ابدان نداشت با دنائے آن جماعہ کہ قرب ابدان داشتند نرسد لہٰذا انفاق کوہ و کہ
او بمد شعیر ایشان کہ اتفاق کنند برابری نکند فَلَا تَعْدِلْ بِالصُّحْبَةِ شَيْئًا كَائِنًا مَا كَانَ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۲۲۳) دویست و بست و سیوم

بخواجہ جمال الدین حسین کہ لابی صدور یافتہ در تحریض بر اظہار احوال و واقعات نمودن بشیخ بزرگوار خود

اخوی خواجہ جمال الدین حسین تدلیست کہ از کیفیات احوال خود اعلام ندادہ اند نشنیدہ اند کہ مشائخ
کبرویہ مریدے را کہ تا سہ روز از احوال و واقعات خود بعرض شیخ خود نرساند کف پائے میفرمایند
مضے ما مضے دیگر چنین نکنند و ہر چہ رود بنویسند باشند قدوم مبارک اخوی اعزی را مغتنم دانستہ
در خدمت و دلجوی کوشند و صحبت گرامی ایشان را عزیز دانند ع دادیم ترا گنج مقصود

مکتوب (۲۲۴) دویست و بست و چہارم

والسلام نشان

بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافته در بیان رعایت آداب و دفع مظنهٔ آنرا که توهم نموده بود و امر باحتیاط و تاکید در تعلیم طریقت و تحمل نمودن بجفای فقر و نامرادی و بعضے نصایح و تنبیهات که بلایا محمد قدیم برپشت این مکتوب نوشته شد مکتوب شریف اخوی ارشدی سیادت پناهی میر محمد نعمان وصول یافت مضمون مقدماتیکه ترتیب داده بودند و فحوائے تشکیکاتے که نموده بودند انجا امید بعضے مردم شما را عقل زمان میگویند این قسم سخنان در میان آوردن باکسیکه ازوے گذر و چاره نباشد چه مناسب است قطع نمیتوان کرد و مفارقت نمیتوان جست معذلک خیال نکنند که ازین نوع سخنان غبارے بخاطر ایجانب راه یافته باشد که به آزار انجا مدرچه جائے آنکه به بیزاری بکشد خوبیهائے شما در نظر است و زلات شما از اعتبار ساقط هیچگونه خاطر خود را مشوش نسازند و بهیچ وجه آزار ایجانب را تصور ننمایند که بوجهٍ من الوجوه آزار واقع نیست چرا آزار متصور شود که موجب آزار منتفی است امور یکه بسهو و نسیان بمقتضائے بشریت سر زند شایان مواخذه نیست توهم آزار را از خاطر برآورده بتعلیم طریقه و افاده طلبه سرگرم باشند امر باستغفار ها از برائے تاکید این امر است نه از برائے نفی این امر هرگاه دشمن لعین و نفس بدقرین در کمین این مسکین باشند از احتیاط و تاکید چاره نبود مبادا بمکر و حیله از جا ببرند و به تسویل و تسویه سیئات را بصورت حسنات وانمایند فرموده اند که دشمن لعین چون از راه طاعت و نصیحت در آید دفع کردن آن متعسر است پس همیشه ملتجی و متضرع باید بود و از حق سبحانه و تعالی شکستگی و زاری باید طلبید که این راه خرابی او نخواهند و استدراج او نطلبند طریق استقامت اینست که بسعادت ابدی رهنمائی فرماید دیگر فقر و نامرادی جمال اینطائفه است و اقتدا است بسید کونین علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات حضرت حق سبحانه و تعالی از کمال کرم کفیل رزق عباد خود شده است ما و شما را ازین تردد فارغ ساخته هر چند اشخاص بیشتر رزق زیاده تر بجمع همت متوجه مرضیات حق باشند تعالی و تقدس و غم متعلقان را بکرم او سبحانه حواله نمایند و الباقی عند التلاقی بعضے آنیاران که ازان طرف آمدند اظهار نمودند که

هنوز توهم آزار در خاطر میر متمکن است بناء علی ذلک بتاکید و مبالغه نوشته شد که رفع توهم آزار نمایند دیگر کتابتے بلا یار محمد قدیم نوشته بود که متضمن نصائح و مواعظ باشد ظاهرا مضمون آن کتابت مقبول طبیعتش نیفتاد که جواب کتابت نفرستاد بلکه در فرستادن دعا نیز خود را معاف داشت گو مقبول طبیعتش نیفتد جماعه که باین حقیر منسوبند اگر مظان غلط و مواد خطاء ایشان را اعلام نکند و حق را از باطل جدا نسازد از عهده چگونه برآید و در آخرت چه رو نماید باو بگویند من آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال ؛ بداند که مقام شیخی و دعوت خلق بحق جل و علا بس مقام عالی است (اَلشَّیْخُ فِی قَوْمِهٖ کَالنَّبِیِّ فِی اُمَّتِهٖ) شنیده باشد هر بے سر و برگ را باین منزلت علیه چه مناسبت هر گدائے مرد ان کے شود ؛ پشه آخر سلیمان کے شود ؛ علم بتفصیل احوال و مقامات و معرفت بحقیقت مشاهدات و تجلیات و حصول کشوف و الهامات و ظهور تعبیرات واقعات از لوازم این مقام عالی است (وَبِدُونِهَا خَرْطُ الْقَتَادِ) غایة ما فی الباب اکابر طریقت قدس الله تعالی اسرارهم بعضے از مریدان خود را بملاحظه بعضے از مصالح پیش از آنکه بمقام شیخی برسند نوعی از اجازت میدهند و نحوے از تجویز میفرمایند که بطالبان تعلیم طریقت نمایند و بر احوال و واقعات مطلع گردند و درین نوع تجویز بر شیخ مقتدا لازم است که آن مریدان مجاز را امر باحتیاط درین کار فرماید و بتاکید مواد غلط را و انماید و تکرار بر نقص آنها اطلاع بخشد و بمبالغه تمامی آنها را ظاهر سازد و درین صورت اگر شیخ در اظهار حق مسامحه نماید خائن باشد و اگر مرید را بدآید بیدولت بود مگر نمیداند که رضائے حق جل و علا منوط برضائے شیخ است و سخط او تعالی مربوط بسخط او چه بلا شد نمیفهمد که قطع کردن از ما منجر بجا شیوا گر از ما قطع کند که خواهد پیوست و اگر عیاذا بالله سبحانه این قسم امرے بخاطر او راه یافته باشد بے توقف گویند که توبه کند و استغفار نماید و بحضرت حق سبحانه ملتجی و متضرع باشد که باین ابتلائے عظیم مبتلا نسازد و باین بلاء خطرناک گرفتار نه گرداند لله سبحانه الحمد و المنة که ازین همه ناپروائی و اضطراب یاران هیچ غبارے و آزارے بر خاطر اینجانب راه نداده است ازینجا امیدوار است که عواقب امور بخیر بگذرد و باقی احوال

ف خوشنودی حق منوط بخوشنودی شیخ است و خشم او بخشم او

واوضاع را اخوی ارشدی مولانا محمد صالح بتفصیل مذکور خواهند ساخت ومحل بعضی اشتباهات را
از ایشان استفسار خواهند نمود والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه
وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب دویست و بست و پنجم

بملا طاهر لاهوری صدور یافته در بیان آنکه در بدایت این طریقه علیه احوالیکه دیگران را در نهایت میسر
میگردد میسر میشود لیکن بطریق اندراج نهایت در بدایت که از لوازم این طریق عالی است وظهور این
چنین احوال در بدایت مستلزم آن نیست که صاحب آن احوال را کامل ومکمل گویند واجازت تعلیم طریقه
نمایند وما بنا ذلک نحمده ونصلی علی نبیه ونسلم علیه وعلی آله الکرام مراسلات شریفه
پی در پی وصول یافت از گرمی هنگامه طالبان والتذاذ وجمعیت ایشان اندراج یافته بود
فرحت بر فرحت افزود وغایة مافی الباب چون درین طریق اندراج نهایت در بدایت است مبتدیان
این طریق عالی را در ابتدا احوال رو میدهد که شبیه باحوال منتهیان است بحیثیتی که فرق درمیان این
دو نوع احوال نتواند کرد مگر بعارفیکه حدت نظر داشته باشد پس برین تقدیر اعتماد بر حصول احوال
نموده آن صاحب احوال را اجازت تعلیم طریقت نباید فرمود که درین صورت ضرر آن صاحب احوال
فوق ضرر مسترشدان اوست بحیثیکه تخیل کمال او را از ترقیات باز دارد وتواند بود که حصول جاه وریاست
که از لوازم مقام ارشاد است او را در بلا اندازد که الا ماشاء الله او هنوز بر کفر خود است تزکیه باو راه نیافته مضمون
مالا یضمحل جمعے را که اجازت داده اند بلا بحیثیت معقول آنها سازند که این نوع اجازت مبنی بر کمال نیست
کا بسیار منزه ومبرا است این احوال که در ابتدا رو داده است از قبیل اندراج نهایت در بدایت است
ونصائحے که مناسب وقت باشند در کار دارند وبر منقصت آنها اطلاع بخشند وچون اجازت داده اند از تعلیم
طریقت منع شان نکنند که شاید ببرکت نفس شما بحقیقت مقام ارشاد برسند دیگر چون شروع درین امر

عظیم القدر نموده اند مبارک است سعی و اهتمام را در کار دارند و سرگرم باشند که باعث ازدیاد گرمی هنگامه طالبان گردد والسلام

مکتوب (۲۲۶) دویست و بیست و ششم

به برادر حقیقی خود میان شیخ محمد مودود املا نموده اند در بیان آنکه فرصت حیوة بسیار قلیل است و عذاب ابدی متفرع بران

مکتوب مرغوب اخوی اعزی وصول یافت موجب فرحت گشت

اے برادر (وفقنا الله سبحانه وایاک) فرصت حیوة بسیار قلیل است و عذاب ابدی متفرع بران

جیف باشد که کسے این فرصت را در تحصیل امور لاطائل صرف نماید و ملتزم آلام مخلد گردد اے برادر

مردم از اطراف و جوانب ترک اسباب دنیوی نموده در رنگ معرے و ملنگ میگریزند و شما قدر دولت

خانگی را ناشناخته در طلب دنیاء دنیه بذوق میدوید و بشوق خواهان حصول آنید (الحیاء شعبة من الایمان) حدیث نبوی است علیه من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها

اے برادر این نوع اجتماع اهل اسلام و این قسم جمعیت بلد و فی الله که امروز در سرهند میسر است اگر گردد

عالم گردید معلوم نیست که عشر عشیر این دولت پیدا آرید و شمه ازین ما جرا حاصل کنید شما این چنین

دولت را مفت از دست دادید و از جواهر نفیس بجو و مویز در رنگ طفلان اکتفا نمودید مصرعه

شرمت باد از هزار شرمت باد ۱۲ اے برادر تا وقت دیگر شاید فرصت ندهند و اگر بدهند این اجتماع

بر پا نگذارند آن زمان علاج چیست و تدارک بچه بود و تلافی بچه چیز حاصل آید غلط کرده اید و خطا نهمیده اید

بلقمهاے چرب و شیرین مفتون نشوید و بلباسهاے نفیس و مرتب فریب نخورید که نتایج آنها غیر از حسرت

و ندامت چه در دنیا و چه در آخرت هیچ نیست بواسطه رضا طلبی اهل و عیال خود را در بلا اندختن و اختیار

عذاب اخروی نمودن از عقل و دراندیش بسیار دور است حق سبحانه و تعالی عقل داد و متنبه گرداناد

اے برادر دنیا که در بیوفائی مثل است و اهل دنیا که در ناراست و خست مشهور حیف باشد که عمر گرامی خود

را از پئے بیوفا و خسیس صرف نماید ما علی الرسول الا البلاغ والسلام ✣

مکتوب ۲۲۷ دو صد و بست و هفتم

بملا طاہر لاہوری صدور یافتہ در بیان بعضے از نصائح و مواعظ کہ بمقام شیخی و تکمیل تعلق دارد ✣

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب شریف وصول یافت موجب فرحت گشت از حلاوت وائتناذ یاران نوشتہ بودند فرحت بر فرحت افزود اے برادر حق سبحانہ وتعالی کہ شما را این منصب کرامت فرموده است شکر این نعمت عظمی را بر وجہ اتم ادا نمایند ومحافظت کنند کہ امرے صبا نشود کہ باعث نفرت خلائق گردد کہ وبال عظیم است نفرت خلق مناسب حال ملامتیہ است کہ بہ شیخی ودعوت کار ندارند بلکہ مقام ملامت نقیض مقام شیخی است مبادا این دو مقام را خلط نمایند ودر عین شیخی آرزوئے ملامت کنند کہ ظلم عظیم است ودر نظر مریدان خود را متحمل دارند ودر اختلاط وموانست با مسترشدان افراط ننمایند کہ باعث استخفاف است کہ منافی افادہ واستفادہ است ودر محافظت حدود شرعیہ نیک رعایت نمایند مہما امکن عمل بر خصوصیت تجویز نکنند کہ ہم منافی این طریقہ علیہ است وہم مناقض دعوی متابعت سنت سنیہ عزیزے فرموده است ریاء العارفین خیر من اخلاص المریدین، چہ ریائے عارفان از برائے انجذاب قلوب طلاب است بجناب قدس خداوی جل سلطانہ پس ناچار از اخلاص مریدان بہتر باشد وایضا اعمال عارفان اسباب تقلید است مر طالبان را در اتیان اعمال اگر عارفان عمل نکنند طالبان محروم مانند پس عارفان برائے آن کنند تا طالبان بآن اقتدا نمایند این ریا عین اخلاص است بلکہ بہتر از اخلاص کہ از برائے نفع خود باشد از ینجا کسے گمان نکند کہ عمل عارفان محض از برائے تقلید طالبان است وعارفان را بعمل احتیاج نیست عیاذا باللہ سبحانہ این خود عین الحاد وزندقہ است بلکہ عارفان در اتیان اعمال سائر طالبان برابر اند واز اتیان اعمال ہیچکس را استغنا نیست غایۃ ما فی الباب در اعمال عارفان گاہ ہست

کہ نفع طالبان کہ مربوط بتقلید است نیز ملحوظ است وبآن اعتبار آنرا میمنامند بالجملہ در قول وفعل نیک محافظت نمایند کہ اکثر خلائق درین اوان ہنگامہ طلب اند کارے بوقوع نیاید کہ منافی این مقام باشد وجہال طالبان فتنہ وفساد الطعن اکابر رساند از حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ استقامت طلبند دیگر از حصول نسبتہائے مشایخ نوشتہ بودند وجہ آنرا مکرر بشما بالمشافہہ گفتہ شدہ است ماورائے آن چیزے نہ فہمند کہ دران خیریت نیست زیادہ چہ نویسد والسلام

مکتوب (۲۲۸) دویست وبست وہشتم

بمیر محمد نعمان صدور یافتہ دربیانِ بعضے از نصائح کہ بمقام تکمیل وتعلیم طریقت تعلق دارد وہمانا سبب ذلک مکتوب مرغوب اخوی سیادت پناہے رسید موجب فرحت گشت اے برادر مکرر بشما گفتہ شدہ است کہ مدار این طریق بر دو اصل است استقامت بر شریعت بحیکہ بر ترک اوامر وارتکاب آداب آن رانہی نباید شد ورسوخ وثباتست بر محبت واخلاص شیخ طریقت برنہجیکہ اصلا بروے مجال اعتراض نماند بلکہ جمیع حرکات وسکنات او زیبا ومحبوب در نظر مرید در آید عیاذا باللہ سبحانہ درامرے از امور کہ باین دو اصل متعلق است خللے واقع شود واگر بعنایت اللہ سبحانہ این دو اصل مستقیم است سعادت دنیا وآخرت نقد وقت است ونصائح ووصایائے دیگر نیز گوش زد شما شدہ است در مراعات آن احتیاط فرمایند وبتضرع وزاری تلافی تقصیرات نمایند دہ روز عشرہ این ذی الحجہ اعتکاف بنشینند بنیت قضائے اعتکاف عشرہ اخیرہ ماہ رمضان کہ وقتا ما ترک شدہ باشد تا باین نیت مرتکب سنت باشند ودران عشرہ اعتکاف بتضرع وزاری والتجا ونیاز عذر تقصیرات جویند فقیر نیز دران عشرہ مدد شما خواہد نمود ان شاء اللہ تعالیٰ در تحریر اجازت نامہ کہ این ہمہ مبالغہ وابرام دارند مقصود چیست اجازت تعلیم طریقت بشما دادہ است اگر او کفایت نکند اجازت نامہ چہ کار خواہد کرد ولازم نیست کہ ہر چہ در خاطر بگذرد آن را البتہ سعی باید کرد چیزہا بہ خاطر میگذرد کہ ترک آن اولے وانسب است نفس لجوج است امر یرا کہ پیش گرفت میخواہد کہ آن را

هکذا فی النسخ الموجودة عندنا والظاهر هکذا (بعقبیت)

بانصرام رساند وبحقیقت وبُطلان آن ملاحظه نمیکند بخاطر شما چند کلمه نوشته شد حضرت حق سبحانه
تلافی آرد فکرِ کارِ خود باید کرد تا ایمان بسلامت ببرد اجازت نامه ومریدان بکار نخواهند آمد ودرضمن
کارِ خود اگر شخصے بطلبِ صادق بیاید آن را تعلیمِ طریقت بکنند نه آنکه تعلیم طریقت را اصل کار گیرند
ومعامله خود را تابع آن سازند آن خود سراسر ضرر وخُسران است

مکتوب (۲۲۹) دوصد ونسبت ونهم

میر زا حسام الدین احمد صدر یافته در بیانِ آنکه طریقِ ما همان طریقِ حضرت ایشان ست ونسبت
همان نسبت لیکن تکمیلِ صناعت وتتمیم نسبت بتلاحقِ افکار وتعاقبِ انظار است الحمد لله وسلام
علی عبادہ الذین اصطفی مراسلاتِ شریفه که نامزدِ مخلصِ مشتاقِ خود ساخته بودند پے در پے رسیده موجب
ازدیادِ فرحت وباعثِ افراطِ محبت گشت جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء مجملاً حلِ بعضے از
شُبهات وتردیدات که اندراج یافته بود آنکه طریقِ ما همان طریقِ حضرت ایشان است قدس الله تعالی
سرہم الاقدس ونسبت همان نسبتِ شریفهٔ آنحضرت کدام طریق ازان طریقِ عالی وکدام نسبت
ازان نسبتِ عالیه اولے وانسب است که کسے آن را اختیار نماید غایة ما فی الباب تکمیلِ صناعت
وتتمیمِ هر نسبت بتلاحقِ افکار وتعاقبِ انظار است مثلاً نحوی که در زمانِ سیبویه بوده بتلاحقِ افکار
متأخران دوصد زیاده گشته است ومحرر ومنقح شده معذلک همان نحوِ سیبویه است که افکارِ متأخران
بیش از مشاطگی وتزئین آن ننموده است مقوله شیخ علاؤ الدوله قدس سرہ بسمع شریف رسیده باشد
که فرموده هر چند وسائط بیشتر بود راه نزدیکتر وروشن تر گردد واین قسم زیادتی بران نسبتِ عالیه که بطریقِ
مشاطگی وتزئین پیدا شده باشد ودرگفت آمده جمعے را در تخیلات انداخته است حقیقتِ معامله اینست
که بے تکلف وتصنع نموده آمد مکتوبات ورسائلِ این فقیر را ببینند که این طریق را طریقِ اصحاب کرام
علیهم الرضوان ثابت کرده است واین نسبت را فوقِ همه مُدلل ساخته ومداحیِ این طریقِ عالی

ساخته است

صلی الله تعالی

واکابر این طریق را بر نهجے نموده است که ہیچکس از خلفاے این خانوادۂ بزرگ با برادر عشیر عشیر آن موفق نگشته وایضاً این فقیر در روز مرّہ و در نشست و برخاست رعایت آداب ولوازم این طریق بر وجه اتم مینماید و سرِ مو ئے مخالفت واحداث تجویز نمیکند عجب است که این ہمہ ہنرہا از نظر مستور مانده است واگر بالفرض در ایام آزار نسبت ببعضے یاران در کلمہ وکلام سخنِ ناملائم واقع شده باشد در نظر در آمده عجب تر آنکه شما امثالِ این سخنان را باور میدارید و مجرّد شنیدن از جا میروید اگر حسن ظن است چرا مخصوص بآن جماعت است تا مگر قابلِ حسن ظن نیستیم بالجمله اگر مدار بر گفت وشنود است از دستِ سخن چینان خلاصی متصوّر نیست واخلاص متوقّع نه از گفت وشنود بگذرند واز امور گذشته یاد نکنند تا اخلاص متصوّر شود ورفعِ کلفت دیرینه گردد نوشته بودند که وقتِ تربیت حضرات پیرزادگان رسیده ومیگذرد ووصیتِ حضرت ایشان را قدس سرّہ یاد داده بودند مخدوما مکرّما سعادتِ خادمانست که بخدمتِ مخدوم زاده ہاے خود فائز گردند لیکن درین مدت از خدمتِ ظاہری بواسطه موانع معلومه خود را معاف میداشت وانتظارِ ظہورِ زمان وصیّتِ علیّه میکرد الحالا اگر میدانند که مانعے نیست وراه گفت وشنود مسدود گشته است اشارت فرمایند که چند روز آمده باین خدمت اشتغال نماید واگر نیک ملاحظه مینماید میدانند که درین کار مجرد امتثال امر وصیّت باید نمود والا تربیتِ ظاہر وباطنِ شما ایشان را کافیست احتیاج دیگرے نیست دیگر اخوی مولانا عبد اللطیف میفرمودند که میان محمد قلیج مخدومزاده کلان را در حق تعلیم وتربیتِ ظاہری بخود گرفته است وایشان نیز تجویز این معنی نموده اند استماع این خبر در تعجب آورد واگر او از نارسائی خود چیزے تخیّل کند ایشان چون تجویز نمایند ازین می ترسد که مبادا آزارِ محمد قلیج جائے دیگر سرایت کند والسّلام

مکتوب (۲۳۰) دوصد وسی ام

بشیخ یوسف برکی صدور یافته در علوِ ہمت وعدم اکتفا بآنچه حاصل شود بلکه نفی آنچه مشهود ومعلوم

گردد و اثبات معبود بیچون و بیچگون که ماورائے دید و دانش است الحمد لله و سلام علی
عبادہ الذین اصطفی اشمه از احوال گرامی شما میان با بوبام شما اظهار نمودند و استفسار حقیقت
آن فرمودند بناء علی ذلک چند کلمه نوشته آمد مخدوما این قسم احوال را اوائل اقدام مبتدیان
این راه را بسیار دست میدهد و هیچ در اعتبار نمی آرند بلکه نفی آن مینمایند و وصل کو و نهایت کدام
شعر کیف الوصول الی سعاد و دونها ٭ قلل الجبال و دونهن حتوف ٭ الله تعالی
بیچون و بیچگونه است هرچه در دید و دانش و شهود و مکاشفه در آید غیر او است سبحانه و تعالی
وراء الوراء است زنهار بجز و موی این راه در رنگ طفلان گول نشوند و بوصول بنهایت مغرور
نگردند و واقعات و احوال اپیش شیخان ناقص ظاهر نسازند که ایشان باندازهٔ یافت خود قلیل را
کثیر مے انگارند و بدایت را نهایت میشمرند لاجرم طالب مستعد در زعم کمال می افتد و قصور
در طلب او راه می یابد شیخ کامل باید طلبید و معالجهٔ امراض باطنیه را از و باید خواست تا زمانیکه
بشیخ کامل نرسید باید که این احوال را در تحت لا در آورده نفی بکنید و اثبات معبود برحق که بیچون
و بیچگونه است نمایند حضرت خواجه نقشبند قدس سره فرموده اند هرچه دیده شد و شنیده شد
و دانسته شد آنهمه غیر است بحقیقت کلمه لا نفی آن باید کرد و بیشتر نیز هرچه رود هر نفی بکنید که او
تعالی وراء الوراء است و در جانب اثبات غیر از تکلم بکلمه مستثنی هیچ در دست نباشد طریق
اکابر این طریقت این است و السلام علی من اتبع الهدی و الزم متابعة المصطفی علیه و علی
آله الصلوات و التسلیمات اتمها و اکملها

مکتوب (۲۳۱) دوصد و سی و یکم

بمیر محمد نعمان صدور یافت در جواب اسئوله که نموده و پرسیده که فرق درمیان حصول و وصول
چیست و اسمائے که مبادی تعینات انبیاست علیهم الصلوات و التسلیمات همان اسما مبادی

ف ۱ دوبیت
ف ۲ بیرا نگرفتم این بیت بقدر ضرورت بکار بردم دیوان ج ۱ صفحه ۱۰۰ بحر آنکه از انجا ملاحظه باید نمود ۱۲
ف ۱ باطنه
ف ۱ نرسید
ف ۱ نمایند

تعیّنات اولیاست یا نه واگر هست فرق چیست دریافته بود که منع از ذکر جهر میکنند که بدعت است
وحال آنکه ذوق وشوق می بخشد چرا از چیزهائے دیگر که در زمان آنسرور نبوده علیه الصّلوٰة و
السّلام منع نمی نمایند مثل لباس فرجی وشال وسراویل نحمده ونصلی علی نبیه ونسلم علیه
وعلی آله الکرام دو مکتوب شریف بتعاقب رسید مکتوب اول هرچند منبی از سوزش
واضطراب بوده اما مکتوب ثانی ملائم وهموار بوده است ومشعر از شوق وسرگرمی محبت آثارا
از زمانیکه میر سعد الدین راهی می شدند طلب کتابت نمودند دران وقت بید ماغ ومقبوض بود
بحدیکه بخط خود نتوانست نوشت بمولانا یار محمد جدید گفته که بنویسد در وقت بید ماغی اگر کلمه ناملائم
مندرج شده باشد معذور خواهند داشت با آنکه باید که باندک چیزے بیجانه گردند ومعامله را برهم نزنند
حق سبحانه وتعالی نکند که آزارے درمیان باشد ویا از روئے رنجش واعتراض چیزے نوشته
آید از روئے نصیحت اگر چیزے نوشته شود خوشحال باید بود مکتوب ثانی شما بسیار محظوظ ساخت
حرارت در هر امر وکار راست پژمردگی وافسردگی نصیب اعداد باد نوشته بودند که فرق درمیان
حصول ووصول نمیتواند فهمید اے برادر حصول باوجود بعد متصور است ووصول متعذر عنقار اکه بصفت
مخصوصه تصویر میکنیم میتوان گفت که عنقار مدرکه ما حاصل است اما وصول بعنقا متحقق نیست زیرا
که ظلیّت که عبارت از ظهور شئے است در مرتبه ثانیه منافی حصول آن شئے نیست الّا وصول
شئے ظلیت را بر نتابد فافترقا وایضا رسیده بودند که اسمائے که مبادی تعیّنات انبیاست علیهم
الصّلوٰات والتّسلیمات همان اسمائے مبادی تعیّنات اولیاست یا نه واگر هست فرق چیست
اے عزیز مبادی تعیّنات انبیا علیهم الصّلوٰات والتّسلیمات کلیّات اسماست ومبادی
تعیّنات اولیا جزئیات آن اسماکه در تحت آن کلیات مندرج است ومراد از جزئیات آن اسما
همان اسماست که بقیدے از قیود ماخوذ گشته است کالارادة المطلقة والارادة المقیّدة
بشئے وچون اولیارا بواسطه متابعت انبیا علیهم الصّلوٰات والتّسلیمات ترقی واقع میشود

رفعِ آن قید نموده ملحق بمطلق خواهد بود این فرق را در بعضے مکاتیب بتفصیل مذکور ساخته است ملاحظه خواهند نمود و ایضاً پرسیده بودند که منع از ذکرِ جهر میکنند که بدعت است با آنکه ذوق و شوق می بخشد چرا از چیزهائے دیگر که در زمانِ آن سرور نبوده علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات منع نمیکنند مثل لباسِ فرجی و شال و سراویل مخدوم ما عملِ آنسرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام بر دو نوع است بر سبیلِ عبادت است یا بر طریقِ عرف و عادت عملیکه بر سبیل عبادت بوده خلافِ آن را از بدعتهائے منکر میدانیم و در منعِ آن مبالغه مینمائیم که احداث در دین است و آن مردود است و عملیکه بنا بر عرف و عادت است خلاف آنرا بدعت منکر نمیدانیم و در منع آن مبالغه نمی نمائیم که بدین تعلق ندارد وجود و عدم آن مبنی بر عرف و عادت است نه بر دین و ملت چه عرف بعضے بلاد خلاف عرف بعضے از بلاد دیگر است و همچنین در یک بلده باعتبار تفاوتِ ازمنه تفاوتِ عرف واقع است مع ذلک رعایتِ سنتِ عادی نیز مثمرِ نتائج است و منتج سعادات ثبتنا الله سبحانه وایاکم علی متابعة سید المرسلین علیه وعلیهم وعلی تابعی کل من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها والسلام

مکتوب (۲۳۲) دویست و سی و دوم

بخانخانان صدور یافت و بیان حقیقتِ دنیائے دنیه و قبحِ مزخرفاتِ رذیه آن و علاج از آله محبتِ این دنیه و ما یناسب ذلک حضرتِ حق سبحانه و تعالی حقیقتِ دنیائے دنیه نامرضیه را و قبحِ مزخرفات و ممویهاتِ رذیه را در نظرِ بصیرت منکشف گردانیده حسن و جمالِ آخرت باطراد جنات و انهار آن بازیادتی لقائے پروردگار در آن جل سلطانه جلوه گر گردانیده بجهة سید المرسلین علیه وعلیهم وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها تا ازین قبیح سریع الزوال بے رغبتی حاصل گشته بکلیته توجهی بعالمِ بقا که محلِ رضائے مولے است جل سلطانه میسر آید و تا قبح این دنیه ظاهر نشود خلاصی از گرفتاری آن محالست و تا خلاصی از گرفتاری آن

---

۱ نزد او قبول نیست قال صلی الله علیه وسلم من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد ۱۲ منه

۲ یعنی ما ایشان را بدعت نمی گوئیم و دیگران میگویند ما دفع آن را میکنیم و آنها نمی کنند ۱۲ منه

۳ یعنی ما ایشان را بدعت نمی گوئیم و دیگران میگویند ما دفع آن را میکنیم و آنها نمی کنند ۱۲ منه

۵ یعنی محبت دنیا سر جملہ گناہان است رواہ رزین والبیہقی فی شعب الایمان ۱۲ مشکوۃ

میسر نشود فلاح ونجات اخروی متعسر (حُبُّ الدُّنْیَا رَأْسُ کُلِّ خَطِیئَۃٍ) قضیہ مقررہ است وچون معالجہ باضداد است علاج ازالہ محبت این دنیہ منوط باشد برغبت نمودن در امور آخرت وآنہا ان اعمال صالحہ بروفق احکام شریعت غرا حضرت حق سبحانہ وتعالی حیوۃ دنیا را منحصر در پنج چیز بلکہ در چہار چیز گردانید حیث قال اللہ تعالی اِنَّمَا الْحَیٰوۃُ الدُّنْیَا لَعِبٌ وَّلَہْوٌ وَّزِیْنَۃٌ وَّتَفَاخُرٌ بَیْنَکُمْ وَتَکَاثُرٌ فِی الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ پس ناچار وقتیکہ اشتغال باتیان اعمال صالحہ نماید جزو اعظم آن لعب ولہو است رو بنقصان آرد واجتناب از لبس حریر وتلبس بذہب وفضہ کہ عمدہ در تحصیل زینت اند فرماید جزو دیگرش کہ زینت است رو بزوال آرد وچون یقین نماید کہ فضیلت وکرامت نزد خدائے عزوجل بورع وتقوی است نہ بحسب ونسب ہر آئینہ از تفاخر باز ماند وچون داند کہ اموال واولاد مانع ذکر حق اند سبحانہ ومعرض از جناب قدس او تعالی ناچار از تکاثر دران تقاعد فرماید وتزاید آن را از معایب شمرد وباجملہ مَا اٰتٰکُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْہُ وَمَا نَہٰکُمْ عَنْہُ فَانْتَہُوْا ۞ کَیْلَا یَضُرَّکُمْ شَیْءٌ بیت

دادیم ترا از گنج مقصود نشان ۞ گر ما نرسیدیم تو شاید برسی ۞ بقیۃ المرام میان شیخ عبد المومن بزرگ زادہ اند تحصیل علوم باتمام رسانیدہ سلوک طریقہ صوفیہ میفرمایند ودر ضمن این سلوک احوال غریبہ مشاہدہ مینمایند ضرورت بشری کہ از قبل اہل وعیال میخیزد بے اختیار مضطر مے سازد این فقیر از برائے دفع این اضطرار دلالت بجناب شما نمودہ ۞ مَنْ دَقَّ بَابَ الْکَرِیْمِ انْفَتَحَ

والسلام

مکتوب (۲۳۳) دویست وسی وسیوم

بعالیجناب شیخ فرید در بعضے نصائح بحسن ادائے صدور یافتہ ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی جادۃ جدکم الامجد علیہ وعلی آلہ واصحابہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا در ایام عرس حضرت خواجہ جیو قدس سرہ بحضرت دہلی رسیدہ بخاطر داشت کہ در ملازمت علیہ نیز برسد درین اثناء خبر کوچ منتشر گشت بضرورت توقف نمودہ بچند کلمہ نامربوط تصدیع دہ

از رسیدن در ملازمت علیہ ۱۲

اگر در حضور است و اگر در غیبت بهمگی همت خواهان سلامتی ایشان است از آنچه نباید و نشاید و در بعضی اوقات غلبه خیر اندیشی بران مے آرد که للکلئے ایشان را اختیار کرده از آنچه شایان عتبهٔ علیهٔ ایشان نباشد بتاکید و مبالغه مانع آید و در مجلس شریف نا اهلان را نگذارد و امید اندکه جمیع آرزوها میسر نیست بضرورت بدعائے ظهر الغیب طب اللسان است شاید که در معرض قبول افتد حضرت خواجه احرار قدس سره از بزرگی و کلانی خود میفرمودند که هر چند کفر است که کسے چنان کلان شود که اگر او و برادرم شود همه عالم برهم شود اما چه توان کرد که مارا بے ما کلان ساخته اند امروز آن قسم بزرگے و کلانی نزدیک است که در مادهٔ جناب شما صادق آید چه رفاهیت شما رفاهیت خلائق است و بالعکس آنچنان است که نزد مردم دعاء خیر شما در رنگ دعاء نزول مطر است که بعامهٔ خلائق نافع است پس خیبت باشد که بآن کلانی و بزرگی برابر دانه خشخاش جائے انگشت بماند و این دانه خشخاش بر دل دوستان و خیر اندیشان بار عظیم است کرم نموده ایشان را بسکسار سازند چند گاه هست که این خیر اندیش ازین مقوله حرفے نوشته است که مبادا تکرار و مبالغه گران آید بیت یار نازک بدن از باد هوا می رنجد همچو گلبرگ ز آسیب صبا می رنجد * اما از دوستی دور نمود که بملاحظه گرانی خاطر در مقام سکوت آید بیت حافظ وظیفهٔ تو دعا گفتن است و بس * در بند آن مباش که نشنید یا شنید * چند گاه است که داعیهٔ زیارت حرمین شریفین حرسهما الله سبحانه عن الآفات پیدا شده است و باعث این سفر همان داعیه است و چون این معنی منوط باستمزاج و استرضائے ایشان بوده خبر کوچ آن داعیه را در تسویف انداخت الخیر فیما صنع الله سبحانه والسلام

مکتوب (۲۳۴) دویست و سی و چهارم

مثنوی
خدا تے میکن برائے کردگار
یا قبول و رد خلقانت چه کار

بحقائق آگاه معارف دستگاه عالم ربانی عارف سبحانی مخدومزاده کلان اعنی به الشیخ محمد الصادق سلمه الله سبحانه و ابقاه و اوصله الی غایة ما یتمناه صدور یافته در بیان آنکه حقیقت واجب الوجود

یافت

لہ کان لله تضع وتکلف ودرست وبجا ثابت مقرون کلمه دعن النبی صلی الله علیه وآله وسلم وبارات

لہ رفاهیت بر فتح وتخفیف خشخاش تن آسانی وفراخی عیش شدن ۱۲

لہ یعنی رفاهیت فلانی رفاهیت شما است وبالعکس (یعنی) رفاهیت شما رفاهیت فلانی است ۱۲

لہ یعنی بیچوبست وبے صنع ما ۱۲

لہ باران ۱۲

لہ بفتح وقصر دابد یکبار از طرف مشرق وزود ۱۲

لہ کرمعظمه ومدینه طیبه طهره ۱۲

لہ خوشنودی واستن وطلب کردن ۱۲

لہ یعنی بسکسار سازند یعنی صدمه نرسانند

تعالیٰ وجودِ محض است که منشأ ہر خیر و کمال است و حقائق ممکنات عدمات اند که مبادی ہر شر و نقص اند و معنی من عرف نفسه فقد عرف ربه و بیانِ تجلی ذاتی که فوقِ جمیع نسب و اعتبارات است و معنی تاویلی کریمه الله نور السموات والارض و ما بناسب ذلک مع اسئلة و اجوبة متعلق بتوضیح هذا المقام و تنبیهات تلیق بتلخیص هذا المرام بسم الله الرحمن الرحیم اما بعد حمد خدائے را کہ وجود و پیغمبر ہر منعمون معلوم فرزندی اعزی باد کہ حقیقتِ حق سبحانہ وجودِ صرف است کہ امرے دیگر بآن انضمام نیافتہ است و آن وجود تعالیٰ منشأ ہر خیر و کمال است و مبدأ ہر حسن و جمال و جزئی است حقیقی و بسیطے است کہ ترکیب اصلا بآن راہ نیافتہ است لا ذهنا ولا خارجا و بحسب حقیقت ممتنع التصور است و محمول است بر ذاتِ تعالیٰ مواطاۃ لا اشتقاقا و ہر چند نسبت حمل را نیز در آن موطن فی الحقیقت گنجایش نیست زیرا کہ جمیعِ نسب در انجا ساقط گشتہ اند و وجودی کہ عام و مشترک است از ظلال آن وجودِ خاص است تعالیٰ و تقدس و این ظل محمول است بر ذات تعالیٰ و تقدس و بر اشیاء بسبیل تشکیک اشتقاقا لا مواطاۃ و مراد از ان ظل ظہور حضرت وجود است تعالیٰ در مراتب تنزلات و از افراد آن ظل اولے و اقدم و اشرف فردیست کہ محمول بر ذات است تعالیٰ اشتقاقا پس در مرتبۂ اصالت اللہ تعالیٰ وجود تواں گفت نہ اللہ تعالیٰ موجود و در مرتبۂ آن ظل اللہ تعالیٰ موجود صادق است نہ اللہ تعالیٰ وجود و ہر چند حکما و طائفہ از صوفیہ بعینیتِ وجود قائل گشتہ اند و بحقیقت این فرق اطلاع نیافتہ اند و ظل را از اصل جدا نساختہ حمل اشتقاق و حمل مواطاۃ ہر دو در یک مرتبہ اثبات نمودہ اند و در تصحیح حمل اشتقاق محتاج بہ تحمل و تکلف گشتہ و الحق ما حققت بالهام الله سبحانه و این اصالت و ظلیت در رنگ اصالت و ظلیتِ سائر صفات حقیقیہ است زیرا کہ در مرتبۂ اصالت کہ موطنِ اجمال است و غیب الغیب حمل این صفات بطریق مواطاۃ است نہ بطریق اشتقاق تواں گفت اللہ تعالیٰ علم و نمیتواں گفت کہ اللہ تعالیٰ عالم زیرا کہ در حملِ اشتقاق از حصولِ مغایرۃ چارہ نبود و لو بالاعتبار و هو مفقود فی ذلک الموطن راسا

عه یعنی مرتبهٔ اجمال حضرت ذات تعالت وتقدست ۱۲

إِذِ التَّغَايُرُ لَا يَكُونُ إِلَّا فِي الْمَرَاتِبِ الظِّلِّيَّةِ وَلَا ظِلِّيَّةَ ثَمَّةَ لِأَنَّهُ فَوْقَ التَّعَيُّنِ الْأَوَّلِ بِمَرَاحِلَ
لِأَنَّ النِّسَبَ مَلْحُوظَةٌ بِطَرِيقِ الْإِجْمَالِ فِي ذٰلِكَ التَّعَيُّنِ وَلَا مُلَاحَظَةَ لِشَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ بِوَجْهٍ
مِنَ الْوُجُوهِ فِي ذٰلِكَ الْمَوْطِنِ وَدَر مرتبهٔ ظل کہ تفصیل آن اجمال است حمل اشتقاق صادق
است نہ حمل مواطاۃ لیکن عینیت این صفات دراں مرتبہ فرع عینیت وجود است تعالی کہ مبدأ
ہر خیر و کمال است ومنشأ ہر حسن و جمال و این فقیر در کتب و رسائل خود ہر جا نفی عینیت وجود کردہ
مراد ازاں وجود ظلی باید داشت کہ مصحح حمل اشتقاق است و این وجود ظلی نیز مبدأ آثار خارجیہ
است پس ماہیاتے کہ بآں وجود متصف گردند در ہر مرتبہ از مراتب موجودات خارجیہ خواہند بود
فافہم فإنہ ینفعک فی کثیر من المواقع پس صفات حقیقیہ نیز موجودات خارجیہ باشند
وممکنات نیز در خارج موجود بوند ۔ ھذا ۔ اے فرزند سر غامض بشنو کہ کمالات ذاتیہ در مرتبہ
حضرت ذات تعالی وتقدس عین حضرت ذات است مثلاً صفت علم دراں موطن عین حضرت
ذات است تعالی وہمچنین قدرت وارادت وسائر صفات وایضاً دراں موطن حضرت ذات بتمامہ
علم است وہمچنان بتمامہ قدرت است نہ آنکہ بعض حضرت ذات علم است وبعض دیگر قدرت کہ
تبعض وتجزی آنجا محال است واین کمالات کہ گویا منتزع از حضرت ذات است تعالی در مرتبہ حضرت
علم تفصیل یافتہ است وتمیز پیدا کردہ مع بقاء حضرۃ الذات تعالت وتقدست علی تلک
الصرافۃ الإجمالیۃ الوحدانیۃ بعد ازاں ہیچ چیز دراں موطن نماندہ کہ درین تفصیل داخل
نشدہ وتمیز نگشتہ بلکہ جمیع کمالات کہ ہر کدام ایشاں عین حضرت ذات بودہ تعالی در مرتبہ علم
آمدہ است واین کمالات مفصلہ در مرتبہ ثانی وجود ظلی پیدا کردہ صفات نام یافتہ اند وقیام بحضرت
ذات کہ اصل انہا است پیدا کردہ اند واعیان ثابتہ نزد صاحب فصوص علیہ الرحمۃ عبارت ازہمان
کمالات مفصلہ است کہ در خانہ علم وجود علمی حاصل کردہ اند ونزد فقیر حقائق ممکنات عدمات اند کہ مادۂ
ہر شر ونقص اند با آن کمالات کہ در آنہا منعکس گشتہ اند ایں سخن تفصیلے میطلبد بگوش ہوش باید شنید

عه نزد حضرت امام ربانی صاحب این مکاتیب وبیان فرق میان قول ہر دو قدس سرہ ۔

عه یعنی در ہر جا از کتب و رسائل خود نفی عینیت وجود کردہ است مراد از آن وجود ظلی است

عه یعنی در ہر جا نفی عینیت آں کردہ است

عه یعنی چنانکہ وجود در مرتبہ اصالت مبدأ آثار خارجیہ است

مکتوبات امام ربانی دفتر اول حصہ چہارم

عه یعنی ہر مرتبہ از مراتب موجودات خارجیہ

عه یعنی حقیقیہ

عه یعنی ہر مرتبہ از مراتب موجودات خارجیہ

عه یعنی حضرت ذات تعالت وتقدست

عه یعنی حضرت ذات تعالت وتقدست

عه یعنی حضرت ذات تعالت وتقدست

بدان ارشدک اللہ تعالیٰ کہ عدم مقابلِ وجود است و نقیضِ اوست پس بالذات منشاءِ ہر شر و نقص باشد بلکہ عین ہر شر و فساد بود چنانچہ وجود در مرتبۂ اجمال عین ہر خیر و کمال است و چنانچہ حضرتِ وجود در موطنِ اصل الاصل محمول بر ذاتِ تعالیٰ بطریقِ اشتقاق نیست عدم نیز کہ در مقابلِ آن وجود است محمول بر ماہیتِ عدمیہ بطریقِ اشتقاق نیست در آن مرتبہ آن ماہیت معدوم نمیتوان گفت بل ھو عدم محض و در مراتبِ تفصیل علمی کہ بآن ماہیت عدمیہ تعلق یافتہ است جزئیاتِ آن ماہیت متصف بعدم میگردند و حملِ اشتقاق در آنہا راست می آید و مفہوم عدم کہ گویا منتزع از آن ماہیتِ اجمالیہ عدمیہ است و کالظل است مر آن ماہیت را بر جمیع افرادِ مفصلہ آن بطریقِ اشتقاق حمل میباید کما سیجیء و چون آن عدم در مرتبۂ اجمال عینِ ہر شر و فساد بوده و در علم اللہ سبحانہ ہر شرے از شرے دیگر جدا گشتہ بود و ہر فسادے از فسادے دیگر امتیاز داشتہ چنانکہ در جانبِ وجود در مرتبۂ اجمال حضرتِ وجود عین ہر خیر و کمال بوده و در مرتبۂ تفصیل علمی ہر کمالے از کمالے دیگر امتیاز یافتہ و ہر خیرے از خیرے دیگر جدا گشتہ پس ہر کمالے ازین کمالاتِ وجودیہ در ہر نقصے ازین نقائصِ عدمیہ کہ بمقابلِ اوست در خانۂ علم منعکس گشتہ است و صورِ علمیۂ یک دیگر را ہمدیگر مزجے پیدا کردہ است و آن عدمات کہ عبارت از شرور و نقائص اند بآن کمالات منعکسہ کہ در مرتبۂ حضرتِ علم تفصیل علمی یافتہ اند ماہیاتِ ممکنات اند غایۃ ما فی الباب آن عدمات در رنگِ اصول و موادِ آن ماہیات اند و آن کمالات ہمچو صورِ حالہ در آن پس اعیانِ ثابتہ نزدِ این حقیر عبارت ازین عدمات و ازان کمالات است کہ بایکدیگر ممتزج گشتہ اند و قادرِ مختار جل سلطانہ این ماہیات عدمیہ را بالوازمِ اینہا و بالکمالاتِ ظلال وجودیہ کہ در اینہا در حضرتِ علم منعکس گشتہ اند و ماہیات ممکنات نام یافتہ ہر گاہ خواست بآن وجودِ ظلی منصبغ گردانیدہ موجوداتِ خارجیہ ساخت و مبدأ آثارِ خارجیہ گردانید باید دانست کہ منصبغ ساختنِ صورِ علمیہ کہ عبارت از اعیانِ ثابتہ ممکنات اند و ماہیاتِ ایشان نہ بآن معنی است کہ صورِ علمیہ از خانۂ علم برامده وجودِ خارجی پیدا میکنند کہ آن محال است

ومستلزم جعل تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا بلکہ بآن معنی است کہ ممکنات در خارج بر طبق آن صور علمیہ وجودے پیدا کردہ اند و در ائے وجود علمی وجود خارجی موافق آن وجود علمی حاصل نمودہ در رنگ آنکہ اوستاد نجار در ذہن صورت سریر تصویر نمودہ در خارج اختراع آن نماید درین صورت آن صورت ذہنیہ سریر کہ در معنی ماہیت آن سریر است از خانہ علم آن نجار نہ برآمدہ است بلکہ در خارج آن سریر وجودے بطبق آن صورت ذہنیہ پیدا کردہ است فافہم بدانکہ ہر عدمے بطلے از ظلال کمالات وجودیہ کہ در مقابل اوست منعکس در مرئی مصبغ گشتہ در خارج زمینے پیدا کردہ است بخلاف عدم صرف کہ باین ظلال متاثر نہ گشتہ است و رنگے نگرفتہ چگونہ رنگے بگیرد کہ مقابل این ظلال نیست اگر مقابل دارد بحضرت وجود صرف دارد تعالی وتقدس پس عارف تام المعرفۃ چون بحضرت وجود ترقی نمودہ در مقام عدم صرف نزول نماید بتوسل او این عدم نیز بآن حضرت انصباغے پیدا کردہ مزین میگردد و مستحسن میشود و این زمان جمیع مراتب اعدام آن عارف کہ فی الحقیقت جمیع مراتب ذاتیہ اوست اجمالی و تفصیلی حسن و خیریت پیدا کردہ است و کمال و جمال حاصل نمودہ است و این خیریت کہ در جمیع مراتب ذاتیہ سرایت نماید مخصوص باینچنین عارف است و غیر او را اگر خیریت سرایت نمودہ است یا مقصور است بر بعضے مراتب تفصیلیہ اعدام ذاتیہ او و یا در جمیع مراتب تفصیلی او دویدہ است علی تفاوت الدرجات و این قسم اخیر نیز نادر الوجود است اما مرتبہ اجمال عدم کہ عین ہر شے و نفس ہر شے ہیچ یکے را از غیر آن عارف بوئے از خیریت نیافتہ است و رنگے از حسن پیدا نکردہ پس ناچار شیطان آن عارف کہ بخیریت تام متصف گشتہ نیز حسن اسلام پیدا کند و نفس امارہ او مطمئنہ گشتہ از مولائے خود راضی گردد از اینجا است کہ سید المرسلین علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات فرمودہ اسلم شیطانی پس ہیچ غازی در غزا از وے سبقت نکند و مثل شیطان را دلالت بخیر نماید سبحان اللہ معارفے کہ ازین حقیر بجوانب بظہور مے آید اگر اکثرے جمع شدہ در تصویر آن کوشند معلوم نیست کہ میسر شود تا کہ حظ وافر ازین معارف نصیب حضرت مہدی موعود علیہ الرضوان خواہد بود اگر باد شنہ بر در پیر زن

بیاید تو اے خواجہ سبلت مکن ۞ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

پس ذواتِ ممکنات عدمات باشند کہ ظلالِ کمالاتِ وجودی در آنہا منعکس گشتہ مزین ساختہ است

پس ناچار ممکنات بالذات ماوائے ہر شر و فساد باشند و ملاذ ہر سوء و نقص ہر خیر و کمال کہ در آنہا تعبیہ

فرمودہ اند عاریتے است کہ از حضرت وجود کہ خیر محض است فائض شدہ است کریمہ مَا أَصَابَكَ

مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ شاہد این معنی است و چون

از فضلِ خداوندی جل سلطانہ این دید عاریت استیلا یابد و کمالاتِ خود را دور است از این طرف

بیند خود را شر محض یابد و نقص خالص اندر ہیچ کمالے در خود مشاہدہ نکند اگرچہ بطریق انعکاس

باشد در رنگِ آن شخص کہ برہنہ بود و جامہ عاریت در بر کردہ باشد و این دید عاریت بروے بکمال

استیلا یابد بر نہجیکہ دست جامہا را در تخیل بصاحبش بدہد ہر آئینہ خود را بذوق برہنہ یابد اگرچہ جامہ عاریت

داشتہ باشد صاحب این دید مشرف بمقام عبدیت میگردد کہ فوقِ جمیع کمالاتِ ولایت است

۞ تنبیہ ۞ این اجتماع شر و خیر و نقص و کمال کہ فی الحقیقت اجتماع وجود و عدم است از قبیل جمع نقیضین

نیست کہ تو آنرا محال دانی زیرا کہ نقیض وجود صرف عدم صرف است و این مراتبِ ظلیہ چنانکہ در جانب

وجود از ذروۂ اصل بحضیض منزلات نزول فرمودہ اند در جانب عدم نیز آن مراتبِ ظلیہ از حضیض

صرافت عدم ارتقا نمودہ اند اجتماع اینہا در رنگِ اجتماع عناصرِ متضاد است کہ سورت ضدیہ ہر کدام

را منکسر ساختہ جمع فرمودہ اند فَسُبْحَانَ مَنْ جَمَعَ بَيْنَ الظُّلْمَةِ وَالنُّورِ اگر گفتہ شود کہ تو در بالا عدم

صرف را نیز حکم بانصباغ کردۂ بوجود صرف کہ نقیض اوست پس اجتماع نقیضین بیدا شد گوئیم کہ اجتماع

نقیضین در یک محل محالست ما قیامِ یک نقیض بہ نقیضِ دیگر و اتصاف یکے بدیگرے محال نیست چنانکہ

ارباب معقول گفتہ اند کہ وجودِ معدوم است و اتصافِ وجود بعدم محال نیست پس اگر عدم موجود شود

و منصبغ بوجود گردد چرا محال باشد اگر گویند کہ عدم از معقولاتِ ثانویہ است کہ منافی وجود خارجی است

پس بوجودِ خارجی چگونہ متصف گردد در جواب گوئیم کہ مفہوم عدم را از معقولاتِ ثانویہ گفتہ اند اما اگر فردے

---

۵ قالوا المعقول الثانی عبارۃ عما یعرض للشیء فی الذہن و لا یعرض فی الخارج و المعقول الاول ما یحصل فی الذہن من غیر اعتبار عروض شیء و المعقول الثانی

از افرادِ عدم متصف گردد بوجود چه فساد است چنانچه ارباب معقول در وجود گفته اند بطریق اشکال که وجود باید که عین ذات واجب الوجود تعالی و تقدس نباشد زیرا که وجود از معقولات ثانویه است که وجود خارجی ندارد و ذاتِ واجب الوجود تعالی و تقدس در خارج موجود است پس عین نباشد و در جواب این گفته اند که مفهومِ وجود از معقولاتِ ثانویه است نه جزئیاتِ او پس جزئی از جزئیاتِ او منافی وجود خارجی نباشد و تواند بود که در خارج موجود بود سوال از تحقیقِ سابق معلوم شد که وجود صفات حقیقیه در مراتب ظلال است و در مرتبهٔ اصل ایشان را وجودے حاصل نیست این سخن مخالفِ رائے اہل حق است شکر الله تعالی سعیهم چه صفات را هیچ وقتے از ذاتِ تعالی و تقدس جدا نه بیند و ممتنع الانفکاک تصور میفرمایند جواب آنکه ازین بیان جواز انفکاک لازم نمی آید زیرا که این ظل لازمِ آن اصل است فلا انفکاک غایة ما فی الباب عارف یکه قبلهٔ توجه وحدتِ ذات است تعالی و تقدس و از اسماء و صفات هیچ ملحوظ او نیست دران موطن هر آئینه ذات را میبیند تعالے و از صفات هیچ ملحوظِ او نمیشود نه آنکه صفات دران وقت حاصل نیستند پس انفکاک صفات از حضرتِ ذات تعالی و تقدس باعتبار ملاحظه عارف ثابت شد نه باعتبار نفس امر تا باهل سنت مخالف باشد فافهم ازین بیان لائح گشت معنی قول من عرف نفسه فقد عرف ربه زیرا که کسیکه شناخت حقیقتِ خود را البشارت و نقصان و انست که هر خیر و کمال که در وے تعینه کرده اند مستعار از حضرتِ واجب الوجود است تعالی و تقدس پس ناچار حق را سبحانه بخیر و کمال و حسن و جمال خواهد شناخت ازین تحقیقات واضح گشت معنی تاویل کریمه الله نور السموات و الارض زیرا که مبین شد که ممکنات با سرها عدمات اند که سراسر ظلمت و شرارت است و خیر و کمال و حسن و جمال در بینها از حضرتِ وجود است که نفس ذات است تعالی و تقدس و عینِ هر خیر و کمال است و حسن و جمال پس ناچار نور آسمان ها و زمین حضرت وجود باشد که حقیقتِ واجب است تعالی و تقدس و چون این نور در آسمانها و زمین بتوسطِ ظلال بوده است از برائے رفع وهم واهمان که بے توسط فهمند تمثیلے از برائے آن نور آورده حیث قال تعالی مثل نوره کمشکوة فیها مصباح المصباح فی زجاجة الی آخر الآیة الکریمة تا ثبوت وسائط

فرماید و تفصیل تاویل این کریمه اِنشاءَ اللّٰه تعالیٰ در جای دیگر ثبت خواهد یافت که مجال سخن در آنجا بسیار است و این مکتوب گنجایش تفصیل آن ندارد و آنکه گفتیم که معنی تاویلی کریمه است زیرا که معنی تفسیری مشروط بنقل و سماعست مَنْ فَسَّرَ الْقُرْاٰنَ بِرَأْیِهٖ فَقَدْ کَفَرَ شنیده باشند و در تاویل مجرد احتمال کافی است بشرط آنکه مخالف کتاب و سنت نباشد پس مقرر شد که ذوات و اصول ممکنات عدمات است و صفات نقائص و رذائل ایشان مقتضیات آن عدمات که بایجاد قادر مختار جل سلطانه بوجود آمده اند و صفات کامله در ایشان مستعار از ظلال کمالات حضرت وجود است تعالیٰ و تقدس که بطریق انعکاس ظهور یافته بایجاد قادر مختار جل سلطانه نیز موجود شده اند و مصداق حُسن و قبح اشیا آنست که هر چه رو بآخرت دارد و برائے آخرت مُعد است حَسَن است اگرچه بظاهر مستحسن ننماید و هر چه رو بدنیا دارد و برائے دنیا مُعد است قبیح است اگرچه بظاهر حَسَن نماید و بحلاوت و طراوت ظاهر شود کَالْمُخْتَرَعَاتِ الدُّنْیَوِیَّةِ از اینجاست که در شریعت مصطفویه علیٰ صاحبها الصلوٰة والسلام و التحیة منع فرموده اند از نظر کردن بمیل و خواهش بحُسن آرایش و نساء اجنبیه و مخترعات دنیویه که این حُسن و طراوت از مقتضیات عدم است که ماوائے هر شر و فساد است اگر منشأ این حُسن و جمال کمالات وجودیه مے بود منع نمیفرمودند مگر ازین راه که توجه نمودن بطل باوجود اصل مستهجن است و این منع منع استحسانی است نه وجوبی بخلاف منع سابق پس حُسنے که در مظاهر جمیله دنیوی ظاهر و هویدا است نه از ظلال حُسن اوست تعالیٰ و تقدس بلکه از لوازم عدم است که بواسطهٔ مجاورت حَسَن حُسنے در ظاهر پیدا کرده است و فی الحقیقت قبیح و ناقص است و در رنگ آنکه زهر را بشکر غلاف سازند و نجاست را زر اندود نمایند و آنکه تجویز متعات نساء جمیله نکاحیه و اماء جمیله فرموده است بواسطه تحصیل اولاد و بقاء نسل است که مطلوبست در بقاء نظام عالم پس بعضے از صوفیه که بمظاهر جمیله و نغمات مستحسنه گرفتار اند به تخیل آنکه این جمال و حُسن مستعار از کمالات حضرت واجب الوجود است تعالیٰ و تقدس که درین مظاهر ظهور فرموده است و این گرفتاری را نیک و مستحسن مے انگارند بلکه راه وصول تصور مینمایند نزد این حقیر خلاف آن ثابت شده است چنانچه شمه ازان بالا مذکور شده

عجب کاریست بعضے ازینہا دران مطلب خود این قول را سند می آرند کہ گفتہ اِیَّاکُمْ وَالْمُرْدَ فَاِنَّ فِیْهِ لَوْنًا کَلَوْنِ اللّٰہِ کلمۂ کلون اللہ ایشان را در اشتباہ مے اندازد نمیدانند کہ این قول منافی مطلب ایشان است و مؤید معرفت این درویش است زیرا کہ کلمۂ تحذیر آوردہ منع توجہ بایشان نمودہ است و منشأ غلط را بیان فرمودہ کہ حسن ایشان مشابہ حسن و جمال حق است سبحانہ حسن او تا در غلط نیفتند قال علیہ الصلوٰۃ والسلام مَا الدُّنْیَا وَالْاٰخِرَۃُ اِلَّا اثْنَتَانِ اِنْ رَضِیْتَ اِحْدٰهُمَا سَخِطْتَ الْاُخْرٰی و درین حدیث نیز تصریحے است بآنکہ درمیان حسن و جمال دنیوی و درمیان حسن و جمال اخروی تقاضتہ و مبائنتہ است و مقرر است کہ حسن دنیوی نامرضی است و حسن اخروی مرضی پس شر لازم حسن دنیوی باشد و خیر لازم حسن اخروی پس ناچار منشأ اول عدم بود و منشأ ثانی وجود آرے بعضے از اشیاء ہستند کہ یک وجہ بد دنیا دارند و وجہ دیگر باخرت این اشیاء از وجہ اولے قبیح اند و از وجہ ثانیہ حسن و امتیاز درمیان این دو وجہ و درمیان حسن و قبح ہر کدام اینہا مفوض بعلم شریعت است قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ مَا اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا و در خبر آمدہ است کہ ازان وقت کہ دنیا آفریدہ شدہ است حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بروے نظر نہ کردہ است و مبغوضۂ حق است سبحانہ این ہمہ بواسطۂ قبح و شرارت و فساد او است کہ از مقتضیات عدم است کہ ماوائے او شر و فساد است حسن و جمال دنیوی و حلاوت و طراوت آن کالمطروح فی الطریق اند و منظور نظر نیستند جمال آخرت است کہ شایان نظر است و مرضی حق است سبحانہ قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ شکایۃ عن حالهم تُرِیْدُوْنَ عَرَضَ الدُّنْیَا وَاللّٰہُ یُرِیْدُ الْاٰخِرَۃَ اَللّٰهُمَّ صَغِّرِ الدُّنْیَا بِاَعْیُنِنَا وَکَبِّرِ الْاٰخِرَۃَ فِیْ قُلُوْبِنَا بِحُرْمَۃِ مَنِ افْتَخَرَ بِالْفَقْرِ وَتَجَنَّبَ عَنِ الْغِنٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَکْمَلُهَا و چون شیخ اجل شیخ محی الدین بن العربی نظر بحقیقت شرارت و نقص و فساد اینہا نینداختہ است حقائق ممکنات را صور علمیۂ حق جل و علا داشتہ است کہ آن صور در مرآت حضرت ذات تعالیٰ و تقدس کہ در خارج جز او موجود نمیدانند انعکاس پیدا کردہ نمود خارجی حاصل کردہ است و آن صور علمیہ را غیر از صور شیون و صفات واجبی ندانستہ است جل سلطانہ لاجرم حکم بوجود وجود

لہ مقرر نمودہ و تصور کردہ ۱۲

کرده است و وجود ممکنات را عین وجود واجب گفته تعالی و تقدس و شر و نقص را نیستی گفته نفی شرات مطلق و نقص محض کرده است ازینجاست که هیچ چیز را فی حد ذاته بالذات نمیداند حتی که کفر و ضلالت را نسبت بایمان و هدایت بد نمیداند نه نسبت بذوات خود که آن را عین خیر و صلاح مے انگارد و نسبت بارباب خود اینها را باستقامت حکم مینماید و کریمه مَا مِنْ دَابَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ شاهد این معنی بیسازد آرے هر که حکم بوحدت وجود نماید از امثال این سخنان چرا انحاشی فرماید و آنچه برین حقیر ظاهر ساخته اند آنست که ماهیات ممکنات عدمات اند باکمالات وجودیه که در آنها منعکس گشته است و ممتزج شده کما مر مفصلا وَاللّٰهُ سُبْحَانَهٗ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ اے فرزند این علوم و معارف که هیچ یک از اهل اسلام بدان تکلم نفرموده است نه بتصریح و نه باشارت از اشرف معارف اند و اکمل علوم که بعد از ظهور رسالت بر منصه ظهور آمده اند و حقیقت واجب تعالی و تقدس و حقایق ممکنات آنگونه که ممکن و یلیق بیان فرموده اند نه مخالفت بکتاب و سنت دارند و نه مباینت باقوال اهل حق مانا که مراد از دعا نبوی علیه و علی آله الصلوٰة والسلام که گویا از برائے تعلیم امت فرموده اند اَللّٰهُمَّ اَرِنَا حَقَائِقَ الْاَشْيَاءِ كَمَا هِيَ این حقائق اند که در ضمن این علوم مبین گشته اند و مناسب مقام عبودیت اند و بر نقص و ذل دانکسار که ملایم حال بندگی است دلالت دارند بنده عاجز که خود را عین مولائے قادر خود داند چه لطافت دارد و از کمال بے ادبی خبر میدهد اے فرزند این آن وقت است که در امم سابقه درین طور و قتیکه پرتو از ظلمت است پیغمبر اولو العزم مبعوث میگشت و احیاء شریعت جدیده میکرد و درین امت که خیر الامم است و پیغمبر ایشان خاتم الرسل علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات علماء را مرتبه انبیاء بنی اسرائیل داده اند و بوجود علما از وجود انبیا کفایت فرموده اند لهذا بر سر هر مائة از علماء این امت مجدد ے تعیین مینماید که احیاء شریعت فرماید علی الخصوص بعد از مضی الف که در امم سابقه وقت بعثت پیغمبر اولو العزم است و به هر پیغمبرے در آنوقت اکتفا نموده اند درین طور وقت عالم عارف تمام المعرفت درکار است که قائم مقام اولی العزم امم سابقه باشد شعر فیض روح القدس ارباز

عن ابی هریرة عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان الله عز وجل یبعث لهذه الامة علی رأس کل مائة سنة من یجدد لها دینها رواه

مدد فرماید :: دیگران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد :: اے فرزند وجود صرف مقابلِ عدم صرفست و بالا گذشت که وجود صرف حقیقتِ واجب الوجود است تعالی و تقدس و عین هر خیر و کمال هر چند ملاحظهٔ این عینیت هم اگرچه بر سبیل اجمال باشد دران موطن گنجایش ندارد که شائبهٔ ظلیت دارد و عدم صرف که مقابلِ آن وجود است آن عدم است که هیچ نسبتے و اضافتے باو راه نیافته است و عین شر و نقص است هر چند این عینیت نیز درانجا نمیگنجد که بوے از اضافه دارد و معلوم است که ظهور شے بروجه اتم در مقابلِ حقیقتِ آن شے صورت بندد و بِضِدِّهَا تَتَبَيَّنُ الْاَشْيَاءُ پس ناچار ظهورِ وجودِ صرف بروجهِ اتم در مرآتِ عدمِ صرف حاصل گردد و مقرر است که نزول باندازهٔ عروج است پس کسیکه عروج او بعینهٖ آئینهٔ اللهِ سُبْحَانَهٗ بحضرتِ وجود صرف متحقق شود نزول او ناچار بعدم صرف که مقابل اوست خواهد بود لیکن در وقتِ عروج انجا استهلاکِ عارفست که جهلِ آنرا لازم است و در وقتِ نزول الصحو متحقق است که مقامِ علم و معرفت است درین مقام صحو را بتجلی ذاتی که مبرا است از شائبهٔ ظلیت و منزه است از ملاحظهٔ شیون و اعتباراتِ ذاتیه مشرف میسازند و مے دانند که پیش ازین هر تجلی که حاصل شده بود در پردهٔ ظلے از ظلال اسما و صفات و شیون و اعتبارات بوده هر چند عارف آن تجلی را بے ملاحظهٔ اسما و صفات و شیون داند و تجلی حضرتِ وجود صرف شمرد و سُبْحَانَ اللهِ این عدم که ماوائے هر شر و نقص است بواسطهٔ ظهورِ تام حضرتِ وجود تعالی معنی حُسن پیدا کرد و آن یافت که هیچکس نیافت قبیح لذاته بواسطهٔ حسنِ عارضی مستحسن گشت نفسِ امّاره انسانی که بالذات بشرارت مائل است از همه مناسبتِ تام بآن عدم دارد لهٰذا در تجلی خاص از همه فائق آمده و بر همه ترقی گزیده ع که مستحق کرامت گناهگارانند :: باید دانست که عارفِ تام المعرفته بعد از طے مقاماتِ عروج و مراتبِ نزول تفصیلاً چون بعدم صرف نزول فرماید و آئینهٔ داری حضرتِ وجود نماید هر آئینه جمیع کمالاتِ اسمائے و صفاتے در و ظهور خواهد یافت و تفصیلاً همه را واخواهد نمود بالطائفیکه مقامِ اجمال متضمنِ آنست و این دولت غیر او را میسر نیست و این آئینه داری لباسے است فاخر که بر قدِ او دوخته اند و در خزینهٔ حضرتِ علم هر چند این تفصیل صورت یافته است اما آن آئینه داری

ا؎ یعنی چیز را بالقصد و بمقابل خود ظهور چنان باید که هیچ چیز را بالقصد و بمقابل خود ظهور نباشد ۱۲

ب؎ یعنی هر شر و نقص موجود مقابل عدم را نیز واخواهد نمود ۱۲

ج؎ یعنی این چنین آئینه داری مختص باوست در دیگرے یافته نمیشود ۱۲

در مرتبهٔ علم است و آئینهٔ آن عارف در مرتبهٔ خارج که در خارج جمیع کمالات را وانموده است **سوال** معنے مرآتیت عدم چیست و عدم را که لاشے محض است بکدام اعتبار مرآتِ وجود گفته اند **جواب** عدم باعتبارِ خارج لاشے محض است اما در علم امتیازے پیدا کرده است بلکه وجودِ علمی نیز حاصل نموده نزد مثبتان وجودِ ذہنی و او را مرآتِ وجود بآن اعتبار گفته اند که در مرتبهٔ عدم هرچه از نقص و شرارت که ثابت شود از وجود که نقیضِ اوست لاجرم مسلوب خواهد بود و هر کمالیکه در مرتبهٔ عدم مسلوب گردد در حضرتِ وجود مثبت خواهد بود پس ناچار عدم سببِ ظهورِ کمالاتِ وجودی گشت وَلِلّٰهِ دَرُّ مَنْ قَالَ اَلْعَدَمُ مِرْآةُ الْوُجُوْدِ فَافْهَمْ فَاِنَّهٗ یَنْفَعُكَ وَاللّٰهُ سُبْحَانَهُ الْمُلْهِمُ اے فرزند این معارف که مسوده یافته است امید است که از الهاماتِ رحمانی باشند که اصلا شائبهٔ وساوسِ شیطانی را در انجا مجال نبود و دلیل برین معنی آن دارد که چون در صدد تحریرِ این علوم شدم ملتجی بجنابِ قدسِ خداوندی جَلَّ سُلْطَانُهٗ گشت دیدم که گویا ملائکه کرام علی نبینا و علیهم الصلوٰة والسلام از نواحیِ آن مقام دفعِ شیطان میکردند و نمیگذاشتند که در حوالیِ آن مکان بگردد و اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ اَعْلَمُ بِحَقِیْقَةِ الْحَالِ و چون اظهارِ نعمِ جلیله از آعاظمِ محامد است باظهارِ این نعمِ عظمے جرأت نموده آمد امید است که از مَظِنّهٔ عُجب مبرا باشد چگونه عجب را گنجایش باشد که بعنایت اللہ سبحانه نقص و شرارتِ ذاتیِ خود همه وقت نصبِ عین است و کمالات همه منسوب باو تعالی اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی رَسُوْلِهٖ دَائِمًا وَّسَرْمَدًا وَّعَلٰی اٰلِهِ الْكِرَامِ وَاَصْحَابِهِ الْعِظَامِ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَكْمَلُهَا

مکتوب دویست و سی و پنجم

بملا عبد الغفور سمرقندی و حاجی بیگ فرکتی و خواجه محمد اشرف کابلی صدور یافت در بیان آنکه محبتِ این طائفه سرمایهٔ سعاداتِ دنیویه و اخرویه است و توفیقِ اتیانِ احکام شرعیه و تحصیلِ جمعیتِ معنویه از ثمراتِ

آن محبت است وهاینا سئلک بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدعوات معلوم شریف دوستان حقیقی ومشتاقان تحقیقی باد که مکاتبات شریفه که مُنبئی از فرط محبت واشتیاق بوده بوصول آن مبتهج ومسرور گردید ثبتکم الله سبحانه علی هذه المحبة این محبت راسرمایه سعادات دنیویه واخرویه دانسته از حضرت حق سبحانه وتعالی ثبات واستقامت بران مسئلت باید نمود توفیق اتیان احکام شرعیه نتیجه این محبت است وتحصیل جمعیت باطن ثمره این مودت اگر عالم ظلمات وکدورات در باطن برنیزند واین محبت را برباد ندهند غم نباید خورد بلکه امیدوار باید بود واگر کوه کوه انوار واحوال در باطن افاضه کنند وسر موئے ازین محبت بردارند جز خرابی هیچ نباید دانست واستدراج باید شمرد واین شرذمه را نیک محکم داشته متوجه کار خود باشند وبامور لاطائل عمر گرانمایه را تلف نسازند همه اندرزمن بتو این است که تو طفلی وخانه رنگین است والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الهدی والترم متابعة المصطفی علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها

مکتوب (۲۳۶) دوصدی وسی وششم

بمخدومزادگے میان شیخ محمد صادق سلمه الله تعالیٰ در بیان بعضے از اسرار صدور یافت بعد الحمد والصلوٰة معلوم فرزندے ارشدے باد که از مکتوب شما که در شرح احوال نوشته بودند چنان مفهوم گشته بود که شما را مناسبتے بولایت خاصه محمدیه علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة پیدا شده است ازین معنی شکر خداوندی جل سلطانه بجا آورده که ازمدتها آرزوے این دولت داشته که درحق شما بحصول پیوندد واین زمان امیدوار گشته متوجه آن شد که شما را باین دولت جذب نماید اتفاقاً درین حبست وجو شما را داخل ولایت موسوی یافت علی نبینا وعلیه الصلوات والتسلیمات واز انجا کشیده داخل دائره ولایت خاصه ساخت لله سبحانه الحمد والمنة علی ذلک وچون شما را به قصیر درین ولایت درآورده اند زیاده ازبست روز است که در کنار خود نگاه داشته پرورش مینماید معلوم

نیست کہ از ضعفِ این نسبت معلومِ شما شدہ باشد و حالا چون رو بقوت آوردہ است امید است کہ معلومِ شما نیز گردد و از التفاتِ حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ چہ نویسد کہ در بابِ این عاصی علی التواتر و التوالی فائض است ؎ من آن خاکم کہ ابرِ نوبہاری ۔ کند از لطف بر من قطرہ باری ۔ اگر بر رویدار تن صد زبانم ۔ چو سوسن شکرِ لطفش کے توانم ۔ دیگر فرزندے اعزی محمد سعید کہ در مکتوب خود اظہارِ احوالِ خود نمودہ بود بسیار اصیل است بآن خصوصیت از یاران کم کسے را رو دادہ است امید است کہ حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ او را نیز بولایتِ خاصہ مشرف گرداند و فرزندے محمد معصوم خود را بفضلِ خداوندی جل سلطانہ بالذات قابلِ آن و دولت است حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ از قوۃ بفعل آرد بصدقۃِ حبیبہ علیہ و علیٰ آلہ الصلوات و التسلیمات ۔ + + + + +

مکتوب (۲۳۷) دویست و سی و ہفتم

بسم اللہ محمد طالب بیانکی صدور یافتہ در ترغیب بر متابعتِ سنتِ سنیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ و السلام و التحیۃ و در مداومِ طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم **تثبتنا اللہ** سبحانہ و ایاکم علی جادۃِ الشریعۃِ الحقۃِ المصطفویۃِ علی صاحبہا الصلوٰۃ و السلام و التحیۃ و علی آلہ الکرام و اصحابہ العظام اخوی ارشدی اکابرِ طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم التزامِ متابعتِ سنتِ سنیہ نمودہ اند و اختیارِ عمل بعزیمت فرمودہ اگر باین التزام و اختیار ایشان را با حوال و مواجید مشرف سازند نعمتِ عظیم میدانند و اگر احوال و مواجید بایشان بدہند و درین التزام و اختیار فتوری یابند آن احوال را تمے پسندند و آن مواجید را نمیخواہند و دران فتور جز خرابی خود ہیچ نمیدانند زیرا کہ برہمنان و جوگیانِ ہند و فلاسفۂ یونان از قسمِ تجلیاتِ صوری و مکاشفاتِ مثالی و علومِ توحیدی بسیار دارند اما غیر از خرابی و رسوائی نتیجہ آن ندارند و جز بُعد و حرمان نقدِ وقتِ شان نیست آن برادر چون بہ فضلِ الٰہی جل سلطانہ خود را در سلکِ ارادہ این اکابر داخل ساختہ است ناچار است

که متابعتِ ایشان را التزام نماید و سر موئے مخالفت اگر بخاطرش نرسد بتا از کمالاتِ ایشان سود مند و برخوردار گردد اولاً تصحیح عقائد بر وفقِ معتقداتِ اہلِ سنت و جماعت کثرہم اللہ سبحانہ فرماید و ثانیاً علمِ فرض و واجب و سنت و مندوب و حلال و حرام و مکروہ و مشتبہ کہ در علمِ فقہ مذکور است و عمل بمقتضائے این علم حاصل نماید ثالثاً نوبت بعلوم صوفیہ برسد تا آن دو جناح درست نکند طیرانِ عالمِ قدس محال است اگر احوال و مواجید بحصولِ آن دو باز و میسر شد خرابی خود را دران باید دانست و ازان احوال و مواجید استعاذہ باید نمود ع کار اینست غیر این ہمہ ہیچ * ما علی الرسول الا البلاغ * اخوی اعزی میان شیخ داؤد آنجا آمدہ اند صحبتِ ایشان را مغتنم شمرند بآنچہ نصیحت و دلالت نمایند انقیاد باید نمود کہ در صحبتِ مریدانِ این اکابر بسیار بودہ اند و راہ و روشِ ایشان معلوم نمودہ یار آنکہ آنجا اند و بتوسطِ خدمتِ میر نعمان داخلِ این طریقہ علیہ گشتہ باید کہ صحبتِ شیخ مشار الیہ را غنیمت شمرند و در حلقہ یکجا بنشینند و در یک دیگر فانی باشند تا جمعیت حاصل شود و معاملہ بہ ترقی انجامد مطالعہ مکتوبات را لازم گیرند کہ سود مند است ع دادیم ترا گنج مقصود نشان * والسلام علی من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا

مکتوب دویست و سی و ہشتم (۲۳۸)

بمیر محمد نعمان صدور یافت در بیانِ آنکہ در تکثیرِ اخوان امیدوار یہا است و در تنبیہ آنکہ مبادا احوال و معارفِ مریدان باعثِ توقفِ پیران شود و منجر بعجب گردد و در بیانِ آنکہ احوالِ مریدان باید کہ موجبِ حیا باشد کہ نہ رغیب بر ترقیات نمایند الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ علی سید المرسلین وعلی آلہ واصحابہ الطیبین الطاہرین وعلیہم اجمعین مکتوب شریف کہ بمصحوبِ کسِ خواجہ رحمی ارسال داشتہ بودند وصول یافت موجبِ فرحتِ فراوان گشت و چون احوالِ مسترشدان و مریدانِ ایشان در انجا بتفصیل اندراج یافتہ بود فرحت بر فرحت افزود زیرا کہ

بیفزاید زیاده کنید برادران دینی خود را بیفزاید بدعوت نمودن ایشان دین ۱۲

ونکشیر اخوان بموجب اکثروا اخوانکم فی الدین امیدوار یهاست وکریمه سنشد عضدک باخیک نیز موید این معنی است لیکن باید که منظور نظر احوال و اعمال خود باشد و ملحوظ سکون و حرکت خود بود مبادا که ترقیات مریدان باعث توقفات پیران گردد و حرارت مستعدان در کارخانه مرشدان برودت اندازد و ازین معنی ترسان و لرزان باید بود و احوال و مقامات مریدان را در رنگ شیشه باید دانست که چه جای آنکه بآنها مفاخرت و مباهات باید کرد که مبادا ازین راه دروازه عجب کشاده گردد بلکه باید که بحکم الحیاء شعبة من الایمان ترقیات مریدان باعث شرمندگی و خجالت باشد و حرارت طلب طالبان موجب غیرت و عبرت بود باید که قصور اعمال و متهم داشتن نیات لازم وقت بود و لسان حال او قال بکلمه هل من مزید مرطوب باشد هرچند متوقع از اوضاع پسندیده شما همین قسم معاملات است اما ملاحظه اعدای دین که آماده لعین بود نموده بطریق تاکید مبالغه کرده آمد ازین راه مبادا ابرودتی در سرگرمی توجه طالبان افتد که مقصود جمع کردن این دو دولتست اقتصار بر یکی از قصورست خواجه رحمی و سید احمد باید که در خدمت شما حاضر باشند و توجه شما بحال ایشان بروجه اتم مرعی باشد میر عبد اللطیف هم اگر توفیق توبه یافته باشند مدد نمایند که استقامت پیدا کنند نوشته بودند که بعضے از طالبان طریقه قادریه را التماس مینمایند باید که غیر از طریقه نقشبندیه به هیچکس بهیچ طریقه تعلیم نکنند که خلط دو طریقه نشود اما اگر کلاه و شجره طلبند و استخاره راه دهد مرید بگیرند و نصیحت فرمایند والسلام علیکم وعلی سائر اصحابکم واحبابکم وعلی سائر من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوة والسلام اتمها واکملها ؛

مکتوب دویست و سی و نهم (۲۳۹)

بملا احمد برکی صدور یافت در جواب کتابت او که نوشته بود و استفسارها نموده الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وآله واصحابه الطاهرین وعلیهم اجمعین صحیفه گرامی که از روی شفقت و مهربانی مرسل داشته بودند بمطالعه مضامین آن مبتهج و مسرور گردید نوشته بودند که عرض

استفسار اول ۱۲ پرسیدن کردن ۱۲

احوال بر تقدیر احوال است الخ مخدومنا مقصود از حصول احوال گرفتاری محول احوال است وچون این
گرفتاری حاصل است حصول احوال گو نباشد نوشته بودند که در حضور ند کور شده بود که در حق شما تخم ریزی
بسیار کردیم الخ مخدومنا الواقع کذلک لکن حصول الثمر ممنوع بمرور الدهور والازمان حال الحبوة
وبعد الممات ابشر ولا تعجل به از مقوله مولانا محمد صالح نوشته بودند چون مولانا مذکور حاضر نبود
که مراد او فهمیده شود ازان مقوله متعرض نشده اما خیر است بخاطر هیچ نرسانند از سوئے ادب که رفته بود
نوشته بودند از مخلصان زلات معفو است بخاطر هیچ نرسانند از احوال خود تفتیش نموده بودند لله سبحانه
الحمد والمنة که شما از مقبولان ساخته اند قبل من قبل بلا علة نوشته بودند که دو شیخ زاده آمده بودند که
تلقین ذکر بگیرند الخ مخدومنا استخاره در هر امر مسنون است ومبارک لیکن درکار نیست که بعد از استخاره
امرے ظاهر شود در خواب یا در واقعه یا در بیداری که دلالت بر فعل یا ترک نماید بلکه بعد از استخاره رجوع بقلب
باید نمود اگر اقبال بآن امر زیاده از پیش است دلالت بر فعل دارد واگر اقبال همان قدر است که سابق
داشت ونقصان پیدا نه کرده هم منع نیست درین صورت استخاره ها را مکرر سازند تا زیادتی اقبال مفهوم
شود ونهایت تکرار استخاره ها تا هفت مرتبه است واگر بعد از ادائے استخاره نقصانے در اقبال سابق مفهوم شد
دلالت بر منع است درین صورت نیز اگر استخاره ها مکرر سازند گنجائیش دارد بلکه بر هر تقدیر استخاره ها مکرر
ساختن اولی وانسب است واحتیاط است در اقدام وعدم اقدام دران امر معنی عبارت رساله مبدأ ومعاد
که در بیان جسد مکتسب روح تحریر یافته است پرسیده بودند مخدومنا مباشرت روح مرافعالے را که مناسب
افعال اجسام است بواسطه همان جسد مکتسب است ازین قبیل است مدد هائے که از روحانیت اکابر
قدس الله تعالی اسرارهم که مناسب افعال اجسام است کاهلاک الاعداء ونصرت الاحباء
بوجوه مختلفة واخفاء شئ طلب امان از فتنه ظلمه رفته بود حضرت حق سبحانه وتعالی شما را والهبیت
شما را بلکه بقعه شما را از شر آن ظلمه محفوظ ساخته است بفراغ خاطر متوجه جناب قدس او باشند تعالی وتقدس
وامید است که این حفظ را موقت بتوقیت نسازند ان ربک واسع المغفرة اما اهل آن بقعه را نصیحت

فقط واللہ اعلم

فرمایند که تغییر وضع صلاح و خیر اندیشی مسلمانان نه کنند قال اللہ سبحانہ و تعالی ان اللہ لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسہم والسلام

مکتوب دوصد و چهلم (۲۴۰)

بشیخ یوسف برکی صدور یافت دربیان بے نہایتی این راہ و بعضے از فوائد کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی رسالہ کہ متضمن احوال خیر مآل شما بودہ رسید مطالعہ آن باعث مسرت گشت ع در عشق چنین بود العجبہا باشد ۔ اما باید از احوال گذشتہ مجول احوال باید رسید کہ آنجا ہمہ جہالت و ناداني است بعد ازان اگر بمعرفت مشرف سازند زہے دولت بالجملہ ہر چہ در دید و دانش در آید قابل نفی است اگرچہ شہود وحدت در کثرت باشد چہ آن وحدت را در کثرت اصلا گنجایش نیست آنچہ مینماید شبح و مثال آن وحدت است نہ او پس مناسب حال شما درین وقت ذکر کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ است و تکرار این کلمہ تا بحدیکہ در دید و دانش ہیچ نگذارد و رخت را بحیرت و جہالت ببرد و معاملہ را بفنا اندازد و تا بحیرت و جہل نرود از فنا نصیبے نیست آنچہ شما فنا دانستہ اید معتبر بعدم است نہ فنا و چون بعد از وصول بجہل فنا دست دہد اول قدم درین راہ زدہ باشند وصل کجا و اتصال کرا ع کیف الوصول الی سعاد و دونہا ۔ قلل الجبال و دونہن حتوف ۔ احوال شما درست است اما نگذشتن ازان لازم است والسلام علی من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ من الصلوات و التسلیمات اتمہا و اکملہا نصیحت دیگر استقامت بر شریعت است و تطبیق احوال است باصول شرعیہ اگر عیاذا باللہ سبحانہ در قول و فعل خللے باشریعت پیدا آید خرابی خود در آن باید دانست طریق ارباب استقامت این است والسلام

مکتوب دوصد و چهل و یکم (۲۴۱)

خواهد بدانکه این کریمه واقعه است در پاره الم در آخر ربع سوم ۱۲

بجانبِ مولانا محمد صالح صدور یافت در بیانِ ترقی بعضے یاران بعد الحمد والصلوٰۃ معلوم اخوی ارشدی باد کہ احوالِ اینجا ودو مستوجبِ حمد است یارانِ اینجائے خرم وخوش وقت اند علی الخصوص مولانا محمد صدیق درین ایام بعنایۃ اللہ سبحانہ بولایتِ خاصہ مشرف گشتند واز اسمِ جزئی باسم کلی ملحق شدند معذلک نظر بفوق دارند از انجا نصیب وافر حاصل کردہ شاید میل برجوع نمایند واللہ یختص برحمتہ من یشاء گاہ گاہ از احوالِ خود دیار انیکہ داخلِ طریقہ شدہ اند ومیشوند منبہ نشتہ باشند وچند روز در انجا استقامت ورزند والسلام

مکتوب دوصد وچہل ودوم

بجانب ملا بدیع الدین صدور یافتہ در جواب بعضے سوالہا کہ نمودہ بودند بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات معلوم اخوی اعزی باد کہ درویش کمال صحیفہ شریفہ رسانید موجبِ فرحت گشت از دیدِ قصور ومتہم داشتنِ نیات واعمال خود نوشتہ بودند بوضوح انجامید از حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ مزید این دید مسئول است واتمام این اتہام مطلوب کہ درین راہ این ہر دو دولت از ملاک امور است نوشتہ بودند واستفسار نمودند کہ شغل اسم ذات تعالیٰ وتقدس تا کجا است وچہ مقدار حب آرد او مت این اسم مبارک بر طرف میگردند ونہایت نفی واثبات تا بچہ حد است واز این کلمہ متبرکہ چہ کشایش ہا پیش می آیند وچہ مقدار حجب مرتفع میشوند دانند کہ ذکر عبارت از طرو غفلت است وچون ظاہر را از غفلت چارہ نیست چہ در ابتدا وچہ در انتہا پس ظاہر ہمہ وقت محتاج بذکر گشت غایۃ ما فی الباب در بعضی اوقات ذکر اسم ذات عزوجل انفع است ودر بعضی دیگر از اوقات ذکرِ نفی واثبات انسب باقی ماند معاملہ باطن در انجا نیز تا زمانِ ارتفاعِ غفلت بالکلیہ از ذکر گفتن چارہ نبود این قدر ہست کہ در ابتدا این دو ذکر متعین است ودر توسط وانتہا این دو ذکرِ متعین نیست اگر بتلاوتِ قرآن واداءِ صلوٰۃ نیز طرو غفلت نمودہ آید ہم گنجایش دارد لیکن تلاوتِ قرآن بحالِ متوسط مناسب است واداءِ نماز نوافل مناسبِ حال منتہی است باید دانست کہ حضورِ حضرتِ ذات تعالیٰ وتقدس کہ بملاحظہ اسما وصفات باشد اگرچہ دائمی بود نزد متوجہان

احدیت مجرّده داخل غفلت است این غفلت را نیز طرد باید نمود و بوراء الوراء باید رفت ؎ فراق دوست

اگر اندک است اندک نیست ؎ درون دیده اگر نیم موست بسیار است ؎ از وقائع که رو میدهند نوشته

بودند پیش ازین نیز در جواب نوشته بود که اینها مبشرات اند هنوز وقت ظهور اینها نرسیده است منتظر باشند و کار کنند

؎ کیف الوصول الی سعاد ودونها ؎ قلل الجبال ودونهن حتوف ؎ والسلام

تحقیق معنی این بیت عنقریب بحاشیه مکتوب دو صد و چهل نوشته خد ۱۲

مکتوب دو صد و چهل و سیوم

بجانب ملّا ایّوب محتسب صدور یافت در ترغیب بر طریقهٔ علیّهٔ نقشبندیّه قدّس الله اسرارهم

بعد الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدّعوات معلوم اخوی اعزی باد که چند دفعه در کتابتها متعدّده طلب نصایح

نموده بودند اما این حقیر نظر بر خرابیهای خود انداخته اقدامی در اجابت آن مسئول نمی نمود چون طلب مکرر

گشت بضرورت چند فقره نامربوط نوشته آمد استماع نمایند و بدانند که آنچه برین کس است ولابدّ است و بآن مکلّف

امتثال اوامر است وانتهاء از نواهی کریمه ما اتاکم الرسول فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا شاهد این معنی

است وچون مامور باخلاص است الا لله الدین الخالص وآن بے فنا صورت نمی بندد ولے محبّت

ذاتیه متصوّر نمیشود ولاجرم سلوک طریق صوفیه که محصّل فنا و محبت ذاتیه است نیز ضروری آمد تا حقیقت

اخلاص صورت بندد و دو طرق صوفیه در مراتب کمال و تکمیل چونکه متفاوت افتاده است پس هر طریقے که

ملتزم متابعت سنّت سنیّه باشد و اوفق باتیان احکام شرعیّه از برائے اختیار اولیٰ و انسب بود و آن طریق

طریق اکابر نقشبندیه است قدّس الله تعالیٰ اسرارهم العلیّة چه این بزرگواران درین طریق التزام سنت

نموده اند و اجتناب از بدعت فرموده مهما امکن عمل برخصت تجویز نمیکنند اگرچه بظاهر در باطن نافع یابند و عمل

بعزیمت از دست نمیدهند اگرچه بصورت در سیرت متضرّر دانند احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند

و اذواق و معارف را خادم علوم دینیه و انسته جواهر نفیس شرعیه را در رنگ طفلان بجوز و مویز وجد و حال

عوض نمیکنند و ترهات صوفیه مغرور و مفتون نمیگردند از نصّ بفصّ نمیگریزند و از فتوحات مدنیه بفتوحات

مکتوب دو صد و چهل و سیوم

بجانب ملّا ایّوب محتسب صدور یافت در ترغیب بر طریقهٔ علیّهٔ نقشبندیّه قدّس الله اسرارهم بعد

الحمد والصلوٰة وتبلیغ الدّعوات معلوم اخوی اعزی باد که چند دفعه در کتابتها متعدّده طلب نصایح

نموده بودند اما این حقیر نظر بر خرابیهای خود انداخته اقدامی در اجابت آن مسئول نمی نمود چون طلب مکرر

گشت بضرورت چند فقره نامربوط نوشته آمد استماع نمایند و بدانند که آنچه برین کس است ولابدّ است و بآن مکلّف

امتثال اوامر است وانتهاء از نواهی کریمه ما اتاکم الرسول فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا شاهد این معنی

است وچون مامور باخلاص است الا لله الدین الخالص وآن بے فنا صورت نمی بندد ولے محبّت

ذاتیه متصوّر نمیشود ولاجرم سلوک طریق صوفیه که محصّل فنا و محبت ذاتیه است نیز ضروری آمد تا حقیقت

اخلاص صورت بندد و دو طرق صوفیه در مراتب کمال و تکمیل چونکه متفاوت افتاده است پس هر طریقے که

ملتزم متابعت سنّت سنیّه باشد و اوفق باتیان احکام شرعیّه از برائے اختیار اولیٰ و انسب بود و آن طریق

طریق اکابر نقشبندیه است قدّس الله تعالیٰ اسرارهم العلیّة چه این بزرگواران درین طریق التزام سنت

نموده اند و اجتناب از بدعت فرموده مهما امکن عمل برخصت تجویز نمیکنند اگرچه بظاهر در باطن نافع یابند و عمل

بعزیمت از دست نمیدهند اگرچه بصورت در سیرت متضرّر دانند احوال و مواجید را تابع احکام شرعیه ساخته اند

و اذواق و معارف را خادم علوم دینیه و انسته جواهر نفیس شرعیه را در رنگ طفلان بجوز و مویز وجد و حال

عوض نمیکنند و ترهات صوفیه مغرور و مفتون نمیگردند از نصّ بفصّ نمیگریزند و از فتوحات مدنیه بفتوحات

کلیّه التفات نمی نمایند ازینجاست که حالِ ایشان بر دوام است و وقتِ ایشان بر استمرار نقوشِ ماسوای
از باطنِ ایشان برنمیخیزد مثلاً شی میگردد که اگر نیز ارسال تکلّف در احضارِ ماسوا نمایند میسّر نشود و آن
تجلی ذاتی که دیگران را کالبرق است این بزرگواران را دائمی است حضوریکه غیبت در قفای
آن باشد نزدِ این عزیزان از حیّزِ اعتبار ساقط است رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ
بیانِ حالِ شانست مع ذلک طریقِ ایشان اقربِ طرق است والبتّه موصل است و تهایتِ دیگران
در بدایتِ این بزرگواران مندرج و نسبتِ ایشان که بحضرتِ صدیق منسوب است رضی الله تعالی عنه
فوقِ همه نسبتهاست شیخ است امّا فهم هر کس بمذاقِ این اکابر نرسد نزدیک است که قاصرانِ این طریقه
علیّه نیز از بعضے کمالاتِ ایشان انکار نمایند قاصرے گر کند این طائفه را طعن قصور حاشَ
لله که برآرم بزبان این گله را شاعر عرب فرمایدش أُولَٰئِكَ آبَائِي فَجِئْنِي بِمِثْلِهِمْ إِذَا جَمَعَتْنَا
یا جریرُ المجامع حضرت خواجهٔ احرار قدس سرّه فرموده اند که خواجگانِ این سلسله علیّه قدس الله تعالی
اسرارهم بهر زرّاقے و رقّاصے نسبت ندارند کارخانه ایشان بلند است حیف باشد شرح او
اندر جهان همچو راز عشق باید در نهان لیک گفتم وصف او تا ره برند پیش زان کز فوتِ آن
حسرت خورند اگر وفا تر و بیانِ خصائص و کمالاتِ این برگزیدگان ثبت نموده آید حکم قطره باشد از
دریا لے نهایت ع وادیم تر از گنج مقصود نشان والسّلام علی من اتّبع الهدی والتزم متابعة
المصطفی علیه وعلی آله من الصلوات أفضلها ومن التسلیمات أکملها

مکتوب (۲۴۴) دویست و چهل و چهارم

بملا محمد صالح کولابی صدر یافته در جواب کتابتیکه نوشته بودند در بیان خرابیِ احوالِ خود مکتوب شریف
اخوی ارشدی خواجه محمد صالح وصول یافت از خرابیِ احوال خود نوشته بودند امید است که ازان هم
خراب تر گردند نهایتِ این خرابی در مکتوبے که باسم فرزندی ارشدی که درین ایام نوشته است اندراج

مکث بالفتح وسکون کاف وثائی مثلثه درنگ کردن وانتظار نمودن وبالضم وبالکسر بمعنے درنگ ۱۲ غ

یافته است از انجا معلوم خواهند فرمود اگر میدانستند که بودن شما آنجا چند روز سبب جمعیت یاران است اگر صلاح دانند چند روز دیگر هم مکث نمایند فقیر نیز درین نزدیکی ارادهٔ سفر حضرت دهلی دارد که استخاره ها و توجهات بواعث آن سفر اند و این مقام را بفرزندی ارشدی عنایت فرموده اند و داخل ولایت ایشان ساخته اند فقیر اینجا در رنگ مسافران در ولایت ایشان نشسته است و دیار انیکه داخل طریقه علیه شده اند علی الخصوص میر سید تضیع و مولانا شکر الله و میر سید نظام بدعوات فراوان مخصوص اند فرزندی خواجه محمد صادق و سائر برادران شما را و جمیع یاران را دعا مے رسانند ۱۲

یعنی برادران نشان ۱۲

مکتوب دویست و چهل و پنجم (۲۴۵)

بملاصالح یافته بست

بسید انبیا صد و یافت در جواب استفسار ها که نموده بود بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات مینماید که مکتوب شریف که بمصحوب قاصد ارسال داشته بودند رسید موجب فرحت گشت نوشته بودند که ذکر نفی واثبات تا به بست و یک عدد رسانیده است امداومت نمیشود و غیبت هم گاه گاه رو میدهد محبت آثار ذکر گفتن ظاهر اشرطے از شرائط مفقود است که نتیجه بر آن عدد مترتب نگشته بالمشافه انشاء الله تعالے استفسار خواهد نمود دیگر استفسار نموده بودند معنی این قول را نوشته بودند که حضرت صدیق رضی الله تعالے عنه کار خود را تمام کرده فرمودند که ذکر اللسان تلقلقه و ذکر القلب وسوسه و ذکر الروح شرک و ذکر السر کفر بدانند که چون ذکر نبی از ذاکر و مذکور است هر ذکرے که باشد و مقصود فنائے ذاکر و ذکر است در مذکور لاجرم ذکر را تلقلقه و وسوسه و شرک و کفر فرمودند بهر چه از دوست و اما نی چه کفر آن حرف و چه ایمان ۱۲ بهر چه از راه دور افتی چه زشت آن حرف و چه زیبا ۱۲ اما ذکر را عروض این اسامی پیش از حصول فنا و بقا باید دانست زیرا که بعد از حصول بقا وجود ذاکر و ثبوت ذکر از وے مذموم نیست واگر درین معنی خفائے مانده باشد در حضور استفسار خواهد نمود که حوصلهٔ کتابت تنگ است پس این قول را نسبت بحضرت صدیق نمودن خصوصا بعد از تمامی کار مستحسن نیست استفسار دویم آن بوده

سلوک بعد از حصول بقا ۱۲

که نوشته بودند که شیخ ابوسعید ابوالخیر طلب دلیل بمقصود از ابوعلی سینا نموده بودند او در جواب نوشته که در رائی در کفر حقیقی و برائی از اسلام مجازی و شیخ ابوسعید بعین القضاة نوشته که اگر یکه سال عبادت میکردم آنچه ازین کلمه ابی علی سینا حاصل شد از و نمیشد عین القضاة نوشته که اگر میفهمید مثل آن بیچاره مطعون و ملامت گر میشد باید دانست که کفر حقیقی عبارت از رفع اثنینیه است بالکل و استتار کثرت است بتمام که مقام فناست و فوق آن کفر حقیقی مقام اسلام حقیقی است که موطن بقاست کفر حقیقی نسبت باسلام حقیقی منقصت تمام دارد از کوته نظری ابن سینا است که باسلام حقیقی دلالت ننموده و فی الحقیقت او را از کفر حقیقی هم نصیبی نبوده از روی علم و تقلید گفته و نوشته بلکه او از اسلام مجازی هم حظ وافر نگرفته و در خرخشهای فلسفی مانده امام غزالی تکفیر او مینماید و الحق که اصول فلسفی او منافی اصول اسلام است و دیگر شیخ ابوسعید از عین القضاة بسیار مقدم بوده است باوجه نویسید اگر شائبه از اشتباه باقی مانده باشد در حضور استفسار خواهند نمود والسلام

مکتوب دویم و بیست و ششم

بمیر محمد نعمان صدر یافت در بیان حصول مقام که متوقع و منتظر بوده است و در مراتب کمال و تکمیل و بیان وجه بی توفیقی که در بعضے اوقات طاری میگردد بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین و آله و اصحابه الطاهرین و علیهم اجمعین صحایف شریفه که بتواتر و توالی رسید فرحتها فزاوان رسانید فاصدے متوجه آن حدود نبوده تا جواب هر یک را علیحده مینوشت معذور خواهند داشت بعد از وصول مکتوب که بمصحوب میر داد ارسال داشته بودند روزے بعد از نماز بامداد در حلقه یاران نشسته بود بخواست یا بیخواست توجهے بجانب شما پیدا شد و در صدد رفع بقایاے آثار که بنظر می درآمد گشت و اهتمام در رفع ظلمات و کدورات که محسوس میگشت نمود تا آنکه هلال کمال شما بر کمال گشت و آنچه در آفتاب هدایت و ولیعت نهاده بودند همه بر ان بدر منعکس شد

حتے کہ در جانب کمال ہیچ متوقعے و منتظرے نماند الّا آن یتّسع الظّرف بعد ذلک و یأخذ بقدر وسعتہ شیئًا فشیئًا و تا زمان طویل صورت مثالیہ این معنی را در نظر داشت تا یقینے کہ مصداق صدق است حاصل آمد الحمد للہ سبحانہ علے ذلک حصول این دولت تاویل آن واقعہ است کہ شما دیدہ بودید و حصول آنرا مبالغہ و تاکید مسألہ مینمودید للہ الحمد سبحانہ و المنّۃ کہ وام شما بتمام ادا یافت و موعود منجّز شد و معہود موفّے گشت امیدوار است کہ تکمیل باندازۂ این کمال حاصل آید و دشت و صحرا از حمد و وجود شریف شما منوّر گردد از بے توفیقی خود نوشتہ بودند ظاہر اسبب آن قبض مفرط است و چون قبضہائے شما مفرط و طویل الذّیل است مسبّب آن نیز باندازۂ سبب طویل خواہد بود معذلک خود را بتکلّف بر انیان اعمال و ادائے عبادات دارند و تعمّل برین معنے باشند دیگر درین سال علوم بلند و معارف ارجمند بظہور آمدہ است از انجملہ دو مسوّدہ را اخوند مولانا محمد امین ہمراہ آوردہ اند یکے در حلّ شرح بعضے از رباعیات حضرت خواجہ ماست قدّس سرّہ کہ در وقت قرات یاران فیروز آبادی نوشتہ شدہ است دران رسالہ علوم توحید آمیز بتقریب آن رباعیات اندراج یافتہ است و تطبیقے دادہ است و میان علما و صوفیہ کہ بوحدت وجود قائلند و برنہجے تحریر یافتہ است کہ نزاع و بقین بلفظ راجع گشتہ و دویم ازان دو مسوّدہ مکتوبے است کہ باسم فرزندی ارشدی باطناب و بسط تحریر یافتہ است علو درجۂ آن علوم وقت مطالعہ خواہند دریافت اگر امرے ازان در اشتباہ ماندہ استفسار نمایند ؛

مکتوب دو صد چہل و ہفتم (۲۴۷)

بہ عرفان پناہی میرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیان آنکہ دلیل بر وجود حق تعالے و تقدّس ہمان وجود حق است جلّ سلطانہ نہ ماسوائے او تعالے و ما ینبغی ذلک

عرفت ربّی بفسخ العزائم	شناختم پروردگار خود را بر گردانیدن ارادہائے مستحکم
لا بل عرفت فسخ العزائم بربّی	نہ بلکہ شناختم بر گردانیدن ارادہائے مستحکم را بپروردگار خود

جَلَّ وَعَلَا فَاِنَّهٗ سُبْحَانَهُ الدَّلِيْلُ
عَلٰى مَاسِوَاهُ لَا الْعَكْسُ فَاِنَّ
الدَّلِيْلَ اَظْهَرُ مِنَ الْمَدْلُوْلِ وَاَیُّ
شَیْءٍ اَظْهَرُ مِنْهُ سُبْحَانَهٗ لِاَنَّ
الْاَشْیَاءَ اِنَّمَا ظَهَرَتْ بِهٖ وَمِنْهُ
سُبْحَانَهٗ وَتَعَالٰى فَهُوَ الدَّلِيْلُ عَلٰى
نَفْسِهٖ وَعَلٰى مَاسِوَاهُ فَلَا حَرَمَ
عَرَفْتُ رَبِّیْ بِرَبِّیْ وَعَرَفْتُ
الْاَشْیَاءَ بِهٖ تَعَالٰى فَالْبُرْهَانُ
هٰهُنَا لِمّی
وَزَعَمَ الْاَكْثَرُ اَنَّهٗ اِنِّیْ وَالتَّفَاوُتُ
بِتَفَاوُتِ النَّظَرِ وَالْاِخْتِلَافُ بِهٖ
بِاخْتِلَافِ الْمَنْظَرِ بَلْ لَا مَجَالَ
لِلْاِسْتِدْلَالِ وَالْبُرْهَانِ تَمَّ
اِذْ لَا خَفَاءَ فِیْ وُجُوْدِهٖ سُبْحَانَهٗ
وَلَا رَیْبَ فِیْ ظُهُوْرِهٖ تَعَالٰى فَهُوَ جَلِیُّ
الْبَدِیْهِیَّاتِ وَمَا خَفِیَ ذٰلِكَ عَلٰى
اَحَدٍ اِلَّا لِمَرَضٍ فِیْ قَلْبِهٖ وَغِشَاوَةٍ
عَلٰى بَصَرِهٖ وَالْاَشْیَاءُ مَحْسُوْسَةٌ بِالْحَوَاسِّ
الظَّاهِرَةِ وَمَعْلُوْمَةٌ بِالضَّرُوْرَةِ اَنَّ

جل و علا زیرا که اوست خدائے پاک دلیل بر غیر خود
نه آنکه غیر او سبحانه دلیل است بروے عزّ اسمه
چه میباید که دلیل روشن تر باشد نسبت بمدلول و کدام
چیز ظاهر تر است از و سبحانه زیرا که بتحقیق اشیاء
تمامها بوے و از وے سبحانه و تعالی ظهور یافته
نه از غیر او جل سلطانه پس اوست تعالے
دلیل بر ذات خود و بر غیر خود پس ناچار راست آمد
که شناختم پروردگار خود را به پروردگار خود و شناختم
جمله اشیاء را باو سبحانه و تعالی پس اینجا استدلال
بموثّر است بر اثر و بعلت است بر معلول
و اکثرے گمان برده که بتحقیق این است استدلال
باثر است بر موثّر و بمعلول بر علت و تفاوت بتفاوت
نظر است و فکر و اختلاف باختلاف محل نظر و فکر
بلکه استدلال و برهان را اندرین جا مجالے نه
زیرا که در وجود او سبحانه بوجهے خفائے نیست
و در ظهور او تعالی شکے و تردّدے نه پس او تعالے
ظاهر ترین جمله بدیهیات است و مخفی نماند این بر هیچ
یکے مگر به سبب علت قلبی و غشاوهٔ بصری و حالانکه
اشیاء تمامها محسوس اند بحواس ظاهره و معلوم اند ببداهت
یعنی اینکه

وُجُودُهَا مِنْهُ تَعَالَى وَتَقَدَّسَ وَ فُقْدَانُ هٰذَا الْعِلْمِ لِلْبَعْضِ بِوَاسِطَةِ عُرُوضِ الْمَرَضِ لَا يَضُرُّ فِي الْمَطْلُوبِ

وجودشان بایجادِ حق است تعالی وتقدس وعدم حصول این علم مر بعضے را بسبب لحوق مرض قلبی مخل مقصود نیست

وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلَى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفَى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ أَتَمُّهَا وَأَكْمَلُهَا

مکتوب دویست و چهل و هشتم (۲۴۸)

نیز بعالیجناب میرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیان آنکه تحمل تابعان انبیا علیهم الصلوٰة والتسلیمات از جمیع کمالات ایشان نصیب است بطریق تبعیت و بیان آنکه هیچ ولی بمرتبهٔ هیچ نبی نرسد و تحقیق آنکه تجلی ذاتی که مخصوص بآن سرور علیه الصلوٰة والسلام گفته اند چه معنی است ومناسب ذلك

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللّٰهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ صَلَوَاتُ اللّٰهِ تَعَالَى وَتَسْلِيمَاتُهُ سُبْحَانَهُ عَلَيْهِمْ وَعَلَى أَتْبَاعِهِمْ وَأَنْصَارِهِمْ وَأَعْوَانِهِمْ وَخَزَنَةِ أَسْرَارِهِمْ كُمَّلِ تَابِعَانِ انبیا عَلَيْهِمُ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ بِجُمْلَةِ كَمَالِ متابعت وَفَرْطِ مَحَبَّتْ بلکه بمحض عنایت وموهبت جمیع کمالات انبیاء متبوعهٔ خود را جذب مینمایند وبکلیت بر نگ ایشان منصبغ میگردند حتی که فرق نمیماند درمیان متبوعان وتابعان الّا بالاصالة والتبعیة والاولیة والاخریة مع ذلك هیچ تابعی اگرچه از متابعان افضل الرسل باشد بمرتبهٔ هیچ نبی اگرچه دون انبیا باشد نرسد لهذا حضرت صدیق که افضل بشر است بعد از انبیا سر او همیشه زیر قدم پیغمبری باشد که او پایان تر از جمیع پیغمبران است آنجاست که مبادی تعینات جمیع انبیا وارباب ایشان از مقام اصل است ومبادی تعینات امتیان از اعالی واسافل وارباب ایشان از مقامات ظلال آن اصل علی تفاوت الدرجات فکیف یتصور المساوات بین الاصل والظل قال الله تبارك وتعالی ولقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین انهم لهم المنصورون وان جندنا لهم الغالبون

وآنکه گفته اند که تجلی ذات تعالی وتقدس درمیان انبیا مخصوص بخاتم الرسل است علیه وعلیهم الصلوات والتحیات وکمل تابعان آن سرور را ازان تجلی نصیبیست انه بآن معنی است که تجلی ذات نصیب انبیا نیست وتبعیت نصیب کمل است حاشا وکلا من ان یتصور هذا المعنی فان فیه مزیة الاولیاء علی الانبیاء بلکه مخصوص بودن آن تجلی بآن سرور بآن معنی است که دیگران را حصول آن تجلی بطفیل وتبعیت اوست علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات انبیارا علیهم الصلوات والتحیات حصول آن تجلی بطفیل اوست علیه الصلوة والسلام وکمل اولیاء این امت را تبعیت او علیه الصلوة والسلام انبیا را بر خوان این نعمت عظمی جلیس طفیلی اویند وعلیه وعلیهم الصلوات والتحیات واولیاء خادم الش خوراو از جلیس طفیلی تا خادم الش خور فرق بسیار است این مقام از مزلات اقدام است در تحقیق آن ودرفع شبه ازان این فقیر در مکتوبات ورسائل خود وجوه شتی ذکر کرده والحق ما حققت فی هذه المسودة بفضل الله سبحانه وکرمه تعالی معلوم شریف بوده باشد که هرچند جمیع انبیارا علیهم الصلوات والتسلیمات بطفیل آنسرور علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات ازان تجلی نصیب وافر است اما معلوم میشود که این ولایت خاصه در اولیاء امتان ایشان سرایت نکرده است واین تجلی نصیبی فرانگرفته اند چه هرگاه در اصول ابنها این دولت طفیلی وانعکاسی باشد بفروع بطریق عکس العکس چه رسد مصداق این معنی کشف صریح است نه استدلال عقلی وآنچه سابقا مذکور شده که کمل تابعان بتمام کمالات متبوعان راجذب مینمایند مراد ازان کمالات اصلیه متبوعان است نه مطلقا تا نقص پیدا نشود بلکه ایشان از ولایت مخصوصه هرکدام انبیاء خود به تبعیت بهره گرفته اند درمیان امتان همین امت به تبعیت باین تجلی مخصوص اند وباین دولت عظمی مشرف لهذا خیر الامم گشته وعلماء اینها در رنگ انبیاء بنی اسرائیل شده ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم خواست که از فضائل وخصائص انولایت خاصه شمه بنویسد بتنگی وقت مساعدت نکرد وکاغذ کوتهی آورد وبعنایت الله سبحانه علوم ومعارف در رنگ باران تمیسان میریزند وبر عجائب وغرائب اسرار اطلاع می بخشند محرمان این راز

---

۱ یعنی ولایت محمدی علی صاحبها الصلوة والسلام ۱۲

مراد محمد وداد کان لبارا مادر بشیخ خواجہ محمد صادق وخواجہ محمد سعید وخواجہ محمد معصوم قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم ۱۲

فرزندان گرامی اند علی قدر الاستعداد یاران دیگر چند روز در حضور اند و چند روز دیگر در غیبت ازینجا گفتہ اند کہ ہر چند ولی ولی باشد اما بمرتبہ صحابی نرسد شوق دریافت ملازمت فوق الحد است صحیفہ گرامی کہ نامزد این حقیر فرمودہ بودند بورود آن مشرف گشت دید قصور اعمال از اجل نعم است اما توسط احوال در جمیع امور محمود است افراط و رنگ تفریط از حد اعتدال بیرون است والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی الہ الصلوات والتسلیمات

مکتوب دوصد و چہل و نہم (۲۴۹)

در بیان فضائل متابعۃ سید الاولین والآخرین وکمالات مترتبہ بر آن ومراتب مخصوصہ آن بمیرزا داراب صدور یافت الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی نجات اخروی وفلاح سرمدی منوط بمتابعت سید الاولین والآخرین است علیہ وعلی الہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا لہذا بمتابعۃ او بمقام محبوبیت حق جل سلطانہ میرسند وبمتابعۃ او بتجلی ذات تعالی وتقدس مشرف میگردند وبمتابعۃ او بمرتبہ عبدیت کہ فوق جمیع مراتب کمالست وبعد از حصول مقام محبوبیت است سرفراز میسازند ومتابعان کمل او را مثل انبیائے بنی اسرائیل میفرمایند وپیغمبران اولوالعزم آرزوئے متابعۃ او مینمایند ولو کان موسی حیا فی زمنہ ما وسعہ الا اتباعہ وقصۃ نزول روح اللہ ومتابعتہ حبیب اللہ معلومۃ مشہورۃ وامت او بواسطہ متابعۃ او خیر الامم گشتہ است واکثر اہل جنت شدہ فوز ابدولت متابعۃ ایشان میابند از جمیع امم بہ بہشت خواہند درآمد وتنعمات خواہند فرمود لذا ولذا تم لذا وکذا فعلیکم بمتابعتہ والتزام سنتہ واتیان شریعتہ علیہ وعلی جمیع اخوانہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا ثانیا سفارش شیخ اسماعیل مینماید کہ از آشنایان معارف آگاہی حاجی عبد الحق است والسلام

مکتوب دوصد و پنجاہم (۲۵۰)

بملا احمد برکی صدور یافت در حلِ بعضے استفسارہا کہ نمودہ بود بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوۃِ وَتَبْلِیْغِ الدَّعَوَاتِ میرساند کہ احوال واوضاع فقراء این حدود مستوجب حمد است و المسئول من اللّٰہ سبحانہ عافیتکم صحیفہ شریفہ وصول یافت نوشتہ بودند کہ ذوقے وفرحے کہ اول داشت حالا در خود نمییابد واین را تنزل خود میدانند معلوم اخوی باد کہ حالۃ اولی در رنگ حالت اہل وجد وسماع بودہ است کہ جسد را در انجا دخل تمام بودہ وحالانیکہ الحال میسر شدہ است جسد از انجا قلیل النصیب است بقلب وروح تعلق بیشتر دارد وبیان این معاملہ تفصیلے میطلبد بالجملہ حالت ثانیہ فوق حالت اولی است بمراتب وعدم وجدان ذوق وفقدان فرح فوق فوق وجدان ذوق وفرح است چہ نسبت ہر چند بجہالت بکشد وبحیرت انجامد واز جسد دورتر رود اصیل ست وبحصول مطلوب نزدیک تر زیرا کہ دران موطن جز عجز وجہل را گنجایش نیست جہل را بتعبیر بمعرفت میکنند وعجز را ادراک می نامند نوشتہ بودند کہ آن نسبت را تاثیرے کہ در اول بودہ است حالا نماندہ بلے تاثیر جسدی نماندہ اما تاثیر روحی بیشتر پیدا کردہ ہر چند بہر کس آنرا درک نکند چہ توان کرد مدت صحبت شما باین فقیر بسیار کم بودہ است وعلوم ومعارف خاصہ کم مذکور شدہ مگر آنکہ حضرت حق سبحانہ وتعالی خواستہ باشد کہ صحبت مثنی شود وچند روز بہم باشیم وایضا استفسار نمودہ بودند کہ آیا باوجود زاد ورا حلہ درین زمانہ مکہ رفتن فرض ہست یا نہ مخدوما روایات فقہ درین باب اختلاف بسیار دارند ومختار درین مسئلہ فتوی فقیہ ابو اللیث است کہ گفتہ اگر غالب بر ظن امن وعدم ہلاک است در راہ پس فرضیتش ثابت است والا لا لیکن این شرط شرط وجوب ادا است نہ شرط نفس وجوب کما ہو الصحیح پس وسعت حج درین صورت واجب باشد چون وقت مساعدت نکرد وجوب استفسارہاے دیگر شما را بکتابت دیگر موقوف داشتہ والسلام

مکتوب (۲۵۱) دویست و پنجاہ و یکم

مولانا محمد اشرف صدور یافت وبیان فضائل خلفاء راشدین وفضل حضرات شیخین وبعضی از خصائص

حضرت امیر و در بیان تعظیم و توقیر اصحاب کرام علیهم الرضوان و در بیان محامل صحیحه از برای مناقشات و مشاجرات
ایشان و ما یتعلق بذلک بعد الحمد و الصلوة و تبلیغ الدعوات معلوم اخوی ارشدی خواجه محمد اشرف
باد بعضی از علوم غریبه و اسرار عجیبه و مواهب لطیفه و معارف شریفه که اکثر آنها تعلق بفضائل و کمالات حضرات
شیخین و ذی النورین و جمعی دیگر از رضی الله تعالی عنهم اجمعین داشته بحسب فهم قاصر خود مینویسد بگوش
هوش استماع فرمایند که حضرت صدیق و حضرت فاروق رضی الله تعالی عنهما باوجود حصول کمالات محمدی
و وصول بدرجات ولایت مصطفوی علیه و علی آله الصلوة و السلام در میان انبیاء بالتقدم در طرف
ولایت مناسبت بحضرت ابراهیم صلوات الله تعالی و تسلیماته علی نبینا و علیه دارند و در طرف نبوت
که مناسب مقام خلت است مناسبت بحضرت موسی دارند صلوات الله سبحانه و تعالی و تسلیماته علی نبینا
و علیه و حضرت ذی النورین در هر دو طرف مناسبت بحضرت نوح دارند صلوات الله سبحانه و تعالی
و تسلیماته علی نبینا و علیه و حضرت امیر در هر دو طرف مناسبت بحضرت عیسی دارند صلوات الله سبحانه
و تعالی و تسلیماته علی نبینا و علیه و چون حضرت عیسی روح الله است و کلمه او لاجرم طرف ولایت
و ایشان غالب است از جانب نبوت و در حضرت امیر نیز بواسطه آن مناسبت طرف ولایت غالب است
و مبادی تعینات خلفاء اربع صفة العلم است علی اختلاف فی الجهات اجمالا و تفصیلا و آن صفت
باعتبار اجمال رب محمد است و باعتبار تفصیل رب حضرت خلیل و باعتبار برزخیت اجمال و تفصیل رب حضرت
نوح است چنانکه رب حضرت موسی صفة الکلام است و رب حضرت عیسی صفة القدرت و رب حضرت
آدم صفت التکوین بر سر اصل سخن رویم حضرت صدیق و حضرت فاروق حامل بار نبوت محمدی اند
علی اختلاف المراتب و حضرت امیر بواسطه مناسبت حضرت عیسی و غلبه جانب ولایت حامل بار
ولایت محمدی اند و حضرت ذی النورین باعتبار برزخیت حمل بار هر دو طرف فرموده اند و تواند بود که باین
اعتبار نیز ایشان را ذو النورین گویند و چون حضرات شیخین حمل بار نبوت فرموده اند مناسبت بحضرت موسی
بیشتر دارند چه مقام دعوت که ناشی از مرتبه نبوت است در میان سائر انبیا بعد از پیغمبر ما در ایشان اتم و اکمل است

وکتاب ایشان بعد از قرآن مجید بہترین کتب منزلہ لہذا امت ایشان در امم ماتقدم بہتر و بہشت خواہند رفت ہرچند شریعت حضرت ابراہیم وملت او از جمیع شرائع وملل افضل و اکمل است از ینجا است کہ پیغمبر افضل الرسل را امر متابعت ملت او فرمودہ کریمہ ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا شاہد این معنی است وحضرت مہدی موعود کہ رب او نیز صفت العلم ہست در رنگ حضرت امیر مناسبت بحضرت عیسیٰ دارند گویا یک قدم حضرت عیسیٰ بر سر حضرت امیر ہست وقدم دیگر بر سر حضرت مہدی بدانند کہ ولایت موسوی جانب یمین ولایت محمدی واقع شدہ ہست وولایت عیسوی جانب یسار آن ولایت وچون حضرت امیر حامل بار ولایت محمدی بودہ اند اکثر سلاسل اولیا بایشان منتسب گشت وکمالات حضرت امیر بیش از کمالات حضرات شیخین بر اکثر اولیاء غلبہ کرد کہ کمالات ولایت خصوص اند ظاہر شد اگر نہ اجماع اہلسنت بر افضلیت شیخین بود سے کشف اکثر اولیاء غلبہ بافضلیت حضرت امیر حکم کردے زیرا کہ کمالات حضرات شیخین شبیہ بکمالات انبیا ست علیہم الصلوٰت والتسلیمات وست ارباب ولایت از دامان آن کمالات کوتاہ است وکشف ارباب کشوف بواسطہ علو درجات آنہا در راہ کمالات ولایت وجنب آن کمالات کالمطرح فی الطریق اند کمالات ولایت زینہا اند از برائے عروج بکمالات نبوت پس مقامات را از مقاصد چہ خبر بود ومبادی را از مطالب چہ شعور امروز این سخن بواسطہ بعد عہد نبوت بر اکثر سے گران است واز قبول دور لیکن چہ توان کرد در پس آئینہ طوطی صفتم ساختہ اند ہرچہ استاد ازل گفت ہمان میگویم اَمَّا الْكَمْلُ لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ وَالْمِنَّةُ کہ در بین گفتگو بعلماء اہل سنت شکر اللہ تعالیٰ سعیہم موافقم وبہ اجماع ایشان متفق است لہذا ایشان را بہتر شفی ساختہ اند واجمالی را تفصیلی این فقیر را تا زمانے کہ بکمالات مقام نبوت بمتابعت پیغمبر خود نرسانیدند وازان کمالات بہرہ تمام ندادند بر فضائل شیخین بطریق کشف اطلاع نہ بخشیدند وغیر از تقلید راہے ننمودند اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ هَدٰىنَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا اَنْ هَدٰىنَا اللّٰهُ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ روزے شخصے نقل کرد کہ نوشتہ اند کہ نام حضرت امیر بر در بہشت ثبت کردہ اند بخاطر رسید

کہ حضرات شیخین از خصائص آن موطن چہ باشد بعد از توجہ تام ظاہر شد کہ دخول این امت بہشت باستصواب و تجویز این دو اکابر خواہد بود گویا حضرت صدیق بر در بہشت ایستادہ اند و تجویز دخول مردم میفرمایند و حضرت فاروق دست گرفتہ بدرون مے برند و مشہود میگردد کہ گویا تمام بہشت بنور حضرت صدیق مملو است و بنظر این حقیر حضرات شیخین را در میان جمیع صحابہ شان علیحدہ است و درجہ منفردہ گویا بہیچ احدے مشارکت ندارند حضرت صدیق با حضرت پیغمبر علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات گویا ہمخانہ است اگر تفاوت است بعلو و سفل است و حضرت فاروق بطفیل حضرت صدیق نیز باین دولت مشرف اند و سائر صحابہ کرام بآنسہ رعلیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات نسبت ہمسرائی دارند یا ہم شہری با ولیاء امت خود چہ رسد بایں بس کہ رسد زدور بانگ جرسم ۞ پس اینہا از کمالات شیخین چہ دریابند این ہر دو بزرگوار از بزرگی و کلانی در انبیاء معدود اند و بہ فضائل انبیا متحفوف قال النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ و علیٰ آلہ وسلم لو کان بعدی نبی لکان عمر امام غزالی نوشتہ کہ در ایام غزائے حضرت فاروق عبد اللہ بن عمر بحضور صحابہ گفت مات تسعۃ اعشار العلم چون از بعضے در فہم این معنی توقف دید گفت مراد من علم باللہ است نہ علم حیض و نفاس از حضرت صدیق چہ گوید کہ جمیع حسنات حضرت عمر یک حسنہ اوست چنانچہ مخبر صادق از آن خبر دادہ و محسوس میگردد و انحطاطی کہ حضرت فاروق را از حضرت صدیق است زیادہ از ان انحطاطست کہ حضرت صدیق را از حضرت پیغمبر علیہ و علیٰ آلہ الصلوات والتسلیمات پس قیاس کن کہ انحطاط دیگران از حضرت صدیق چہ قدر خواہد بود و شیخین بعد از موت نیز از حضرت پیغمبر جدا نشدند و حشر نیز در میان ایشان خواہد بود چنانچہ فرمودہ پس افضلیت بواسطہ اقربیت ایشان را بود و این حقیر قلیل البضاعت از کمالات ایشان چہ گوید و از فضائل ایشان چہ بیان نماید ذرہ را چہ یارا کہ سخن از آفتاب گوید و قطرہ را چہ مجال کہ حدیث بحر عمان بر زبان آرد اولیا، کہ برائے دعوت خلق مرجوع اند و از ہر دو طرف ولایت و دعوت بہرہ تام دارند و علماء مجتہدین از تابعین و تبع تابعین بنور کشف صحیح و فراست صادقہ و اخبار متتابعہ فی الجملہ بکمالات شیخین اوریافتہ اند

وشمه از فضائل ایشان شناخته ناچار حکم بافضلیت شان نموده اند وبرین معنی اجماع فرموده اند و
کشف که برخلاف این اجماع ظاهر شده بر عدم صحت حمل نموده اعتبار نکرده اند کیف وقد صح فی الصدر
الاول افضلیته بما روی البخاری عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما قال کنا فی زمن النبی صلی
الله تعالی علیه وآله وسلم لا نعدل بابی بکر احدا ثم عمر ثم عثمان ثم نترک اصحاب النبی صلی الله تعالی
علیه وآله وسلم لا نفاضل بینهم وفی روایة لابی داود قال کنا نقول ورسول الله صلی الله تعالی علیه وآله وسلم حی
افضل امة النبی صلی الله تعالی علیه وآله وسلم بعده ابو بکر ثم عمر ثم عثمان رضی الله تعالی عنهم آنچه گفته اولویکه
افضل من النبوة از ارباب سکر است واز اولیاء غیر مرجوع که نصیب وافر از کمالات مقام نبوت
ندارد بنظر شما در آمده باشد که فقیر در بعضی از رسائل خود تحقیق نموده است که نبوت افضل از ولایت
است اگرچه ولایت آن نبی باشد وحق همین است وآنکه برخلاف آن گفته از جهالت کمالات مقام نبوت
است چنانچه بالا گذشت ومعلوم است که سلسله علیه نقشبندیه ومیان سائر سلاسل اولیا منتسب بحضرت
صدیق است پس نسبت صحو در ایشان غالب باشد ودعوت ایشان اتم بود وکمالات حضرت صدیق
بر ایشان بیشتر ظاهر شود وناچار نسبت ایشان فوق جمیع نسبتهای سائر سلاسل باشد پس دیگران بکمالات
ایشان چه پی برند واز حقیقت معامله ایشان چه دریابند نمیگوئیم که جمیع مشایخ نقشبندیه در بین معامله
متساوی اند کیف بل لو وجد واحد من الاولی فی علی هذه الصفة لاغلبه آنگاه که حضرت
مهدی موعود که باکملیت ولایت معهود است نیز برین نسبت خواهد بود در تتمیم وتکمیل این سلسله علیه خواهد
فرمود چه نسبت جمیع ولایات دون این نسبت علیه است زیرا که سائر ولایات از کمالات مرتبه نبوت
قلیل النصیب اند واین ولایت بواسطه انتساب بحضرت صدیق از ان کمالات حظ وافر دارد کما مر
انفاقا ع ببین تفاوت راه از کجا است تا بکجا ؛ آے برادر حضرت امیر چونکه حامل بار ولایت
محمدی اند علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة تربیت مقام اقطاب وابدال واوتاد که از اولیاء امت
اند وجانب کمالات ولایت در ایشان غالب است مفوض بامداد واعانت آنحضرت است سر قطب الاقطاب

(دا گذشته سده ۱۲)

بامداد واعانت حضرت علی است کرم الله تعالی وجهه

کہ قطب مدار است زیر قدم او است قطب مدار بحمایت و رعایت او مہم خود را سر انجام مینماید و از عہدہ مدارات برمی آید حضرت فاطمہ و امامین نیز درین مقام با حضرت امیر رضی اللہ تعالی عنہم شریک اند بدانند کہ اصحاب پیغمبر علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات ہمہ بزرگ اند و ہمہ را بہ بزرگی یاد باید کرد و خطیب از انس روایت کند کہ رسول صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم فرمودہ اِنَّ اللّٰہَ اخْتَارَنِی وَاخْتَارَ لِی اَصْحَابًا وَاخْتَارَ لِی مِنْهُمْ اَصْهَارًا وَاَنْصَارًا فَمَنْ حَفِظَنِی فِیْهِمْ حَفِظَ اللّٰہُ وَمَنْ اٰذَانِی فِیْهِمْ اٰذَاهُ اللّٰہُ وطبرانی از ابن عباس روایت کند کہ رسول فرمودہ علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام مَنْ سَبَّ اَصْحَابِی فَعَلَیْهِ لَعْنَةُ اللّٰہِ وَالْمَلٰٓئِکَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِیْنَ وابن عدی از عائشہ روایت کند رضی اللہ تعالی عنہا کہ رسول فرمودہ علیہ علی آلہ الصلوٰۃ والسلام اِنَّ شِرَارَ اُمَّتِی اَجْرَاُهُمْ عَلٰی اَصْحَابِی و منازعات و محاربات کہ درمیان ایشان واقع شدہ است بر محامل نیک صرف باید کرد و از ہوا و تعصب دور باید داشت زیرا کہ آن مخالفات مبنی بر اجتہاد و تاویل بودہ نہ بر ہوا و ہوس چنانکہ جمہور اہلسنت بر آنند اما باید دانست کہ محاربان حضرت امیر کرم اللہ تعالی وجہہ بر خطا بودہ اند و حق بجانب حضرت امیر بودہ لیکن چون این خطا خطاء اجتہادی است از ملامت دور است و از مواخذہ مرفوع چنانکہ شارح مواقف از آمدی نقل میکند کہ واقعات جمل و صفین از روئے اجتہاد بودہ و شیخ ابو شکور سلمی در تمہید تصریح کردہ کہ اہل سنت و جماعت بر آنند کہ معاویہ با جمعے از اصحاب کہ ہمراہ او بودند بر خطا بودند و خطائے ایشان خطاء اجتہادی بود و شیخ ابن حجر در صواعق گفتہ کہ منازعت معاویہ با امیر از روئے اجتہاد بودہ و این قول را از معتقدات اہل سنت فرمودہ و آنچہ شارح مواقف گفتہ کہ بسیارے از اصحاب بر آنند کہ آن منازعت از روئے اجتہاد نبودہ مراد از اصحاب کدام گروہ را داشتہ باشد اہل سنت بر خلاف آن حاکم اند چنانکہ گذشت وَکُتُبُ الْقَوْمِ مَشْحُوْنَةٌ بِالْخَطَاءِ الْاِجْتِهَادِیِّ کَمَا صَرَّحَ بِهِ الْاِمَامُ الْغَزَالِیُّ وَالْقَاضِیْ اَبُوْبَکْرٍ وَغَیْرُهُمَا پس تفسیق و تضلیل در حق محاربان حضرت امیر جائز نباشد قَالَ الْقَاضِیْ فِی الشِّفَا قَالَ مَالِکٌ رضی اللہ تعالی عنہ مَنْ شَتَمَ اَحَدًا مِنْ اَصْحَابِ النَّبِیِّ صلی اللہ تعالی علیہ و آلہ وسلم اَبَابَکْرٍ اَوْ عُمَرَ اَوْ عُثْمَانَ اَوْ مُعَاوِیَةَ اَوْ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ رضی اللہ تعالی عنہم فَاِنْ قَالَ کَانُوْا عَلٰی

ضلال وکفر قتل وان شکم بغیر هذا من مشاتمة الناس لکل کالاشدیدا ۱۰ فلا یکون محاربوا علی کفرة کما زعمت الغلاة من الرفضة ولا فسقة کما زعم البعض ونسبه شارح المواقف الی کثیر من اصحابه کیف وقد کانت الصدیقة والطلحة والزبیر وکثیر من الاصحاب الکرام منهم وقد قتل الطلحة والزبیر فی قتال الجمل قبل خروج معاویة مع ثلثة عشر الفا من القتلی وتضلیلهم وتفسیقهم مما لا یجترء علیه المسلم الا انیکون فی قلبه مرض وفی باطنه خبث

وآنچه در عبارات بعضے از فقها لفظ جور در حق معاویه رض واقع شده است وگفته کان معاویة اماما جائرا مراد از جور عدم حقیت خلافت او در زمان خلافت حضرت امیر خواهد بود نه جور یکه مآلش فسق وضلالت است تا با قوال اهل سنت موافق باشد معذلک ارباب استقامت از اتیان الفاظ موهمه خلاف مقصود اجتناب مینمایند وزیاده بر خطا تجویز نمیکنند کیف یکون جائرا وقد صح انه کان اماما عادلا فی حقوق الله سبحانه وفی حقوق المسلمین کما فی الصواعق وحضرت مولانا عبد الرحمن الجامی که خطا منکر گفته است نیز زیادة کرده است بر خطا هر چه زیادت کنند خطا است وآنچه بعد ازان گفته است که اگر او مستحق لعنت است انچه نیز نامناسب گفته است چه جائے تردید است وچه محل اشتباه اگر این سخن در باب یزید میگفت گنجایش داشت اما در مادهٔ حضرت معاویه گفتن شناعت دارد وورا احادیث نبوی بسناد ثقات آمده که حضرت پیغمبر علیه الصلوة والسلام در حق معاویه دعا کرده اند وفرموده اند اللهم علمه الکتاب والحساب وقه العذاب وجائے دیگر در دعا فرموده اند اللهم اجعله هادیا ومهدیا ودعاء آنحضرت مقبول ظاهر ا این سخن از مولانا بر سبیل سهو ونسیان سر زده باشد وایضا مولانا در همان ابیات تصریح باسم ناکرده گفته است آن صحابی دیگر این عبارت نیز از ناخوشی خبر میدهد ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطانا وآنچه از امام شعبی در ذم معاویه نقل کرده اند وکلوخش اورا از فسق هم بالا گذرانیده اند به ثبوت نه پیوسته است امام اعظم که از تلامیذ او ست بر تقدیر صدق آن او احق بود باین نقل وامام مالک که از تابعین است ومعاصر او واعلم علماء مدینه شائم معاویه وعمرو بن العاص را

۱۰ یعنی از کلام امام مالک ثابت شد که محاربان وی مخالفان

۱۱ یعنی معاویه

۱۲ یعنی از اصحاب کرام یا ایشان تحقیق

۱۳ یعنی معاویه

۱۴ یعنی بعد از قتل عثمان

۱۵ یعنی معاویه

۱۶ یعنی معاویه

۱۷ یعنی معاویه

۱۸ یعنی معاویه

۱۹ یعنی معاویه

۲۰ یعنی معاویه

۲۱ یعنی معاویه

۲۲ یعنی معاویه

۲۳ یعنی معاویه

۲۴ یعنی معاویه

۲۵ یعنی معاویه

۲۶ یعنی معاویه

۲۷ یعنی معاویه

۲۸ یعنی معاویه

۲۹ یعنی معاویه

۳۰ یعنی معاویه

۳۱ یعنی معاویه

۳۲ یعنی معاویه

۳۳ یعنی معاویه

۳۴ یعنی معاویه

۳۵ یعنی معاویه

۳۶ یعنی معاویه

۳۷ یعنی معاویه

۳۸ یعنی معاویه

۳۹ یعنی معاویه

۴۰ یعنی معاویه

۴۱ یعنی معاویه

۴۲ یعنی معاویه

۴۳ یعنی معاویه

۴۴ یعنی معاویه

۴۵ یعنی معاویه

۴۶ یعنی معاویه

۴۷ یعنی معاویه

۴۸ یعنی معاویه

۴۹ یعنی معاویه

۵۰ یعنی معاویه

۵۱ یعنی معاویه

۵۲ یعنی معاویه

۵۳ یعنی معاویه

۵۴ یعنی معاویه

۵۵ یعنی معاویه

۵۶ یعنی معاویه

۵۷ یعنی معاویه

۵۸ یعنی معاویه

۵۹ یعنی معاویه

۶۰ یعنی معاویه

۶۱ یعنی معاویه

۶۲ یعنی معاویه

۶۳ یعنی معاویه

۶۴ یعنی معاویه

۶۵ یعنی معاویه

۶۶ یعنی معاویه

۶۷ یعنی معاویه

۶۸ یعنی معاویه

۶۹ یعنی معاویه

۷۰ یعنی معاویه

۷۱ یعنی معاویه

۷۲ یعنی معاویه

۷۳ یعنی معاویه

۷۴ یعنی معاویه

۷۵ یعنی معاویه

۷۶ یعنی معاویه

۷۷ یعنی معاویه

۷۸ یعنی معاویه

۷۹ یعنی معاویه

۸۰ یعنی معاویه

۸۱ یعنی معاویه

۸۲ یعنی معاویه

۸۳ یعنی معاویه

۸۴ یعنی معاویه

۸۵ یعنی معاویه

۸۶ یعنی معاویه

۸۷ یعنی معاویه

۸۸ یعنی معاویه

۸۹ یعنی معاویه

۹۰ یعنی معاویه

۹۱ یعنی معاویه

۹۲ یعنی معاویه

۹۳ یعنی معاویه

۹۴ یعنی معاویه

۹۵ یعنی معاویه

۹۶ یعنی معاویه

۹۷ یعنی معاویه

۹۸ یعنی معاویه

۹۹ یعنی معاویه

۱۰۰ یعنی معاویه

بقتل حکم کرده است چنانچه بالا گذشت اگر او مستحق شتم مے بود چرا حکم بقتل شاتم او میکرد پس معلوم شد که شتم او از کبائر دانسته حکم بقتل شاتم او کرده و ایضاً شتم او را در رنگ شتم ابی بکر و عمر و عثمان ساخته است چنانکه بالا گذشت پس معاویه مستحق ذم و نکوهش نباشد اے برادر معاویه تنها درین معامله نیست بلکه نصفے از اصحاب کرام کم و بیش درین معامله با وے شریک اند پس محاربان امیر اگر کفره یا فسقه باشند اعتماد از شطر دین میخیزد که از راهِ تبلیغ ایشان بما رسیده است و تجویز نکند این معنی را مگر زندیقی که مقصودش ابطالِ دین است اے برادر منشأ اثارهٔ این فتنه قتل حضرت عثمان است رضی الله تعالیٰ عنه و طلبِ قصاص نمودن از قتلهٔ او طلحه و زبیر که اول از مدینه برآمدند بواسطهٔ تاخیر قصاص برآمدند و حضرت صدیقه نیز با ایشان درین امر موافقت نموده و جنگ جمل که در انجا سیزده هزار آدم بقتل رسیدند و طلحه و زبیر که از عشرهٔ مبشره اند نیز بقتل رسیدند بواسطهٔ تاخیر قصاص حضرت عثمان بوده بعد ازان معاویه از شام بیرون آمده با ایشان شریک شده جنگ صفین نمودند امام غزالی تصریح کرده که آن منازعت برامرِ خلافت نبوده بلکه در استیفاءِ قصاص در بدءِ خلافتِ حضرت امیر بوده و شیخ ابن حجر نیز این معنی را از معتقداتِ اهلسنت گفته است و شیخ ابو شکور سلمی که از اکابر علماء حنفیه است گفته است که منازعتِ معاویه با امیر در امر خلافت بوده که پیغمبر علیه علی آله الصلوات والتسلیمات معاویه را امر موده بود و ندا اذا ملکت الناس فارفق ببعض از انجا معاویه را طمع در خلافت پیدا شده بود اما او مخطی بود درین اجتهاد و امیر محق زیرا که وقتِ خلافت او بعد از زمان خلافت حضرت امیر بوده و توفیق درمیان این دو قول آنست که منشأ منازعت تواند بود که تاخیر قصاص باشد بعد ازان طمع خلافت نیز پیدا کرده باشد بهر تقدیر اجتهاد در محلِ خود واقع شده است اگر مخطی است یک درجه است و محق او دو درجه است بلکه فوق درجه اے برادر طریق اسلم درین موطن سکوت از ذکرِ مشاجرات اصحاب پیغمبر است علیه علیهم الصلوٰة والتسلیمات و اعراض از تذکرِ منازعات ایشان پیغمبر فرموده علیه الصلوٰة والسلام ایاکم وما شجر بین اصحابی و نیز فرموده علیه علی آله الصلوٰة والسلام اذا ذکر اصحابی فامسکوا و نیز فرموده علیه

اسارت در حق ایشان دار المعرف والمخرج رواه الطبرانی عن ابن مسعود وتوبان وابن عدی عن عمر رض ۱۲

الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِیْ اَصْحَابِیْ اَللّٰهَ اَللّٰهَ فِیْ اَصْحَابِیْ لَا تَتَّخِذُوْهُمْ غَرَضًا یعنی بترسید از خدائے عزوجل در حق اصحاب من پس بترسید از خدا جل و علا در حق ایشان ایشان را نشانهٔ تیر خود نسازید قال الشافعی وھو منقول عن عمر بن عبد العزیز ایضا تلک دماء طھر اللہ عنھا ایدینا فلنطھر عنھا السنتنا ازین عبارت مفہوم میشود کہ خطا ایشان را ہم بر زبان نباید آورد وغیر از ذکر خیر ایشان نباید کرد ✦ ہذا ✦ یزید بید ولت از زمرهٔ فسقہ است توقف در لعنت او بنا بر اصل مقرر اہل سنت است کہ شخص معین را اگرچہ کافر باشد تجویز لعنت نہ کردہ اند مگر آنکہ بیقین معلوم کنند کہ ختم او بر کفر بودہ کما فی لھب ﴿تبت یدا ابی لھب﴾ وامرأتہ نہ آنکہ او شایان لعنت نیست ان الذین یؤذون اللہ ورسولہ لعنھم اللہ فی الدنیا والاخرۃ بدانند کہ درین زمان چون اکثر مردم بحث امامت را پیش داشتہ ہمواره سخن از خلافت و مخالفت اصحاب کرام علیہم الرضوان نسب بعین ساختہ اند وبہ تقلید جملہ ارباب تاریخ و مروۂ اہل بدعت اکثر اصحاب کرام را نیک یاد نمیکنند و او نہا منا سب بجناب ایشان منتسب میسازند بضرورت شمہ از آنچہ معلوم داشت و قید کتابت آوردہ بدوستان مرسل داشت قال علیہ الصلوٰۃ والسلام اذا ظھرت الفتن او قال البدع وسبت اصحابی فلیظھر العالم علمہ فمن لم یفعل ذلک فعلیہ لعنۃ اللہ والملئکۃ والناس اجمعین لا یقبل اللہ لہ صرفا ولا عدلا اما الحمد للہ سبحانہ والمنۃ کہ سلطان وقت خود را حنفی مذہب میگیرد و از اہل سنت میداند و الا کار بر مسلمانان بسیار تنگ میشد شکر این نعمت عظمی بجا باید آورد و پس باید کہ مدار اعتقاد را بر آنچہ معتقد اہل سنت است دارند و سخنان زید و عمرو را در گوش نیارند مدار کار را بر افسانہائے دروغ ساختن خود را ضائع کردن است تقلید فرقہ ناجیہ ضرور است تا امید نجات پیدا شود ویدونہ خرط القتاد والسلام علیکم وعلی سائر من اتبع الھدی والتزم متابعۃ المصطفی علیہ وعلی الہ الصلوٰۃ والسلام ✦ ✦

ما پس باید کہ پاک داریم از انہا زبانہائے خود را ۱۲ جلا وعلا

حدیث غریب کذا فی المشکوٰۃ

اذا ذکر اصحابی فامسکوا

اذا ذکر القدر فامسکوا

من اذی لی الضفدع شارک ان یاخذہ رماۃ

الترمذی وقال ھذا

اذا ذکر النجوم فامسکوا

من بعدی فمن احبھم فبحبی احبھم ومن ابغضھم فببغضی ابغضھم

تمام الحدیث

مکتوب دویست و پنجاه و دوم (۲۵۲)

بجناب شیخ بدیع الدین صدور یافته در جواب استفسارها که رفته بود و مابینا سبب ذلک **الحمد لله وسلام علی** عبادہ الذین اصطفی مکتوب مرغوب اخوی ارشدی رسید فرحت فراوان رسانید استفسارها رفته بود معلوم شریف بوده باشد که مبدأ تعین حضرت نوح و حضرت ابراهیم صلوات الله تعالی و تسلیماته سبحانه علی نبینا و علیهما صفة العلم است چنانکه مبدأ تعین محمدی علیه الصلوة والسلام نیز همان صفة است تفاوت بجهات و اعتبارات است چه آن صفت را وجه بعالم است و وجه دیگر معلوم وجه اولی بوحدت ملائم است و وجه ثانیه بکثرت و آن صفت را نیز اجمالست و تفصیل هریک از اعتبار مبدأ تعین بر رنگی شده است و دیگر معارفیکه تعلق بحمل بار نبوت و ولایت داشته در مکتوبیکه بخواجه محمد اشرف نوشته بتفصیل اندراج یافته است بتکرار ننوشته از آنجا طلبند دیگر خواست که در جواب استفسار فرق میان قطب و غوث و خلیفه نویسد ماذون نگشت بروقت دیگر موقوف دارند والسلام

مکتوب دویست و پنجاه و سیوم (۲۵۳)

بمشیخت مآب شیخ ادریس سامانی صدور یافت در جواب اسئوله او و در بیان بی نهایتی این راه و تفصیل بعضی از مقامات و منازل طریق بسبیل رمز و اجمال **بعد الحمد والصلوة و تبلیغ الدعوات** میرساند که احوال و اوضاع فقیر را این حدود مستوجب حمد است المسئول من الله سبحانه سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم و استقامتکم علی الطریقة المرضیة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة بیان احوال و مواجید که بلسان مولانا عبد المؤمن حواله نموده بودند و استفسار جواب آن فرموده مولانا بتفصیل همه را وانمود و گفت که فرموده اند که اگر بجانب زمین نظر میکنم زمین را نمی یابم و اگر بجانب آسمان نظری اندازم آنرا نیز نمی یابم و همچنین عرش و کرسی و بهشت

و دوزخ را نیز وجود نمے یابم و پیش کسے کہ میروم او را نیز وجود نمے یابم و خود را نیز موجود نمے یابم و وجودِ حق جل شانہٗ بے پایان است نہایت او را ہیچکس نیافتہ است و بزرگان نیز تا ہمین جا گفتہ اند و تا اینجا آمدہ از سیر ماندہ شدہ اند و زیادہ بر این معنی اختیار ننمودہ اند اگر شما نیز ہمین را کمال میدانید دور ہمین مقام میدید پس ما پیش شما برائے چہ بیائیم و تصدیع بکشیم و تصدیع بدہیم و اگر امرے دیگر ورائے این کمال است پس اعلام بخشند تا ما و یارِ دیگر کہ دردِ طلب بسیار دارد آنجا برسیم چندین سال توقف در آمدن بواسطۂ حصولِ این تردد بودہ مخدوما این احوال و امثال این احوال از تلوینات قلبست مشہود میگردد کہ صاحبِ این احوال از مقاماتِ قلب زیادہ از ربع طے نکردہ است سہ حصہ دیگر از مقاماتِ قلب طے باید کرد تا معاملۂ قلب را بانجام رسانیدہ باشد آنگہ نشتِ قلب روح است و از گذشت روح سر است و از گذشت سر خفی است بعد ازان اخفی ہر کدام ازین چہار باقی ماندہ احوال و مواجید علاحدہ دارد ہمہ را جدا جدا طے باید کرد و بہ کمالاتِ ہر کدام متحلی باید شد آنگہ از گذشتِ این پنجگانۂ عالمِ امر و طے منازلِ اصولِ آنہا مرتبۂ بعد مرتبہ و قطع مدارجِ ظلالِ اسما و صفات کہ اصولِ این اصول است درجۂ بعد درجۂ تجلیاتِ اسما و صفات است و ظہوراتِ شیون و اعتبارات آنگہ از گذشتِ این تجلیات تجلیاتِ ذاتست تعالیٰ و تقدس این زمان معاملہ باطمینان نفس میافتد و حصولِ رضائے پروردگار جل سلطانہٗ میسر میآید کمالانیکہ درین موطن حاصل میگردد در جنبِ این کمالات کمالاتِ سابق حکم قطرہ دارد در جنبِ دریائے محیط بلکہ ان اینجا شرح صدر میسر میگردد و باسلام حقیقی مشرف شود و ع کار اینست غیر اینہمہ ہیچ تجلیاتِ اسما و صفات کہ پیش از قطع منازلِ این پنجگانۂ عالمِ امر با اصولِ و اصولِ اصول متوہم شود ظہوراتِ بعضی از خواصِ عالمِ امرست کہ نصیبے از بیچونی و بہرہ از لامکانیت دارد نہ تجلیاتِ اسما و صفات سالکے درین مقام گفتہ است کہ نہ سال روح را بخدائی پرستیدم پس وصول کجا و سیری کجا

شعر

کَیْفَ الْوُصُوْلُ اِلٰی سُعَادَ وَدُوْنَہَا ✦ قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُوْنَہُنَّ خُیُوْفُ

چون التفات نمودہ طلبِ کشفِ حقیقت این راہ فرمودہ بودند شمہ از ان بطریقِ اجمال نوشتہ آمد والسلام علی من اتبع الہدیٰ والسلام علیکم

یعنی چگونہ توان رسید بسعاد و حالانکہ در راہ او کوہہائے بلند و بلند بیا و پستیہا است کہ گذشتن از انہا و عبور بر آنہا بسیار دشوار و گران است ۱۲

وعلی آلہ وصحبہ اجمعین

مکتوب دویست و پنجاہ و چہارم (۲۵۴)

بملا احمد برکی صدور یافت در جواب بعضے اسئولہ کہ پرسیدہ بود الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی

نوشتہ بودند کہ بعضے اکابر فرمودہ اند کہ آدمی ہر چہ کند بفرمان صاحب زمان کند تا نتیجہ بدہد اگرچہ کارہائے مشروع باشد اگر این سخن صحیح است امید وار فرمان است در کل مشروعات مخدوما سخن اکابر صحیح است وشمارا اذن حاصل کردہ ماذون ساخت امّا بداند کہ مراد از نتیجہ نتیجہ معتد بہا است نہ مطلقاً نوشتہ بودند کہ در رسالہ تحریر یافتہ است کہ حضرت خواجہ احرار قدس سرہ فرمودہ اند کہ قرآن بحقیقت از مرتبہ عین جمع است یعنی از احدیت ذات تعالی وتقدس پس معنے آنچہ در رسالہ مبدأ معاد تحریر یافتہ کہ حقیقت کعبہ ربانی فوق حقیقت قرآنی است چہ باشد مخدوما مراد از احدیت ذات احدیت مجردہ نیست کہ ہیچ صفتے وشانے در انجا ملحوظ نباشد چہ حقیقت قرآن ناشی از صفت کلام است کہ یکے از صفات ثمانیہ است وحقیقت کعبہ ناشی از مرتبہ ایست کہ از تلوینات وصفات وشیونات بزرگتر است پس تفوق آنرا گنجایش شد نوشتہ بودند کہ در بعضے از تفاسیر نوشتہ اند کہ اگر کسے گوید کہ من کعبہ را سجدہ میکنم کافر میشود چہ سجدہ بطرف کعبہ باید نہ بکعبہ ودر جاے دیگر نوشتہ اند کہ در اول اسلام در سجدہ لک سجدت میگفتند مدلول ضمائر نفس ذات است تعالی وتقدس پس معنی آنچہ در رسالہ مبدأ معاد تحریر یافتہ کہ صورت کعبہ ہمچنانکہ مسجود صور اشیا است حقیقت کعبہ نیز مسجود حقائق اشیا است چہ باشد مخدوما این از مسامحات عبارات است چنانچہ میگویند آدم مسجود ملائکہ است سجدہ مر خالق را است جل سلطانہ نہ مخلوق ومصنوع او را ہر مخلوق ومصنوعے کہ باشد والسلام

علیکم وعلی اصحابکم واحبابکم علی الخصوص ملا پاینده وشیخ حسن

مکتوب دویست و پنجاہ و پنجم (۲۵۵)

بملا محمد طاہر لاہوری صدور یافت در تحریض بر احیاے سنت سنیہ ورفع بدعت نامرضیہ الحمد للہ وسلام

علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب شریف کہ بمصحوب حافظ بہاؤالدین ارسال داشتہ بودند رسید فرحت فراوان رسانید چہ نعمتے است کہ محبان و مخلصان بہمگی ہمت خود متوجہ احیائے سنتے از سنن مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ باشند و بکلیۃ خود خواہان رفع بدعتی از بدع منکرہ نامرضیہ بوند سنت و بدعت ضد یکدیگر اند وجود یکے مستلزم نفی دیگر لیست پس احیائے یکے مستلزم اماتت دیگرے بود احیائے سنت موجب اماتت بدعت است و بالعکس پس بدعت را حسنہ گویند یا سیئہ مستلزم رفع سنت است مگر حسن نسبی اعتبار کردہ باشند کہ حسن مطلق آنجا گنجایش ندارد و چہ جمیع سنن مرضی حق اند جل سلطانہ و اضداد آنہا مرضیات شیطان امروز این سخن بواسطۂ شیوع بدعت بر اکثرے گران است امافردا معلوم خواہند کرد کہ مابہ ہدایتیم یا ایشان منقول است کہ حضرت مہدی در زمان سلطنت خود چون ترویج دین نماید و احیائے سنت فرماید عالم مدینہ کہ عادت بعمل بدعت گرفتہ بود و آنرا حسن پنداشتہ ملحق بدین ساختہ از تعجب گوید کہ این مرد رفع دین مانمودہ و اماتت ملت ما فرمودہ حضرت مہدی امر بلشتن آن عالم فرماید و حسنہ او را سیئہ انگارد ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنْ لَدَيْكُمْ نسیان بر فقیر غالب آمدہ است معلوم نشد کہ مکتوب شما را کہ سپردہ بود تا جواب استفسار ہا نویسد معذور خواہند داشت میان شیخ احمد فرملی از محبان است چون در جوار شما واقع است التفات و توجہ در مادۂ مشار الیہ مرعی خواہند داشت + +

مکتوب دویصد و پنجاہ و ششم (۲۵۶)

بمیان شیخ بدیع الدین صدور یافت در جواب اسئولہ کہ نمودہ بود و پرسیدہ بود کہ معنی قطب و قطب الاقطاب و غوث و خلیفہ چیست و ما یتعلق بذلک و پرسیدہ بود از تحقیق حدیث لو اتزن ایمان ابی بکر الخ و غیر ذلک الحمد للّٰہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی مکتوب شریف کہ بمصحوب درویشی ارسال داشتہ بودند رسید فرحت فراوان رسانید پرسیدہ بودند کہ معنی قطب و قطب الاقطاب

وغوث وخلیفه چیست وهر کدام بچه خدمت مامور اند واز خدمتِ خود اطلاع دارند یا نه وبشارتِ قطب الاقطاب
که از عالمِ غیب میرسد اصلے دارد یا اختراع وهم وخیالست باید دانست که کملِ تابعانِ نبی علیہ وعلیہم الصلوٰۃ
والتسلیمات چون به تبعیتِ کمالاتِ مقامِ نبوت را تمام کنند بعضی ایشانرا بمنصب امامت سرفرازی سازند
وبعضے را بمجرّدِ حصولِ آن کمال اکتفا میفرمایند این هر دو بزرگ در نفسِ حصولِ آن کمال برابر اند تفاوت
در منصب وعدمِ منصب است ودر امور یکه تعلّق بآن منصب دارند وچون تابعانِ کمّل کمالاتِ ولایت
نبوت را تمام کنند بعضی را بمنصبِ خلافت مشرّف میسازند وبعضے را بمجرّدِ حصول آن کمالات
اکتفا مینمایند چنانکه بالا گذشت این هر دو منصب تعلّق بکمالاتِ اصلیه دارند ودر کمالات ظلّیه مناسبِ
منصبِ امامت منصبِ قطب ارشاد است ومناسبِ منصبِ خلافت منصبِ قطب مدار گویا این دو
مقام که در تحت اند ظلالِ آن دو مقام اند که در فوق اند وغوث نزد شیخ محی الدین العربی همان قطب مدار است
نزد او غوثیت منصبِ علیحده نیست از منصبِ قطبیت وآنچه معتقدِ فقیر است آنست که غوث غیر
قطب مدار است بلکه مُمِدّ ومُعاوِن روزگار اوست قطبِ مدار در بعضی اُمور مدد از وے میخواهد ودر نصبِ
مناصبِ مقامِ ابدال نیز او را دخل است وقطب را باعتبار اَعوان وانصار او قطب الاقطاب نیز
گویند چه اَعوان وانصارِ قطب اقطاب حکمی اند از نجاست که صاحبِ فتوحاتِ مکّیه مینویسد مامِنْ
قَرْیَةٍ مُؤْمِنَةٍ کَانَتْ اَوْ کَافِرَةٍ اِلَّا وَفِیْهَا قُطْبٌ بدانند که صاحبِ منصب البته صاحبِ علم است
وآنکه کمالِ آن منصب دارد ومنصب ندارد لازم نیست که از اربابِ علم بود واز خدماتِ خود مطّلع باشد
وبشارتیکه از عالمِ غیب میرسد بشارت حصول کمالات آن مقام است نه بشارتِ منصبِ آن مقام
که منوط بالعلم است وایضاً پرسیده بودند که مراد از ایمان که در حدیث لَوْ اُتُزِنَ اِیْمَانُ اَبِیْ بَکْرٍ مَعَ
اِیْمَانِ اُمَّتِیْ لَرَجَحَ واقع شده است چیست وسببِ رُجحانِ آن کدام است بدانند که رُجحانِ ایمان
بواسطهٔ رجحانِ مومن به است وچون متعلّقِ ایمانِ حضرت صدّیق فوقِ متعلّقاتِ ایمانِ امت است
هر آئینه راجح باشد ومخفی نماند که در عروجاتِ معامله تا بجائے میرسد که اگر یک نقطه بالاتر رود کمالیکه بسببِ

ع۵ جواب آنست مرسوال چهارم را نیز اشارت شد بجواب آن سوال مقدر که وارد شود بر قول او قدس سرہ لازم نیست که از ارباب علم بود الخ چه بشارت مستلزم علم است پس فرمودند که این بشارت بشارت

ایمان ابی بکر با ایمان اهل الارض لرجح لهم ورواه الحکیم الترمذی ایضاً کذلک موقوفاً وحسّنه ۱۲ معرب ع۵ بیان است مرفوقیت ورجحان مومن به وتعلق ایمان حضرت صدیق ۱۲

عروجِ آن نقطه حاصل شده است از جمیع کمالاتِ ماتقدم افزون تر بود زیرا که آن نقطه از جمیع آنچه ماتحت اوست افزونتر است وهمچنین است حالِ آن نقطه که فوق آن نقطه ماتقدم است چه نقطه ماتقدم بآنچه در تحتِ اوست در جنب نقطه فوق حقیر و نقیر است علی هذا القیاس پس هر که متعلق ایمانِ او کمالِ فوق بود هر آئینه راجح خواهد بود از جمیع آنچه ماتحت آن بود از اینجا گفته اند که معاملهٔ عارف بجائے میرسد که در طرفة العین کسب جمیع کمالاتِ ماتقدم مینماید و باندازهٔ تحقیقِ فقیر در یک لمحه تحصیل زیاده از جمیع کمالاتِ ماتقدم میفرماید ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ وایضاً پرسیده بودند که شیخ ابن العربی و تابعانِ ایشان نوشته اند که آنقدر اطفال که بسببِ حضرتِ موسیٰ علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام کشته شدند استعداداتِ جمیع آن مقتولان بحضرتِ موسیٰ منتقل گشت علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام حقیقتِ این سخن را بتفصیل نویسند بدانند که این سخن اصیل است زیرا که بتحقیق پیوسته است که چنانچه یک شخص را سببِ حصولِ کمالاتِ جماعه میگردانند همچنان جماعه را نیز سببِ حصولِ کمالاتِ یک شخص میسازند پس هر چند سببِ حصولِ کمالاتِ مریدان است لیکن مریدان نیز اسبابِ کمالاتِ پیرند این معنے را فقیر در ماکولات و مشروبات که اجزائے بدن خود میسازد نیز احساس میکند که هر طعامے و شرابے که تناول میکند و سببِ جامعیتِ استعدادِ او میگردد و قابلیت و دیگر مدد میکند و در بعضی اوقات که قصدِ ترکِ ماکولاتِ لذیذه مینماید ممنوع میشود بواسطهٔ تحصیلِ این جامعیت و ترکِ آن طعام لذیذ ماذون نمیگردد بسببِ حصولِ آن قابلیت و بسا است که استعداد یکے بدیگرے انتقال کرده است کلاً او بعضاً و محسوس شده است که آن یکے خالی مانده است و دیگرے جمعیت بهم رسانیده پرسیده بودند که شیخ نجم الدین کبریٰ مریدِ خود را پیشِ عزیزے فرستاده بودند تا بتوسّلِ او معلوم کنند که ایشان زیرِ قدمِ کدام پیغمبرند آن عزیز فرموده که جهودِ تو در چه کار است شیخ ازین عبارت فهمیدند که زیرِ قدمِ حضرتِ موسیٰ اند صلوات الله تعالیٰ وتسلیماته علی نبینا وعلیه ازین عبارت این معنی چه مفهوم گشت بدانند که جهود یهود را گویند که امتِ حضرتِ موسیٰ بودند علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام پرسیده بودند

جواب

که در نفحات مینویسد که ولایت جمیع اولیا بعد از مردن سلب میشود مگر چهار کس را بدانند که مراد از ولایت تصرفات و ظهور کرامات داشته باشند نه اصل ولایت که عبارت از قرب الٰہی است جل سلطانہ و نیز مراد از سلب سلب کثرت ظهور کرامات خواهد بود نه سلب اصل آن ظهور با آنکه این سخن کشفی است و در کشف مجال خطا بسیار است تا چه دیده باشد و چه فهمیده طلب ظهور بعضی از کرامات اولیا نموده بودند منتظر باشند سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا پرسیده بودند که در منشا پوری مینویسد اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ بالیا تحقیق چیست بهمزه است یا بیا بهمزه است و آنکه بیا نوشته قرار نتے خواهد بود غیر مشهوره نوشته بودند که بعضی عورات طلب مشغولی مینمایند اگر از محارم اند چه مانع است والا در پرده بنشینند و طریقه را اخذ نمایند پرسیده بودند که در هر ماهے از باب حدیث ایام منهی قرار داده اند و حدیثے را در ین باب نقل میفرمایند چه باید کرد والد فقیر قدس سرہٗ میفرمودند که شیخ عبد اللہ و شیخ رحمت اللہ که از اکابر محدثین بودند و در حرمین ایشان ملقب بشیخین بودند بتقریبے به هندوستان آمده بودند میفرمودند که آن حدیث را کرمانی شارح بخاری نقل کرده است اما ضعیف است حدیث صحیح در ینباب اَلْاَيَّامُ اَيَّامُ اللّٰهِ وَالْعِبَادُ عِبَادُ اللّٰهِ است و نیز میفرمودند که صحت ایام بولادت رحمت عالمیان عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ زائل گشته است ایام نحسات نسبت به امم ماتقدم بوده و عمل فقیر نیز بر همین است و هیچ روزے را بر روزے دیگر ترجیح نمیدهد تا آنکه ترجیح آنها از شارع معلوم نکند کَالْجُمُعَةِ وَرَمَضَانَ وَنَحْوِهِمَا نوشته بودند که معارفے که بحمل بار نبوت تعلق دارد در مکتوب خواجه محمد اشرف نیافتم کجا یابند که آن مکتوب درین ایام نوشته شده است و نقل آن بشما نرسیده مکتوب دور دراز است زیاده از یک جزو خواهد بود گفته ام که نقل آن را بشما فرستند والسلام

مکتوب (۲۵۷) دویست و پنجاه و هفتم

بمیر محمد نعمان صدور یافت در بیان طریق بطریق اجمال بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِيغِ الدَّعَوَاتِ میرساند که مکتوب شریف بمصحوب شیخ احمد فرملی ارسال داشته بودند رسید فرحت فراوان رسانید طلب رسالہ بیان طریق

نموده بودند مسوّده‌ها افتاده است اگر توفیق یافت به بیاض رسانیده خواهد فرستاد الحال چند فقره
در بیان طریق بطریق اجمال مینویسد بگوش هوش استماع فرمایند سیادت پناها طریقی که ما اختیار کرده ایم
ابتداء سیر آن از قلب است که از عالم امر است و از گذشت قلب سیر در مراتب روح است که فوق اوست و از
گذشت روح این معامله باسر است که فوق اوست وهکذا الحال فی الخفی والاخفی بعد ازطی منازل
این لطائف پنجگانه و بعد از حصول علوم و معارف که تعلّق بهر کدام اینها علاحده علاحده دارد و بعد
از تحقّق احوال و مواجید که بهریکی ازین پنجگانه جدا جدا مخصوص است سیر در اصول این پنجگانه است
که در عالم کبیر است چه هرچه در عالم صغیر است اصل آن در عالم کبیر است مراد از عالم صغیر انسان است و از
عالم کبیر مجرّد عن الکائنات و شروع سیر در اصول این پنجگانه از عرش مجید است که اصل قلب انسانست
و فوق آن اصل روح انسانی است و فوق فوق آن اصل سرّ انسانی است و فوق اصل سرّ اصل خفی است
و فوق اصل خفی اصل اخفی است و چون این پنجگانه عالم کبیر بتفصیل طی کند و بنقطهٔ آخر آن برسد دائرهٔ
امکان را تمام کرده باشد و قدم در منزل اول از منازل فنا نهاده بود بعد ازان اگر ترقی واقع شود سیر
در ظلال اسما و صفات وجهی جلّ سلطانه خواهد بود و این ظلال کالبرزخ اند بین الوجوب والامکان و
اصول اند آن پنجگانه عالم کبیر را و سیر درین ظلال نیز بهمان ترتیب خواهد بود که در فروع آنها ذکر یافته است
و اگر بفضل ایزدی جلشانه منازل متکثره این ظلال را نیز طی کرده بنقطهٔ آخر آن برسد شروع سیر در اسما و صفات
وجهی جلّ سلطانه خواهد بود و تجلّیات اسما و صفات روخواهد نمود و ظهورات شیون و اعتبارات جلوه خواهد
فرمود این زمان معامله پنجگانه عالم امر را تمام کرده باشد و حق اینها را ادا کرده بود و بعد ازان اگر بفضل خداوندی
جلشانه ازان مقام نیز ترقی واقع شود معامله باطمینان نفس خواهد افتاد و حصول مقام رضا که نهایت مقامات
سلوک است میسّر خواهد شد درین موطن شرح صدر حاصل میگردد و بشرف اسلام حقیقی مشرف می شود کمالاتیکه
درین موطن حاصل میشود در جنب این کمالات کمالاتیکه بعالم امر متعلق بوده است حکم قطره دارد در جنب دریاء محیط
این همه کمالات که ذکر یافته است تعلّق باسم الظاهر دارد و کمالاتیکه تعلق باسم الباطن دارد دیگر است که

له تبرّا ازین مقامات بلائمه مناسب یافته اند کما ان مقامات سیر جهت دوجهان است و دائره هم بهمین جهت است و نصف سافل دائره امکان سیر آفاق است و سیر دوازده عبارت ازین انفس است و بیرون باطن خود بنظر نیامده و در نصف عال آن سیر سلوک انفسی است و آن مشاهده انوار

سه قال الله تعالی کالاظلال والاعراف ۱۲

موطن اطمینان نفس شرح صدر حاصل و رضا اسلام حقیقی

باستیثار و تمبطن مناسبت و چون کمالات این دو اسم مبارک بتمامها حاصل شود دو بازوے طیران از برائے سالک میسر گردد کہ بقوت آن دو بازو طیران در عالم قدس فرماید و ترقیات بے اندازہ نماید تفصیل این معاملہ در بعضی مسودات تحریر یافتہ است فرزندی ارشدی مجمع آن بحدست دیگر اگر میسر شود شما خود را یک مرتبہ این جا رسانند امّا بشرط آنکہ آن مقام را خالی نگذارند و آن سررشتہ را بر ہم نزنند خود تنہا بیایند و از یاران ہر کرا پیش قدم دانند پیشوائے آن جماعہ ساختہ متوجہ این حدود گردند واللہ سبحانہ اعلم تا وقت دیگر فرصت دہند یا نہ والسلام

مکتوب دویصد و پنجاہ و ہشتم (۲۵۸)

بہ شریف خان صدور یافت در بیان اقربیت حق تعالی الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ شریفہ کہ از روے کرم نامزد فقراء این حدود ساختہ بودند بورود آن مبتہج و مسرور گردید جزاکم اللہ سبحانہ خیر الجزاء محمد و ما ہر چند اقربیت او تعالی بما از ما بنص قطعی ثابت شدہ است امّا چہ توان کرد کہ او تعالی از عقول و افہام ما و از علوم و ادراکات ما وراء الوراء است با آنکہ دانیم کہ این ورائیت در جانب قرب است نہ در جانب بعد کہ او سبحانہ از ہر نزدیکے نزدیکتر است حتی کہ ذات احدیت او را سبحانہ نزدیکتر میبینیم از صفاتیکہ ما افعال و آثار آن صفات یم این معرفت ورائی طور نظر عقل است زیرا کہ عقل از خود نزدیکتر را نتواند تصور نمود مثالے کہ توضیح این مبحث نماید ہر چند تتبع نمودہ آمد پیدا نشد مستند این معرفت نص قطعی است و کشف صحیح مشایخ طریقت از توحید و اتحاد سخن گفتہ اند و از قرب و معیت بیان فرمودہ اند امّا از اقربیت او تعالی سکوت ورزیدہ اند و بیان شافی دران باب نہ فرمودہ عجائب کاروبار است اقربیت او سبحانہ سبب ابعدیت ما گشتہ است ہذا الی ان تبلغ الکتاب اجلہ فافہم فان کلامنا اشارۃ و بشارۃ والسلام علیکم و علی سائر من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی الہ الصلوات و التسلیمات اتمہا و اکملہا ۔

---

۱ دولت یافتہ

۲ دولت

۳ اصطفی

۴ اگر

۵ ورائی

۶ دلیل

۷ خاموشی

۸ مجمع

۹ الگیرش

۱۰ مسودات و تسبیض آن

۱۱ یعنی بعلم حال از ترقیات دیگران

۱۲ یعنی بعلم حال از ترقیات دیگران

۱۳ الالف اللام للعہد الخارجی

۱۴ من حصل الوصول الی الحق

۱۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۱۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۱۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۱۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۱۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۱ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۲ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۳ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۴ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۲۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۱ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۲ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۳ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۴ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۳۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۱ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۲ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۳ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۴ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۴۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۱ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۲ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۳ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۴ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۵۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۱ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۲ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۳ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۴ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۶۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۱ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۲ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۳ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۴ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۷۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۱ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۲ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۳ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۴ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۸۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۱ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۲ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۳ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۴ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۵ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۶ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۷ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۸ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۹۹ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

۱۰۰ فی الاقتباس الانوار الوصول الی الحق

دویست

مکتوب دویست و پنجاه و نهم (۲۵۹)

بمخدومزادگی خواجه محمد سعید که جامع علوم عقلیه و نقلیه اند و صاحب نسبت علیه صدور یافته در بیان فوائد ارسال رسل و عدم استقلال عقل در معرفت واجب الوجود تعالی و تقدس و حکم خاص که در مادهٔ شاهق جبل و مشرکان زمان فترهٔ رسل و اطفال مشرکان دار حرب بیان فرموده اند و در بیان تحقیق بعثت انبیاء در زمین هند از اهل هند در امم سابقه و ما یناسب ذلک

الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق شکر نعمت ارسال رسل علیهم الصلوات و التسلیمات بکدام زبان بجا آورده شود و بکدام دل اعتقاد منعم آن نموده آید و جوارح کو که باعمال حسنه مکافات این نعمت عظمی نماید اگر وجود شریف این بزرگواران نمی بود ما قاصر فهمان را بوجود صانع تعالی و وحدت او جل سلطانه که دلالت بر نمود قدماء فلاسفهٔ یونان با وجود زیرکیها بوجود صانع جل شانه مهتدی نگشتند و وجود کائنات را به دهر منتسب ساختند و چون روز بروز انوار دعوت انبیاء علیهم الصلوات و التسلیمات ساطع گشت متأخران فلاسفه ببرکت آن انوار ردّ مذهب قدماء خود نموده بوجود صانع جل شانه قائل گشتند و باثبات وحدت او تعالی نمودند پس عقول ما بی تائید انوار نبوت ازین کار معزول است و افهام ما بی توسط وجود انبیا علیهم الصلوات و التحیات ازین معامله دور فیا لیت شعری ماذا اراد اصحابنا الماتریدیة من استقلال العقل فی بعض الامور کاثبات وجود الصانع تعالی و وحدته سبحانه فکلفوا الشاهق للجبل العابد للصنم بهما و ان لم تبلغه دعوة الرسول و حکموا بترک النظر فیهما بکفره و خلوده فی النار و نحن لا نفهم الحکم بالکفر و الخلود فی النار الا بعد البلاغ البین و الحجة البالغة المنوطة بارسال الرسل نعم العقل حجة من حجج الله تعالی لکنه لیس حجة بالغة فی المحجیة لیترتب علیه اشد العذاب سوال اگر شاهق جبل که عابد صنم است در دوزخ مخلد باشد و بهشت حرام بود و این جائز نیست زیرا که دخول بهشت بر مشرکان حرام است و ماوای ایشان دوزخ است کما قال

اللہ تعالیٰ حاکیاً عن عیسیٰ علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام انہ من یشرک باللہ فقد حرم اللہ علیہ الجنۃ ومأواہ النار وو اسطہ میان جنت ونار ثابت نہ شدہ است اصحاب اعراف بعد از چند روز بہ خواہند رفت پس خلود در جنت است یا در نار این سوال بسیار متصعب است آن فرزندی ارشدی میداند کہ تا مدتہا بریں فقیر تکرار این سوال میکرد وجواب شافی نمے یافت وآنچہ صاحب فتوحات مکیہ وجل این سوال گفتہ است وبعثت پیغمبرے در روز قیامت از برائے دعوت این قوم ثابت کردہ وباندازہ انکار وقبول ایشان آن دعوت را حکم بدوزخ وبہشت نمودہ نزد این فقیر مستحسن نیست چہ آخرت دار جزا است نہ دار تکلیف تا بعثت پیغمبرے نمودہ آید بعد از مدت مدید عنایت خداوندی جل سلطانہ رہنمونی فرمود وجل این معمار انمود ومنکشف ساخت کہ این جماعت نہ در بہشت مخلد خواہند بود ونہ در دوزخ بلکہ بعد از بعث واحیائے اخروی ایشان را در مقام حساب داشتہ باندازہ جریمہ معاتب ومعذب خواہند ساخت واستیفائے حقوق نمودہ در رنگ حیوانات غیر مکلف ایشان را نیز معدوم مطلق ولاشئے محض خواہند فرمود پس خلود کرا بود ومخلد کدام باشد این معرفت غریبہ را چون در محضر انبیاء کرام علیہم الصلوات والتسلیمات عرضہ نمودہ شد ہمہ تصدیق آن فرمودند ومقبول داشتند والعلم عند اللہ سبحانہ بریں فقیر بسیار گران می آید کہ حکم کنند بآنکہ حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ با کمال رأفت ورحمت خود بندہ را بمجرد عقل کہ مجال خطا وغلط در وے بسیار است بے آنکہ ابلاغ مبین بتوسط انبیا علیہم الصلوٰۃ والتحیات فرماید در آتش مخلد دارد وبہ عذاب ابدی گرفتار سازد چنانچہ گران است حکم کردن او را باوجود شرک بخلود جنت کما یلزم من مذہب الاشعری لعدم القول بالواسطۃ بین الجنۃ والنار فالحق ما الہمت بہ من اعدامہ بعد استیفاء محاسبتہ یوم الحشر کما مر وہمین حکم است نزد فقیر در اطفال مشرکان دار الحرب چہ دخول بہشت منوط بایمان است باصالت یا بتبعیت اگرچہ تبعیت دار اسلام باشد چنانچہ مر اطفال اہل ذمہ راست وایمان در حق ایشہا مطلق مفقود است پس دخول بہشت ایشہا را متصور نباشد ودخول دوزخ وخلود دران مربوط بشرک است بعد ثبوت تکلیف وآن

---

۱۲ قولہ غریبہ کہ در المعرفت ماتریدیہ واشعریہ وغیرہم است ۱۲

آنہا

نیز در حق آنہا مفقود است فعلمہم حکمہا بہا یوم الاعلام بعد البعث والنشور للحساب واستیفاء
الحقوق وہمین حکم است در مشرکان زمان فترۂ رسل کہ دعوت پیغمبرے بایشان نرسیدہ است اے فرزند
این فقیر ہرچند ملاحظہ مینماید و نظر را سیر میدہد ہیچ جا نمییابد کہ دعوت پیغمبرے علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام
بآنجا نرسیدہ است بلکہ محسوس میگردد کہ در رنگ آفتاب ہمہ جا نور دعوت او علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام
رسیدہ است حتی کہ در یاجوج وماجوج نیز کہ سد حائل دارند و در امم سابقہ کہ ملاحظہ میکند کم بقعہ ے یابد کہ در آنجا
بعثت پیغمبرے نشدہ باشد حتے کہ در زمین ہند کہ دور ازین معاملہ مینماید نیز مے یابد کہ از اہل ہند پیغمبران
مبعوث شدہ اند و دعوت بصانع جل شانہ فرمودہ اند و در بعضے از بلاد ہند محسوس میگردد کہ انوار انبیا
علیہم الصلوٰت والتسلیمات در ظلمات شرک در رنگ مشعلہا افروختہ اند و اگر خواہد تعیین آن بلاد ہند
نماید و می بیند کہ پیغمبرے است کہ ہیچکس او را انکار ورزیدہ است و دعوت او را قبول نہ کردہ و پیغمبر بست و چہار
یک کس بوے ایمان آوردہ است و دیگر بیست کہ دو کس بوے گرویدہ اند و بعضے را سہ کس ایمان آوردہ اند زیادہ
از سہ کس در نظر نیامدہ کہ در ہند بہ پیغمبرے ایمان آوردہ باشد تا چہار کس امت یک پیغمبر بوند و آنچہ رؤسای
کفرۂ ہند از وجود واجب تعالی و از صفات او سبحانہ و از تنزیہات و تقدیسات او تعالی نوشتہ اند
ہمہ مقتبس از انوار مشکوٰۃ نبوتست چہ در ہر یک عصرے و در امم سابقہ نبی از انبیا گذشتہ است و از وجود
واجب تعالی و از صفات ثبوتیہ او جل شانہ و از تنزیہات و تقدیسات او سبحانہ و تعالی خبر کردہ و اگر
نہ وجود شریف این نزرگواران بودے عقل لنگ و کور این بیدولتان کہ ملوث بظلمات کفر و معاصی
است کے باین دولت مہتدی شدے عقول ناقصہ این بیدولتان فی حد ذاتہا بالوہیت خود حاکم اند
و غیر از خود ہا الٰہے اثبات نمیکنند چنانکہ فرعون مصر گفتہ ما علمت لکم من الٰہ غیری و نیز گفتہ لئن
اتخذت الٰہا غیری لاجعلنک من المسجونین و چون از اخبار انبیا علیہم الصلوٰت والتسلیمات معلوم
کردند کہ عالم را صانعی است واجب الوجود تعالی و تقدس بعضے ازین بے دولتان بر قبح ادعاء خود
اطلاع یافتہ بتقلید و تستر اثبات صانع نمودہ اند و او را در خود حال و ساری دانستہ اند و باین حیلہ مردم

قدم دعوت حضرت خلیل علیہ الصلوٰۃ والسلام در رنگ آفتاب ہمہ جا رسیدہ است

بیان این دو گروہ در آخر مکتوب کہ لمعات چشت قال عز شانہ حتی اذا فتحت یاجوج وماجوج وہم من کل حدب ینسلون فلا عرض الذین کانت اعینہم فی غطاء عن ذکری الخ

مکتوبات امام ربانی دفتر اول مکتوب چہارم

را بپرستش خود خوانده اند تعالی اللہ عما یقولون الظالمون علوا کبیرا اینجا کونته اند شبے سوال نکند کہ اگر در زمین ہند انبیا مبعوث می شدند ہر آئینہ خبر بعثت ایشان نیز بما میرسید بلکہ آن خبر از جہت تواتر دواعی بتواتر منقول میگشت ولیس فلیس زیرا کہ گویم کہ دعوت این پیغمبران مبعوث عام نبود بلکہ دعوت بعضے مخصوص بہ یک قوم بودہ و بعضے را دعوت مخصوص بہ یک قریہ و یا بہ یک بلدہ بودہ تواند بود کہ حضرت حق سبحانہ و تعالی در قومے یا در قریہ شخصے را باین دولت مشرف ساختہ باشد و آن شخص آن قوم یا اہل آن قریہ را دعوت بمعرفت صانع جل شانہ کردہ باشد و منع از عبادت غیر او تعالی نمودہ و آن قوم یا اہل آن قریہ انکار او کردہ باشند و تضلیل و تجہیل او نمودہ و چون انکار و تکذیب ایشان بنہایت رسیدہ باشد نصرت حق جل و علا آمدہ ایشان را ہلاک کردہ باشد و ہمچنین بعد از مدتے پیغمبر دیگر بہ قومے یا بہ قریہ مبعوث شدہ باشد و عامل معہم کما عامل الاول بقومہ و فعل بہم ما فعل باوائلہم و ہلکذا الی ما شاء اللہ تعالی و آثار ہلاکت قرے و بلاد در زمین ہند بسیار است و این قوم ہر چند ہلاک شدند اما آن کلمہ دعوت در میان اقران آنہا باقی ماندہ و جعلہا کلمۃ باقیۃ فی عقبہم لعلہم یرجعون خبر نبوت انبیاء مبعوثہ وقتے بما رسد کہ جمع کثیر باینشان گرویدہ باشند و قوتے پیدا کردہ یک کس آمد و چند روز دعوت کرد و گذشت و ہیچکس او را قبول نہ کرد و دیگرے آمد و ہمین کار را کرد و یک کس او را گرویدہ و دیگرے را دو کس یا سہ کس گرویدند خبر از کجا منتشر شود و کفار ہمہ در مقام انکار بودند و مخالف دین آباء خود را دانستہ میکردند ناقل کہ بود و نقل بہ کہ کند دیگر الفاظ رسالت و نبوت و پیغمبری از لغات عرب و فارس آمدہ بواسطہ اتحاد دعوت پیغمبر ما علیہ و علی آلہ و علی جمیع الانبیاء الصلوات و التسلیمات و این الفاظ در لغت ہند نبودہ تا انبیاء مبعوثہ ہند را نبی یا رسول یا پیغمبر گویند و باین اسامی ایشان را یاد کنند و ایضا در جواب آن سوال بطریق معارضہ گوئیم کہ اگر انبیا در ہند مبعوث نشدہ باشند و ہم بزبان ایشان با ایشان دعوت نکردہ باشند ہر آئینہ حکم انہا حکم شاہق جبل بودہ و باوجود تمرد و دعوے الوہیت بدوزخ نہ در آیند و عذاب مخلد ایشان را نشوند و ہذا مما لا یرتضیہ العقل السلیم و لا یساعدہ الکشف

چنانکہ مذہب اشعری است ۱۲

الصحیح فانا نشاهد بعض مردتهم فی وسط الجحیم. والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال.

مکتوب دویست و شصتم (۲۶۰)

بحقائق آگاه معارف دستگاه مظهر فیض الٰهی منبع رحمت نامتناهی مخدومزادگی میان شیخ محمد صادق سلمه الله تعالی صدور یافت در بیان طریقی که حضرت ایشان را بآن طریق ممتاز ساخته اند و متضمن است آن بیان مر بیان ولایت سه گانه را که ولایت صغری است و آن ولایت اولیا است و ولایت کبری که ولایت انبیا است و ولایت علیا که ولایت ملأ اعلی است و مشتمل است بر بیان فضلیت نبوت بر ولایت هر ولایت که باشد و بیان لطائف عشرهٔ انسانی که پنج ازان از عالم امر است و پنج دیگر از عالم خلق که نفس و عناصر اربعه باشند با کمالاتیکه مخصوص بهر کدام ازین لطائف است و بیان فضلیت عالم خلق بر عالم امر با بیان کمالاتیکه مخصوص بعنصر خاک است و بیان علوم و معارف غریبه که بمناسب هر مقام است و امثال ذلک بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وعلیهم وعلی آله واصحابه الطیبین الطاهرین بدان اے فرزند اسعدک الله تعالی سبحانه که پنجگانه عالم امر قلب و روح و سر و خفی و اخفی که اجزاے عالم صغیر انسانی است اصول اینها در عالم کبیر است در رنگ عناصر اربعه که اجزاء انسان است و اصول خود در عالم کبیر دارند و ظهور اصول آن پنجگانه فوق العرش است که بلا مکانیت موصوف است ازینجاست که عالم امر را لامکانی گویند دائرهٔ امکان چه خلق و چه امر و چه صغیر و چه کبیر به نهایت این اصول تمام شود و (یعنی ممکنات بنهایها) امتزاج عدم بوجود که منشأ امکان است درین موطن منتهی گردد و چون سالک شدید المحمدی المشرب پنجگانه عالم امر را بترتیب طے کرده سیر در اصول اینها که در عالم کبیر است فرماید بر بلند فطرتی بلکه بمحض فضل ایزدی جل شأنه آن همه را بترتیب و تفصیل طے کرده به نقطهٔ آخر آن برسد هر آینه دائرهٔ امکان را بسیر الی الله تمام کرده باشد و اطلاق اسم فنا بر خود حاصل کرده شروع در ولایت صغری که ولایت

وولایت — منظهر — یافته — سیر در لطائف پنجگانه عالم امر و سیر در اصول اینها که در عالم کبیر است و دایرهٔ امکان — دارند — جل سلطانه

ه مجرد انکه ولایت پنجگانه عالم امر را به ترتیب طے باید نمود بعد ازان بسیر در اصول اینها بعد ازان بسیر در ظلال اسماء و صفات بعد ازان بسیر در نفس اسماء و صفات و شئون و اعتبارات بعد ازان در اصول اینها بعد ازان در اصول الاصول بعد ازان بیاید نمود فوقانی که غیر از قوے از و ظاهر نشده

اولیا است نموده بود بعد ازان اگر سیر در ظلال اسماء وجوبی تعالت و تقدست که فی الحقیقت آن ظلال اصول این پنجگانه عالم کبیر است و شائبه عدم آنجا راه نیافته واقع شود و آن همه را بفضل خداوندی جل سلطانه بطریق سیر فی الله طے کرده بنهایت آن برسد دائره ظلال اسماء وجوبی را نیز تمام کرده باشد و وصول بمرتبه اسماء و صفات واجبی جل سلطانه حاصل نموده بود نهایت عروج ولایت صغرائے اینجا است و در نیموطن شروع در حقیقت فنا متحقق میگردد و قدمے در بدایت ولایت کبرائے که ولایت انبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات نهاده می آید باید دانست که این دائره ظل متضمن مبادی تعینات خلائق است سوائے انبیاء کرام و ملائکه عظام علیهم الصلوة والسلام و ظل هر اسم مبدا تعین شخصے است از اشخاص حتے که مبدا تعین حضرت صدیق که افضل البشر است بعد از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات نقطه فوق این دائره است و آنکه گفته اند که چون سالک باسمے که مبدا تعین اوست برسد سیر الی الله را تمام کرده باشد مراد ازان اسم ظل اسم الهی جل شانه باید داشت و جزئی از جزئیات آن اسم نه اصل آن اسم و این دائره ظل فی الحقیقت تفصیل مرتبه اسماء و صفات است مثلاً علم صفتے است حقیقی که جزئیات دارد تفصیل آن جزئیات ظلال آن صفت است که باجمال مناسبت دارد و هر جزئی آن صفت حقیقت شخصے است از اشخاص غیر از انبیاء کرام و ملائکه عظام علیهم الصلوة والسلام و مبادی تعینات انبیا و ملائکه اصول این ظلال است یعنی کلیات این جزئیات مفصله مثلاً صفة العلم و صفة القدرة و صفة الارادة و غیرها و بسیارے از اشخاص در یک صفت که مبدا تعین است شرکت دارند باعتبارات مختلفه مثلاً مبدا تعین خاتم الرسل شان العلم است و همان صفة العلم باعتبارے مبدا تعین حضرت ابراهیم است علی نبینا و علیه الصلوات التسلیمات و نیز آن صفت باعتبارے مبدا تعین حضرت نوح است علی نبینا و علیه الصلوات والتسلیمات و تعین این اعتبارات در مکتوب خواجه محمد اشرف ذکر یافته است و آنکه بعضے از مشایخ گفته اند که حقیقت محمدی تعین اول است که حضرت اجمال است و مسمی است بوحدة مراد ایشان آنچه برین فقیر ظاهر ساخته اند والله سبحانه اعلم مرکز همین دائره ظل است این دائره ظل را

تعیّنِ اول انگاشته اند و مرکزِ او را اجمال دانسته بوحدة نامیده اند و تفصیلِ آن مرکز را که محیطِ این دائره است واحدیّة گمان برده اند و مقامِ فوقِ دائرهٔ ظلّ را که دائرهٔ اسما و صفات است ذات بیچون که مبرا است از تعیّن تصور نموده اند چه صفت را عین ذات گفته اند و زائد ندانسته اند نه اینچنین است بلکه گوییم که مرکزِ این دائرهٔ ظلّ ظلِّ مرکزِ دائرهٔ فوق است که اصل اوست و مسمی است بدائرهٔ اسما و صفات و شیونات و اعتبارات فی الحقیقت حقیقتِ محمدی مرکزِ این دائره اصل است که اجمالِ اسما و شیونات است و تفصیلِ اسماء و صفات درین دائره مرتبهٔ واحدیت است و اطلاقِ وحدت و واحدیت در مرتبهٔ ظلال اسما نمودن مبنی بر اشتباهِ ظلّ است باصل و ازین قبیل است اطلاقِ سیر فی اللہ در آن موطن چه فی الحقیقة آن سیر داخلِ سیرِ الی اللہ است ۔ ہذا ۔ بعد ازان اگر عروجے در دائرهٔ اسما و صفات که اصلِ این دائرهٔ ظلّ است بطریقِ سیر فی اللہ واقع شود شروع در کمالاتِ ولایتِ کبرے خواهد بود و این ولایت کبرے مخصوص بانبیاست علیهم الصلوٰة والتسلیمات بالاصالة و بتبعیتِ ایشان باصحابِ کرام ایشان نیز این دولت رسیده نصفِ سافلِ این دائره متضمنِ اسما و صفاتِ ائمه است و نصفِ عالیِ آن مشتمل بر شیونِ و اعتباراتِ ذاتیه نهایتِ عروجِ پنجگانهٔ عالم امر تا نهایتِ این دائره اسما و شیونات است بعد ازان اگر بمحضِ فضلِ ایزدی جلّ شانه از مقامِ صفات و شیونات ترقی واقع شود و سیر در دائرهٔ اصولِ اینها خواهد بود و از گذشت این دائرهٔ اصول دائرهٔ اصولِ آن اصول است بعد از طے آن دائره قوسے از دائرهٔ فوق ظاهر خواهد شد آن را نیز قطع باید نمود و چون از آن دائرهٔ فوق غیر از قوسے ظاهر نشد بهمان قوس اقتصار نموده آمد در نجا سیرے خواهد بود که بر آن سیر اطلاع نه بخشیده اند و این اصول سه گانه اسما و صفات که مذکور شد مجرد اعتبارات اند در حضرتِ تعالی و تقدس که مبادیِ صفات و شیونات گشته حصولِ کمالاتِ این اصول سه گانه مخصوص بنفسِ مطمئنه است و حصولِ اطمینان مر او را درین موطن میسر میگردد و درین مقام شرح صدر حاصل میشود و سالک باسلامِ حقیقی مشرف میگردد و همین موطن است که مطمئنه بر تخت صدر جلوس میفرماید و بمقامِ رضا و ارتقا مینماید این موطن منتهاے ولایتِ کبرے است که ولایتِ انبیا است

بالکسر و قاف بالا رفتن ۱۲

عَلَيْهِمُ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ وچون سیر را تا اینجا رسانید متوهم شد که مگر کار را تمام کرده باشد ندا
در داد ند که این همه تفصیل اسم الظاهر بود که یک بازوئے طیران است و اسم باطن هنوز در پیش است
که بازوے دویم است از برائے طیرانِ عالمِ قدس و چون آنرا بتفصیل بانجام رسانی دو جناح از برائے
طیران طیار کرده باشی و چون بعنایت الله سبحانه سیر اسم باطن نیز بانجام رسید و جناح طیران میسر شد
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللّٰهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ
اے فرزند از سیر اسم الباطن چه نویسد که مناسب حال آن سیر استتار و تبطن است این قدر ازان مقام
وامی نماید که سیر در اسم الظاهر سیر در صفات است بے آنکه در ضمن آنها ذات ملحوظ گردد و تعالی و تقدس
و سیر در اسم الباطن نیز هر چند سیر در اسماء است اما در ضمن آنها ذات تعالی ملحوظ است و آن اسماء در رنگ
سپرها اند که روپوش حضرت ذات تعالی و تقدس گشته مثلاً در صفت العلم ذات تعالی اصلا ملحوظ نیست
و در اسم العلیم ملحوظ ذات است تعالی و پس پرده صفت زیرا که علیم ذاتیست که مراد را علم است فالسیر
فِي الْعِلْمِ سَيْرٌ فِي الِاسْمِ الظَّاهِرِ وَالسَّيْرُ فِي الْعَلِيمِ سَيْرٌ فِي الِاسْمِ الْبَاطِنِ وَقِسْ عَلٰى هٰذَا سَائِرَ
الصِّفَاتِ وَالْأَسْمَاءِ و این اسماء که باسم الباطن تعلق دارند مبادی تعینات ملائکه ملأ اعلی است
علی نبینا و علیهم الصلوات و التحیات و شروع سیر درین اسماء نمودن قدم نهادن است در ولایت
علیا که ولایت ملأ اعلی است و فرقے که درمیان علم و علیم و میان اسم الظاهر و اسم الباطن نموده آمد
آن فرق را اندک خیال نکنی و نگوئی که از علم تا علیم اندک راه است لا بلکه فرقے که درمیان مرکز خاک
و محدب عرش است نسبت بآن فرق حکم قطره دارد نسبت بدریاے محیط و رقیقت نزدیک است و در
حصول دور و ازین قبیل است ذکر مقاماتیکه بسبیل اجمال در بیان سے آید مثلاً گفته شده است که
پنجگانه عالم امر را طے کرده سیر و اصول اینها نماید تا دائره امکان تمام شود درین عبارت سیر الی الله تمام
ذکر یافته است و حصول این سیر را تقدیر بمدت پنجاه هزار ساله راه نموده اند کریمه تَعْرُجُ الْمَلٰئِكَةُ وَالرُّوحُ
إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ رمزے ازین معنی مینماید غایة ما فی الباب جذب

عنایت خداوندی جل سلطانہ نزدیکست کہ کار این مدت مدید در طرفۃ العین میسر آرد ع
باکریمان کار ہا دشوار نیست و ہمچنین گفتہ شدہ است کہ دائرۂ اسماء و صفات و شیون و اعتبارات را
طے کردہ سیر در اصول اینہا نماید طے کردن جمیع اسماء و صفات و شیون و اعتبارات در گفتن آسان است
و در طے کردن مشکل مشکل از صعوبت این طے مشائخ فرمودہ اند منازل الوصول لا تنقطع ابدا
الآبدین و منع نمودہ اند تمامی سیر این مراتب را کہ جستش غایتے دارد نہ سعدی اسخن پایان
بمیرد تشنہ مستسقی و دریا ہمچنان باقی ۔ گمان نکنی کہ عدم انقطاع مراتب وصول باعتبار تجلیات ذاتیہ
گفتہ باشند نہ باعتبار تجلیات صفاتیہ و مراد از حسن حسن ذاتی داشتہ باشند نہ حسن صفاتی زیرا کہ گوئیم
کہ آن تجلیات ذاتیہ بملاحظہ شیون و اعتبارات نیست و آن حسن ذاتی بے روپوش صفات جمالیہ
نہ چہ گفت و گورا بے این روپوش دران موطن مجال نیست من عرف اللہ کل لسانہ و تجلی نحوے از
ظلمیت می طلبد پس از ملاحظہ شیون دران مقام چارہ نبود پس آن منازل وصول و مراتب حسن اصل
ہمان دائرہ اسماء و شیونات گشت کہ انقطاع آن نزد ایشان متعسر است و امر یکہ بریں درویش ظاہر
ساختہ اند ماورائے تجلیات و ظہورات است چہ تجلی ذاتی و چہ تجلی صفاتی و ورائے حسن و جمالست چہ حسن
ذاتی و چہ حسن صفاتی بالجملہ مطالب بلند و مقاصد ارجمند را و سلک عبارات محقرہ بطریق اجمال انتظام
نمودہ است و دریا ہائے بے نہایت را در کوزہ ہائے چند در آوردہ فلا تکن من القاصرین بریں
اصل سخن رویم و گوئیم کہ بعد از حصول دو جناح اسم الظاہر و اسم الباطن چون طیران میسر شد و عروجات
واقع گشت معلوم شد کہ این ترقیات بالاصالۃ نصیب عنصر ناری است و عنصر ہوائی و عنصر آبی
کہ ملائکہ کرام را علی نبینا و علیہم الصلوات و التسلیمات نیز ازین عناصر سہ گانہ نصیبست چنانکہ وارد
شدہ است کہ بعضے از ملائکہ از نار و ثلج مخلوق اند و تسبیح ایشان سبحان من جمع بین النار
و الثلج است و در اثنائے این سیر در واقعہ نمودند کہ گویا برائے سیر و م و از بسیاری رفتن سخت درماندہ
شدہ ام آرزوئے چوب و عصا دارم کہ بمدد آن شاید تو انم رہ رفت میسر نمیشود و بہر خس و خاشاک

چیزیکہ وارد شود بر قلب بہر طریق کہ باشد خواہ در یقظہ خواہ در منام اما تعطل حواس ضروری است ۱۲ از مثنوی و شرحش ۱۲

دست می اندازم که تقویت راه رفتن نماید چاره ندارم غیر از راه رفتن و چون مدتے باین حال سپیر نمودم
فنائے شہرے ظاہر شد بعد از طے مسافت آن فنا دخول بآن شہر واقع شد معلوم کردند کہ این
شہر عبارت از تعین اول است کہ جامع جمیع مراتب اسماء و صفات و شیون و اعتبارات است و نیز جامع
است مر اصول این مراتب را و اصول اصول اینہا را و منتہائے اعتبارات ذاتیہ است کہ تمایز آنہا بعلم
حصولی مناسب است بعد از آن اگر سیر واقع شود مناسب علم حضوری خواہد بود اے فرزند اطلاق علم
حصولی و علم حضوری دران حضرت جل سلطانہ باعتبار تمثیل و تنظیر است زیرا کہ صفاتیکہ وجود
آنہا زائد است بر وجود ذات تعالی و تقدس علم آنہا مناسب علم حصولی است و اعتبارات ذاتیہ
کہ اصلا زیادتی آنہا بر ذات تعالی و تقدس متصور نیست علم آنہا مناسب علم حضوری و الا فلیس
ثمہ الا تعلق العلم بالمعلوم من غیر ان یحصل من المعلوم فیہ شیء فافہم و این تعین
اول کہ آن شہر جامع کنایت از وست جامع جمیع ولایات انبیاء کرام و ملائکہ عظام است علیہم الصلوات
و التسلیمات و منتہائے ولایت علیا است کہ مخصوص بملأ اعلے است بالاصالۃ درین مقام ملاحظہ نمودہ
آمد کہ آیا این تعین اول حقیقت محمدی است یا نہ معلوم شد کہ حقیقت محمدی ہمان است کہ بالا ذکر یافتہ
است و آنرا تعین اول گفتن باعتبار آن است کہ آن مرکز ظل این تعین اول است باعتبار جامعیت
اسماء و صفات و شیون و اعتبارات و سیرے کہ فوق آن شہر واقع شود شروع در کمالات نبوت خواہد
بود حصول این کمالات مخصوص بانبیاست علیہم الصلوات و التحیات و ماشی از مقام نبوت
مکمل تابعان انبیا را نیز بتبعیت از آن کمالات نصیب ست و درمیان لطائف انسانی حظ وافر
ازین کمالات بالاصالۃ عنصر خاک راست و سائر اجزائے انسانی چہ از عالم امر و چہ از عالم خلق ہمہ درین مقام
تابع آن عنصر پاک اند و بطفیل او باین دولت مشرف اند و چون این عنصر مخصوص بہ بشر است ناچار
خواص بشر از خواص ملائکہ افضل گشتند چہ آنچہ این عنصر را میسر شدہ است ہیچکس را میسر نہ شدہ بعد از
دنو حقیقت تدلی درین موطن بظہور مے آید و سر قاب قوسین او ادنی این جا انکشاف

هذا القول ما استحسنه سید الکاملین والآخرین علیه وعلیهم افضل الصلوٰة والتسلیمات الشریفة ۱۲ هو مذکور فی فتوحات الدهلوی قدس سره الخ جاء خان الشهید الله علیه وسلم الخ مرتضیٰ

پس قیاس باید کرد الخ ۱۲

میباید بود درین سیر معلوم میگردد که کمالاتِ جمیع ولایات چه ولایت صغریٰ وچه ولایت کبریٰ وچه ولایت علیا همه ظلالِ کمالاتِ مقامِ نبوت اند وآن کمالات شبح ومثال اند مر حقیقتِ این کمالات را ولائح میگردد که نقطه که در ضمنِ این سیر قطع میباید زیاده از جمیع کمالاتِ مقامِ ولایت است پس قیاس عنقا باید کرد که جمیع این کمالات را چه نسبت بود بجمیع کمالات ماتقدم دریائے محیط را نیز نسبتے است بنظره دریجا آن نسبت هم مفقود است مگر آنکه گوئیم نسبتِ مقام نبوت بمقام ولایت همچون نسبت غیر متناهی است به متناهی سبحان الله جائے دیگر درین سیر میگوید الیٰ لا نهایة أفضل من النبوة ودیگرے از عدم آگاهی این معامله در توجیه او میگوید ولا نهایة النبی أفضل من نبوته کلمة خرجت من أفواههم وچون بعنایة الله سبحانه وصدقة حبیبه علیه وعلیٰ آله الصلوٰت والتسلیمات این سیر را نیز بانجام رسانید شهود گشت که اگر بالفرض قدم دیگر در سیر افزاید در عدم محض خواهد افتاد إذ لیس وراءه إلا العدم المحض اے فرزند ازین ماجرا در توهم نیفتی که عنقا در شکار آمد وسیمرغ در دام افتاد عنقا شکار کس نشود دام باز چین ۔ کاینجا همیشه باد بدست است دام را ۔ فهو سبحانه بعد وراء الوراء ثم وراء الوراء ثم وراء الوراء هنوز ایوانِ استغنا بلند است ۔ مرا فکرے رسیدن ناپسند است ۔ آن ورائیت نه باعتبارِ وجود حجب است چه حجب تمام مرتفع گشته است بلکه باعتبارِ ثبوتِ عظمت وکبریائی است که مانع ادراک است ومنافی وجدان فهو سبحانه أقرب فی الوجود وأبعد من الوجدان آرے بعضے از کُمّل مُرادان باشند که درونِ سراوقاتِ عظمت وکبریائی بطفیل انبیا علیهم الصلوٰت والتسلیمات ایشان را جا دهند ومحرم بارگاه سازند فهو مع معهم ما عاملهم به معهم اے فرزند این معامله مخصوص بهیئتِ وحدانی انسانی است که از مجموع عالم خلق وعالمِ امر ناشی گشته است مع ذلک درین موطن نیز رئیسِ همه عنصر خاک است وآنکه گفته لیس وراءه إلا العدم المحض زیرا که بعد از تمامی مراتبِ وجودِ خارجی ووجودِ علمی حصولِ عدم ست که نقیض اوست وذاتُ الله سبحانه وراءِ این وجود وعدم است همچنانکه عدم را آنجا راه نیست

فتوحات دهلوی قدس سره الخ جاء خان الشهید الله علیه وسلم الخ مرتضیٰ

پس قیاس باید کرد الخ ۱۲

یعنی سیر کمالات ولایات ۱۲

یعنی کمالات ولایات ۱۲

یعنی الا مقام نبوت

قول مذکور ۱۲

این تقریر

طهمانی ۱۲

یعنی ۱۲

یعنی ۱۲

یعن

یعنی آن وجود کہ عدم نقیض او باشد سزاوار حضرت حق جل و علا نیست ۱۲ — فی رجوع از بعضے معارف خود

وجود را نیز گنجایش نہ زیرا کہ وجود یکہ عدم بہ نقاضتِ او بر پا باشد چہ شایانِ آنحضرت است جل سلطانہ
واگر اطلاقِ وجود در امر تبہ کنم از تنگیِ عبارت وجودے خواہد بود کہ عدم را با و مجالِ نقاضت نباشد
وآنچہ این فقیر در بعضے مکاتیب خود نوشتہ است کہ حقیقتِ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ وجودِ محض است
از نارسائی خود نوشتہ است بحقیقت این معاملہ و ازین قبیل است بعضے از معارف کہ در توحید
وجودی وغیر آن نوشتہ سرّش عدم اطلاع بودہ است بر حقیقتِ کار وچون از حقیقتِ کار آگاہ ساختند
از آنچہ در ابتداء و وسط نوشتہ است و گفتہ نادم و متغضر گشت اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ وَاَتُوْبُ اِلَی اللّٰہِ مِنْ جَمِیْعِ
مَا کَرِہَ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَتَعَالٰی ازین بیان لائح گشت کہ کمالاتِ نبوت در مراتبِ صعود است و ایضاً
در عروجاتِ نبوت روبحق است سبحانہ نہ آنچنانکہ اکثرے گمان بردہ اند کہ در ولایت روبحق است
سبحانہ وتعالیٰ و در نبوت روبخلق و ولایت در مراتبِ عروج است و نبوت در مدارجِ نزول
ازینجا توہم کردہ اند کہ ولایت افضل از نبوۃ بود آرے ہر کدام ولایت و نبوت را عروجے است و ہبوطے
در عروج ہر دو را روبحق است سبحانہ وتعالیٰ و در ہبوط روبخلق غایۃ ما فی الباب در مرتبہ ہبوط نبوت
بکلیت روبخلق است و در ہبوطِ ولایت بکلیت روبخلق نیست بلکہ باطنش بحق است و ظاہرش
بخلق سرّش آنست کہ صاحب ولایت مقاماتِ عروج را تمام ناکردہ نزول نمودہ است لاجرم
نگرانی فوق ہمہ وقت و دامنگیر اوست و مانع توجہ او بکلیت بخلق بخلافِ صاحبِ نبوت کہ مقاماتِ
عروج را تمام کردہ ہبوط فرمودہ است لہذا بکلیتِ خود متوجہ دعوتِ خلق است بحق جل وعلا
فَافْہَمْ فَاِنَّ ہٰذِہِ الْمَعْرِفَۃَ الشَّرِیْفَۃَ وَاَمْثَالَہَا مِمَّا لَا یَتَکَلَّمُ بِہَا اَحَدٌ باید دانست کہ در مراتبِ عروج
چنانچہ عنصرِ خاک از ہمہ بالاتر میرود در منازلِ ہبوط آن عنصر از ہمہ پایان تر فرود می آید چرا پایان تر
فرود نیاید کہ مکانِ طبعی آن از ہمہ پایان تر است وچون از ہمہ پایان تر فرود آید ناچار دعوتِ صاحب
آن اتم بود و افادہ آن اکمل باشد بدان اے فرزند چون در طریقہ نقشبندیہ ابتداء سیر از قلب بودہ
کہ از عالم امر است ابتداءِ سخن از عالم امر نمودہ آمد بخلاف سائر طرقِ مشایخ کرام کہ شروع در تزکیہ نفس مینمایند

باقی ۱۲ — انوشتہ شد فالحمد ۱۲

۱ یعنی قول از اطلاق — ۲ یعنی بعضے از عبارات خود — ۳ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۴ یعنی بعضے از معارف خود — ۵ یعنی قول از اطلاق — ۶ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۷ یعنی بعضے از معارف خود — ۸ یعنی قول از اطلاق — ۹ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۱۰ یعنی بعضے از معارف خود — ۱۱ یعنی قول از اطلاق — ۱۲ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۱۳ یعنی بعضے از معارف خود — ۱۴ یعنی قول از اطلاق — ۱۵ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۱۶ یعنی بعضے از معارف خود — ۱۷ یعنی قول از اطلاق — ۱۸ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۱۹ یعنی بعضے از معارف خود — ۲۰ یعنی قول از اطلاق — ۲۱ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۲۲ یعنی بعضے از معارف خود — ۲۳ یعنی قول از اطلاق — ۲۴ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۲۵ یعنی بعضے از معارف خود — ۲۶ یعنی قول از اطلاق — ۲۷ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۲۸ یعنی بعضے از معارف خود — ۲۹ یعنی قول از اطلاق — ۳۰ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۳۱ یعنی بعضے از معارف خود — ۳۲ یعنی قول از اطلاق — ۳۳ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۳۴ یعنی بعضے از معارف خود — ۳۵ یعنی قول از اطلاق — ۳۶ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۳۷ یعنی بعضے از معارف خود — ۳۸ یعنی قول از اطلاق — ۳۹ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۴۰ یعنی بعضے از معارف خود — ۴۱ یعنی قول از اطلاق — ۴۲ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۴۳ یعنی بعضے از معارف خود — ۴۴ یعنی قول از اطلاق — ۴۵ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۴۶ یعنی بعضے از معارف خود — ۴۷ یعنی قول از اطلاق — ۴۸ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۴۹ یعنی بعضے از معارف خود — ۵۰ یعنی قول از اطلاق — ۵۱ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۵۲ یعنی بعضے از معارف خود — ۵۳ یعنی قول از اطلاق — ۵۴ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۵۵ یعنی بعضے از معارف خود — ۵۶ یعنی قول از اطلاق — ۵۷ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۵۸ یعنی بعضے از معارف خود — ۵۹ یعنی قول از اطلاق — ۶۰ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۶۱ یعنی بعضے از معارف خود — ۶۲ یعنی قول از اطلاق — ۶۳ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۶۴ یعنی بعضے از معارف خود — ۶۵ یعنی قول از اطلاق — ۶۶ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۶۷ یعنی بعضے از معارف خود — ۶۸ یعنی قول از اطلاق — ۶۹ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۷۰ یعنی بعضے از معارف خود — ۷۱ یعنی قول از اطلاق — ۷۲ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۷۳ یعنی بعضے از معارف خود — ۷۴ یعنی قول از اطلاق — ۷۵ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۷۶ یعنی بعضے از معارف خود — ۷۷ یعنی قول از اطلاق — ۷۸ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۷۹ یعنی بعضے از معارف خود — ۸۰ یعنی قول از اطلاق — ۸۱ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۸۲ یعنی بعضے از معارف خود — ۸۳ یعنی قول از اطلاق — ۸۴ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۸۵ یعنی بعضے از معارف خود — ۸۶ یعنی قول از اطلاق — ۸۷ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۸۸ یعنی بعضے از معارف خود — ۸۹ یعنی قول از اطلاق — ۹۰ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۹۱ یعنی بعضے از معارف خود — ۹۲ یعنی قول از اطلاق — ۹۳ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۹۴ یعنی بعضے از معارف خود — ۹۵ یعنی قول از اطلاق — ۹۶ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۹۷ یعنی بعضے از معارف خود — ۹۸ یعنی قول از اطلاق — ۹۹ یعنی بعضے از مکاتیب خود — ۱۰۰ یعنی بعضے از معارف خود

۱ یعنی از جمیع وجوہ ۱۲ — ۲ یعنی عنصر خاک ۱۲ — ۳ یعنی عنصر خاک ۱۲ — ۴ یعنی عنصر خاک ۱۲ — ۵ یعنی عنصر خاک ۱۲

۶ نزد ما این حضرات سیر الی اللہ و جذبہ مقدم است و نزد سائر مشایخ سیر آفاقی و سلوک اہم و مقدم است ۱۲

وتطهیر قالب میفرمایند بعد ازان بعالم امری درآیند وَإِلیٰ مَاشَاءَ اللّٰہ تعالیٰ آنجا عروج مینمایند
ازینجاست کہ نہایتِ دیگران در بدایتِ این بزرگواران اندراج یافتہ است و این طریق اقرب
طرق گشتہ است چہ حصول تزکیہ و تطہیر در ضمنِ این سیر ایشان را بوجہ احسن میسر شدہ است و مسافت
کوتاہ گشتہ لاجرم این بزرگواران سیر عالم خلق را قصداً ضائع دانستہ اند و بیکار شمردہ اند لا بلکہ مُضر
و مانع وصول بمطلب یقین نمودہ اند زیرا کہ سالکانِ طریق بقدم تزکیہ و ریاضاتِ شاقہ و مجاہداتِ
شدیدہ قطع بادیہائے صفاتِ عالم خلق نمودہ چون شروع در سیر عالم امر فرمایند و در انجذاب قلبی و
التذاذِ روحی افتند بسا است کہ باین انجذاب قناعت کنند و باین التذاذ کفایت ورزند و مظنہ
لامکانیتہ این عالم دامنگیر شان شود و شائبہ بہچونی آن عالم از بہچون حقیقی باز دارد و دیگر درین مقام
سالکے گفتہ است کہ مدتی سال روح را بخدای پرستیدم دیگرے گفتہ کہ سر استوا و ظہور تنزیہ فوق
العرش از معارفِ غامضہ است و از بیان سابق معلوم شدہ است کہ آن تنزیہ نیز داخل دائرہ امکان
است تنزیہ نما است فی الحقیقت تشبیہ است بخلاف بزرگواران این طریقہ علیا کہ شروع از
مقام جذبہ مینمایند و بمدد التذاذ و ترقیات میفرمایند این انجذاب و التذاذ در حق ایشان در رنگ
ریاضات و مجاہدات است در حق دیگران پس آنچہ دیگران را مانع وصول است این بزرگواران را
مُمد و معاون لامکانیتِ عالم امر را عین مکانیتہ تصوّر نمودہ بلا مکانی حقیقی توجہ میفرمایند و بہچونی
آن عالم را عین چون دانستہ بہچونِ حقیقی ارتقا مینمایند لاجرم بغیر وجد و حال در رنگ
دیگران مفتون نمیگردند و بجز و مویزِ این راہ بر مثالِ طفلان گول نمیشوند و بہ ترہاتِ صوفیہ مباہات
نمیکنند و بشطحیات مشایخ افتخار نمے نمایند متوجہ احدیت صرفہ و از اسم و صفت جز ذاتِ مقدس
نمیخواہند باید دانست کہ این عروج کہ در ما تقدم ذکر یافتہ است مخصوص بمحمدی المشرب است کہ تمام
الاستعداد است کہ از کمالاتِ جواہر خمسہ عالم امر نصیب کامل دارد چہ از عالم صغیر و چہ از عالم کبیر و ہمچنین
از اصولِ آن پنجگانہ کہ ظلالِ اسماء وجوبی است حظِّ وافر دارد و ہمچنین از اصولِ آن ظلال کہ مقام

لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ

اسماء وصفات است وآنکه گفتم که تام الاستعداد بود زیرا که بسا است که بظاهر محمدی المشرب بود که از کمالات اخفی که نهایت مراتب امر است نیز نصیب داشته باشد اما معامله اخفی را با نجام نرساند و بنقطه آخر عالم امر او منتهی نشود بلکه در ابتدا و در وسط او ماند و چون در اخفی کوتهی کند در اصول آن نیز باندازه آن کوتهی خواهد کرد و کار را بانجام نخواهد رسانید و همین نسبت است در باقی چهار گانه عالم امر که تمامی استعداد هر مرتبه وابسته بوصول است بنقطه آخر آن مرتبه ابتدا و وسط از نقص خبر میدهد اگرچه برابر موازی نهایت کوتهی کند ؎ فراق دوست اگر اندک است اندک نیست ۔۔ وردن دیده اگر نیم موست بسیار است و این کوتهی را صول او صول اصول نیز سرایت خواهد کرد و از وصول بمطلب باز خواهد داشت وآنکه گفتم که این بیان مخصوص محمدی المشرب است زیرا که غیر محمدی المشرب کسی باشد که کمال او مقصور بر درجه اولی باشد از درجات ولایت و عمر او از درجه اولی مرتبه قلب است و دیگری بود که کمال او مقصور بر درجه ثانی باشد از درجات ولایت که مقام روح است و شخص ثالث باشد که نهایت عروج کمال او تا درجه ثالث بود که مقام سر است و شخصی رابع بود که نهایت عروج کمال او تا درجه رابع باشد که مقام خفی است و درجه اولی را مناسبت بتجلی صفات افعال است و درجه ثانیه را بتجلی صفات ثبوتیه ذاتیه و درجه ثالث را بشیون و اعتبارات ذاتیه مناسبت است و درجه رابع بصفات سلبیه که مقام تقدیس و تنزیه است مناسبت دارد و هر درجه از درجات ولایت زیر قدم نبی است از انبیاء اولی العزم درجه اولی از ولایت زیر قدم حضرت آدم است علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام و رب او صفة التکوین است که منشاء صدور افعال است و درجه ثانیه زیر قدم حضرت ابراهیم است و حضرت نوح نیز درین مقام مشارکت دارند علی نبینا وعلیهم الصلوات والتسلیمات و رب ایشان صفت العلم است که اجمع صفات ذاتیه است و درجه ثالث زیر قدم حضرت موسی است علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام و رب او از مقام شیونات شأن الکلام است و درجه رابعه زیر قدم حضرت عیسی است علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام و رب او از صفات سلبیه است نه ثبوتیه که موطن تقدیس و تنزیه است و اکثر ملائکه کرام علی نبینا وعلیهم الصلوٰة

والسلام درین موطن مشارکت بحضرت عیسے دارند وشانِ عظیم ایشان را درین مقام حاصل است ودرجہ خامس زیرِ قدم خاتم الرسل است وعلیہم الصلوٰۃ والتسلیمات وربِ او علیہ الصلوٰۃ والسلام رب الارباب است کہ جامع صفات وشیونات وتقدیسات وتنزیہات است ومرکز دائرہ این کمالات است ودرمرتبہ صفات وشیونات تعبیر ازان رب جامع بشان اعلم مناسب است کہ این شان عظیم الشان جامع جمیع کمالات است وبہمین مناسبت ملت او علیہ الصلوٰۃ والسلام ملتِ حضرت ابراہیم گشت وقبلہ او قبلہ او علیہما الصلوٰۃ والتسلیمات باید دانست کہ تفاضل اقدامِ ولایت نہ باعتبار تقدم وتاخر درجات است تا صاحب اخفیٰ افضل باشد از دیگران وعلیٰ ھذا القیاس بلکہ باعتبار قرب وبعد است از اصل وقطع منازل ودرجات ظلال کثرۃ وقلۃ پس رو ابود کہ صاحبِ قلب باعتبارِ قرب باصل افضل باشد از صاحبِ اخفیٰ کہ آن قرب پیدا نکردہ است کیف وولایۃ النبی التی فی الدرجۃ الاولیٰ من الولایۃ افضل قطعاً من ولایۃ الولی الذی فی الدرجۃ الاخریٰ پوشیدہ نماند کہ سلوکِ لطائف بترتیبِ مذکور کہ از قلب بروح روند واز روح بسر واز سر بخفی واز خفی باخفیٰ غیر مخصوص بمحمدی المشرب است کہ بترتیب این پنجگانہ عالم امر را تمام ساختہ بترتیب در اصولِ اینہا سیر مینماید بعد ازان در اصولِ اصول ہمین ترتیب را مرعی داشتہ کار را بانجام میرساند واین راہ بترتیب مذکور شاہراہ است مر وصول را وصراط مستقیم است مر متوجہان احدیت را بخلاف ولایاتِ دیگر کہ در انجا گویا از ہر درجہ نقبے کندہ اند وتا بمطلوب رسانیدہ اند مثلاً از مقامِ قلب نقبے کندہ اند وبصفات افعال کہ اصلِ اصل اوست رسانیدہ وہمچنین از مقامِ روح گویا نقبے کندہ اند وبصفات ذاتیہ رسانیدہ وعلیٰ ھذا القیاس وشک نیست کہ افعال وصفات او تعالیٰ از ذاتِ او منفک نیست اگر انفکاک است وظلال است پس دران موطن واصلان افعال وصفات را نیز بتجلیات ذات بیچون تعالیٰ وتقدس حاصل خواہد شد چنانچہ صاحب اخفیٰ را بعد از تمامی کار این دولت میسر خواہد شد اگرچہ تفاوت باعتبار علو وسفل باقی خواہد ماند وصاحبِ قلب بصاحبِ اخفیٰ برابری نخواہد جست اما اینجا غلط نکنی کہ این تفاوت درمیان اولیا با یکدیگر متصور است کہ صاحبِ ولایتِ قلب دون است

---

۱ یعنی صاحب اخفیٰ افضل باشد از صاحب سر وصاحب سر افضل باشد از صاحب روح وصاحب روح افضل باشد از صاحب قلب

۲ یعنی بمرتبۃ الروح مثلاً او بمرتبۃ السر او بمرتبۃ الخفی او الاخفی کما قال فیما بعد تا کہ ولایت نبی کہ در مقام قلب ثانی ست از افضل است از ولایت ولی کہ در مقام اخفیٰ گذشتہ

۳ یعنی در مقام

۴ یعنی در مقام

۵ یعنی در مقام

۶ یعنی در مقام

۷ یعنی در مقام

۸ یعنی در مقام

۹ یعنی در مقام

۱۰ یعنی در مقام

۱۱ یعنی در مقام

۱۲ یعنی در مقام

از صاحب ولایت اخفی بعد از وصول هر دو بمرتبه کمال آما اولیا را نسبت بانبیا علیهم الصلوٰة والتسلیمات این مقام مفقود است زیرا که ولایت نبی که از مقام قلب ناشی شده است افضل است از ولایت ولی که از مقام اخفی ناشی گشته است اگرچه آن ولی بکمالات اخفی را بانجام رسانیده باشد و سیر این صاحب ولایت همیشه بر قدم نبی آن ولایته است قال الله سبحانه وتعالی ولقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین انهم لهم المنصورون وانا جندنا لهم الغالبون آری این تفاوت در میان انبیا با یک دیگر متصور است وصاحب علو افضل است از صاحب سفل لیکن این تفاوت در انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات نیز تا آخر دایره کمالات عالم امر است بعد از آن تفاضل مربوط باین علو و سفل نیست تواند که صاحب این سفل در آن موطن افضل باشد از صاحب این علو کما شاهدنا التفاوت فی ذلک الموطن بین موسی وعیسی علی نبینا وعلیهما الصلوٰة والسلام تلک الجسامة والشان فعلمنا ان التفاوت فی ذلک الموطن بامر آخر وراء ذلک العلو والسفل وها انا ابینه من بعد مفصلا انشاء الله بحسن توفیقه وکمال منه وکرمه تعالی وکذلک وجدنا التفاوت بین خلیل الرحمن وسائر الانبیاء غیر خاتم الرسل علیهم الصلوات والتسلیمات فی الکمالات التی تتعلق بحقیقة الکعبة الربانیة التی هی فوق جمیع الحقائق البشریة والملکیة فان للخلیل شانا عظیما ومرتبة رفیعة لم تتیسر لاحد ذلک الشان والرتبة درین مقام شکرف که مناسب مقام ظهور سر اوقات عظمت وکبریائی است کمالات مرکز آن مقام که مقام اجمال است نصیب خاتم الرسل است وباقی همه مفصل بحضرت خلیل مسلم هر که دیگر است در انجا طفیلی ایشان است از انبیا وکمل اولیا علیهم الصلوٰة والتسلیمات تا آنکه حضرت پیغمبر ما علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات تفصیل آن اجمال طلب فرموده اند انجا که تشبیه داده اند صلوات وبرکات مسئول خود را صلوات وبرکات حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوات والتسلیمات وبرین فقیر ظاهر ساخته اند که بعد از مضی هزار سال آن تفصیل ایشان را نیز میسر شد ومسئول مجاب گشت

چنانکه اجمال میسر بود

قبول کرده شد ۱۲

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ عَلٰی ذٰلِكَ وَعَلٰی جَمِیْعِ نَعْمَائِهٖ وَكَمَالَاتُ آنَ مقامِ عالی فوقِ کمالاتِ ولایات وکمالاتِ
(یعنی کمالات کہ بحقیقت کعبہ بانیہ متعلق اند ۱۲)
نبوت ورسالت است چرا فوق نباشد کہ آن حقیقت مسجود الیہا است مرانبیاءِ کرام وملائکہ عظام را
علیہم الصلوٰت والتحیات وآنچہ ایں فقیر در رسالہ مبدأ ومعاد نوشتہ است کہ حقیقتِ محمدی از مقامِ
خود عروج نمودہ بمقامِ حقیقتِ کعبہ کہ فوقِ اوست رسیدہ متحد گردد وحقیقتِ محمدی حقیقتِ احمدی
نام یابد آن حقیقتِ کعبہ ظلے از ظلالِ این حقیقت بودہ کہ در وقتِ عدمِ ظہورِ این حقیقت ہمہ آن را
(خبر ۱۲) (کہ اینجا مذکور کردہ ایم ۱۲) (بین حقیقت ۱۲) (این فقیر ۱۲)
حقیقت انگاشتہ ایں اشتباہ بسیار واقع میشود کہ ظل را اور وقتِ عدمِ ظہورِ اصل اصل مے انگارد وبہ حقیقت
(یعنی اشتباہ ظل باصل ۱۲)
مینامد از ینجا است کہ یک مقام چند مرتبہ ظاہر میشود سرِ ش آنست کہ ظہوراتِ آن مقام باعتبارِ ظلال
(یعنی از ینجا کہ مقامات بظلال اند ۱۲)
آن مقام است فی الحقیقت حقیقتِ آن مقام ہمان است کہ در مرتبہ اخیر ظاہر شدہ است اگر گویند از کجا
معلوم شود کہ این مرتبہ مرتبہ اخیر ظہوراتِ اوست تا بحقیقت دانستہ شود گوئیم کہ حصول علم بہ ظلیت ظہورات
(مقام ۱۲) (آن مقام ۱۲) (بوقت حصول این مرتبہ کہ محل بحث است ۱۲)
سابق شاہد عدل است بر آخریتِ آن ظہور چہ این علم در وقتِ ظہورات سابق حاصل نیست بلکہ ہر
(گواہ صادق ۱۲) (یعنی علم بظلیت ظہورات سابق ۱۲)
ظہور را حقیقت میداند وہیچ یکے را ظل نمے انگارد اگرچہ نداند کہ اختلافِ این خلائق از کجا آمدہ است
فَافْهَمْ اے فرزند از مقدمہ معارفِ سابق معلوم شد کہ کمالاتے کہ بعالمِ امر تعلق دارند مقدمات اند ومعارجِ مر کمالاتے
(تنبیہ است ۱۲) (نردبہا ۱۲)
را کہ بعالمِ خلق متعلق اند وکمالاتِ اولیٰ از ظلیت خالی نیستند ومخصوصند بمقاماتِ ولایت وکمالاتِ ثانیہ
از شائبہ ظلیت کہ مناسب ظہوراتِ این نشأۂ دنیویہ اند برآمدہ اند واز مقاماتِ نبوت نصیبِ کامل یافتہ
(نشاۃ ۱۲) (آمیزش ۱۲)
پس طریقت وحقیقت کہ بولایت مربوط اند خالی از ان باشند مر شریعت را کہ ناشی از مرتبہ نبوت است وولایت
(طریقت وحقیقت خالی از شریعت نباشد ۱۲)
نیز باشد مر عروجِ نبوت را ازین بیان معلوم شد کہ سیرے کہ اکابر نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم
(عالم امر را ۱۲) (اشکال ۱۲) (ابتدا ۱۲) (برظاہر ۱۲)
اختیار کردہ اند وابتداء از عالمِ امر نمودہ اولے وانسب است چہ ترقی از ادنے کہ عالمِ امر است باعلے کہ عالم
خلق است باید نمود نہ از اعلے باد نے چہ توان کرد این معمارا بر ہمہ نکشودہ اند دیگران بصورت نظر انداختہ
(یعنی ۱۲) (عالم خلق ۱۲) (عالم امر ۱۲) (بالا رفتن ۱۲) (عالم خلق ۱۲)
عالمِ خلق را پست دیدہ شروع از پستی بہ بلندی صوری ارتقا نمودہ اند ندانستہ اند کہ حقیقتِ کار
(ظاہری ۱۲) (فی الحقیقت ۱۲)
دیگر گون است وپستی فی الحقیقت بلندی است وبلندی پستی بلے نقطۂ آخر کہ عالمِ خلق است نزدیک

۱ یعنی خلل بجہۃ
را در وقت عدم ظہور
حقیقت حقیقتاتم
ی نہند وحقیقت
۲ انگارد ۱۲
۳ کہ حقیقت
کہ بر تجلیات تعالیٰ
ظاہر شدہ باشد ۱۲
۴ نظر باری را
عالم خلق پست نہ
وعالم امر بنسبہ ظاہر ۱۲

نسخہ ۱
مکتوبات امام ربانی
دفتر اول
صفحہ ۴۷۱

افتاده است بنقطهٔ اولی که اصل الاصل است این قرب نقطهٔ دیگر را میسر نشده است نوع که مستحق کرامت گناهگار انند و این دید مقتبس از مشکوٰة نبوت است ارباب ولایت ازین معرفت قلیل النصیب اند انبیا علیهم الصلوٰة والتسلیمات شروع سیر از عالم امر نموده اند و از حقیقت بشریعت آمده اند غایة ما فی الباب اولیاء کمل را که سیر ایشان موافق سیر انبیا علیهم الصلوٰة والسلیمات افتاده است در ابتدا بصورت شریعت است و در وسط طریقت و حقیقت که بولایت تعلق دارند و مناسب عالم امر اند و در آخر حقیقت شریعت است که ثمرهٔ نبوت است پس مقرر شد که حصول طریقت و حقیقت مقدمه است مر حصول حقیقت شریعت را پس بدایت اولیاء کمل و بدایت انبیاء مرسل حقیقت شد و نهایت هر دو شان شریعت فلا معنی لقول من قال بدایة الاولیاء نهایة الانبیاء و از بدایت اولیاء نهایت انبیاء شریعت خواسته آرے آن بیچاره چون از حقیقت کار آگاهی نداشت لاجرم باین شطح تکلم نمود و این معارف را هر چند کسے نگفته است بل اکثرے برعکس آن گفته اند و مستبعد از ادراک است اما منصفیکه جانب بزرگی انبیا را علیهم الصلوٰات والتسلیمات ملاحظه نماید و عظمت شریعت بر وے مستولی بود یحتمل که قبول این اسرار غامضه فرماید و این قبول او سبب زیادتی ایمان خود نماید اے فرزند بشنو که انبیا علیهم الصلوٰة والتسلیمات دعوت را مقصور بر عالم خلق ساخته اند بنی الاسلام علی خمس و چون قلب را مناسبت بعالم خلق بیشتر بوده بتصدیق او نیز دعوت فرمودند و از ما و را قلب سخن نه فرمودند و آن را کالمطروح فی الطریق ساختند و از مقاصد نشمردند بلکه تنعمات بهشت و آلام دوزخ و دولت دیدار و بید ولتی حرمان همه و بسته بعالم خلق است عالم امر را بآن تعلق نیست دیگر عملیکه فرض و واجب و سنت است اتیان آن بقالب تعلق دارد که از عالم خلق است و آنچه نصیب عالم امر است از اعمال نافله است پس قربیکه ثمرهٔ اداء این اعمال است باندازهٔ اعمال خواهد بود پس ناچار قربیکه ثمرهٔ اداء فرائض است نصیب عالم خلق باشد و قربیکه ثمرهٔ اداء نوافل است نصیب عالم امر و شک نیست که نفل را باندازهٔ فرض هیچ اعتدادے نیست کا شکے حکم فطره داشت نسبت بدریائے محیط بلکه نفل را باندازهٔ سنت

نیز ہمین نسبت است اگرچہ درمیانِ سنت و فرض نیز نسبتِ فطرہ و دریا است پس تفاوت درمیان دو قرب از ینجا قیاس باید کرد و مرتبتِ عالم خلق را بر عالمِ امر ازین تفاوت باید دانست اکثر خلائق چون ازین معنی نصیب ندارند فرائض را خراب ساختہ در ترویجِ نوافل میکوشند صوفیہ خام ذکر و فکر را از اہم مہام دانستہ در اتیانِ فرائض و سُنن مُساہلات مینمایند و اربعینات و ریاضات را اختیار نمودہ ترکِ جمعہ و جماعت می کنند نمیدانند کہ اداءِ یک فرض بجماعت از ہزاران اربعین ایشان بہتر است آرے ذکر و فکر باُمراعاتِ آدابِ شرعیہ بہتر و مُہم تر است و عُلماءِ بے سر انجام نیز در ترویجِ نوافل سعی دارند و فرائض را خراب و ابتر میسازند مثلاً نمازِ عاشورا کہ از حضرت پیغمبر علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والتسلیمات بصحت نہ پیوستہ است بجماعت و جمعیت تمام میگذارند و حال آنکہ میدانند کہ روایاتِ فقہیہ بکراہتِ جماعتِ نافلہ ناطق است و در اداءِ فرائض کسل می ورزند کم است کہ فرض را در وقتِ مستحب ادا نمایند بلکہ از اصل وقت ہم تجاوز می کنند و بجماعت نیز چندانی تقیّد ندارند بیک کس یا بدو کس در جماعت قناعت دارند بلکہ بسا است کہ بہ تنہائی کفایت کنند ہرگاہ مقتدایانِ اسلام این معاملہ نمایند از عوام چہ گوید از شومیِ این عمل ضعف در اسلام پیدا است و از ظلمتِ این کردار ہوا و بدعت ہویدا است ؎ اندکے پیش تو گفتم غمِ دل ترسیدم ؎ کہ دل آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار است ؎ و ایضاً اداءِ نوافل قرب ظلے از ظلال می بخشد و اداءِ فرائض قربِ اصل کہ شائبہ ظلیت ندارد دگر نوافل کہ برائے تکمیلِ فرائض ادا کردہ شود آن نیز مُمِدّ و مُعاونِ قربِ اصل است و از مُلحقاتِ فرض پس ناچار اداءِ فرائض مناسبِ عالمِ خلق بود کہ باصل متوجہ است و اداءِ نوافل مناسبِ عالمِ امر کہ رویش بظل است فرائض ہمہ ہرچند قربِ اصل می بخشند اما افضل و اکمل اینہا صلوٰۃ است الصلوٰۃ معراجُ المؤمنِ شنیدہ باشی و اقربُ ما یکونُ العبدُ من الربِّ فی الصلوٰۃ و وقتِ خاص کہ حضرتِ پیغمبر را بودہ علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ تعبیر ازان بہ لی مع اللہ وقت فرمودہ نزدِ فقیر در نماز بود نماز است کہ مُکفّرِ سیئات است و نماز است کہ نہی از فحشاء و منکر میفرماید و نماز است کہ پیغمبر علیہ الصلوٰۃ

۵ قال صلی اللہ علیہ وسلم بین العبد وبین الکفر ترک الصلوٰۃ رواہ مسلم وقال صلی اللہ علیہ وسلم من ترکہا فقد کفر رواہ الترمذی ۱۲

والسلام راحت خود را دران میجوید آنجا که میفرماید ارحنی یا بلال و نماز است که ستون دین آمده است و نماز است که فارق اسلام و کفر گشته بسر اصل سخن رویم و از مرتبت عالم خلق بر عالم امر گوئیم که عالم امر اینجا حظ خود را فراگرفته است و مشاهده و معاینه حاصل کرده فرداء در بهشت معامله بعالم خلق افتد و رویت بلا کیف او را میسر آید و ایضاً متعلق مشاهده ظلے است از ظلال وجوب و مرئی در آخرت واجب الوجود پس هر قدر که فرق درمیان مشاهده و رویت است و درمیان ظلیت و اصالت همان قدر فرق درمیان عالم امر و عالم خلق بدان و نیز بدان که مشاهده ثمره ولایت است و رویت ثمره نبوت که بتبعیت انبیا علیهم الصلوٰت والتسلیمات عامه متابعان را نیز میسر خواهد شد ازینجا تفاوت درمیان ولایت و نبوت نیز دریاب ۔۔ تنبیه ۔۔ هر عارفے را که بعالم امر مناسبت بیشتر باشد قدم او در کمالات ولایت زیاده تر خواهد بود و هر که را بعالم خلق بیشتر مناسبت است قدم او در کمالات نبوت افزون تر ازینجا است که حضرت عیسے علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام در ولایت قدم بیشتر دارند و حضرت موسیٰ را قدم در نبوت زیاده تر علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام چه جانب امر در حضرت عیسیٰ غالب است لهذا ملحق بروحانیان گشت و جانب خلق در حضرت موسیٰ غالب علی نبینا وعلیہما الصلوٰۃ والسلام لهذا بمشاهده اکتفا نموده طلب رویت بصر فرموده این است بیان سبب تفاوت اقدام انبیا در کمالات نبوت که در ما تقدم وعده بیان آن نموده بودم و نه علو بعضے لطائف و سفل آن که در تفاوت کمالات ولایت معتبر است والله سبحانه الملهم للصواب اے فرزند چون علوم نبوت که شرائع و احکام است تعلق بقالب بیشتر داشت و انبیا را علیهم الصلوٰۃ والتسلیمات نیز مناسبت بعالم خلق بیشتر بوده ازینجا گمان برده اند که نبوت عبارت از نزول بدعوت خلق است بعد از عروج بمقامات قرب که بولایت تعلق دارند نداسته اند که نهایت عروج و غایت قرب درین موطن است قربیکه سابق حاصل شده بود ظلے از ظلال این قرب بوده که بصورت بعد متصور میگردد و عروجیکه اول میسر شده بود عکسے از عکوس این عروج بوده که بظاهر نزول مینماید نمے بینی که مرکز دائره ابعد نقطه است نسبت بمحیط دائره و حال آنکه فی الحقیقت

۱ عماد الدین الخ ۲ مقصود من الصلوٰۃ ۳ ابوداؤد فی ۴ روز قیامت ۵ دیده شده ۶ است

هیچ نقطه اقرب بمحیط نیست از نقطه مرکز زیرا که محیط تفصیل آن نقطه اجمال است و این نسبت نقطه دیگر را میسر نشده است عوام صورت بین این اقربیت را نتوانند دریافت حکم بالبعدیت آن نقطه نمایند و حکم اقربیت آن نقطه را جهل مرکب تصور میکنند و حاکم این حکم را تجهیل و تحمیق مینماید والله المستعان علی ما تصفون باید دانست که مطمئنه بعد از حصول شرح صدر که از لوازم کمالات ولایت کبرای است از مقام خود عروج فرموده بر تخت صدر ارتقا می نماید و آنجا تمکن بسلطنت پیدا میکند و استیلا بر ممالک قرب میفرماید این تخت صدر فی الحقیقت فوق جمیع مقامات عروج مرتبه ولایت کبرای است برآینده این تخت را نظر بالبطن لبطون نفوذ میکند و بغیب الغیب سرایت مینماید بلکه بکسیکه بارفع امکنه صعود فرماید بصر او تا بابعد العباد نفوذ خواهد نمود و بعد از تمکن این مطمئنه عقل نیز از مقام خود برآمده باو ملحق خواهد شد و عقل معاونام خواهد یافت و هر دو باتفاق بلکه باتحاد متوجه کار خود خواهند بود آی فرزند این مطمئنه را گنجایش مخالفت نمانده است و مجال سرکشی نه بکلیت خود متوجه مطلوب است و تمامی گرفتار مقصود همتش جز برضاء پروردگار نیست جل سلطانه و مطلبش جز طاعت و عبادت او تعالی نه سبحان الله امارهٔ که اول بدترین خلائق بوده بعد از اطمینان و حصول رضاء حضرت سبحان رئیس لطائف عالم امر گشته است و راس اقران خود شده بلکه مخبر صادق فرموده علیه و علی آله الصلوٰة والسلام خیارکم فی الجاهلیة خیارکم فی الاسلام اذا فقهوا بعد ازین اگر صورت خلاف و سرکشی است منشا آن طبایع مختلفه عناصر اربعه است که اجزای قالب اند اگر قوت غضبیه است از انجا ناشی است و اگر شهویه است هم از انجا و اگر حرص و شره است هم از انجا خواسته است و اگر خست و دنائت است هم از آنجا نمی بینی سایر حیوانات که نفس امارهٔ ندارند این اوصاف رذائل در انها بوجه اتم و اکمل حاصل است پس تواند بود که مراد از جهاد اکبر که حضرت پیغمبر فرموده علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر جهاد با قالب بوده نه جهاد با نفس کما قیل که نفس باطمینان انجامیده است و راضی و مرضی گشته پس صورت خلاف و سرکشی از وی نیز متصور نباشد و صورت خلاف

ف متصل به مبنی است نه نفی یعنی چنانکه بعضی ازین جهاد جهاد با نفس مراد داشته اند ۱۲

اشیاء رے

وسرکشی از اجزائے قالب عبارت از ارادۂ ترکِ اولیٰ است و ارتکاب امورِ مخصمہ و ترک عزیمت نہ ارادۂ ارتکاب اشیاء محرمہ و ترک فرائض و واجبات کہ آن در حق او نصیب اعدا گشتہ است اے فرزند ہر چند کمالاتِ عناصر اربعہ فوق کمالاتِ مطمئنہ است چنانکہ گذشت اما مطمئنہ لوا نکہ مناسبت بمقامِ ولایت دارد و ملحق بعالم امر گشتہ است صاحب سکر است و در مقامِ استغراق لاجرم مجالِ مخالفت در وے نماندہ و عناصر را چونکہ مناسبت بمقامِ نبوت بیشتر است صحو در ایشان غالب است ناچار صورتِ مخالفت را در ایشان باقی ماندہ اند از برائے تحصیلِ بعضے منافع و فوائد کہ بآن مربوط است فافہم باید دانست کہ منصبِ نبوت ختم بر خاتم الرسل شدہ است علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والتسلیمات اما از کمالاتِ آن منصب بطریق تبعیت متابعانِ او را نصیب کامل است این کمالات در طبقۂ صحابہ بیشتر است و در تابعین و تبع تابعین نیز این دولت بر سبیلِ قلت سرایت کردہ است بعد ازآن رو باستتار آوردہ است و غلبہ کمالاتِ ولایت ظلی جلوہ گر گشتہ است اما امید است کہ بعد از مضیِ الف این دولت از سر تازہ گردد و غلبہ شیوع پیدا کند و کمالاتِ اصلی رو بظہور آرند و ظلی استتار پیدا کنند و حضرت مہدی علیہ الرضوان بظاہر و باطن مروج این نسبتِ علیہ باشند اے فرزند تابع کامل نبی علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام چون بہ تبعیت کمالات مقام نبوت را تمام کند اگر از اہلِ مناصب است بمنصبِ امامتش سرفراز می سازند و چون کمالاتِ ولایت کبرے را تمام کند و از اہلِ منصب باشد بمنصبِ خلافتش مشرف می سازند و از مقاماتِ کمالاتِ ظلی مناسبِ منصبِ امامت منصبِ قطب ارشاد است و مناسبِ منصبِ خلافت منصبِ قطب مدار گویا این دو مقام کہ در تحت اند ظلالِ آن دو مقام اند کہ در فوق اند و غوث نزدِ شیخ محی الدین بن العربی ہمان قطب مدار است غوثیت منصب علاحدہ نیست و آنچہ معتقدِ فقیر است آن است کہ غوث غیر قطب مدار است قطب از وے در بعضی امور مدد خواہد و در نصبِ مناصبِ ابدال او را نیز دخل است ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

تذییل ❊ علوم و معارفیکہ مناسبِ مقامِ نبوت است و ولایتِ آن نبوت شرائع انبیاست

قال الله تعالى تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض ۱۲

علیهم الصلوٰة والتسلیمات وچون در اقدام نبوت تفاوت است در شرائع انبیا نیز باندازه آن تفاوت اختلاف پیدا آمده است ومعارف فیکه مناسب مقام ولایت اولیاست شطحیات مشایخ است وعلومیکه از توحید واتحاد خبر میدهد واز احاطه وسریان انبا نماید واز قرب ومعیت نشان بخشد واز مراتیت وظلیت اشعار فرماید ومشهود ومشاهده اثبات کند بالجمله معارف انبیا کتاب وسنت است ومعارف اولیا فصوص وفتوحات مکیه ع قیاس کن زگلستان من بهار مرا ولایت اولیا پی بقرب حق برد وولایت انبیا نشان اقربیت او تعالی مینماید وولایت اولیا ولالت بشهود نماید وولایت انبیا نسبت مجهول الکیفیت اثبات فرماید وولایت اولیا اقربیت را نشناسد که چیست وجهالت راند اند که کدام است وولایت انبیا باوجود اقربیت قرب را عین بعد داند وشهود را نفس غیبت شمرد ع گر بگویم شرح این بیحد شود ۱۲ اے فرزند سخن در بیان کمالات نبوت ومزیت آن بر ولایت وفرق درمیان ولایت سه گانه که ولایت صغری وولایت کبری وولایت علیا است ومعارف مناسبه هر کدام ومحال متعلقه هر یک طویل الذیل ساخت وفقرها مکرره ومتکثره در بیان این معنی اندراج نمود تا بود که از کمال غرابت از استبعاد افهام براید واز مظان انکار وارهد این علوم کشفی است وضروری نه استدلالی ونظری ذکر بعضے مقدمات از برائے تنبیه است وتقریب بافهام عوام بلکه تبیین وتشریح است برائے ادراک خواص انام این است بیان طریقیکه حضرت حق سبحانه وتعالی این حقیر را بآن طریق ممتاز ساخته است از بدایت تا نهایت وبنیادش نسبت نقشبندیه است که متضمن اندراج نهایت در بدایت است برین بنیاد عمارتها ساخته اند وگوشکها بنا فرموده اگر این بنیاد نمی بود معامله تا اینجا نمے افزود تخم از بخارا واسمر قند آورده در زمین هند کاشتند وبآب فضل سالها آن را سیراب داشتند وبتربیت احسان مربے ساختند چون آن کشت وکار بکمال رسید این علوم ومعارف ثمرات بخشید الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق باید دانست که سلوک این طریق عالی مربوط

بیان کمالات نبوت ومعارف آن بر ولایت

ع قیاس کن زگلستان من بهار مرا

ولایت اولیا

ولایت انبیا

ولایت ملائکه علیه

این فقیر

فضیلت

نقشبندیه

شروع

آخر

مکتوبات امام ربانی

دفتر اول

صحیفه چهارم

است برابطهٔ محبت بشیخ مقتدا که بسیر مرادی باین راه رفته باشد و بقوت انجذاب باین کمالات منصبغ گشته نظر او شافی امراض قلبیه است و توجه او دافع علل معنویه صاحب این کمالات امام وقت است و خلیفهٔ روزگار اقطاب و ابدال ظلال مقامات او خورسند و او تاد و نجبا از بحار کمالات او بقطره قانع نور هدایت و ارشاد او در رنگ نور آفتاب بی خواهش او بر همه کس فائض است فکیف که بخواهد هر چند که خواهش او در اختیار او نباشد چه بسا است که طلب خواهش امرے نماید و آن خواهش در وے پیدا نشود لازم نیست جماعه که بنور او مهتدی شوند و بتوسل او رشد پیدا کنند این معنی را بدانند بلکه بسیار ست که اصل هدایت و رشد خود را نیز کما ینبغی ندانند معذلک بکمالات شیخ مقتدا متحقق شوند و عالمے را هدایت نمایند چه علم همه را نمیدهند و معرفت تفصیل سیر مقامات همه را نمی بخشند آرے شیخے که مدار بنا خصوصیت طریقے از طرق وصول منوط بوجود شریف اوست البته صاحب علم است و از تفصیل سیر آگاه دیگران را بالعلم او کفایت نموده بتوسط او بمرتبهٔ کمال و تکمیل میرسانند و بفنا و بقا مشرف میسازند خاص کند بندهٔ مصلحت عام را افاده و استفاده انعکاسی و انصبابی است مرید براطه محبت که بشیخ مقتدا دارد ساعة فساعة برنگ او منصبغ میگردد و بطریق انعکاس بانوار او منور میشود درین صورت علم چه در کار بود هم در افاده و هم در استفاده خریزه که تا تابش خورشید ساعة فساعة پخته میگردد و بمرور ایام مے پزد چه در کار ست که او را علم به پختگی خود بود و یا آفتاب داند که از انچه میسازد آرے علم از برائے سلوک و تسلیک اختیاری در کار است که بسلاسل دیگر مربوط است و در طریقهٔ ما که طریقهٔ اصحاب کرام است علیهم الرضوان علم بسلوک و تسلیک هیچ در کار نیست هر چند شیخ مقتدا که همچو بانی آن طریقه است بکمال علم و وفور معرفت متحقق است پس ناچار درین طریق عالی در حق وصول احیا و اموات و صبیان و شیوخ و جوان و کهول مساوی باشند که برابطهٔ محبت یا بتوجه صاحب دولت بمنتهائے مقاصد برسند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم اما بدانند که منتهی هر چند صاحب علم نبود اما از ظهور خوارق چاره نباشد گاه باشد که او را دران ظهور اختیار نبود بلکه بسا ست

یعنی امور خلاف عادت اے کرامات ۱۲

در رنگ بنا کننده و بیدار نهنده این طریقه علیه ست ۱۲

که علم ظهور آن نیز نباشد مردم ازوے خوارق بینند واورا از آن اطلاع نه وآنکه گفته شد که منتهی صاحب علم نبود مراد از عدم علم عدم تفصیل احوال است نه عدم علم مطلقا بحیثیتے که از احوال خود هیچ نه فهمد کما مر تلاشارة الیه واین نور هدایت او ورمریدان او بے واسطه وبواسطه وبوسائط تا زمانے سار است که طریقه مخصوص اورا بلوث تغییرات وتبدیلات ملوث نه ساخته اند وباحداث مخترعات ومبتدعات خراب نه گردانیده ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم عجب آنکه جماعه ازینها این تبدیلات را تکمیلات آن طریقه گمان میبرند وآن الحاقات را تتمیمات آن نسبت تصور مینمایند نمیدانند که تتمیم وتکمیل کار هر بے سرانجامے نیست والحاق واختراع فراخور هر بیسر و برگے نه نهاز نکته باریک نزد موایناجاست ۔ نه هر که سر بتراشد قلندری داند ۔ نور سنت سنیه را علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة ظلمات بدعتها مستور ساخته اند ورونق ملت مصطفوی را علی مصدرها الصلوٰة والسلام والتحیة کدورات امور محدثه ضائع گردانیده عجب تر آنکه جمعے آن محدثات را امور مستحسنه میدانند وآن بدعتها را حسنات مے انگارند وتکمیل دین وتتمیم ملت ازان حسنات میجویند ودرانیان آن امور تر غیبات مینمایند هداهم الله سبحانه سواء الصراط مگر نمیدانند که دین پیش ازین محدثات کامل شده بود ونعمت تمام گشته ورضاء حضرت حق سبحانه وتعالی بحصول پیوسته کما قال الله تعالی الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دینا پس کمال دین ازین محدثات جستن فی الحقیقت انکار نمودن است بمقتضاے این کریمه بیت اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ۔ که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است ۔ علماء مجتهدین اظهار احکام دین فرموده اند نه احداث ما لیس منه پس احکام اجتهادیه ازامور محدثه نباشند بلکه از اصول دین بوند لان الاصل الرابع هو القیاس اے فرزند معرفتے در رساله مبدأ ومعاد در باب افاده واستفاده که بقطب ارشاد تعلق دارد نوشته است چون مناسبت باین مقام داشت وسودمند بوده این معرفت را درین مکتوب

ان معرفت ۱۳

اسلام ولیراس شما دین ۱۲ ۳ جواب سوال مقدر است یعنی چون دین کامل شده بود پس باجتهاد وقیاس چه حاجت افتاد واحکام اجتهادیه داخل امور محدثه گردید وهو کما ترى وتقریر جواب از عبارت کتاب واضح است ۱۲ ۴ قال الامام ابو منصور الماتریدی رحمه الله تعالی

ع بضمتین جمع قرن بالفتح بمعنے صد سال ۱۲ ... عبارت مبدأ و معاد ۱۲

نیز نوشته از آنجا اعتبار نمایند قطب ارشاد که جامع کمالات فردیت نیز باشد بسیار عزیز الوجود است
و بعد از قرون بسیار و از مئنه بیشمار این قسم گوهرے بظهور می آید و عالم ظلمانی از نور ظهور او نورانی
میگردد و نور ارشاد و هدایت او شامل تمام عالم است از محیط عرش تا مرکز فرش هر کسے که رشد
و هدایت و ایمان و معرفت حاصل میشود از راه او مے آید و از و مستفاد میگردد و بے توسط او هیچکس
باین دولت نمیرسد مثلا نور هدایت او در رنگ دریاے محیط تمام عالم را فرا گرفته است و آن دریا
گویا منجمد است اصلا حرکت ندارد و شخصے که متوجه آن بزرگ است و با و اخلاص دارد و با آنکه
آن بزرگ متوجه حال طالبے شده است در وقت توجه گویا روزنے در دل طالب کشاده میشود
و از آن راه بقدر توجه و اخلاص از آن دریا سیراب میگردد و همچنین شخصے که متوجه ذکر الهی است
جل شانه و بآن عزیز اصلا متوجه نیست نه از انکار بلکه او را نمی شناسد همین قسم افاده آنجا هم حاصل میشود
لیکن در صورت اولی بیشتر از صورت ثانیه است اما شخصے که منکر آن بزرگ است یا آن بزرگ
از و در بار است هر چند بذکر الهی تعالی و تقدس مشغول است اما از حقیقت رشد و هدایت محروم
است همان انکار و آزار سد راه فیض او میگردد بے آنکه آن عزیز متوجه عدم افاده او شود
و قصد ضرر او نماید حقیقت هدایت از و مفقود است صورت رشد است صورت بے معنی
قلیل النفع است و جماعه که اخلاص و محبت بآن عزیز دارند هر چند از توجه مذکور و ذکر الهی تعالی شانه
خالی باشند نیز ایشان را بواسطه مجرد محبت نور رشد و هدایت میرسد و لیکن هذه المعرفة اخر
المکتوب بس کنم خود زبرکان را این بس است ؛ بانگ دولک گر دمم اگر دره کس است

الحمد لله رب العلمین الرحمن الرحیم اولا و آخرا و الصلوة و السلام علی رسوله محمد دائما و سرمدا

مکتوب دویست و شصت و یکم (۲۶۱)

بسیادت مآب میر محمد نعمان صدور یافت در بیان فضائل نماز و کمالات مخصوصه آن و ضمن معارف

بلند و حقائق ارجمند بعد الحمد و الصلوٰة و تبلیغ الدعوات معلوم اخوی اعزّی ارشدہ اللہ سبحانہ باد کہ نماز رکن دویم است از ارکان پنج گانہ اسلام و جامع عبادات است جزوے است کہ از جامعیت حکم کل پیدا کردہ است و فوق جمیع مقربات اعمال آمدہ دولت رویت کہ سرور عالمیان را علیہ و علیٰ آلہ الصلوات و التسلیمات در شب معراج در بہشت میسر شدہ بود بعد از نزول در دنیا مناسب این نشأ آن دولت ایشان را در نماز میسر میشد لہذا فرمودہ اند علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰة و السلام الصلوٰة معراج المومن و نیز فرمودہ علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰة و السلام اقرب ما یکون العبد من الرب فی الصلوٰة و کمل تابعان او را علیہم الصلوٰت و التحیات از آن دولت درین نشأ در نماز حظ وافر است و نصیب کامل اگرچہ رویت نیست کہ این نشأ آن را بر نتابد اگر نماز کردن نمیفرمودند لقاء از چہرہ مقصود کہ میکشود و طالب را مطلوب کہ دلالت مینمود نماز است کہ لذت بخش غمگساران است نماز است کہ راحت دہ بیماران است ارحنی یا بلال رمزیست ازین ما جرا و قرة عینی فی الصلوٰة اشارہ الیست باین متمنا اذواق و مواجید و علوم و معارف و احوال و مقامات و انوار و الوان و تلوینات و تمکینات و تجلیات متکیفہ و غیر متکیفہ و ظہورات متلونہ و غیر متلونہ ہر چہ ازینہا در بیرون نماز میسر شود و بے آگاہی از حقیقت نماز رود ہمہ منشأ آن ظلال و امثال است بلکہ ناشی از وہم و خیال مصلی کہ از حقیقت نماز آگاہ است در وقت ادا صلوٰة گویا از نشأ دنیوی مے برآید و در نشأ اخروی مے در آید لاجرم درین وقت دولتے کہ مخصوص باخرت است نصیبے ازان فرا میگیرد و حظے از اصل بے شائبہ ظلیت بدست می آرد چہ نشأ دنیوی مقصور بر کمالات ظلی است معاملہ کہ بیرون ظلال است مخصوص باخرت است پس از معراج چارہ نبود آن نماز است در حق مومنان و این دولت مخصوص باین امت است کہ بہ تبعیت پیغمبر خود علیہ و علیٰ آلہ الصلوات و التسلیمات کہ در شب معراج از دنیا باخرت رفت و بہ بہشت در آمدہ بدولت رویت مشرف شدہ باین

---

۱ یعنی جامع جمیع عبادات خود جمیع انواع عبادات را چنانکہ در محل خود مقرر شدہ است ۱۲

۲ نشأ نقیض اول و سکون ثانی و جمع آن نشئات یعنی شئون و مجازا بمعنی جہان و عالم مستعمل میشود ۱۲ منہ

۳ یعنی چون مصلی آگاہ ازین نشأ دنیوی مے برآید و در آخروی مے در آید پس او را از معراج الخ ۱۲

کمال مشرف گشتند و باین سعادت متسعد شدند اللّٰهُمَّ اجْزِهِ عَنَّا مَا هُوَ اَهْلُهٗ وَاجْزِهٖ عَنَّا اَفْضَلَ مَا جَزَيْتَ نَبِيًّا عَنْ اُمَّتِهٖ وَاجْزِ الْاَنْبِيَاءَ كُلَّهُمْ خَيْرًا فَاِنَّهُمْ دُعَاةُ الْخَلْقِ اِلَى اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ وَهُدَاتُهُمْ اِلٰى لِقَاءِ اللّٰهِ تَعَالٰى جمعے را ازین طائفه که بحقیقتِ نماز آگاه نساختند وبکمالاتِ مخصوصهٔ آن اطلاع نه بخشیدند معالجاتِ امراضِ خود را از امور دیگر جستند وحصولِ مرادات خود را باشیاءِ دیگر مربوط ساختند بلکه گروهے ازینها نماز را دور از کار و انسته مبنائے آن را بر غیر و غیریت داشتند وصوم را از صلوٰة افضل انگاشتند صاحبِ فتوحات مکیه میگوید که در صوم که ترکِ اکل و شرب است بصفتِ صمدیت متحقق شدن است و در نماز بغیر و غیریت آمدن و عابد و معبود دانستن وهو کما ترے مبنی علی مسئلة التوحید الوجودی الذی هو من احوال السکاری از عدمِ آگاهیِ حقیقتِ نماز است که جمعے غفیر ازین طائفه تسکینِ اضطراب خود را از سماع و نغمه و وجد و تواجد جستند و مطلوبِ خود را در پرده هائے نغمه مطالعه نمودند لاجرم رقص و رقاصی را در بدن خود گرفتند با آنکه شنیده باشند ما جعل الله فی الحرام شفاء بلے الغرض تعلق بکل حشیش و حب الشتی یعمی ویصم اگر شمه از حقیقتِ کمالاتِ صلوتیه بر ایشان منکشف شدے هرگز دم از سماع و نغمه نزدندے و یاد وجد و تواجد نه کردندے ع چون نه بینند حقیقت ره افسانه زنند اے برادر هر قدر فرق که در میان نماز و نغمه است همان قدر فرق در میانِ کمالات که منشأ آن نماز است و کمالاتیکه منشأ آن نغمه است بدان العاقل تکفیه الاشارة این کمالیست که بعد از هزار سال بوجود آمده است و آخر شیئے است که برنگِ اولیت برآمده مگر ازینجا فرموده علیه و علی آله الصلوٰة والتسلیمات اولهم خیر ام آخرهم نه فرموده اولهم خیر ام اوسطهم چه مناسبت آخر را باول میشر دیده که محلِ تردد گشته و در حدیث دیگر فرموده علیه و علی آله الصلوٰة والسلام که بهترین این امت اول اوست یا آخر و در میانِ آن کدر است آرے در متاخرین این امت اگرچه علو نسبت است اما قلیل است بل اقل و در متوسطانِ این امت هرچند نسبت بآن علو نیست لیکن کثیر است

ص جمع داعی یعنی دعوت کنندگان اند مر خلق را بسوے حق ۱۲

ص اولش - جنگ مهتاد و دولت همه را عذر بنه ۱۲

ص کدر بفتح اول و کسر ثانی بمعنی تیره و کدر بفتحتین بمعنی تیرگی و تیره شدن ۱۲ غ

ع یعنی و هر یکے را از ایشان بحثے است از روے کم و کیف ۱۲

بل اکثر و لکلٍ وجهۃ کمیۃً وکیفیۃً اما اقلیت آن نسبت متاخران را بدرجات علیا رسانیده
و بسابقان مناسبت داده و مبشر ساخته قال علیہ وعلی الہ الصلوٰت والتسلیمات الا سلام
بدا غریبا وسیعود کما بدا فطوبی للغرباء و شروع آخریت این امت از بدایت الف ثانی
است از ارتحال آن سرور علیہ وعلی الہ الصلوٰۃ والسلام زیرا کہ مضی الف را خاصیتے است
عظیم در تغییر امور و تاثیر بیست قوی در تبدیل اشیا و چون درین امت نسخ و تبدیل نبودہ ناچار
نسبت سابقان بہمان طراوت و نضارت در متاخران جلوہ گر گشتہ است و تائید شریعت و تجدید
ملت در الف ثانی فرمودہ گو آنان عدل برین معنی حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام
وحضرت مہدی است علیہ الرضوان ؎ فیض روح القدس ار باز مدد فرماید ؛ دیگران ہم کنند
آنچہ مسیحا میکرد ؛ اے برادر این سخن امروز بر اکثر خلائق گران است واز افہام اینہا دور و دور اما
اگر بر سبیل انصاف بیایند و علوم و معارف یکدیگر را موازنہ کنند و صحت و سقم احوال را بمطابقت علوم
شرعیہ و عدم مطابقۃ آن ملاحظہ نمایند و تعظیم و توقیر شریعت و نبوت را بہ بینند کہ در کدام یکے بیشتر است
شاید از استبعاد برآیند دیدہ باشند کہ فقیر در کتب و رسائل خود نوشتہ است کہ طریقت و حقیقت خادمان
شریعت اند و نبوت افضل از ولایت است اگرچہ ولایت آن نبی باشد و نوشتہ کہ کمالات ولایت
را نسبت بکمالات نبوت ہیچ مقداے نیست کاشکے حکم قطرہ داشتے نسبت بدریاے محیط و مثال
این بسیار نوشتہ است خصوصاً در مکتوبے کہ بنام فرزندی در بیان طریقہ نوشتہ است آنجا ملاحظہ
نمایند مقصود ازین گفتگو اظہار نعمت حق است سبحانہ و ترغیب طالبان این طریقت نہ تفضیل خود
بر دیگران معرفت خداے جل وعلا بر آنکس حرام است کہ خود را از کافر فرنگ بہتر داند فکیف از
اکابر دین **ابیات** ولے چون شہ مرا برداشت از خاک ؛ سزد گر بگذرانم سر ز افلاک
من آن خاکم کہ ابر نوبہاری ؛ کند از لطف بر من قطرہ باری ؛ اگر بر روید از تن صد زبانم
چو سوسن شکر لطفش کے توانم ؛ بعد از مطالعہ این مکتوب اگر شوقے بتعلم نماز و حصول بعضے از کمالات

قولہ سوسن نام گلیست آسمان گون در مویہ و کشف و برہان وہ ۱۲ ار بالضم وواو مجہول در منتخب بالفتح و صاحب برہان الجواہر نوشتہ کہ در تلخیص بالضم است و در قاموس بالفتح ظاہرا بالفتح

ہ بلا شبہ ازاے رفیع مازالہ دغدغہ کہ اندرین مقام در دل مبتلا مکتوب دو صد و سی و چہارم از جلد اول و مکتوب دو صد و سی و دوم از جلد اول
مطالعہ باید نمود و نیز حاشیہ مکتوب یازدہم از جلد اول اندرین مطلب کافی و وافی است ۱۲ مصححہ سلمہ اللہ تعالیٰ

مخصوصهٔ آن در شما پیدا شود و بے آرام سازد بعد از استخارها متوجهِ این حدود گردند و شطرے از عمر متعلم نمازِ صرف نمایند والله سبحانه الهادی الی سبیل الرشاد والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب دو صد (۲۶۲) و شصت و دوم

بمولانا محب علی صدور یافت در بیانِ آنکه ارتباطِ ماجی است و نسبتِ ما انعکاسی در قرب و بُعد و تفاوت ندارد و ما بینا مناسبتک ؛ الحمد لله وسلام علی عبادهِ الذین اصطفی صحیفهٔ شریفه که از روے التفات مرقوم فرموده بودند بوصول آن منتهج گردید چون مُنبی از فرطِ محبت و کمالِ اختصاص بود از دیادِ فرحت بخشید سخن از وفاءِ عهدِ سابق اندراج یافته بود مخدوما بهر وضعے که باشند از اوضاعِ شرعیه محلِ مضایقه نیست بشرطِ آنکه رشتهٔ این محبت گسسته نشود بلکه روز بروز قوت پیدا کند و نایرهٔ اشتیاق سرد نه گردد بلکه ساعةً فساعةً در التهاب بیفزاید چه ارتباطِ ماجی است و نسبتِ ما انعکاسی انصباغی در قرب و بُعد تفاوت ندارد مگر در سرعت و بطوء و علم بعضے از خصوصیات طریق و عدمِ علم بآن تحقیقِ این معنی را از خاتمهٔ مکتوبے که بنام فرزندی ارشادی در بیانِ طریقه نوشته است طلب فرمایند نقلِ آن مکتوب را یارانِ سیادت پناه اخوی میر محمد نعمان آورده اند از انجا طلبند زیاده چه اطناب نماند والسلام

مکتوب (۲۶۳) دو صد و شصت و سیوم

بجناب معارف آگاه میان شیخ تاج صدور یافت در بیانِ معارف که تعلق بکعبهٔ ربانی دارد و در بیانِ فضائلِ صلوتیه و ما بینا مناسبتک ؛ الحمد لله وسلام علی عبادهِ الذین اصطفی خبرِ قدومِ مسرت لزوم محبانِ مشتاق را فرحتِ فراوان رسانید لله سبحانه الحمد والمنة علی ذلک ؛ انصاف بده

اے فلکِ بینا فام ؛ تا زین دو کدام خوبتر گردِ خرام ؛ خورشید جهان تاب تو از جانبِ شرق

یا ماہِ جہان گرد من از جانبِ شام ؛ چون قدم رنجہ فرمودہ اند زود تر تشریف آرند کہ مشتاقان زیرِ بارِ انتظار اند و آرزوئے استماعِ اخبار بیت اللہ دارند نزدِ فقیر چنانچہ صورتِ کعبۂ ربانی مسجودِ الیہا است مرصورِ خلائق را چہ بشر و چہ ملک حقیقتِ آن نیز مسجودِ الیہا است مر حقائقِ آن صور را لاجرم آن حقیقت فوقِ جمیعِ حقائق آمدہ است و کمالاتِ متعلقۂ آن فوقِ کمالاتِ متعلقۂ سائرِ حقائق گشتہ گویا این حقیقت برزخ است درمیانِ حقائقِ کونی و حقائقِ الٰہی جل سلطانہ، مر او را از حقائقِ الٰہی سر اوقاتِ عظمت و کبریائی داشتہ کہ ہیچ رنگے و کیفے بدامانِ قدسِ آن نرسیدہ و ہیچ ظلمتے بآن راہ نیافتہ نہایتِ عروجاتِ دنیوی و ظہوراتِ آن تا منتہائے حقائقِ کونی است نصیبے از حقائقِ الٰہی جل شانہ مخصوص بآخرت است الا در نماز کہ معراجِ مومن است و دران معراج کہ گویا از دنیا بآخرت رفتن است حظے از آنچہ در آخرت میسر خواہد شد میسر میگردد انگارم کہ عمدہ در حصولِ این دولت در نماز توجہ مصلی است بجہتِ کعبہ کہ موطنِ ظہوراتِ حقائقِ الٰہی است تعالت و تقدست پس کعبہ عجوبہ ایست در دنیا بصورت از دنیا است و فی الحقیقت از آخرت است نماز بتوسطِ آن نیز این نسبت پیدا کردہ است و بصورت و حقیقت جامعِ دنیا و آخرت گشتہ و بتحقیق پیوستہ است کہ حالتے کہ در اداءِ نماز میسر میشود فوقِ جمیعِ حالات است کہ در بیرونِ نماز حاصل میشوند چہ آن حالات از دائرۂ ظل نہ برآمدہ اند ہر چند علو پیدا کنند و این حالت نصیبے از اصل دارد ہر قدر فرق کہ درمیانِ ظل و اصل است ہمان قدر فرق درمیانِ آن حالات و این حالت باید دانست و مشاہدہ میگردد کہ حالتے کہ بعنایۃ اللہ سبحانہ در وقتِ موت روی خواہد داد فوقِ حالتِ نماز خواہد بود چہ موت از مقدماتِ احوالِ آخرت است و ہر چہ بآخرت نزدیکست اتم و اکمل است چہ اینجا ظہورِ صورت است و آنجا ظہورِ حقیقت شتان ما بینہما و ہمچنین حالتے کہ بکرمِ الٰہی جل سلطانہ در برزخِ صغرائے میسر خواہد بود فوقِ آن حالت خواہد بود کہ در وقتِ مرگ میسر شدہ بود و ہمین نسبت است برزخِ کبریٰ را کہ روزِ قیامت است با برزخِ صغرے کہ مشہودِ آنجا اتم و اکمل است و مشہودِ جنات النعیم نسبت بہ مشہودِ برزخِ کبریٰ امیت

واکملیت دارد و فوق جمیع اینها آن موطن است که مخبر صادق علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات ازان خبر داده و فرموده ان للہ جنۃ لیس فیہا حور ولا قصور یتجلی فیہا بیاضا حکا پس پایان تر جمیع ظہورات دنیا و ما فیہا آمد و بالاتر جمیع آنہا آن جنت بلکہ دنیا اصلا از مواطن ظہور نیست ظہورات ظلال و نمودار مثال کہ مخصوص بدنیا است نزد فقیر معروض از امور دنیویہ اند و فی الحقیقت داخل دائرہ امکان آن ظہورات را خواہ تجلیات صفات گویند و خواہ تجلیات ذات تعالی اللہ عما یقولون علوا کبیرا فقیر دنیا را باتمام کہ ملاحظہ مینماید خالی محض میبابد و رائحہ مطلوب از انجا بمشام او نمیرسد غایۃ ما فی الباب مزرعہ ایست مر آخرت را مطلوب را اینجا جستن خود را پریشان کردن است یا غیر مطلوب را مطلوب دانستن چنانچہ اکثرے بآن گرفتار اند و بخواب و خیال آرام گرفتہ اند نماز است درین موطن کہ خبرے از اصل دارد و بوئے از مطلوب می آرد و دونہ خرط القتاد

مکتوب دوصد و شصت و چہارم

سہارنپوری سہارنپوری

بمیر سید بافر سہارنپوری صدور یافت در بیان آنکہ معاملہ خود را بحیرت و جہالت باید برد و عما و بر احوال و کشوف نباید کرد درین ضمن واقعہ کہ بعضے از مشایخ نواحی اظہار نمودہ بودند ذکر یافتہ و تعبیر آن فرمودہ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی صحیفہ شریفہ کہ از فرط محبت و کمال اشتیاق صادر فرمودہ بودند فرحت فراوان رسانید متوجہ کار خود باشند و بذکر اسم ذات تعالی و تقدس بے ملاحظہ اسماء و صفات اشتغال نمایند تا معاملہ بجہالت بگذرد و کار بحیرت انجامد چہ ملاحظہ اسماء و صفات بساا کہ باعث ظہور احوال گردد و واسطہ وجود مواجید آید شنیدہ باشند کہ احتمال خطا در احوال و مواجید بسیار است و اشتباہ باطل بحق در آن موطن بیشتر بشنوند کہ درین ایام یکے از مشایخ نواحی بابین فقیر پیغام فرستادہ و اظہار احوال خود نمودہ کہ فنا و محویت بجائے رسیدہ است کہ بہر چہ نظر میکنم ہیچ نمے یابم آسمان و زمین را کہ نگاہ میکنم نمییابم و عرش و کرسی را نیز نمے یابم و خود را کہ ملاحظہ میکنم

هیچ نمی یابم و پیشِ کسے کہ میروم اورا نیز نمییابم و خدائے عزّ وجلّ و علا بے نہایت است نہایت اورا کسے نیافتہ است مشایخ ہمین اکمال دانستہ اند اگر تو نیز ہمین را کمال میدانی پس بطلب حق جلّ و علا برائے چہ پیش تو بیایم و اگر امرِ دیگر را کمال میدانی بنویس فقیر در جواب او نوشت کہ این احوال از تلوینات[1] قلب است و قلب زینۂ اول است ازین راہ و صاحبِ این احوال تا بعے از مقامِ قلب طے کردہ است سہ حصّہ دیگر از قلب اورا طے باید کرد و بعد ازان بر زینۂ دوم کہ عبارت از روح است عروج باید نمود الی ماشاء اللہ تعالیٰ بعد از مدّتے ازین ماجرا[2] یکے از یاران فقیر کہ طریقہ را اخذ نمودہ بوطنِ خود رفتہ بود برگشتہ آمد و چون بیانِ احوالِ خود نمود معلوم شد کہ حالِ او موافقِ حالِ آن شیخ مستفیض است بلکہ این دران مقام از وقدمے پیشتر دارد چون نیک بحالِ او ملاحظہ نمودہ آمد ظاہر شد کہ آن فنا و محویّت او را در عنصرِ ہوا است کہ محیطِ ہر ذرّہ از ذرّات است و مشہودِ او غیر از ہوا امرِ دیگر نیست و ہمان را خدائے بے نہایت دانستہ است تعالی اللہ سبحانہ عزّ ذلک علوّاً کبیراً مرتبۂ دیگر او را طلبیدہ تفتیشِ احوال او نمود یقین شد کہ گرفتاریِ او بغیر از عنصرِ ہوا بامرِ دیگر نبودہ است و او را نیز برین معنی مطلع ساخت و چون او بوجدان خود رجوع نمود نیز معلوم کرد کہ حاصلِ او غیر از ہوا امرِ دیگر نیست و از آن احوالِ مستغفر گشتہ قدم پیشتر گذاشت بدانند کہ قلب برزخ است و میانِ عالمِ خلق کہ عالم عناصرِ اربعہ است و در میان عالمِ ارواح و رنگے از ہر دو عالم دارد پس گویا کہ نصفِ قلب از عالمِ خلق است و نصفِ دیگر او از عالمِ ارواح و نصفِ عالمِ خلق آن را کہ منتصف سازیم معاملہ بہ عنصرِ ہوا خواہد افتاد پس ربعِ قلب عبارت از مقامِ ہوا باشد کہ قلب متضمّنِ آنست پس آنچہ آخر ظاہر شد موافقِ جواب اول است و بیانِ کشفِ حقیقتِ او است

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ ھَدَانَا لِھٰذَا وَمَا کُنَّا لِنَھْتَدِیَ لَوْلَا اَنْ ھَدَانَا اللّٰہُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ زیادہ برین گنجایش وقت نبود وَالسَّلَامُ عَلَیْکُمْ وَعَلٰی سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْھُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ مِنَ الصَّلَوٰتِ اَفْضَلُھَا وَمِنَ التَّسْلِیْمَاتِ اَکْمَلُھَا

[1] یعنی تغیّرات و تبدیلات پس تا ہنوز کہ طالب بطریق است حیات تلوین است و صاحب تلوین ابدال اند و زیارت او مسحل است و صاحب تمکین و مجذوب کامل است ۱۲

[2] کسے از مشایخ گذشتہ بغیر نوشتہ بود فقیر در جواب او نوشت کہ این احوال تا ۱۲ سال منتہی میشود و ثالث منتہی نمیشود ۱۲

حصہ چہارم — مکتوبات امام ربانی — دفتر اول

مکتوب دویست و شصت و پنجم (۲۶۵)

بشیخ عبد الهادی بداؤنی صدور یافت در بیان آنکه در اختیار عزلت باید که حقوق مسلمانان ضایع نشود و بابیان حقوق و مایناسب ذلک

بَعْدَ الْحَمْدِ وَالصَّلٰوةِ وَتَبْلِیغِ الدَّعَوَاتِ میرساند که مکتوب مرغوب اخوی ارشدی رسید فرحت فزا و آن رسانید لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ که تمامی ایام مفارقت تاثیرے در محبت و اخلاص و مودت و اختصاص نکرده معهذا اگر میرسیدند مناسب تر بوده الْخَیْرُ فِیمَا صَنَعَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ آرزوے عزلت نموده بودند بل الْعُزْلَةُ مُنْیَةُ الصِّدِّیقِینَ مبارک باشد عزلت اختیار کنند و انزوا گزینند لیکن مراعات حقوق مسلمانان از دست ندهند قال علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَی الْمُسْلِمِ خَمْسٌ رَدُّ السَّلَامِ وَعِیَادَةُ الْمَرِیضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ وَإِجَابَةُ الدَّعْوَةِ وَتَشْمِیتُ الْعَاطِسِ اما در اجابت دعوت شرائط است فِی الْإِحْیَاءِ اَنْ یَمْتَنِعَ مِنَ الْإِجَابَةِ إِنْ کَانَ الطَّعَامُ طَعَامَ شُبْهَةٍ اَوِ الْمَوْضِعُ اَوِ الْبِسَاطُ الْمَفْرُوشُ مِنْ غَیْرِ حَلَالٍ اَوْ کَانَ یُقَامُ فِی الْمَوْضِعِ مُنْکَرٌ مِنْ فَرْشِ دِیبَاجٍ اَوْ اِنَاءِ فِضَّةٍ اَوْ تَصْوِیرِ حَیَوَانٍ عَلَی سَقْفٍ اَوْ حَائِطٍ اَوْ سَمَاعِ شَیْءٍ مِنَ الْمَزَامِیرِ وَالْمَلَاهِی اَوِ اشْتِغَالِ نَوْعٍ مِنَ اللَّهْوِ وَالْعَزْفِ وَالْهَزْلِ وَاللَّعِبِ وَاسْتِمَاعِ الْغِیبَةِ وَالنَّمِیمَةِ وَالزُّورِ وَالْبُهْتَانِ وَشِبْهِ ذٰلِکَ فَکُلُّ ذٰلِکَ مِمَّا یَمْنَعُ الْإِجَابَةَ وَاسْتِحْبَابُهَا وَیُوجِبُ تَحْرِیمَهَا اَوْ کَرَاهِیَتَهَا وَکَذٰلِکَ اِنْ کَانَ الدَّاعِی ظَالِمًا اَوْ مُبْتَدِعًا اَوْ فَاسِقًا اَوْ شِرِّیرًا اَوْ مُتَکَلِّفًا طَالِبًا لِلسُّمْعَةِ وَالْفَخْرِ وَفِی شَرِیعَةِ الْإِسْلَامِ وَلَا یُجِیبُ اِلٰی طَعَامِ صَنِیعِ رِیَاءٍ وَسُمْعَةٍ وَفِی الْمُحِیطِ لَا یَنْبَغِی اَنْ یَقْعُدَ عَلَی الْمَائِدَةِ اِذَا کَانَ عَلَیْهَا لَعِبٌ

---

۱ مولانا شیخ عبد الهادی ۲ دریافت ۳ یعنی بشیخ عبد الهادی ۴ یعنی عزلت ۵ یعنی مرغوب ۶ یعنی رسید ۷ یعنی رسانید ۸ یعنی تمامی ۹ یعنی تاثیر ۱۰ یعنی اگر میرسیدند ۱۱ یعنی عزلت ۱۲ یعنی مبارک باشد ۱۳ یعنی عزلت ۱۴ یعنی مراعات ۱۵ یعنی رد سلام ۱۶ یعنی عیادت ۱۷ یعنی اجابت ۱۸ یعنی تشمیت ۱۹ یعنی اجابت ۲۰ یعنی شرائط ۲۱ یعنی اگر ۲۲ یعنی اجابت ۲۳ یعنی اجابت ۲۴ یعنی اجابت ۲۵ یعنی اجابت ۲۶ یعنی اجابت ۲۷ یعنی اجابت ۲۸ یعنی اجابت ۲۹ یعنی اجابت ۳۰ یعنی اجابت ۳۱ یعنی اجابت ۳۲ یعنی اجابت ۳۳ یعنی اجابت ۳۴ یعنی اجابت ۳۵ یعنی اجابت ۳۶ یعنی اجابت ۳۷ یعنی اجابت ۳۸ یعنی اجابت ۳۹ یعنی اجابت ۴۰ یعنی اجابت ۴۱ یعنی اجابت ۴۲ یعنی اجابت ۴۳ یعنی اجابت ۴۴ یعنی اجابت ۴۵ یعنی اجابت ۴۶ یعنی اجابت ۴۷ یعنی اجابت ۴۸ یعنی اجابت ۴۹ یعنی اجابت ۵۰ یعنی اجابت ۵۱ یعنی اجابت ۵۲ یعنی اجابت ۵۳ یعنی اجابت ۵۴ یعنی اجابت ۵۵ یعنی اجابت ۵۶ یعنی اجابت ۵۷ یعنی اجابت ۵۸ یعنی اجابت ۵۹ یعنی اجابت ۶۰ یعنی اجابت ۶۱ یعنی اجابت ۶۲ یعنی اجابت ۶۳ یعنی اجابت ۶۴ یعنی اجابت ۶۵ یعنی اجابت ۶۶ یعنی اجابت ۶۷ یعنی اجابت ۶۸ یعنی اجابت ۶۹ یعنی اجابت ۷۰ یعنی اجابت ۷۱ یعنی اجابت ۷۲ یعنی اجابت ۷۳ یعنی اجابت ۷۴ یعنی اجابت ۷۵ یعنی اجابت ۷۶ یعنی اجابت ۷۷ یعنی اجابت ۷۸ یعنی اجابت ۷۹ یعنی اجابت ۸۰ یعنی اجابت ۸۱ یعنی اجابت ۸۲ یعنی اجابت ۸۳ یعنی اجابت ۸۴ یعنی اجابت ۸۵ یعنی اجابت ۸۶ یعنی اجابت ۸۷ یعنی اجابت ۸۸ یعنی اجابت ۸۹ یعنی اجابت ۹۰ یعنی اجابت ۹۱ یعنی اجابت ۹۲ یعنی اجابت ۹۳ یعنی اجابت ۹۴ یعنی اجابت ۹۵ یعنی اجابت ۹۶ یعنی اجابت ۹۷ یعنی اجابت ۹۸ یعنی اجابت ۹۹ یعنی اجابت ۱۰۰ یعنی اجابت

۵ یعنی منزه و از نسبت که بنشیند بر خوان هرگاه باشد بر آن بازی یا سرود یا مردم که غیبت کنند یا شراب نوشند ۱۲ المصحح سلمه الله تعالی

اَوْ غِنَاءً اَوْ قَوْمٌ يَغْتَابُوْنَ اَوْ يَشْتَرِيْ بُوْنَ الْخَمْرَ كَذَا فِيْ مَطَالِبِ الْمُؤْمِنِيْنَ اگر این همه موانع مفقود شوند از اجابت دعوت چاره نبود هر چند درین زمانه فقدان این موانع دشوار است و نیز بدانند که ع عزلت از اغیار باید نے زیار * که صحبت با هم از ان سنت مؤکدهٔ این طریقهٔ علیه است حضرت خواجه نقشبند فرموده اند قُدِّسَ سِرُّہٗ که طریق ما صحبت است که در خلوت شهرت است و در شهرت آفت مراد از صحبت صحبت موافقان طریق است نه مخالفان طریق زیرا که نفی در یکدیگر شرط صحبت داشته اند که بے موافقت میسر نمیشود و عیادت مریض سنت است اگر آن مریض را شخصے متعهد بود و بیمارداری او نماید والا عیادهٔ آن مریض واجب است چنانچه در حاشیهٔ مشکاة گفته است و به نماز جنازه حاضر شدن لااقل چند قدم در متابعت جنازه باید رفت تا حق میت او اکرده باشند و حضور جمعه و جماعات پنجگانه و نماز عیدین از ضروریات اسلام است که ازان چاره نبود باقی اوقات را به تبتل و انقطاع بگذرانند اما اول تصحیح نیت کنند و عزلت را به لوث هیچ غرضے از اغراض عاجله ملوث نسازند و هیچ مقصدے غیر از جمعیت باطن بذکر الٰہی جل سلطانہ و اعراض از اشتغال لاطائل و ملاهی هیچ نبود و در تصحیح نیت نیک احتیاط نمایند مبادا غرضے نفسانی در ضمن آن مختفی باشد و درین تصحیح التجا و تضرع بسیار نمایند و عجز و انکسار پیش آرند بحیثیکه حقیقت نیت میسر شود و هفت استخاره ادا نموده به نیت درست عزلت گزینند امید است که ثمرات عظیمه بر آن مترتب شود باقی احوال را موقوف بر ملاقات داشته والسلام *

این فقیر

مکتوب دویصد و شصت و ششم

بحضرات پیرزاده های اعنی خواجه عبیدالله و خواجه عبدالله صدور یافت در بیان بعضی از عقاید کلامیه بر وفق آرائے اهل سنت و جماعت شکر الله تعالیٰ سعیهم که حضرت ایشان از روئے الهام و فراست حاصل گشته نه از روئے تقلید و تخمین * در اوائل احوال حضرت پیغمبر علیکه

وعلی آله الصلوات والتسلیمات بخواب دیده بودند که میفرمایند تو از مجتهدان علم کلامی و این واقعه را
بحضرت خواجه خود گذرانیده بودند ازان روز حضرت ایشان را در هر مسئله از مسائل کلامیه رائے
علیحده است وحکم جدا لیکن در اکثر مسائل موافقت بمشایخ ماتریدیه دارند و بابیان رد فلاسفه و دهریه
ونکوهش ایشان ورد ملاحده وزنادقه که مراد صوفیه را نافهمیده بضلالت رفته اند و در بیان بعضے
از احکام فقهیه که بصلوة متعلق اند و در بیان کمالات طریقه علیه نقشبندیه والتزام ایشان مر متابعت
سنت را و در بیان منع استماع غناء و منع از حضور مجلس رقاصان ومایان ذلک بسم الله الرحمن الرحیم
رب یسر ولا تعسر وتمم بالخیر بعد الحمد والصلوة وتبلیغ الدعوات بجناب مخدوم مرادهای
کرام مینماید که این فقیر از سر تا قدم غرق احسانهای والد بزرگوار شما است درین طریق سبق الف
بے را از ایشان گرفته است وهجی حروف این راه را از ایشان آموخته و دولت اندراج آنها
فی البدایت ببرکت صحبت ایشان حاصل کرده وسعادت سفر در وطن را بصدقه خدمت ایشان
یافته توجه شریف ایشان در دو نیم ماه این ناقابل را به نسبت نقشبندیه رسانیده وحضور خاص این
اکابر را عطا فرموده و درین مدت قلیله آنچه از تجلیات وظهورات وانوار والوان وبے رنگیها
وبے کیفیها که بطفیل ایشان رو داده چه شرح دهد وچه بیان تفصیل آن نماید همین توجه شریف شان کم
وقیقه مانده باشد در معارف توحید واتحاد وقرب ومحبت واحاطه وسریان که برین فقیر نکشادند واز حقیقت
آن اطلاع نداد ند شهود وحدت در کثرت ومشاهده کثرت در وحدت از مقدمات ومبادی این معارف
است باجمله آنجا که نسبت نقشبندیه است وحضور خاص این اکابر نام این معارف بر زبان آوردن
ونشان این شهود ومشاهده را بیان نمودن از کونه نظری است کارخانه این اکابر بلند است
بهر زرا قے ورقاصے نسبت ندارد درگاه این طور دولتے رفیع القدر از حضرت ایشان باین فقیر
رسیده باشد اگر در مدت عمر سر خود را پامال اقدام خدمه عتبه علیه شما کرده باشد هیچ نه کرده باشد
از تقصیرات خود چه عرض نماید وارشمندگی های خود چه اظهار نماید آما معارف آگاه خواهد

حسام الدین احمد را حضرت حق سبحانه از ما جزاء خیر دهاد که مؤنثه ما مقصران را بر خود التزام نموده کمر همت را در خدمت خدمه عتبه علیه بسته اند و ما دور افتادگان را فارغ ساخته ۵ گر بر تن من زبان شود هر موئے ۵ یک شکر وے از هزار نتوانم کرد ۵ سه مرتبه فقیر بدولت عتبه بوسی حضرت ایشان مشرف گشت مرتبه اخیر فقیر را فرمودند که ضعف بدن بر من غالب آمده است امید حیات کم مانده از احوال اطفال خود را خواهی بود و در حضور خود شما را طلبیدند و شما در حجور مرضعات بودید و بفقیر امر کردند که با ایشان توجه بکن بامر ایشان در حضور ایشان بشما توجه کرده بحدیکه ظاهر اثر آن توجه نیز ظاهر شده بعد ازان فرمودند که حضرات والدات ایشان را نیز غائبانه توجه بکن حسب الامر غائبانه توجه نموده آمد امید است که ببرکت حضور ایشان آن توجه مثمر نتائج باشد تصور نکنند که از امر واجب الامتثال و وصیت لازمه ایشان ذهولے واقع شده است یا تغافلے زده باشد کلا بل انتظار اشارت دارد و منتظر اذن شما است الحال چند فقره بطریق نصیحت نوشته مے آید بگوش هوش استماع خواهند فرمود اسعدکم الله سبحانه فرض نخستین بر عقلا تصحیح عقائد است بموجب آرائے صائبه اهل سنت و جماعت شکر الله تعالی سعیهم که فرقه ناجیه اند بعضے از مسائل اعتقادیه در انجا نوع خفا بوده بیان آن مینماید باید دانست که الله تعالی بذات مقدس خود موجود است و اشیا بایجاد او تعالی موجود اند و او تعالی یگانه است هم در ذات و هم در صفات و هم در افعال و هیچکس اور هیچ امرے با او تعالی فی الحقیقت شرکتے نیست چه وجود و چه غیر آن مشارکت اسمی و مناسبت لفظی از مبحث خارج است صفات و افعال او تعالی در رنگ ذات او سبحانه بے چون و بچگونه اند و صفات و افعال ممکنات هیچ مناسبت ندارند مثلا صفة العلم مر او را سبحانه صفتے است قدیم و بسیط است حقیقی که هرگز تعدد و تکثر بآن راه نیافته است اگرچه باعتبار تعدد تعلقات باشد زیرا که آنجا یک انکشافے است بسیط که معلومات ازل و ابد بهمان انکشاف منکشف میگردند جمیع اشیا را با احوال متناسبه و متضاده ایشان کلیه و جزئیه با اوقات مخصوصه هر کدام در آن واحد بسیط دانسته است

جنین بر دوزن کریم بچه مادر همیکه در شکم مادر خود باشد ۱۲

در همان آن زید را هم موجود دانسته است و هم معدوم و جنین دانسته است و صبی و جوان دانسته است و پیر و زنده دانسته است و مرده و قائم دانسته است و قاعد و مستند و دانسته است و مضطجع و خندان دانسته است و گریان و متلذذ دانسته است و متألم و عزیز دانسته است و ذلیل هم در یک زخ دانسته است و هم در جنت و دانسته است هم در تلذذات پس تعدد و تعلق نیز در ان موطن مفقود باشد چه تعدد و تعلقات تعدد و آنات مبطلند و تکثر ازمنه می خواهد و لیس ثمة الا ان واحد بسیط من الازل الی الابد لا تعدد فیه اصلا اذ لا یجری علیه تعالی زمان و لا تقدم و لا تاخر پس علم او تعالی اگر تعلق بمعلومات اثبات کنیم یک تعلق خواهد بود که بجمیع معلومات متعلق گشته است و آن تعلق نیز مجهول الکیفیت است و در رنگ صفة العلم بیچون و بیچگونه است استبعاد این تصویر را بمثالے زائل گردانیم و بگوئیم که روا است که شخصے در یک وقت کلمه را با اقسام متباینه و احوال متغایره و اعتبارات متضادة او بداند پس در همان وقت کلمه را هم اسم داند و هم فعل و هم حرف و هم ثلاثی داند و هم رباعی و هم معرب داند و هم مبنی و هم متمکن داند و هم غیر متمکن و هم منصرف داند و هم غیر منصرف و هم معرفه داند و هم نکره و هم ماضی داند و هم مستقبل و هم امر داند و هم نهی بلکه جائز است که آن شخص بگوید که این همه اقسام و اعتبارات کلمه اند در مرآت کلمه در یک وقت بتفصیل می بینم هرگاه در علم ممکن بلکه در وجود ممکن جمع اضداد متصور بود در علم واجب تعالی و لله المثل الاعلی چرا مستبعد باشد باید دانست که اینجا هر چند صورت جمع ضدین است امّا فی الحقیقت در میان اینها ضدیت مفقود است زیرا که هر چند زید را در آن واحد موجود و معدوم دانسته است امّا در همان آن دانسته است که وقت وجود او مثلا بعد از هزار سال سنه هجریست و وقت عدم سابق او پیش ازان سال معین است و وقت عدم لاحق او بعد از هزار و یکصد سال است فلا تضاد بینهما فی الحقیقة لتغایر الزمان و علی هذا القیاس سائر الاحوال فافهم ازین تحقیق واضح گشت که علم او تعالی هر چند بجزئیات متغیره تعلق گیرد شائبه تغیر در وے راه نمی یابد و مظنه حدوث در ان صفت پیدا

اجرام سفلی کو متحیز ہونا

گمان بردن ۱۲

مصححه صلی الله تعالی

نمیشود و مما زعمت الفلاسفة زیرا که تغیر بر تقدیرے متصور باشد که یکے را بعد از دیگرے دانسته
باشد و چون همه ادر آن واحد داند گنجایش تغیر و حدوث نبود پس حاجت نباشد باثبات تعلقات متعدده
مر او را تا تغیر و حدوث راجع بآن تعلقات بود نه بصفت علم کما فعله بعض المتکلمین لدفع شبهة
الفلاسفة آرے اگر تعدد و تعلقات در جانب معلومات اثبات کنیم گنجایش دارد و همچنین یک کلام
بسیط است که از ازل تا ابد بهمان یک کلام گویا است اگر امر است از همانجا ناشی است و اگر
نهی است هم از انجا اگر اعلام است هم از انجا ماخوذ است و اگر استعلام است هم از انجا اگر تمنی
است هم از انجا مستفاد است و اگر ترجی است هم از انجا جمیع کتب منزله و صحف مرسله و قیست
ازان کلام بسیط اگر تورات است از انجا انتساخ یافته است و اگر انجیل است هم از انجا صورت لفظی
گرفته و اگر زبور است هم از انجا مسطور گشته و اگر فرقان است هم از انجا تنزل فرموده
و الله کلام حق که علی الحق یکیست و بس پس در نزول مختلف آثار آمده و همچنین یک فعل
که مصنوعات اولین و آخرین بهمان یک فعل بوجود مے آیند کریمه وما امرنا الا واحدة کلمح
بالبصر رمزیست ازین اگر احیا است و اگر اماتت مربوط بآن فعل است و اگر انعام است و اگر انتقام
منوط هم بآن فعل و همچنین اگر ایجاد است و اگر اعدام ناشی ازان فعل است پس در فعل حق سبحانه
نیز تعدد و تعلقات ثابت نه بود بلکه بیک تعلق مخلوقات اولین و آخرین باوقات مخصوصهٔ وجود
خود بوجود مے آیند این تعلق نیز در رنگ فعل او تعالی بیچون و بیچگونه است زیرا که چون را
به بیچون راه نیست لا یحمل عطایا الملک الا مطایاه و اشعری چون از حقیقت فعل حق جل
سلطانه اطلاع نیافته تکوین را حادث گفت و افعال او سبحانه را حادث و ندانست
که اینها آثار فعل ازلی حق اند سبحانه نه افعال او تعالی و این قبیل است آنچه بعضے از صوفیه تجلی افعال
اثبات نموده اند و دران موطن در مرآت افعال ممکنات جز فعل واحد جل سلطانه ندیده اند آن
تجلی فی الحقیقت تجلی آثار فعل حق است سبحانه نه تجلی فعل او تعالی زیرا که فعل او تعالی که بیچون

کون متصور نیست پس اگر تکوین قدیم بود مکونات نیز قدیم باشند و آن محال است ۱۲

و بے چگونہ است و قدیم است و قائم بذاتِ اوست تعالی کہ آن را تکوین گویند در مرایای متحدات گنجایش نیست و در مظاہرِ ممکنات ظہورے نہ ؎ در تنگنائے صورتِ معنی چگونہ گنجد ؎ در کلبۂ گدایان سلطان چہ کار دارد ؎ تجلّی افعال و صفات نزدِ فقیر بے تجلی ذات تعالی و تقدس متصوّر نیست چہ افعال و صفات را از حضرتِ ذات تعالی و تقدس انفکاکے نیست تا تجلّی آنہا بے تجلّی ذات متصوّر بود و آنچہ منفک از ذات است تعالی و تقدس ظلالِ افعال و ظلالِ صفات اوست سبحانہ پس تجلّی آنہا تجلی ظلالِ افعال و صفات بود نہ تجلّی افعال و صفات آنہا فہم ہر کس باین کمال نرسد ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ بر سر اصل سخن رویم او تعالی در ہیچ چیز حلول نکند و ہیچ چیز در وے حلول نہ بود اما او تعالی محیط اشیا بود و قرب و معیت با ایشان دارد نہ آن احاطہ و قرب و معیت کہ در خورِ فہم ما باشد کہ آن شایانِ جنابِ قدس او نیست تعالی و آنچہ بکشف و شہود معلوم کنند از آن نیز منزّہ است چہ ممکن را از حقیقتِ ذات و صفات و افعال او تعالی جز جہل و حیرت نصیب نیست ایمان بغیب باید آورد و ہر چہ بکشوف و مشہود گردد تحت لا نفی باید ساخت ؎ عنقا شکار کس نشود دام باز چین ؎ کاینجا ہمیشہ باد بدست است دام را ؎ بیتے از مثنوی حضرت ایشان نامناسب این مقام است ہنوز ایوانِ استغنا بلند است ؎ مرا فکرِ رسیدن ناپسند است پس ایمان آریم کہ او تعالی محیط اشیا است و قریب است بایشان و با ایشان است اما معنی احاطہ و قرب و معیتِ او را تعالی ندانیم کہ چیست احاطہ و قربِ علمی گفتن از تاویلاتِ متشابہ است و ما قائل بتاویل آن نیستیم و او تعالی بہیچ چیز متّحد نشود و ہمچنین ہیچ چیز با او سبحانہ نیز متحد نمیگردد و آنچہ از بعضے عبارات صوفیہ معنی اتحاد مفہوم میشود خلافِ مراد ایشان است زیرا کہ مراد ایشان ازین کلام کہ موہم اتحاد است اذا تم الفقر فہو اللہ آنست کہ چون فقر تمام شود و نیستی محض حاصل آید باقی نماند مگر اللہ تعالی نہ آنکہ آن فقیر بخدا متحد شود و خدا گردد کہ آن کفر و زندقہ است تعالی اللہ سبحانہ عما یقولون علوا کبیرا و حضرتِ خواجہ ما قدس سرہ میفرمودند کہ معنی

محمد باقی قدس سرہ ۱۲

عبارتِ اَنَا الْحَقّ نه آنست که مَن حقّم بلکه آنست که مَن نیستم و موجود حق است سُبْحَانَهٗ و تغیر و تبدیل را
بذات و صفات و افعال او تعالیٰ راه نیست فَسُبْحَانَ مَنْ لَّا یَتَغَیَّرُ بِذَاتِهٖ وَلَا بِصِفَاتِهٖ وَلَا فِیْ اَفْعَالِهٖ
بِحُدُوْثِ الْاَکْوَانِ وَآنچه صوفیه وجودیه منزلاتِ خمس اثبات نموده اند نه از قبیل تغیّر و تبدیل است
در مرتبهٔ وجوب که آن کفر و ضلالت است بلکه این تنزّلات را در مراتبِ ظهوراتِ کمالِ او تعالیٰ
اعتبار کرده اند بے آنکه تغیّرے و تبدیلے در ذات و صفات و افعالِ او تعالیٰ راه یابد و او تعالیٰ
غنیِ مطلق است هم در ذات و هم در صفات و هم در افعال و در هیچ امرے بهیچ چیز محتاج نبود چنانچه
در وجود محتاج نیست در ظهور نیز محتاج نه و آنچه از عباراتِ بعضے صوفیه مفهوم میشود که او تعالیٰ در ظهورِ
کمالاتِ اسمائی و صفاتی بما محتاج است این سخن برین فقیر بسیار گران است میداند که مقصود از
آفرینشِ ایشان حصولِ کمالاتست مر ایشان را نه کمالے که عائد بجنابِ قدس او باشد تعالیٰ
و تقدّس کریمهٔ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ ای لِیَعْرِفُوْنِ مؤیّدِ این معنی است
پس مقصود از خلقتِ جن و انس حصولِ معرفتِ ایشان بود که کمالِ ایشان است نه امریکه عائد
بجنابِ حق بود سُبْحَانَهٗ و آنچه در حدیث قدسی واقع شده است فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِاُعْرَفَ مراد از انجا
نیز معرفتِ ایشان است نه آنکه من معروف شوم و بتوسّطِ معرفتِ ایشان کمالے حاصل نمایم
تَعَالَی اللّٰهُ عَنْ ذٰلِكَ عُلُوًّا کَبِیْرًا و او تعالیٰ از جمیعِ صفاتِ نقص و سماتِ حدوث منزّه و مبرّا
است جسم و جسمانی نیست و مکانی و زمانی نه و صفاتِ کمال او را ثابت است از انجمله هشت صفت
کمال در وے موجود اند بوجودِ زائد بر وجودِ ذات تعالیٰ و تقدّس و آن صفات حیات و علم و قدرت
و اراده و سمع و بصر و کلام و تکوین است این صفات در خارج موجود اند نه آنکه در علم موجود ند بوجودِ زائد
از وجودِ ذات و در خارج نفسِ ذاتند تعالیٰ و تقدّس چنانچه بعضے از صوفیهٔ وجودیه گمان برده اند و گفته اند
از روئے تعقّل همه غیر اند صفات ٭ باذات تو از روئے تحقّق همه عین اند که آن فی الحقیقت
نفیِ صفات است چه نفاهٔ صفاتِ معتزله و فلاسفه نیز تغایرِ علمی و اتحادِ خارجی گفته اند و از تغایرِ

علمی انکار نموده اند و نگفته اند که مفهوم علم عین مفهوم ذات است تعالی و تقدس یا عین مفهوم قدرت
و ارادت است عینیت باعتبار وجود خارجی گفته اند پس تا تغایر در وجود خارجی اعتبار نکنند از نفاة
صفات خارج نشوند و التغایر الاعتباری لا یجدی بهم نفعا کما عرفت و او تعالی قدیم و ازلی است
و غیر او را قدم و ازلیت ثابت نبود و جمیع ملیین بر این حکم اجماع فرموده اند و هر کسیکه بقدم و ازلیت غیر
حق جل و علا قائل گشته است تکفیر او نموده اند امام غزالی ازین راه تکفیر ابن سینا و فارابی
و غیر ایشان نموده است که قائل بقدم عقول و نفوس اند و بقدم هیولی و صورت گمان برده اند
و سموات را با آنچه در ایشان است قدیم دانسته اند و حضرت خواجه ما قدس سره میفرمودند که شیخ
محی الدین بن العربی بقدم ارواح کل قائل است این سخن را از ظاهر مصروف باید داشت و محمول بر
تاویل باید ساخت تا با جماع اهل ملل مخالف نشود و او تعالی قادر مختار است از شائبه ایجاب و منزه
اضطرار منزه و مبرا است فلاسفه نے خرد کمال را در ایجاب دانسته نفی اختیار از واجب تعالی
نموده اثبات ایجاب نموده اند این بیخبران واجب را تعالی و تقدس معطل و بیکار داشته اند
و جز یک مصنوع که آن هم بایجاب است از خالق سموات و ارض صادر ندانسته وجود حوادث را نسبت
بعقل فعال داده که وجود آن جزو در توهم ایشان ثابت نشده است بزعم فاسد ایشان را بحق سبحانه و تعالی هیچ کاری نیست ناچار باید که در وقت اضطراب و اضطرار التجا بعقل فعال
آرند و بحضرت حق سبحانه هیچ رجوع نکنند که او را تعالی در وجود حوادث مدخلے نداده اند گویند که
عقل فعال است که بایجاد حوادث تعلق دارد بلکه بعقل فعال هم رجوع ندارند که او را در دفع بلیات ایشان
نیز اختیارے نیست این بیدولتان در حمق و بلاهت پیش قدم فرق ضلالة اند کافران التجا
بحضرت حق سبحانه و تعالی مے آرند و دفع بلیه از او تعالی میطلبند بخلاف این سفیهان دو چیز دین
بیدولتان از جمیع فرق ضلالت و بلاهت بیشتر است یکے کفر و انکار است باحکام منزله
و عناد و عداوت است با اخبار مرسله دوم ترتیب مقدمات فاسده است و تلبیس دلائل و شواهد باطله

تلبیس در آمیختن و پنهان داشتن کمه

در اثبات مقاصد مطالب واہیہ آن قدر خبط در اثبات مقاصد خود کہ ایشان خورده اند ہیچ سفیہے نہ خورده
سموات و کواکب کہ ہمہ وقت بیقرار و سرگرداند مدار کار را بر حرکات و اوضاع ایشان داشتہ اند و از خالق
سموات و موجد کواکب و محرک اینہا و مدبر امر ایشان چشم پوشیده اند و دور از معاملہ دانستہ زہے بخردان
زہے بیدولتان سفیہ تر از ایشان آنکہ ایشان را زیرک داند و صاحب فطانت انگارد از علوم متسق
و منتظم ایشان علم ہندسہ است کہ بالاعینی محض ست و بالاطائل صرف مساوات زوایائے ثلث
مثلث مردود قائمہ را بچکارے آید و شکل عروسی و ماموئی کہ جانکاہ ایشان ست بکدام غرض مربوط
است علم طب و علم نجوم و علم تہذیب اخلاق کہ بہترین علوم ایشان است از کتب انبیا بالتقدم علی
نبینا و علیہم الصلوات و التسلیمات سرقہ کردہ ترویج اباطیل خود نمودہ اند کما صرح بہ الامام الغزالی
فی المنقذ عن الضلال اہل ملت و متابعان انبیا علیہم الصلوٰۃ و السلام اگر در دلائل و براہین
غلط کنند باکے نیست کہ مدار کار ایشان بر تقلید انبیا است علیہم الصلوٰۃ و السلام دلائل و براہین
بر اثبات مطالب عالیہ خود بر سبیل تبرع می آرند ہمان تقلید ایشان را کافیست بخلاف این
بیدولتان کہ از تقلید خود را برآوردہ اند و در صدد اثبات بدلائل گشتہ ضلوا فاضلوا دعوت نبوت
حضرت عیسی علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ و السلام چون بافلاطون کہ کلان ترا ین بیدولتان بود
رسید گفت نحن قوم مهتدون لا حاجة بنا الی من یهدینا ہی سفیہ بایستے شخصیکہ احیاے
اموات مے نماید و ابراء اکمہ و ابرص میکند کہ خارج از طور حکمت ایشان است او را میدید و تفطن احوال
او میکرد و نادیدہ جواب دادن از کمال عناد و سفاہت است ؎ فلسفہ چون اکثرش باشد سفہ
پس کل آن ہم سفہ باشد کہ حکم کل حکم اکثر ست بخانا اللہ سبحانہ عن ظلمات معتقداتہم السوء

درین ایام فرزندی محمد معصوم جواهر شرح مواقف را تمام کرد و در اثنای سبق او قباحتهای این بیخردان بوضوح آمد و فائده ها بران مترتب شد الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله لقد جاءت رسل ربنا بالحق و عبارات شیخ محی الدین بن العربی نیز ناظر بایجاب است و در معنی قدرت موافقت بفلاسفه دارد که صحت ترک از قادر تجویز نمی نماید و جانب فعل را لازم میدانند عجائب کاروبار است شیخ محی الدین از مقبولان درنظر می درآید و اکثر علوم او که مخالف آرای اهل حق اند خطا و اصواب ظاهر میشوند تا آنکه بخطای کشفی معذور داشته اند و در رنگ خطای اجتهادی از ملامت مرفوع ساخته این اعتقاد خاص است این فقیر را در باره شیخ محی الدین که او را از مقبولان میدانند و علوم مخالفه او را خطا و مضره میبینند جمعی هستند ازین طائفه که هم شیخ را طعن و ملامت میکنند و هم علوم او را تخطئه مینمایند و جمعی دیگر ازین طائفه تقلید شیخ را اختیار کرده جمیع علوم او را اصواب میدانند و بدلائل و شواهد حقیقت آن علوم را اثبات مینمایند و شک نیست که این هر دو فریق راه افراط و تفریط اختیار کرده اند و از توسط حال دور مانده شیخ را که از اولیا و مقبولان است بواسطه خطای کشفی چگونه رد کرده شود و علوم او را که از صواب دور اند و مخالف آرای اهل حق اند چگونه بتقلید قبول توان کرد فالحق هو التوسط الذی وفقنی الله سبحانه بمنه وکرمه آری در مسئله وحدت وجود جمع عفیر ازین طائفه با شیخ شریک اند هر چند شیخ درین مسئله نیز طرز خاص دارد اما در اصل سخن شریک اند این مسئله نیز هر چند بظاهر مخالفت بمعتقدات اهل حق دارد اما قابل توجیه است و شایان جمع این فقیر بعنایة الله سبحانه در شرح رباعیات حضرت ایشان این مسئله را بمعتقدات اهل حق جمع ساخته است و نزاع فریقین را بلفظ عائد داشته و شکوک و شبهات طرفین را حل ساخته بر نهجیکه محل ریب و اشتباه نمانده کما لا یخفی علی الناظر فیه باید دانست که ممکنات باسرها چه جواهر و چه اعراض و چه اجسام و چه عقول و چه نفوس و چه افلاک و چه عناصر همه مستند بایجاد قادر مختار اند که از کتم عدم اینها را بوجود آورده است چنانچه اینها در وجود باو تعالی محتاج اند در بقا نیز باو سبحانه

بالغ نجات یابد

محتاج اند وجود اسباب و وسائط را در پوشش فعل خود ساخته است و حکمت را بقباب قدرت گردانیده لا بلکه اسباب را دلائل ثبوت فعل خود کرده و حکمت را وسیلهٔ وجود قدرت فرموده زیرا که ارباب فطانت که بصیرت ایشان بکحل متابعت انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات مکتحل شده است میدانند که اسباب و وسائل که در وجود و بقا باو سبحانه محتاجند و ثبوت و قیام از و دارند و بوسے دارند تعالی و تقدس و فی الحقیقت جماد محض اند چگونه در دیگرے که مثل آنها است تاثیر کنند و احداث و اختراع آن نمایند قادرے است ورائے آنها که ایجاد آن میفرماید و کمالات لائقه او را عطا مینماید که چنانکه عقلا فعلیکه از جماد محض بینند از انجا پے برند به فاعل و محرک او چه میدانند که این فعل فراخور حال او نیست فاعلے است ماوراء او که ایجاد آن فعل میفرماید پس فعل جماد نزد عقلاء و پوشش فعل فاعل حقیقی نه شد بلکه آن فعل نظر بجماد و بینهٔ او دلیل شد بر فاعل حقیقی فلذا هذا آرے در فهم ابلهے فعل جماد رو پوش فعل فاعل حقیقی است که از کمال غباوت جماد محض را بواسطه آن فعل صاحب قدرت دانسته است و از فاعل حقیقی کافر گشته یضل به کثیرا و یهدی به کثیرا این معرفت مقتبس از مشکات نبوت است فهم هر کس اینجا نرسد جمعے کمال اورزیدند رفع اسباب میدانند و ابتدا از اشیا را بے توسط اسباب بحضرت حق سبحانه و تعالی منتسب میسازند نمیدانند که در رفع اسباب رفع حکمت است که در ضمن آن چندین مصالح ملحوظ است ربنا ما خلقت هذا باطلا انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات مراعات اسباب مینمایند و تفویض امر با این مراعات بحضرت حق سبحانه و تعالی میفرماید چنانچه حضرت یعقوب علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام ملاحظه چشم زخم نموده پسران خود را وصیت فرمود یا بنی لا تدخلوا من باب واحد وادخلوا من ابواب متفرقة باوجود این مراعات تفویض امر بحق فرموده جل سلطا

گفت وَمَا أُغْنِي عَنكُم مِّنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ۔ وحضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ این معرفتِ او را تحسین فرموده است و بخود نسبت داده که بعد ازان فرموده وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۔ وحضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ در قرآنِ مجید حضرتِ پیغمبر ما را نیز بتوسطِ اسباب اشارت می فرماید یا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ باقیماند تاثیرِ اسباب روا است که حضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ در بعض اوقات در اسباب تاثیر نیز خلق فرماید تا موثر افتد و در بعضے اوقات تاثیر در آنها خلق نکند پس ناچار هیچ اثر بر آنها مترتب نشود چنانچه مشاهده مینمائیم این معنی را در اسباب که وجودِ مسببات گاهے بر آن اسباب مترتب میشود و گاهے هیچ اثرے ازان بظهور نمے آید انکار از مطلق تاثیرِ اسباب مکابره است تاثیر باید گفت و آن تاثیر را در رنگِ وجودِ آن سبب باید جادِ حضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ باید دانست رائے فقیر درین مسئله اینست وَاللهُ سُبْحَانَهُ الْمُلْهِمُ ازین بیان لائح گشت که توسطِ اسباب منافیِ توکل نیست چنانچه ناقصان گمان برده اند بلکه در توسطِ اسباب کمالِ توکل است حضرتِ یعقوب عَلَىٰ نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ مراعاتِ سبب را با تفویضِ امر بحق جل وعلا توکل فرمود وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ و او تعالیٰ مُرید خیر و شر است و خالق این هر دو اما از خیر راضی است و از شر راضی نه این فرقیست دقیق درمیانِ ارادہ و رضا که حضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ اهلِ سنت را بآن فرق مهتدا ساخته است سائرِ فرق بواسطهٔ عدمِ اهتدا باین فرق در ضلالت مانده اند معتزله ازینجا عبد را خالقِ افعالِ خود گفته اند و ایجادِ کفر و معاصی را باو منسوب ساخته از کلامِ شیخ محی الدین و متابعانِ او مفهوم میشود که چنانچه ایمان و اعمالِ صالح مرضیِ اسمِ الهادی است کفر و معاصی نیز مرضیِ اسمِ المضل است این سخن نیز مخالفِ اهلِ حق است و میلے باینجانب دارد که منشا رضا گشته است چنانکه گویند که اشراق و اضاءة مرضیِ آفتاب است و حضرتِ حق سبحانه وتعالیٰ عبادِ را قدرت و ارادہ داده است که باختیارِ خود کسبِ افعال مینمایند خلقِ افعال بحضرتِ حق سبحانه

منسوب است وکسب بایشان عادت اللہ سبحانہ برین جاری شدہ است کہ بعد از قصد عبد مر فعلِ خود را خلق حق سبحانہ وتعالی بآن فعل متعلق میشود وچون فعلِ عبد بقصد واختیارِ او صدور مے یابد پس ناچار متعلق مدح وذم وثواب وعقاب بود وآنکہ گفتہ اند کہ اختیارِ عبد ضعیف است اگر ضعیف باعتبارِ قوتِ اختیارِ حق سبحانہ گفتہ اند مسلم است واگر ضعیف باین معنی گفتہ اند کہ در اداءِ فعلِ مامور کافی نیست پس غیر صحیح است فانّ اللہ سبحانہ لا یکلّف بما لیس فی وسعہ بل یرید الیسر ولا یرید العسر غایۃ مافی الباب جزاءِ مخلد مر فعلِ موقت را مفوض بمقدیر حق است کفرِ موقت را عذابِ مخلد جزائے وفاق فرمود وتلذذات دائمی را منوط بایمانِ موقت نمود ذلک تقدیر العزیز الحکیم این قدر بتوفیق اللہ سبحانہ ما هم میدانیم کہ کفر ورزیدن نسبت بحضرتِ حق سبحانہ وتعالی کہ مولی النعم ظاہرہ وباطنہ است وموجد سموات وارض است وہر بزرگی وکمالے کہ ہست مر جنابِ قدس او راثابت است جزاءِ آن کفر باید کہ از اشد عقوبات بود وآن خلود است در عذاب وہمچنین ایمان آوردن بغیب این چنین منعمے بزرگے را واجب است کہ او را باوجودِ مزاحمت نفس وشیطان باید کہ جزاءِ او بہترین جزاہا بود وآن خلود است در نعمات وتلذذات بعضے از مشایخ فرمودہ اند کہ دخولِ بہشت فی الحقیقت مربوط بفضلِ حق است سبحانہ ومنوط ساختنِ آن را بایمان بنا بر آنست کہ ہر چہ جزاءِ اعمال بود آلذ باشد ونزدِ فقیر دخولِ بہشت فی الحقیقت مربوط بایمان است لیکن ایمان فضلِ اوست سبحانہ وعطیۂ او تعالی ودخولِ نار مربوط بکفر است وکفر ناشی است از ہوائے نفسِ امارہ ما اصابک من حسنۃ فمن اللہ وما اصابک من سیئۃ فمن نفسک باید دانست کہ مربوط ساختنِ دخولِ بہشت را بایمان فی الحقیقت تعظیم ایمان است بلکہ تعظیم مومن بہ است کہ این چنین جزءِ عظیم القدر بر آن مترتب شدہ است وہمچنین منوط ساختنِ دخولِ نار را بکفر تحقیر کفر است وتبجیل آنکہ نسبت باو این کفر بوقوع آمدہ است کہ این طور عقوبتے بر دوام بر ان مترتب گشتہ است بخلافِ آنچہ بعضے از مشایخ گفتہ اند کہ ازین دقیقہ

خالی است و ایضاً در دخولِ نار که عدیلِ اوست مثلِ این وجه متمشّی نیست چه دخولِ نار فی الحقیقت مربوط بکفر است والله سبحانه اعلم ۔ هذا ۔ و حضرتِ حق سبحانه و تعالی را مومنان در آخرت در بهشت خواهند دید بے جهت و بے کیف و بے شبه و بمثال این مسئله ایست که جمیع فرقِ اهلِ ملت و غیر اهلِ ملّت غیر اهلِ سُنّت همه منکر آیند در رویت بجهت و بے کیف را تجویز نمے نمایند حقّ که شیخ محی الدین بن العربی نیز رویتِ آخرت را بتجلّیِ صوری فرودے آرد و بجز این تجلی تجویز نمینماید روزے حضرت ایشان ما از شیخ نقل میکردند که اگر معتزله رویت را بمرتبه تنزیه مقیّد نمیکردند و بتشبیه نیز قائل میگشتند و رویت را باین تجلّی نیز مید انستند هرگز از رویت انکار نمیکردند و محال نمید انستند یعنے انکارِ ایشان از بے جهتی و بے کیفی است که مخصوص بمرتبهٔ تنزیه است بخلافِ این تجلی که جهت و کیف دران ملحوظ است پوشیده نماند که رویتِ آخرت را بتجلّیِ صوری فرود آوردن فی الحقیقت انکار کردن است مر رویت را چه آن تجلی صوری اگرچه از تجلیات صوریّهٔ دنیا جدا بود رویت حق نیست تعالی

۱۰۱ بَرَاهُ الْمُؤْمِنُونَ بِغَيْرِ كَيْفٍ ۔ وَادْرَاكٍ وَضَرْبٍ مِنْ مِثَالٍ ۔ بعثتِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات رحمتِ عالمیان است اگر توسّطِ وجودِ این بزرگواران نمے بود ما کمر انا نرا بمعرفتِ ذات و صفاتِ واجب الوجود تعالی و تقدّس که دلالت میفرمود و مرضیاتِ مولاءِ ما را جلّشانه از عدمِ مرضیات او سبحانه که نمیے نمود عقولِ ناقصهٔ ما بے تائیدِ نورِ دعوتِ ایشان ازین معنی معزول است و افهامِ ناتمامِ ما بے تقلیدِ این بزرگواران درین معامله مخذول آرے عقل هرچند حجّت است اما در حجّیّت ناتمام است و بمرتبه بلوغ نرسیده حجّت بالغه بعثتِ انبیا است علیهم الصلوات والتسلیمات که عذاب و ثوابِ اُخروی دائمی منوط بآنست ۔ **سوال** ۔ چون عذابِ اُخروی دائمی منوط بهبعثت شد پس بعثت را رحمتِ عالمیان گفتن چه معنے بود ۔ **جواب** ۔ بعثت عینِ رحمت است که سببِ معرفتِ ذات و صفاتِ واجب الوجود است تعالی و تقدّس که متضمّن سعاداتِ دنیویّه و اُخرویّه است و بدون بعثت معلوم و ممیّز گشته است آنچه مناسبِ جنابِ قدسِ او تعالی است از آنچه نامناسبِ جناب

قدسِ اوست سُبحانهٗ زیرا کہ عقلِ لنگ و کورِ ما کہ بداغِ امکان و حدوث متسم است چہ داند کہ مناسبِ حضرت وجوب کہ قدم از لوازمِ اوست از اسماء و صفات و افعال کدام است و نامناسب کدام تا اطلاق آن نمودہ آید و اجتناب ازین کردہ شود بلکہ بسا است کہ از نقص خود کمال انقصان داند و نقص را کمال انگارد و این تمیز نزد فقیر فوق جمیعِ نعمِ ظاہرہ و باطنہ است بید ولت تر آنکہ امورِ نامناسبہ را بجنابِ قدسِ او تعالیٰ نسبت دہد و اشیاءِ ناشائستہ را بحضرتِ او سُبحانہٗ منتسب سازد و بعثت است کہ باطل را از حق جدا ساختہ است و نامستحق عبادت را از مستحق عبادت تمیز دادہ و بعثت است کہ براہِ حق جلّ و علا بتوسطِ آن دعوت می فرمایند و بندہ ہا را بالسعادتِ قرب و وصلِ مولےٰ جلّ سلطانہٗ میرسانند و بوسیلہ بعثت اطلاع بر مرضیاتِ مولےٰ جلّ شانہٗ میسر میشود کما مرّ و جواز تصرف در ملکِ او تعالیٰ از عدم جواز آن متمیز مے گردد و امثالِ این فوائد بعثت بسیار است پس مقرر شد کہ بعثتِ انبیا رحمت است و آنکہ منقادِ ہوائے نفسِ امارہ گشتہ بحکمِ شیطانِ لعین انکارِ بعثت نماید و بمقتضائے بعثت عمل نکند گناہِ بعثت چیست و بعثت چرا رحمت نبود ۔۔۔ **سوال** ۔ عقل فی حدِ ذاتہ ہر چند در احکامِ الٰہی جلّ شانہ ناقص و ناتمام است امّا چرا نتواند کہ بعد از حصولِ تصفیہ و تزکیہ عقل را مناسبتے و اتصالے غیر متکیف بمرتبۂ وجوب تعالت و تقدست پیدا شود کہ بسببِ آن مناسبت و اتصال احکام را از انجا اخذ نماید و حاجت بہ بعثت کہ بتوسطِ ملک است نشود **جواب** ۔ عقل ہر چند آن مناسبت و اتصال پیدا کند اما تعلقیکہ باین پیکرِ ہیولانی داشت بالکل زائل نہ گردد و تجرد تام پیدا نہ کند پس و اہمہ ہمیشہ دامنگیرِ او بود و متخیلہ ہرگز خیالِ او را نگذارد و قوتِ غضبیہ و شہویہ ہمواره مصاحبِ او بوند در ذلیل حرص و شرہ ہمہ وقت ندیمِ او باشند سہو و نسیان کہ از لوازمِ نوعِ انسان است از و منفک نبوند و خطا و غلط کہ از خواصِ این نشاۃ اند از و جدا نباشند پس عقل شایانِ اعتماد نبود و احکامِ ماخوذہ او از سلطانِ وہم و تصرفِ خیال مصون نبوند و از شائبۂ نسیان و مظنۂ خطا محفوظ نباشند بخلافِ ملک کہ ازین اوصاف پاک است و ازین رذائل مبرّا پس ناچار شایانِ اعتماد بود و احکامِ ماخوذہ

اوازشائبهٔ وہم وخیال ومنطنهٔ نسیان وخطا مصون باشند ودر بعضے اوقات محسوس میگردد کہ علوم کہ بتلقی روحانی اخذ نموده است
در اثنائے تبلیغ آن بقوائے وحواس بعضے از مقدمات مسلمہ غیر صادقہ کہ از راہ وہم وخیال یا غیر آن حاصل شدہ اند بے اختیار
بآن علوم منضم میشود بحیثیتیکہ دران وقت اصلا تمیز نتواند کرد ودر ثانی الحال گاہ بود کہ علم آن تمیز وہند این
وگاہ نہ دہند پس لاجرم آن علوم بواسطهٔ خلط آن مقدمات ہیئت کذب پیدا مے کنند واز اعتماد
مے برآیند یا آنکہ گوئیم کہ حصول تصفیہ وتزکیہ منوط است باتیان اعمال صالحہ کہ مرضیات مولے باشند
سبحانہ واین معنی موقوف بر بعثت است چنانکہ گذشت پس بغیر بعثت حصول حقیقت تصفیہ وتزکیہ
میسر نمے شود وصفائے کہ کفار واہل فسق را حاصل میشود آن صفائے نفس است نہ صفائے قلب
وصفائے نفس غیر از ضلالت نمی افزاید وبجز از خسارت ودلالت نمے نماید وکشف بعضے از امور
غیبی کہ در وقت صفائے نفس کفار واہل فسق را دست میدہد استدراج است کہ مقصود ازان خرابی
وخسارت آن جماعہ است نجانا اللہ سبحانہ عن ہذہ البلیۃ بحرمۃ سید المرسلین علیہ
وعلیہم الصلوٰت والتسلیمات وعلی آلہ واصحابہ کل ازین تحقیق واضح گشت کہ تکلیف شرعی کہ از راہ بعثت
ثابت شدہ است نیز رحمت است نہ آن چنانکہ منکران تکلیف شرعی از ملاحدہ وزنادقہ گمان بردہ اند
وتکلیف را از کلفت تصور نمودہ غیر معقول دانستہ اند وگویند کہ کدام مہربانی است کہ عباد را بامور شاقہ
تکلیف کنند وگویند کہ اگر بمقتضائے آن تکلیف عمل کنند بہشت خواہند رفت واگر خلاف آنرا
مرتکب شوند بدوزخ خواہند رفت چرا تکلیف نکنند وگذارند کہ بخورند وبخسپند وبطور خود باشند این بیدولتان
نمی دانند کہ شکر منعم واجب است عقلا واین تکلیفات شرعیہ بیان اتیان آن شکر است
پس تکلیف بعقل واجب باشد وایضا نظام عالم منوط باین تکلیف است اگر ہر یکے را بطور خود میگذاشتند
غیر از شرارت وفساد بظہور نمے آمد وہر بوالہوسے در نفس ومال دیگرے دست درازی میکرد وبخبث

وفساد پیش می آمد هم خود ضائع مے شد و هم اوراضائع بساخت عیاذاً بالله سبحانه اگر زواجر
وموانع شرعی نمے بودند ولکم فی القصاص حیوة یا اولی الالباب ۵ اگرچوب حاکم نباشد
زپے ۵ کند زنگے مست در کعبه قفے ۵ یا آنکه گوئیم که او تعالی مالک علی الاطلاق است وعباد
مملوک اویند سبحانه پس هر حکمے وتصرفے که در ایشان فرماید عین خیر وصلاح است واز شائبهٔ ظلم وفساد
منزه ومبرا است لا یسئل عن ما یفعل ۵ گر از همه آنکه از بیم او ۵ کشاید زبان جز به تسلیم او ۵
واگر همه را بدوزخ فرستد وعذاب ابدی فرماید جائے اعتراض نیست ودر ملک غیر تصرف نه تا شائبهٔ
ستم پیدا کند بخلاف املاک ما که فی الحقیقت املاک اویند سبحانه جمیع تصرفات ازما در آنها عین ستم است
زیرا که صاحب شرع بواسطهٔ بعضے مصالح آن املاک را بما نسبت داده است وفی الحقیقت املاک اویند
سبحانه پس تصرف ما در آنها همان قدر مجوز باشد که مالک علی الاطلاق آن تصرف را تجویز فرموده است
ومباح ساخته آنچه این بزرگواران علیهم الصلوات والتسلیمات باعلام حق جل وعلا اخبار نموده اند
وبیان احکام فرموده اند همه صادق اند ومطابق واقع در احکام اجتهادیه این بزرگواران علیهم الصلوات
والتسلیمات والتحیات هر چند خطا تجویز نموده اند اما تقریر خطا در حق ایشان مجوز نداشته اند وگفته اند
که زود ایشان را بآن خطا متنبه میسازند وندارک آن بصواب میفرمایند فلا اعتداد بذلک الخطاء
عذاب قبر مر کافران را وبعضے از عاصیان اهل ایمان را حق است مخبر صادق علیه وعلی آله الصلوات
والتسلیمات ازان خبر داده وسوال منکر ونکیر مومنان را وکافران را وقبر نیز حق است قبر برزخے است
درمیان دنیا وآخرت عذاب او نیز بیک وجه مناسبت بعذاب دنیوی دارد که انقطاع ناپذیر است وبوجه
دیگر مناسبت بعذاب اخروی که فی الحقیقت از عذابهاے آخرت است کریمه النار یعرضون
علیها غدوا وعشیا نزلت فی عذاب القبر وهمچنین راحت قبر نیز بهر دو وجهت دارد وسعادتمند کسے
است که از زلات ومعاصی او بکمال کرم ورأفت درگذرند واصلا مواخذه نه فرمایند واگر در مقام مواخذه
آیند از کمال رحمت کفارت گناهان او را آلام ومحن دنیوی سازند واگر بقیه مانده باشد بضغطهٔ قبر

ومحنتہائے کہ دران موطن مقرر ساختہ اند کفارت کنند تا پاک و پاکیزہ بمحشر مبعوث گردد و ہر کرا چنین نکنند و مواخذہ او را بآخرت اندازند عین عدلست اما وائے بر گناہگاران و شرمساران لیکن اگر از اہل اسلام است مآل او برحمت است و از عذاب ابدی محفوظ این نیز نعمتے است عظیم ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شیء قدیر بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات روز قیامت حق است و دران روز سموات و کواکب و ارض وجبال و بحار و حیوان و نبات و معادن ہمہ معدوم و ناچیز خواہند گشت آسمانہا منشق گردند وستارہا انتثار پیدا کنند و بریزند و زمین و کوہہا ہبائا منثورا شوند این اعدام و افناء بنفخہ اولے تعلق دارد و بنفخہ ثانیہ از قبرہا برانگیزند و بمحشر روند و فلاسفہ اعدام سموات و کواکب را تجویز نکنند و فنا و فساد بر اینہا جائز ندارند اینہا را ازلی و ابدی گویند معاذ اللہ متاخران ایشان از بیخبری خود را در زمرۂ اہل اسلام میگیرند و انیان بعضے از احکام اسلام مینمایند عجب آنکہ بعضے از اہل اسلام این معنی را از ایشان باور میدارند و بے تحاشی ایشان را مسلمان میدانند عجب تر آنکہ بعضے از مسلمانان اسلام بعضے را کہ ازین جماعہ اند کامل میدانند و طعن و تشنیع اینہا را منکر مے انگارند و حال آنکہ آنہا منکر نصوص قطعی اند و انکار اجماع انبیا مینمایند علیہم الصلوات والتسلیمات قال اللہ تعالی اذا الشمس کورت واذا النجوم انکدرت وقال اللہ تعالی اذا السماء انشقت واذنت لربہا وحقت وقال اللہ تعالی وفتحت السماء فکانت ابوابا ای شقت وامثال ذلک فی القرآن کثیرۃ کہ نمیدانند کہ مجرد تفوہ بکلمہ شہادۃ در اسلام کافی نیست تصدیق جمیع ما علم مجیئہ من الدین بالضرورۃ باید و تبری از کفر و کافری نیز درکار است تا اسلام صورت بندد و بدونہ خرط القتاد وحساب و میزان و صراط حق است کہ مخبر صادق علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام ازان خبر داده است استبعاد بعضے از جاہلان طور نبوت از وجود این امور از حیز اعتبار ساقط است چہ طور نبوت ورائے طور عقل است اخبار صادقہ انبیا را بنظر عقل موافق ساختن فی الحقیقت انکار طور نبوت است آنجا

معاملہ بر تقلید ست ندانند کہ طور نبوت مخالفِ طورِ عقل است بلکہ طورِ عقل نے تواند تقلید انبیا
علیہم الصلوٰت والتسلیمات بآن مطلب عالی نتواند مہتد شد مخالفت دیگر است و نارسیدن دیگر
چہ مخالفت بعد از رسیدن متصور بود و بہشت و دوزخ موجود ند بعد از محاسبہ روز قیامت گروے
بہ بہشت خواہند فرستاد و گروہے دیگر را بدوزخ و ثواب و عقاب اینہا ابدی است کہ انقطاع ندارد
کما دلت علیہ النصوص القطعیۃ المؤیدۃ صاحب فصوص گوید کہ مآل ہمہ بر رحمت است
ورحمتی وسعت کل شیء کفار را عذاب دوزخ تا سہ حقبہ ثابت کند بعد ازان گوید کہ نار در حق
ایشان بردو سلام گردد چنانچہ بر حضرت ابراہیم علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام شدہ بود
وخلف در وعید حق جائز دارد و گوید کہ ہیچکس از اہل دل نخلود عذاب کفار نرفتہ است و درین مسئلہ نیز
از صواب دور افتادہ است ندانستہ است کہ وسعت رحمت در حق مومنان و کافران مخصوص
بدنیا است و در آخرت بوے از رحمت بکافر نرسد کما قال اللہ تعالیٰ انہ لا ییئس من
روح اللہ الا القوم الکافرون و قال تعالیٰ بعد قولہ سبحانہ ورحمتی وسعت کل
شیء فسا کتبہا للذین یتقون و یؤتون الزکوٰۃ والذین ہم بایتنا یؤمنون آیت اخر را کارنہ فرمودہ و قال اللہ تعالیٰ ان رحمت اللہ قریب من المحسنین
و کریمہ لا تحسبن اللہ مخلف وعدہ رسلہ دلالت ندارد بر خصوصیت خلف بوعدہ تواند بود
کہ اقتصار عدم خلف بوعدہ اینجا بواسطہ آن بود کہ مراد از وعدہ اینجا نصرت رسل است و غلبہ اینہا
بر کفار و آن متضمن وعدہ و وعید است وعدہ است مر رسل را و وعید است مر کفار را پس گویا درین
کریمہ ہم خلف وعدہ منتفی شد و ہم خلف وعید فالایۃ مستشہدۃ علیہ لا لہ و ایضا خلف در وعید
در رنگ خلف در وعدہ مستلزم کذب است و ناشایان آنحضرت جل سلطانہ زیرا کہ در ازل
دانستہ بود کہ کفار را عذاب مخلد نخواہم کرد معذلک برائے مصلحتے مخالف علم خود گفتہ کہ عذاب
مخلد خواہم کرد این معنی را تجویز نمودن شناعت تمام دارد سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون

مطابق نفس الامر است و رد جہل لازم آید و در نفس الامر بنا بر قول صاحب فصوص کہ مآل ہمہ بر رحمت است عذاب مخلد نیست ۱۲

اجماع اہل دل بر عدم خلود عذاب کفار کشفی صحیح است و مجال خطا و کشف بسیار ست فلا اعتداد به مع کونه مخالفا لاجماع المسلمین ملائکہ بندہ ہائے خدا اند جل سلطانہ کہ از معاصی معصوم اند و از خطا و نسیان محفوظ لا یعصون الله ما امرهم و یفعلون ما یؤمرون از خوردن و آشامیدن پاک اند و از زن شوی منزہ اند و مبرا و تذکیر ضمائر در قرآن مجید در حق ایشان باعتبار شرف صنف ذکور است از صنف نسا کما ورد سبحانه تذکیر الضمائر فی حق نفسه تعالی و حضرت حق سبحانه و تعالی بعضے از ایشان را برسالت برگزیده است چنانچه بعضے از انسان را نیز باین دولت مشرف ساخته الله یصطفی من الملئکة رسلا و من الناس جمہور علماء اہل حق بر آنند کہ خواص بشر افضل اند از خواص ملک امام غزالی و امام الحرمین و صاحب فتوحات مکیہ بافضلیت خواص ملک از خواص بشر قائل اند و آنچہ بریں فقیر ظاہر ساختہ اند آنست کہ ولایت ملک افضل است از ولایت نبی علیهم الصلوات و التسلیمات اما در نبوت و رسالت درجه ایست مر نبی را کہ ملک بآن نرسیده است و آن درجه از راه عنصر خاک آمده است کہ مخصوص بہ بشر است و نیز بریں فقیر ظاہر ساختہ اند کہ کمالات ولایت را نسبت بکمالات نبوة ہیچ اعتدادے نیست کاش حکم قطره داشت نسبت بدریائے محیط پس مزیتے کہ از راه نبوت آید باضعاف زیاده خواہد بود ازان مزیت کہ از راه ولایت حاصل شود پس افضلیت مطلق مر انبیا را بود علیهم الصلوات و التسلیمات و افضل جزئی مر ملائکہ کرام راست علی نبینا و علیهم الصلوات و التسلیمات فافهم ما قال الجمہور من العلماء شکر الله تعالی سعیهم ازین تحقیق لائح گشت کہ ہیچ ولی بدرجه نبی از انبیا نرسد علیهم الصلوات و التسلیمات بلکہ ہر آن ولی ہمیشه زیر قدم آن نبی بود باید دانست کہ در ہر مسئله از مسائل کہ علماء صوفیه در آن اختلاف دارند چون نیک ملاحظه نمایند حق بجانب علماء یابند سر آنست کہ نظر علما بواسطه متابعت انبیا علیهم الصلوات و التسلیمات بکمالات نبوت و علوم آن نفوذ کرده است و نظر صوفیه مقصور بر کمالات ولایت و معارف آنست پس ناچار علمیکه از مشکوة نبوت اخذ نموده شود اصوب و احق خواہد بود از انچه از مرتبه ولایت ماخوذ شود تحقیق بعضے ازین معارف

---

۱۲ یعنی صواب آنست کہ جمہور علما گفته اند کہ خواص بشر افضل اند از خواص ملک ۱۲

ع بلکہ ساقط شود چنانچہ وقت ضرورت و اضطرار و اکراہ پس اگر ہنگام خوف تلفظ جان کلمہ کفر بر زبان اند و بدل مصدق باشد کافر نگردد فان اللہ تعالی اما من اکرہ وقلبہ مطمئن بالایمان الخ ۱۲

وبمکتوبیکہ بنام فرزندی ارشدی در بیان طریق نوشتہ است اندراج یافتہ است اگر خفائے ماند بآنجا رجوع فرمایند ایمان عبارت از تصدیق قلبی است بآنچہ از دین بطریق ضرورت و تواتر بما رسیدہ است و اقرار لسانی نیز رکن ایمان گفتہ اند کہ احتمال سقوط دارد و علامت این تصدیق تبریست از کفر و بیزاری از کافری و آنچہ در کافری است از خصائص و لوازم آن ہمچون بستن زنار و مثل آن اگر عیاذا باللہ سبحانہ بادعوی این تصدیق تبری از کفر ننماید مصدق و مومن است کہ بدماغ از ابتدا متسلم است و فی الحقیقت حکم او حکم منافق است لا الی ہؤلاء ولا الی ہؤلاء پس در تحقیق ایمان از تبری کفر چارہ نبود و آن تبری قلبی است و اعلائے آن تبری قلبی و قالبی و تبری عبارت از دشمنی است با دشمنان حق جل وعلا آن دشمنی خواہ بقلب بود اگر خوفے از ضرر ایشان داشتہ باشد و خواہ بقلب و قالب ہر دو در وقت عدم آن خوف کریمہ یا ایہا النبی جاہد الکفار والمنافقین واغلظ علیہم مویدین این معنی است چہ محبت خدائے عزوجل و محبت رسول او علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات بے دشمنی دشمنان ایشان صورت نہ بندد ع تولی بے تبری نیست ممکن ۔۔ اینجا صادق است شیعہ کہ این قاعدہ را در موالات اہلبیت جاری ساختہ اند و تبری خلفا ثلثہ و غیر ایشان را شرط آن موالات داشتہ اند نامناسب است زیرا کہ تبری از دشمنان شرط موالات دوستان داشتہ اند نہ تبری مطلق از غیر ایشان و ہیچ عاقل منصف تجویز نکند کہ اصحاب پیغمبر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات با اہل بیت پیغمبر علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات والتحیات دشمن باشند و حال آنکہ این بزرگواران در محبت او علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام اموال و نفس خود را صرف کردہ اند و جاہ و ریاست را برباد دادہ چگونہ دشمنی اہل بیت را بایشان منسوب توان ساخت و حال آنکہ نص قطعی محبت اہل قرابت آن سرور علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات ثابت شدہ است و اجرت دعوت را محبت ایشان ساختہ کما قال اللہ تعالی قل لا اسئلکم علیہ اجرا الا المودۃ فی القربی ومن یقترف حسنۃ نزد لہ فیہا حسنا حضرت ابراہیم خلیل الرحمن علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام

پارہ والیہ یرد علمی یعنی بگو نمیطلبم از شما بر تبلیغ قرآن ہیچ مزدے مگر دوستی در قرابت و ہر کہ کند نکوئی مضاعف سازیم بر او ثواب آن نیکی را و فی تفسیرہ الآیۃ قول آخر عند ذکر التسبیح تدبر ۱۲

یعنی اصل دین ہمہ انبیا ایمان خدا چہ از پشت ابراہیم از ابتدائے حضرت یعقوب تا انتہائے حضرت عیسیٰ علیہما السلام ہر پیغمبر مبعوث شدہ ۱۲ تفسیر عزیزی

این ہمہ بزرگی کہ یافت و شجرۂ انبیا گشت بواسطہ تبری از دشمنان او تعالیٰ بودہ قال اللہ تعالیٰ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وہیچ عملے در نظر فقیر از برائے حصول رضائے حق جل و علا برابر این تبری نیست می باید کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ را بالکفر و کافری عداوت ذاتی است و آلہۂ آفاقی مثل لات و عزے و عبدۂ الیشان بالذات دشمنان حق اند جل سلطانہ و خلود نار جزائے این عمل شنیع است و آلہۂ ہوائی نفسانی و سائر اعمال سیئہ این نسبت ندارند زیرا کہ عداوت و غضب نسبت بایشہا ذاتی نیست اگر غضب است بصفات منسوب است و اگر عقاب و عتاب است بافعال راجع لہذا خلود نار جزاء این سیئات نگشتہ بلکہ مغفرت ایشان مناط بمشیت خود داشتہ باید دانست کہ چون بکفر و کافران عداوت ذاتی متحقق گشت ناچار رحمت و رأفت کہ از صفات جمال است در آخرت بکافران نرسد و صفت رحمت رفع عداوت ذاتی نکند چہ آنچہ بذات تعلق دارد قوے دارد رفع است از آنچہ بصفت تعلق دارد پس مقتضائے صفت تبدیل مقتضائے ذات نتواند کرد و آنچہ در حدیث قدسی آمدہ است سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي مراد از غضب غضب صفاتی باید داشت کہ مخصوص بعصاۃ مومنان است نہ غضب ذاتی کہ بمشرکان مخصوص است **سوال** اگر گویند کہ در دنیا کافران را از رحمت نصیب است چنانکہ تو بالا تحقیق آن کردہ پس در دنیا صفت رحمت رفع عداوت ذاتی چگونہ نمود **جواب** گوئیم کہ حصول رحمت در دنیا مر کافران را باعتبار ظاہر و صورت است و فی الحقیقت استدراج و کید است در حق ایشان کریمہ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَالٍ وَبَنِينَ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ و کریمہ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ شاہد این معنی است فلیفہم ۞ **فائدہ جلیلہ** عذاب ابدی دوزخ جزائے کفر است و بس اگر پرسند کہ شخصے باوجود ایمان رسوم کفر بجا مے آرد و تعظیم مراسم اہل کفر مینماید و علما بکفر او حکم میکنند

واورا از اہلِ ارتداد میشمرند چنانکہ اکثر مسلمانان ہند باین بلا مبتلا اند پس بفتوائے علما باید کہ آن شخص
در آخرت بعذابِ ابدی گرفتار گردد و حال آنکہ در اخبارِ صحاح آمدہ است کہ کسیکہ در دلِ او مقدارِ ذرہ
از ایمان بود از دوزخ او را بیرون خواہند آورد و در عذابِ مخلد نخواہند گذاشت تحقیقِ این مسئلہ
نزدیک تو چیست گوئیم کہ اگر کافر محض ست عذابِ مخلد نصیبِ اوست عیاذاً باللہ سبحانہ ضینہ
و اگر باوجود اتیانِ مراسمِ کفر ذرہ از ایمان نیز دارد بعذابِ دوزخ مبتلا خواہد شد آما ببرکتِ آن ذرہ ایمان امید
است کہ از خلودِ عذاب خلاص شود و از گرفتاریِ دائمی نجات یابد فقیر یکبار بعیادتِ شخصے رفتہ بود
کہ معاملہ او قریب باحتضار رسیدہ بود چون متوجہ حالِ او شد دید کہ قلبِ او ظلمات بسیار دارد ہر چند
متوجہ دفعِ آن ظلمات شد فائدہ نہ کرد بعد از توجہ بسیار معلوم شد کہ آن ظلمات ناشی از صفاتِ کفر است
کہ در روے مکنونیست و منشأ آن کدورات مُوالات او ست با کفر و اہلِ کفر توجہات دفعِ آن ظلمات
نمایند تنقیۂ او از آن ظلمات مربوط بعذابِ نار است کہ جزاءِ کفر است و نیز معلوم شد کہ ذرہ از
ایمان دارد کہ ببرکتِ آن آخر او را از دوزخ خواہند برآورد و چون این حال را در روے مشاہدہ
نمود بخاطر گذشت کہ آیا بر جنازہ او نماز باید کرد یا نہ بعد از توجہ ظاہر شد کہ نماز باید کرد پس مسلمانانے کہ
باوجودِ ایمان رسومِ اہلِ کفر مینمایند و تعظیم ایامِ ایشان مے کنند بر جنازہ ایشان نماز باید کرد و بکفار ملحق
نباید ساخت کما ہو العمل الیوم و امیدوار باید بود کہ آخر ببرکتِ ایمان از عذابِ ابدی نجات یابند
پس معلوم شد کہ اہلِ کفر را عفو و مغفرت نیست اِنَّ اللّٰہَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَكَ بِہٖ اگر کافر صرف است
عذابِ ابدی جزاءِ کفر او ست و اگر ذرہ ایمان نیز دارد جزاءِ او عذابِ موقت است از نار و در
سائرِ کبائر اِن شاء اللہ تعالیٰ غفر و اِن شاء عذب نزدِ فقیر عذابِ دوزخ موقت باشد یا مخلد
مخصوص بکفر است و بصفاتِ کفر کما سیجی تحقیقہ و اہلِ کبائر کہ گناہانِ ایشان بمغفرت نہ درآمدہ اند
بتوبہ یا بشفاعت یا بمجرد عفو و احسان و نیز آن کبائر را بآلام و محن دنیوی یا شدائد و سکرات موت
یا مکفر نساختہ امید است کہ در عذابِ آنہا جمعے را العذاب قبر کفایت کنند و جمعے دیگر را باوجودِ مختہائے

یعنی کبائر کہ بتوبہ و شفاعت و عفو و احسان و محن دنیوی و سکرات بمغفرت نہ درآمدہ و بکفر نساختہ شدہ است امید است کہ الخ ۱۲

باهوال قیامت وشدائد آن روز الکفار فرمایند و از گناهان باقی نگذارند که محتاج بعذاب نار گردند کریمه
الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ مؤید این معنی است چه مراد از
ظلم شرک است والله سبحانه اعلم بحقائق الامور کلها اگر گویند که در جزاء بعضی از سیئات
غیر کفر عذاب دوزخ نیز آمده است کما قال تعالی وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ
خَالِدًا فِيهَا و در اخبار آمده است که کسی که یک نماز فرض بعمد قضا کند یک حقبه او را در دوزخ عذاب
کنند پس عذاب دوزخ مخصوص بکفار نگشت گوئیم که عذاب قاتل مخصوص بمستحل قتل است
و مستحل قتل کافر است کما ذکر المفسرون و در سیئات غیر کفر که عذاب دوزخ آمده است از شائبه
صفات کفر خالی نخواهد بود مثل استخفاف آن سیئه و عدم مبالات باتیان آن و خوار داشتن اوامر و
نواهی شرعیه را و در خبر آمده شفاعتی لاهل الکبائر من امتی و جای دیگر فرموده امتی امة
مرحومة لا عذاب لها فی الاخرة الخ کریمه الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ
الْأَمْنُ مؤید این معنی است کما مر و احوال اطفال مشرکان و شاهقان جبل و مشرکان زمان فترة
رسل در مکتوبیکه بنام فرزندی محمد سعید نوشته است بتفصیل ثبت یافته از انجا معلوم فرمایند و در زیادتی
و نقصان ایمان علما را اختلاف است امام اعظم کوفی رضی الله تعالی عنه میفرماید الایمان
لا یزید و لا ینقص و امام شافعی رحمه الله سبحانه میفرماید که یزید و ینقص و شک نیست
که ایمان عبارت از تصدیق و یقین قلبی است که زیادتی و نقصان را در انجا گنجایش نیست و آنچه
قبول زیادتی و نقصان کند داخل دائره ظن است نه یقین غایة ما فی الباب اتیان اعمال صالحه
انجلاء آن یقین میفرماید و اعمال غیر صالحه آن یقین را مکدر می سازد پس زیادتی و نقصان باعتبار
اعمال در انجلاء آن یقین ثابت شد نه در نفس آن یقین جمعی یقین را که منجلی و روشن یافتند زیاده

قال النووی رحمه الله تعالی عن ابی حنیفة ان الزیادة والنقصان منتفیان عن الایمان لتساویهما فی الکمال والتمام والمختار عند المتکلمین زیادته بزیادة متعلقاته ونقصانه بنقصانها وقیل بزیادته بزیادة ثمراته ونقصانه بنقصانها وقیل بزیادته بزیادة اهله ونقصانه بنقصانهم وقیل بزیادته بزیادة اجزائه ونقصانه بنقصانها وقیل بزیادته بزیادة الخصوص التی جاءت فی فضل بعض الاعمال ونقصانه بنقصانها وقیل بزیادته بزیادة

گفتند ازان یقینے کہ آن انجلاء و روشنی ندارد گویا بعضے غیر متجلی یقین را یقین نہ انستند ہمان بعض منجلی را یقین دانستہ ناقص گفتند و جمعے دیگر کہ حدۂ نظر داشتند و بدند کہ این زیادتی و نقصان راجع بصفاتِ یقین است نہ بنفسِ یقین لاجرم یقین را غیر زائد و ناقص گفتند مثل آنکہ دو آئینہ برابر کہ در انجلاء و نورانیت تفاوت دارند شخصے بیند آئینہ را کہ انجلاء زیادہ دارد و نمایندگی در و بیش تر است گوید کہ این آئینہ زیادہ است از آئینۂ دیگر کہ آن انجلاء و نمایندگی ندارد و شخصے دیگر گوید کہ ہر دو آئینہ برابر اند زیادت و نقصان ندارند تفاوت در انجلاء و نمایندگی است کہ از صفاتِ آن دو آئینہ است پس نظر شخص ثانی صائب است و بحقیقتِ شے نافذ و نظر شخص اول مقصور بر ظاہر است و از صفت بذات نرفتہ و یَرْفَعِ اللّٰہُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْکُمْ وَالَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ ازین تحقیق کہ این فقیر باظہار آن موفق شدہ است اعتراضاتِ مخالفان کہ بر عدم زیادتی و نقصانِ ایمان نمودہ اند زائل گشت و ایمانِ عامۂ مومنان در جمیعِ وجوہ مثلِ ایمانِ انبیا علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات نشد زیرا کہ ایمانِ انبیاء علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات کہ تمام منجلی و نورانی است ثمرات و نتائج باضعاف زیادہ دارد از ایمانِ عامۂ مومنان کہ ظلمات و کدورات دارد علی تفاوتِ درجاتہم و ہمچنین ایمانِ ابی بکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ در وزن زیادہ از ایمانِ این امت است باعتبارِ انجلاء و نورانیت باید داشت و زیادتی را راجع بصفاتِ کاملہ باید ساخت نہ بمعنی کہ انبیا علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات باعامہ در نفسِ انسانیت برابر اند و در حقیقت و ذات ہمہ متحد تفاضل باعتبارِ صفاتِ کاملہ آمدہ است و انکہ صفاتِ کاملہ ندارد گویا از ان نوع خارج است و از خواص و فضائلِ ان نوع محروم باوجود این تفاوت در نفسِ انسانیت زیادتی و نقصان راہ نمی یابد و نمیتوان گفت کہ انسانیت قابل زیادتی و نقصان است واللہ سبحانہ الملہم للصواب و ایضاً گویند کہ مراد از تصدیق ایمانی نزد بعضے تصدیقِ منطقی است کہ شاملِ ظن و یقین است برین تقدیر زیادتی و نقصان را در نفسِ ایمان گنجائش گشت لیکن صحیح آن است کہ مراد از تصدیق اینجا یقین و اذعانِ قلبی است نہ معنی عام کہ شاملِ ظن نیز بود

امام اعظم گوید انا مؤمن حقا و امام شافعی گوید انا مؤمن ان شاء الله تعالی فی الحقیقت نزاع ایشان لفظی است مذهب اول باعتبار ایمان حال است و مذهب ثانی باعتبار مآل و عاقبت کار اما تشبیه در صورت استثنا اولی و احوط است کما لا یخفی علی المنصف و کرامات اولیاء الله حق است و اکثر وقوع خوارق عادات از ایشان این معنی از ایشان عادت مستمره گشته است و منکر آن منکر علم عادی و ضروری است معجزه نبی مقرون بدعوی نبوت است و کرامت ولی از این معنی خالی است بلکه مقرون باعتراف متابعت آن نبی فلا اشتباه بین المعجزة و الکرامة کما زعم المنکرون و ترتیب افضلیت در میان خلفاء راشدین بترتیب خلافت است اما افضلیت شیخین باجماع صحابه و تابعین ثابت شده است چنانچه نقل کرده اند آنرا جماعه از اکابر ائمه که یکی از ایشان امام شافعی است قال الشیخ الامام ابو الحسن الاشعری ان تفضیل ابی بکر ثم عمر علی بقیة الامة قطعی قال الذهبی و قد تواتر عن علی فی خلافته و کرسی مملکته و بین الجم الغفیر من شیعته ان ابا بکر و عمر افضل الامة ثم قال و رواه عن علی کرم الله تعالی وجهه نیف و ثمانون نفسا و عد منهم جماعة ثم قال فقبح الله الرافضة ما اجهلهم و روی البخاری عنه انه قال خیر الناس بعد النبی علیه و علی آله الصلوة و السلام ابو بکر ثم عمر ثم رجل آخر فقال له ابنه محمد بن الحنفیة ثم انت فقال انما انا رجل من المسلمین و صحح الذهبی و غیره عن علی انه قال الا و انه بلغنی ان رجالا یفضلونی علیهما و من وجدته فضلنی علیهما فهو مفتر علیه ما علی المفتری و اخرج الدارقطنی عنه لا اجد احدا فضلنی علی

أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ إِلَّا جَلَدْتُهُ جَلْدَ الْمُفْتَرِي وَأَمْثَالُ ذَلِكَ مِنْهُ وَمِنْ غَيْرِهِ مِنَ الصَّحَابَةِ مُتَوَاتِرَةٌ
بِحَيْثُ لَا مَجَالَ فِيهَا لِإِنْكَارِ أَحَدٍ حَتَّى قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ مِنْ أَكَابِرِ الشِّيعَةِ أَفْضَلُ الشَّيْخَيْنِ
بِتَفْضِيلِ عَلِيٍّ إِيَّاهُمَا عَلَى نَفْسِهِ وَإِلَّا لَمَا فَضَّلَتْهُمَا كَفَى بِي وِزْرًا أَنْ أُحِبَّهُ ثُمَّ أُخَالِفَهُ كُلُّ ذَلِكَ
مُسْتَفَادٌ مِنَ الصَّوَاعِقِ وَأَمَّا تَفْضِيلُ عُثْمَانَ بَرْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا پس اکثر علماء اہل سنت برآنند
کہ افضل بعد از شیخین عثمان است پس علی و مذہب ائمہ اربعہ مجتہدین نیز ہمین است و توقفے کہ در
افضلیت حضرت عثمان از امام مالک نقل کردہ اند قاضی عیاض گفتہ کہ او رجوع کردہ است از توقف
بسوئے تفضیل عثمان و قرطبی گفتہ است هُوَ الْأَصَحُّ إِنْشَاءَ اللهُ تَعَالَى و ہمچنین توقفے کہ ازین عبارت
امام عظیم رحمہ اللہ فہمیدہ اند کہ مِنْ عَلَامَاتِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ تَفْضِيلُ الشَّيْخَيْنِ وَمَحَبَّةُ الْخَتَنَيْنِ
نزد این فقیر اختیار این عبارت را محمل دیگر است کہ چون ظہور فتن و اختلال در امور مردم و زمان
خلافت حضرات ختنین بسیار شدہ بود و بدلہائے مردم ازین راہ کدورتے راہ یافتہ امام این معنے
را ملاحظہ نمودہ و حق ایشان لفظ محبت اختیار نمودہ است و دوستی ایشان را از علامات سنت
ساختہ بے آنکہ شائبہ توقف ملحوظ بود و کیف و کتب الحنفیۃ مشحونۃ بان افضلیتہم علی ترتیب
خلافتہم بالجملہ افضلیت شیخین یقینی است و افضلیت حضرت عثمان دون او ست اما احوط آن است
کہ منکر افضلیت حضرت عثمان را بلکہ منکر افضلیت شیخین را نیز حکم بکفر نکنیم و مبتدع و ضال دانیم
چہ علماء را در تکفیر او اختلاف است و در قطعیت این اجماع قیل و قال و این منکر قرن بزید بیدو
است کہ بواسطہ احتیاط در لعن او توقف کردہ اند آنکہ بحضرت پیغمبر از راہ ایذاء خلفاء راشدین
او میرسد و رنگ ایذا ئے است کہ از راہ ایذائے امامین باو رسیدہ علیہ و علیہم الصلوات والتسلیمات
قَالَ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اللهَ اللهَ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا مِنْ بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي
أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللهَ
وَمَنْ آذَى اللهَ فَيُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ

لعنهم الله في الدنيا والآخرة وآنچه مولانا سعد الدين در شرح عقائد النسفي درين افضليت انصاف دانسته است از انصاف دور است وتردیدے که نموده است بے تامل است چه مقرر علماست که افضليت باعتبار كثرت ثواب نزد خداے جل وعلا انجام مراد است نه افضليتے كه بمعنى كثرت ظهور فضائل ومناقب بود كه نزد عقلا اعتبار دارد وزيرا كه سلف از صحابه وتابعين آن قدر فضائل ومناقب كه از حضرت امير نقل كرده اند از هيچ صحابى منقول نشده است حتى قال الامام احمد ما جاء لاحد من الصحابة من الفضائل ما جاء لعلي مع ذلك هم ايشان حكم كرده اند بافضليت خلفا ثلثه پس معلوم شد كه وجه افضليت ديگر است ورا اين فضائل ومناقب واطلاع بر آن افضليت مشاهد ان دولت وحى را ميسر است كه بصريح يا بقرائن معلوم نموده باشند وآن صحابه پيغمبر ند عليه وعليهم الصلوات والتسليمات پس آنچه شارح عقائد نسفى گفته است كه اگر مراد از افضليت كثرت ثواب است پس توقف راجهت است ساقط است زيرا كه توقف را وقتے گنجايش باشد كه آن افضليت را از قبل صاحب شريعت صريحا او دلالة معلوم نكرده باشند وچون معلوم كرده باشند چرا توقف نمايند واگر معلوم نكرده باشند چرا حكم بافضليت كنند وآنكه همه را برابر داند وفضل يكے بر ديگرے فضولى انگارد بو الفضول است نجب بو الفضولے كه اجماع اهل حق را فضولى داند مگر لفظ فضل او را باين فضولى برده است واما آنچه صاحب فتوحات مكيه گفته است كه سبب ترتيب خلافتهم مدة اعمارهم دلالت بر مساوات در فضليت ندارد چه امر خلافت ديگر است ومبحث افضليت ديگر وهذا مسلم اين ومثال اين از بديهيات است كه شايان تمسك نيست اكثر معارف كشفيه او كه از علوم اهل سنت جدا افتاده است از صواب دور است پس متابعت نكند آن را مگر كسے كه دلش مريض است يا مقلد صرف وآنچه در ميان صحابه از منازعات ومشاجرات گذشته بر محامل نيك صرف بايد كرد واز هوا وتعصب دور بايد داشت قال الفقير اذا في مع افراطه في حب علي كرم الله تعالى وجهه وما وقع من المخالفات والمحاربات لم يكن عن نزاع في خلافة بل عن خطاء في الاجتهاد

نسخه ۱۱ بجاے ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰ ۱۰۱ ۱۰۲ ۱۰۳ ۱۰۴ ۱۰۵ ۱۰۶ ۱۰۷ ۱۰۸ ۱۰۹ ۱۱۰ ۱۱۱ ۱۱۲ ۱۱۳ ۱۱۴ ۱۱۵ ۱۱۶ ۱۱۷ ۱۱۸ ۱۱۹ ۱۲۰ ۱۲۱ ۱۲۲ ۱۲۳ ۱۲۴ ۱۲۵ ۱۲۶ ۱۲۷ ۱۲۸ ۱۲۹ ۱۳۰ ۱۳۱ ۱۳۲ ۱۳۳ ۱۳۴ ۱۳۵ ۱۳۶ ۱۳۷ ۱۳۸ ۱۳۹ ۱۴۰ ۱۴۱ ۱۴۲ ۱۴۳ ۱۴۴ ۱۴۵ ۱۴۶ ۱۴۷ ۱۴۸ ۱۴۹ ۱۵۰ ۱۵۱ ۱۵۲ ۱۵۳ ۱۵۴ ۱۵۵ ۱۵۶ ۱۵۷ ۱۵۸ ۱۵۹ ۱۶۰ ۱۶۱ ۱۶۲ ۱۶۳ ۱۶۴ ۱۶۵ ۱۶۶ ۱۶۷ ۱۶۸ ۱۶۹ ۱۷۰ ۱۷۱ ۱۷۲ ۱۷۳ ۱۷۴ ۱۷۵ ۱۷۶ ۱۷۷ ۱۷۸ ۱۷۹ ۱۸۰ ۱۸۱ ۱۸۲ ۱۸۳ ۱۸۴ ۱۸۵ ۱۸۶ ۱۸۷ ۱۸۸ ۱۸۹ ۱۹۰ ۱۹۱ ۱۹۲ ۱۹۳ ۱۹۴ ۱۹۵ ۱۹۶ ۱۹۷ ۱۹۸ ۱۹۹ ۲۰۰ ۲۰۱ ۲۰۲ ۲۰۳ ۲۰۴ ۲۰۵ ۲۰۶ ۲۰۷ ۲۰۸ ۲۰۹ ۲۱۰ ۲۱۱ ۲۱۲ ۲۱۳ ۲۱۴ ۲۱۵ ۲۱۶ ۲۱۷ ۲۱۸ ۲۱۹ ۲۲۰ ۲۲۱ ۲۲۲ ۲۲۳ ۲۲۴ ۲۲۵ ۲۲۶ ۲۲۷ ۲۲۸ ۲۲۹ ۲۳۰ ۲۳۱ ۲۳۲ ۲۳۳ ۲۳۴ ۲۳۵ ۲۳۶ ۲۳۷ ۲۳۸ ۲۳۹ ۲۴۰ ۲۴۱ ۲۴۲ ۲۴۳ ۲۴۴ ۲۴۵ ۲۴۶ ۲۴۷ ۲۴۸ ۲۴۹ ۲۵۰ ۲۵۱ ۲۵۲ ۲۵۳ ۲۵۴ ۲۵۵ ۲۵۶ ۲۵۷ ۲۵۸ ۲۵۹ ۲۶۰ ۲۶۱ ۲۶۲ ۲۶۳ ۲۶۴ ۲۶۵ ۲۶۶ ۲۶۷ ۲۶۸ ۲۶۹ ۲۷۰ ۲۷۱ ۲۷۲ ۲۷۳ ۲۷۴ ۲۷۵ ۲۷۶ ۲۷۷ ۲۷۸ ۲۷۹ ۲۸۰ ۲۸۱ ۲۸۲ ۲۸۳ ۲۸۴ ۲۸۵ ۲۸۶ ۲۸۷ ۲۸۸ ۲۸۹ ۲۹۰ ۲۹۱ ۲۹۲ ۲۹۳ ۲۹۴ ۲۹۵ ۲۹۶ ۲۹۷ ۲۹۸ ۲۹۹ ۳۰۰ ۳۰۱ ۳۰۲ ۳۰۳ ۳۰۴ ۳۰۵ ۳۰۶ ۳۰۷ ۳۰۸ ۳۰۹ ۳۱۰ ۳۱۱ ۳۱۲ ۳۱۳ ۳۱۴ ۳۱۵ ۳۱۶ ۳۱۷ ۳۱۸ ۳۱۹ ۳۲۰ ۳۲۱ ۳۲۲ ۳۲۳ ۳۲۴ ۳۲۵ ۳۲۶ ۳۲۷ ۳۲۸ ۳۲۹ ۳۳۰ ۳۳۱ ۳۳۲ ۳۳۳ ۳۳۴ ۳۳۵ ۳۳۶ ۳۳۷ ۳۳۸ ۳۳۹ ۳۴۰ ۳۴۱ ۳۴۲ ۳۴۳ ۳۴۴ ۳۴۵ ۳۴۶ ۳۴۷ ۳۴۸ ۳۴۹ ۳۵۰ ۳۵۱ ۳۵۲ ۳۵۳ ۳۵۴ ۳۵۵ ۳۵۶ ۳۵۷ ۳۵۸ ۳۵۹ ۳۶۰ ۳۶۱ ۳۶۲ ۳۶۳ ۳۶۴ ۳۶۵ ۳۶۶ ۳۶۷ ۳۶۸ ۳۶۹ ۳۷۰ ۳۷۱ ۳۷۲ ۳۷۳ ۳۷۴ ۳۷۵ ۳۷۶ ۳۷۷ ۳۷۸ ۳۷۹ ۳۸۰ ۳۸۱ ۳۸۲ ۳۸۳ ۳۸۴ ۳۸۵ ۳۸۶ ۳۸۷ ۳۸۸ ۳۸۹ ۳۹۰ ۳۹۱ ۳۹۲ ۳۹۳ ۳۹۴ ۳۹۵ ۳۹۶ ۳۹۷ ۳۹۸ ۳۹۹ ۴۰۰ ۴۰۱ ۴۰۲ ۴۰۳ ۴۰۴ ۴۰۵ ۴۰۶ ۴۰۷ ۴۰۸ ۴۰۹ ۴۱۰ ۴۱۱ ۴۱۲ ۴۱۳ ۴۱۴ ۴۱۵ ۴۱۶ ۴۱۷ ۴۱۸ ۴۱۹ ۴۲۰ ۴۲۱ ۴۲۲ ۴۲۳ ۴۲۴ ۴۲۵ ۴۲۶ ۴۲۷ ۴۲۸ ۴۲۹ ۴۳۰ ۴۳۱ ۴۳۲ ۴۳۳ ۴۳۴ ۴۳۵ ۴۳۶ ۴۳۷ ۴۳۸ ۴۳۹ ۴۴۰ ۴۴۱ ۴۴۲ ۴۴۳ ۴۴۴ ۴۴۵ ۴۴۶ ۴۴۷ ۴۴۸ ۴۴۹ ۴۵۰ ۴۵۱ ۴۵۲ ۴۵۳ ۴۵۴ ۴۵۵ ۴۵۶ ۴۵۷ ۴۵۸ ۴۵۹ ۴۶۰ ۴۶۱ ۴۶۲ ۴۶۳ ۴۶۴ ۴۶۵ ۴۶۶ ۴۶۷ ۴۶۸ ۴۶۹ ۴۷۰ ۴۷۱ ۴۷۲ ۴۷۳ ۴۷۴ ۴۷۵ ۴۷۶ ۴۷۷ ۴۷۸ ۴۷۹ ۴۸۰ ۴۸۱ ۴۸۲ ۴۸۳ ۴۸۴ ۴۸۵ ۴۸۶ ۴۸۷ ۴۸۸ ۴۸۹ ۴۹۰ ۴۹۱ ۴۹۲ ۴۹۳ ۴۹۴ ۴۹۵ ۴۹۶ ۴۹۷ ۴۹۸ ۴۹۹ ۵۰۰ ۵۰۱ ۵۰۲ ۵۰۳ ۵۰۴ ۵۰۵ ۵۰۶ ۵۰۷ ۵۰۸ ۵۰۹ ۵۱۰ ۵۱۱ ۵۱۲ ۵۱۳ ۵۱۴ ۵۱۵ ۵۱۶ ۵۱۷ ۵۱۸ ۵۱۹ ۵۲۰ ۵۲۱ ۵۲۲ ۵۲۳ ۵۲۴ ۵۲۵ ۵۲۶ ۵۲۷ ۵۲۸ ۵۲۹ ۵۳۰ ۵۳۱ ۵۳۲ ۵۳۳ ۵۳۴ ۵۳۵ ۵۳۶ ۵۳۷ ۵۳۸ ۵۳۹ ۵۴۰ ۵۴۱ ۵۴۲ ۵۴۳ ۵۴۴ ۵۴۵ ۵۴۶ ۵۴۷ ۵۴۸ ۵۴۹ ۵۵۰ ۵۵۱ ۵۵۲ ۵۵۳ ۵۵۴ ۵۵۵ ۵۵۶ ۵۵۷ ۵۵۸ ۵۵۹ ۵۶۰ ۵۶۱ ۵۶۲ ۵۶۳ ۵۶۴ ۵۶۵ ۵۶۶ ۵۶۷ ۵۶۸ ۵۶۹ ۵۷۰ ۵۷۱ ۵۷۲ ۵۷۳ ۵۷۴ ۵۷۵ ۵۷۶ ۵۷۷ ۵۷۸ ۵۷۹ ۵۸۰ ۵۸۱ ۵۸۲ ۵۸۳ ۵۸۴ ۵۸۵ ۵۸۶ ۵۸۷ ۵۸۸ ۵۸۹ ۵۹۰ ۵۹۱ ۵۹۲ ۵۹۳ ۵۹۴ ۵۹۵ ۵۹۶ ۵۹۷ ۵۹۸ ۵۹۹ ۶۰۰ ۶۰۱ ۶۰۲ ۶۰۳ ۶۰۴ ۶۰۵ ۶۰۶ ۶۰۷ ۶۰۸ ۶۰۹ ۶۱۰ ۶۱۱ ۶۱۲ ۶۱۳ ۶۱۴ ۶۱۵ ۶۱۶ ۶۱۷ ۶۱۸ ۶۱۹ ۶۲۰ ۶۲۱ ۶۲۲ ۶۲۳ ۶۲۴ ۶۲۵ ۶۲۶ ۶۲۷ ۶۲۸ ۶۲۹ ۶۳۰ ۶۳۱ ۶۳۲ ۶۳۳ ۶۳۴ ۶۳۵ ۶۳۶ ۶۳۷ ۶۳۸ ۶۳۹ ۶۴۰ ۶۴۱ ۶۴۲ ۶۴۳ ۶۴۴ ۶۴۵ ۶۴۶ ۶۴۷ ۶۴۸ ۶۴۹ ۶۵۰ ۶۵۱ ۶۵۲ ۶۵۳ ۶۵۴ ۶۵۵ ۶۵۶ ۶۵۷ ۶۵۸ ۶۵۹ ۶۶۰ ۶۶۱ ۶۶۲ ۶۶۳ ۶۶۴ ۶۶۵ ۶۶۶ ۶۶۷ ۶۶۸ ۶۶۹ ۶۷۰ ۶۷۱ ۶۷۲ ۶۷۳ ۶۷۴ ۶۷۵ ۶۷۶ ۶۷۷ ۶۷۸ ۶۷۹ ۶۸۰ ۶۸۱ ۶۸۲ ۶۸۳ ۶۸۴ ۶۸۵ ۶۸۶ ۶۸۷ ۶۸۸ ۶۸۹ ۶۹۰ ۶۹۱ ۶۹۲ ۶۹۳ ۶۹۴ ۶۹۵ ۶۹۶ ۶۹۷ ۶۹۸ ۶۹۹ ۷۰۰ ۷۰۱ ۷۰۲ ۷۰۳ ۷۰۴ ۷۰۵ ۷۰۶ ۷۰۷ ۷۰۸ ۷۰۹ ۷۱۰ ۷۱۱ ۷۱۲ ۷۱۳ ۷۱۴ ۷۱۵ ۷۱۶ ۷۱۷ ۷۱۸ ۷۱۹ ۷۲۰ ۷۲۱ ۷۲۲ ۷۲۳ ۷۲۴ ۷۲۵ ۷۲۶ ۷۲۷ ۷۲۸ ۷۲۹ ۷۳۰ ۷۳۱ ۷۳۲ ۷۳۳ ۷۳۴ ۷۳۵ ۷۳۶ ۷۳۷ ۷۳۸ ۷۳۹ ۷۴۰ ۷۴۱ ۷۴۲ ۷۴۳ ۷۴۴ ۷۴۵ ۷۴۶ ۷۴۷ ۷۴۸ ۷۴۹ ۷۵۰ ۷۵۱ ۷۵۲ ۷۵۳ ۷۵۴ ۷۵۵ ۷۵۶ ۷۵۷ ۷۵۸ ۷۵۹ ۷۶۰ ۷۶۱ ۷۶۲ ۷۶۳ ۷۶۴ ۷۶۵ ۷۶۶ ۷۶۷ ۷۶۸ ۷۶۹ ۷۷۰ ۷۷۱ ۷۷۲ ۷۷۳ ۷۷۴ ۷۷۵ ۷۷۶ ۷۷۷ ۷۷۸ ۷۷۹ ۷۸۰ ۷۸۱ ۷۸۲ ۷۸۳ ۷۸۴ ۷۸۵ ۷۸۶ ۷۸۷ ۷۸۸ ۷۸۹ ۷۹۰ ۷۹۱ ۷۹۲ ۷۹۳ ۷۹۴ ۷۹۵ ۷۹۶ ۷۹۷ ۷۹۸ ۷۹۹ ۸۰۰ ۸۰۱ ۸۰۲ ۸۰۳ ۸۰۴ ۸۰۵ ۸۰۶ ۸۰۷ ۸۰۸ ۸۰۹ ۸۱۰ ۸۱۱ ۸۱۲ ۸۱۳ ۸۱۴ ۸۱۵ ۸۱۶ ۸۱۷ ۸۱۸ ۸۱۹ ۸۲۰ ۸۲۱ ۸۲۲ ۸۲۳ ۸۲۴ ۸۲۵ ۸۲۶ ۸۲۷ ۸۲۸ ۸۲۹ ۸۳۰ ۸۳۱ ۸۳۲ ۸۳۳ ۸۳۴ ۸۳۵ ۸۳۶ ۸۳۷ ۸۳۸ ۸۳۹ ۸۴۰ ۸۴۱ ۸۴۲ ۸۴۳ ۸۴۴ ۸۴۵ ۸۴۶ ۸۴۷ ۸۴۸ ۸۴۹ ۸۵۰ ۸۵۱ ۸۵۲ ۸۵۳ ۸۵۴ ۸۵۵ ۸۵۶ ۸۵۷ ۸۵۸ ۸۵۹ ۸۶۰ ۸۶۱ ۸۶۲ ۸۶۳ ۸۶۴ ۸۶۵ ۸۶۶ ۸۶۷ ۸۶۸ ۸۶۹ ۸۷۰ ۸۷۱ ۸۷۲ ۸۷۳ ۸۷۴ ۸۷۵ ۸۷۶ ۸۷۷ ۸۷۸ ۸۷۹ ۸۸۰ ۸۸۱ ۸۸۲ ۸۸۳ ۸۸۴ ۸۸۵ ۸۸۶ ۸۸۷ ۸۸۸ ۸۸۹ ۸۹۰ ۸۹۱ ۸۹۲ ۸۹۳ ۸۹۴ ۸۹۵ ۸۹۶ ۸۹۷ ۸۹۸ ۸۹۹ ۹۰۰ ۹۰۱ ۹۰۲ ۹۰۳ ۹۰۴ ۹۰۵ ۹۰۶ ۹۰۷ ۹۰۸ ۹۰۹ ۹۱۰ ۹۱۱ ۹۱۲ ۹۱۳ ۹۱۴ ۹۱۵ ۹۱۶ ۹۱۷ ۹۱۸ ۹۱۹ ۹۲۰ ۹۲۱ ۹۲۲ ۹۲۳ ۹۲۴ ۹۲۵ ۹۲۶ ۹۲۷ ۹۲۸ ۹۲۹ ۹۳۰ ۹۳۱ ۹۳۲ ۹۳۳ ۹۳۴ ۹۳۵ ۹۳۶ ۹۳۷ ۹۳۸ ۹۳۹ ۹۴۰ ۹۴۱ ۹۴۲ ۹۴۳ ۹۴۴ ۹۴۵ ۹۴۶ ۹۴۷ ۹۴۸ ۹۴۹ ۹۵۰ ۹۵۱ ۹۵۲ ۹۵۳ ۹۵۴ ۹۵۵ ۹۵۶ ۹۵۷ ۹۵۸ ۹۵۹ ۹۶۰ ۹۶۱ ۹۶۲ ۹۶۳ ۹۶۴ ۹۶۵ ۹۶۶ ۹۶۷ ۹۶۸ ۹۶۹ ۹۷۰ ۹۷۱ ۹۷۲ ۹۷۳ ۹۷۴ ۹۷۵ ۹۷۶ ۹۷۷ ۹۷۸ ۹۷۹ ۹۸۰ ۹۸۱ ۹۸۲ ۹۸۳ ۹۸۴ ۹۸۵ ۹۸۶ ۹۸۷ ۹۸۸ ۹۸۹ ۹۹۰ ۹۹۱ ۹۹۲ ۹۹۳ ۹۹۴ ۹۹۵ ۹۹۶ ۹۹۷ ۹۹۸ ۹۹۹ ۱۰۰۰

معنی ابوالحسن احمد بن موسی الشهیر بالخیالی المتوفی سنة سنتین وثمانمائة ۲ کشف

وفی حاشیة الخیالی علیه فان معاویة واحزابه بغوا عن طاعته مع اعترافهم بانه افضل اهل
زمانه وانه الاحق بالامامة منه بشبهة هی ترک القصاص عن قتلة عثمان رضی الله تعالی عنه
ونقل فی حاشیة قره کمال عن علی کرم الله تعالی وجهه انه قال اخواننا بغوا علینا ولیسوا الفسرة
ولا الشقاة لما لهم من التاویل وشک نیست کہ خطاء اجتہادی از ملامت دور است واز طعن وتشنیع
مرفوع مراعات حقوق صحبت خیر البشر علیه وعلی اله الصلوات والتحیات نموده جمیع اصحاب کرام را
بہ نیکی یاد باید کرد وبدوستی پیغمبر علیه وعلی اله الصلوات والتسلیمات ایشان را دوست باید داشت
قال علیه وعلی اله الصلوة والسلام من احبهم فبحبی احبهم ومن ابغضهم فببغضی
ابغضهم یعنی محبتی کہ باصحاب من تعلق کردہ ہمان محبت است کہ بمن متعلق شدہ است وہمچنین بغضے کہ
بایشان تعلق گیرد ہمان بغض است کہ بمن تعلق گرفتہ است ما را بمحاربان حضرت امیر ہیچ آشنائی نیست
بلکہ جاست آنست کہ ازایشان درآزار باشیم اما چون اصحاب کرام پیغمبر اند کہ ما بمحبت ایشان مامور یم
واز بغض وایذاء ایشان ممنوع ناچار ہمہ را دوست میداریم بدوستی پیغمبر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات
واز بغض وایذاء ایشان گریزان کہ آن بغض وایذا منجر بآن سر ومیشود لیکن محق را محق گوئیم ومخطی را
مخطی حضرت امیر برحق بودند ومخالفان ایشان برخطا زیادہ برین فضولی است تحقیق این مبحث در
مکتوبیکہ بخواجہ محمد اشرف نوشتہ است بتفصیل ذکر یافتہ است اگر خفائے ماندہ باشد بآن مکتوب رجوع
فرمایند بعد از تصحیح عقائد باید تعلم احکام فقہ چارہ نمود واز السنن فرض وواجب وحلال وحرام وسنت
ومندوب ومشتبہ ومکروہ گذرنہ وہمچنین عمل بمقتضائے این علم نیز ضروری است مطالعہ کتب فقہ از ضروریات
شمرند وسعی بلیغ در اتیان اعمال صالحہ مرعی دارند شمہ از فضائل وارکان صلوٰة کہ عماد دین است ایراد
می نماید استماع فرمایند اول از اسباغ در وضو چارہ نبود ہر عضو را سہ بار بتمام وکمال بشاید شست تا
بروجہ سنت ادا باید ودر مسح سر استیعاب باید نمود ودر مسح گوش ومسح رقبہ احتیاط باید فرمود وتخلیل
اصابع رجل بخنصر دست چپ از جانب زیر آن اصابع آمدہ است آنرا مراعات فرمایند اتیان مستحب

۱ اشرت است بحدیث الصوم عماد الدین فمن اقامها اقام الدین ومن هدمها فقد هدم الدین رواه البیهقی فتعین کما قاله الاحیاء تشبیه ۲ وزعمه لم یرق فتعین الاحیاء تشبیه ۳ الصوف والسلام مسنون الوضوء دواه مسلم ۴ یعنی تمام وکمال کنید ۵ اللہ عنہ

را اندک ندانند مستحب دوست داشته شده حق است جل وعلا و مرضی او تعالی اگر بتمام دنیا
یک فعل مرضی و محبوب حق جل سلطانه معلوم شود و عمل بمقتضائے آن میسر گردد مغتنم است
حکم آن دارد که کسے بکف ریزه هائے چند جوهر نفیس را بخرد و بجمادلا طائل روح را بدست آرد
بعد از طهور کامل و اسباغ وضو قصد نماز که معراج مومن است باید فرمود و اهتمام باید نمود که نماز فرض
بے جماعت ادا نیابد بلکه تکبیر اولے با امام ترک نشود و نماز در وقت مستحب ادا یابد و در قراءة مراعاة
قدر مسنون باید کرد و در رکوع و سجود از طمانیت چاره نبود که فرض است یا واجب بقول مختار و در قومه
راست باید ایستاد بر نهجے که استخوانها بمقر خود رجوع نماید و بعد از راست ایستادن طمانیت در کار است
نیز باید کرد که فرض است یا واجب یا سنت علی اختلاف الاقوال و همچنین در جلسه که میان دو سجده است
بعد از نشستن درست اطمینان نیز در کار است چنانچه در قومه و اقل تسبیح رکوع و سجود سه بار است و
اکثرش تا هفت بار یا یازده بار علی اختلاف الاقوال و تسبیح امام باندازه حال مقتدیان است ششم
می آید که کسے در حال انفراد در وقت قوت و انقطاعت اقتصار بر اقل تسبیحات نماید اگر نتواند پنج
بار یا هفت بار بگوید و در وقت سجده رفتن آنچه بزمین نزدیک تر است اول بر زمین نهد پس اول
هر دو زانو بر زمین نهد بعد از ان هر دو دست بعد از آن بینی را بعد از ان جبین را و در وقت وضع
زانو و دست ابتدا از زمین باید نمود و در وقت رفع راس آنچه بآسمان نزدیکست اول باید برداشت
پس ابتدا رفع از جبین باید نمود و در وقت قیام نظر بر موضع سجود باید دوخت و در وقت رکوع بر
پائینهائے خود نظر باید کرد و در سجود بر نوک بینی خود و در جلوس بر دو دست خود یا بر کنار خود ملاحظه
باید نمود چون نظر از پراگندگی دوخته شود و بر مواضع مذکوره گماشته گردد نماز بجمعیت میسر شود و صلوة
بخشوع حاصل آید کما هو المنقول عن النبی علیه وعلی آله الصلوة والسلام و همچنین تفریج اصابع
دو دست در وقت رکوع و ضم ساختن آن اصابع در وقت سجود سنت است آن را نیز مراعات
فرمایند انگشت کشادن یا ضم ساختن بے تفریق نسبت فوائد در ضمن آن ملاحظه نموده صاحب شرع

لله ضم بالضم و تشدید میم یعنی پیوستن و فراهم آوردن چیزے با چیزے ۱۲ غ

بعمل در آورده است مارا هیچ فائده برابر متابعت صاحب شریعت نیست علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام این همه احکام در کتب فقهیه مذکورند بتفصیل وایضاح ومقصود از ایراد اینجا ترغیب بر اعمال است بمقتضائے علم فقه وفقنا الله سبحانه وایاکم علی الاعمال الصالحة الموافقة للعلوم الشرعیة بعد ان وفقنا الله سبحانه لتصحیح العقائد الدینیة بحرمة سید المرسلین علیه وعلیهم وعلی آل کل من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها اگر شمے بفضائل صلوٰة واستن کمالات مخصوصهٔ آن در خود یابند پس سه مکتوب که متصل وقریب بیکدیگر اند از مطالعه فرمایند اول مکتوب بنام فرزندی محمد صادق نوشته شده است ومکتوب دوم بنام میر محمد نعمان ومکتوب سوم باسم شیخ تاج میان شیخ تاج بعد از تحصیل وجناح اعتقادی وعملی اگر توفیق ایزدی جل سلطانه رهنمونی فرماید سلوک طریقهٔ علیهٔ صوفیه است نه از برائے آن غرض که شے زائد ازان اعتقاد وعمل حاصل کنند وامر مجدد بدست آرند بلکه مقصود آنست که نسبت بمعتقدات یقینے واطمینانے حاصل کنند که هرگز به تشکیک مشکک زائل نه گردد وبا ایراد شبهه باطل نشود چه پائے استدلال چوبین ومستدل بے تمکین الا بذکر الله تطمئن القلوب ونسبت باعمال تیسیرے وسهولتے حاصل کنند وسیل وسیر کشی که از آثار ناشی میشود زائل گردانند وایضاً مقصود از سلوک طریقه صوفیه آنست که صور واشکال غیبی را مشاهده نمایند وانوار وآثار را معاینه کنند این خود داخل لهو ولعب است صور وانوار حسی چه نقصان دارد که کسے اینها را گذاشته بریاضات ومجاهدات تمنائے صور وانوار غیبی نماید چه این صور وآن صور واین انوار وآن انوار همه مخلوق حق اند جل وعلا وازآیات دالهٔ بر وجود او تعالیٰ ودر میان طرق صوفیه اختیار کردن طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه اولیٰ وانسب است چه این بزرگواران الستزام متابعت سنت نموده اند واجتناب از بدعت فرموده لهذا اگر دولت متابعت دارند واز احوال هیچ ندارند خرسند باشند واگر با وجود احوال ومتابعت فتور دارند آن احوال را نمی پسندند از همینجاست که سماع ورقص را تجویز نه کرده اند واحوالیکه بران متابعت مترتب شود اعتبار نموده بلکه ذکر جهر را بدعت دانسته منع آن

ف۱ یعنی مقصود از سلوک طریقه صوفیه نه آنست که بمشاهده کردن صور واشکال وانوار وآثار غیبی مشغول شوند نسبت بمقصود اصلی که حقیقة الحقائق است وبس ۱۲

ف۲ واین باب بسیار مفتوح است وبسا دوستان که بمطالعه این دو رساله قبل از مراجعت مسند ومقصود خود را دریافته اند ۱۲

ف۳ یعنی ذکر جهر

ف۴ یعنی بعد از تحصیل این سه مکتوب

ف۵ یعنی نقشبندیه

ف۶ یعنی بعد از تحصیل این سه مکتوب

ف۷ یعنی بعد از تحصیل این سه مکتوب

ف۸ یعنی بعد از تحصیل این سه مکتوب

ف۹ یعنی بعد از تحصیل این سه مکتوب

ف۱۰ یعنی بعد از تحصیل این سه مکتوب

فرموده اند و ثمرات تیکه بران مترتب شود التفات بآن ننموده روزے بمجلس طعام و ملازمت حضرت ایشان
حاضر بودیم شیخ کمال که یکے از مخلصان حضرت خواجه ما بوده در وقت افتتاح طعام در حضور ایشان
اسم الله را بلند گفت ایشان را ناخوش آمد بجدیکه زجر بلیغ فرمودند و فرمودند که او را منع کنند که در مجلس
طعام ما حاضر نشود و از حضرت ایشان شنیده ام که حضرت خواجه نقشبند علماء بخارا را جمع کرده بخانقاه
حضرت امیر کلال برده بودند تا ایشان را از ذکر جهر منع فرمایند علما بحضرت امیر گفتند که ذکر جهر بدعت
نکنند ایشان در جواب فرمودند که نکنیم اکابر این طریق هرگاه در منع ذکر جهر این همه مبالغه نمایند از
سماع و رقص و وجد و تواجد چه گوید احوال و مواجید که بر اسباب نامشروعه مترتب شوند نزد فقیر از قبیل
استدراجات است چه اهل استدراج را نیز احوال و اذواق دست میدهد و کشف توحید و مکاشفه
و معاینه و در مرایاء صور عالم الظهور مے آید حکماء یونان و جوگیه و برامه هند درین معنی شریک اند علامت
صدق احوال موافقت علوم شرعیه است با اجتناب از ارتکاب امور محرمه و مشتبهه بدانند که سماع و
رقص فی الحقیقت داخل لهو و لعب است کریمه وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ
در شان منع سرود نازل شده است چنانچه مجاهد که شاگرد ابن عباس است و از کبار تابعین گوید که
مراد از لهو الحدیث سرود است و فی المدارک لهو الحدیث السمر و الغناء و کان ابن
عباس و ابن مسعود رضی الله تعالی عنهم یحلفان انه الغناء و قال مجاهد فی قوله تعالی والذین
لا یشهدون الزور ای لا یحضرون الغناء و حکی عن امام الهدی ابی منصور الماتریدی من
قال لمقرئ زماننا احسنت عند قراءته یکفر و بانت منه امرأته و احبط الله تعالی کل حسناته

ف وفی المدارک التوجیه الغناء
ف فی المختار الترجیع فی القرآن
ف وفی المدارک یعنی مدارک التنزیل للامام حافظ الدین عبد الله بن احمد النسفی المتوفی سنة
ف وفی المغازن وعن ابن مسعود وابن عباس والحسن وعکرمة وسعید بن جبیر قالوا لهو الحدیث هو الغناء وفی الآیة دلیل علی ان کل لهو مکروه وفی الخلاصة سماع الغناء فسق
ف وفی المدارک التوجیه الغناء
ف وفی المدارک التوجیه الغناء
ف وفی المدارک التوجیه الغناء

هو امام کبیر والدبوسی نسبة الی دبوسیة قریة بسمرقند ۱۲ فوائد بهیه

وحکی عن ابی نصر الدبوسی عن القاضی ظهیر الدین الخوارزمی من سمع الغناء من المغنی وغیره او یری فعلا من الحرام فیحسن ذلک باعتقاد او بغیر اعتقاد یصیر مرتدا فی الحال بناء علی انه ابطل حکم الشریعة ومن ابطل حکم الشریعة فلا یکون مؤمنا عند کل مجتهد ولا یقبل الله تعالی طاعته ولا یحبط الله تعالی کل حسناته ۔ اعاذنا الله سبحانه من ذلک

وآیات واحادیث وروایات فقهیه در حرمت غنا بسیار است بحدیکه احصائے آن متعذر است لیک اگر شخصے حدیث منسوخ یا روایت شاذه را در اباحت سرود بیارد اعتبار نباید کرد زیرا که هیچ فقیهے در هیچ وقتے وزمانے فتوے باباحت سرود نداده است ورقص وپاکوبی را مجوز نداشته چنانکه در ملتقط رساله امام همام ضیاء الدین شامی مذکور است وعمل صوفیه در حل وحرمت سند نیست همین بس نیست که ما ایشان را معذور داریم وملامت نکنیم وامر ایشان را بحق سبحانه وتعالی مفوض داریم اینجا قول امام ابی حنیفه وامام ابی یوسف وامام محمد معتبر است نه عمل ابی بکر شبلی وابی حسن نوری صوفیان خام این وقت عمل پیران خود را بهانه ساخته سرود ورقص را دین وملت خود گرفته اند وطاعت وعبادت ساخته اولئک الذین اتخذوا دینهم لهوا ولعبا واز روایت سابق معلوم شده است کسیکه فعل حرام را مستحسن داند از زمره اهل اسلام مے برآید ومرتد میگردد پس خیال باید کرد که تعظیم مجلس سماع ورقص نمودن بلکه از اطاعت وعبادت دانستن چه شناعت دارد لله سبحانه الحمد والمنة که پیران ما باین امر مبتلا نشدند وما متابعان را از تقلید این امر وارهانیدند شنیده مے شود که مخدوم زاده ها میل بسرود دارند ومجلس سرود وقصیده خوانی وشبهای جمعه منعقد میسازند واکثر یاران درین امر موافقت مینمایند عجب هزار عجب مریدان سلاسل دیگر عمل پیران خود را بهانه ساخته از ارتکاب این امر مینمایند وحرمت شرعی را بعمل پیران خود دفع مے کنند اگرچه فی الحقیقت درین امر محق نباشند یاران درین ارتکاب چه معذرت خواهند فرمود حرمت شرعی بکطرف ومخالفت طریقت پیران خود یک طرف نه اهل شریعت ازین فعل راضی اند ونه اهل طریقت اگر حرمت شرعی نبودے مجرد

احداثِ امر در طریقت شنیع بودے فکیف کہ حرمتِ شرعی بآن جمع شود یقین است کہ جنابِ میرزا جیو باین امر رضی نخواہند بود و اما مراعات آداب شما نمودہ بصریح منع ہم نمیکنند و یاران را ازین اجتماع نہی نمینمایند این فقیر چون درآمدنِ خود توقف دید چند فقرہ فراہم آوردہ نوشتہ فرستاد این سبق در ملازمتِ میرزا جیو بگذرانند و از اول تا آخر پیشِ ایشان بخوانند والسلام۔

مکتوب دویست و شصت و ہفتم

دولیست

بالکسر طاقے کہ در آن چراغ و قندیل نہند ۱۲

بمیرزا حسام الدین احمد صدور یافت در بیانِ آنکہ اسرار و دقائق کہ حضرت ایشان بآن متمیز گشتہ اند شمہ ازان بظہور نمیتوان آورد بلکہ برمز و اشارت نیز ازان باب سخن نمیتوان کرد و آن اسرار مقتبس از مشکوٰۃِ نبوت است و ملائکہ عالیین نیز درین دولت شریک اند و ہمانا شاملِ بعد الحمد و الصلوٰۃ و تبلیغِ الدعوات میرساند کہ صحیفہ شریفہ کہ ازروئے کرم نامزد این حقیر ساختہ بودند بمطالعہ آن مشرف گشت جزاکم اللہ سبحانہ خیرا از انعاماتِ حق جل سلطانہ چہ نویسد و چسان شکرِ آن نماید علوم و معارفیکہ افاضہ میشود بتوفیق خداوندی جل شانہ اکثر آن در قید کتابت نمے آید و بسمعِ اہل و نااہل میرسد اما اسرار و دقائقے کہ بآن متمیز است شمہ ازان بظہور نمیتواند آورد بلکہ برمز و اشارت نیز ازان مقولہ سخن نمیتواند کرد فرزندی اعزی کہ مجموعہ معارفِ فقیر است و نسخہ مقاماتِ سلوک و جذبہ رمزے ازین اسرار و دقیقہ باو در میان نمے آرد و بہ شیخ تمام در استتارِ آن میکوشد با آنکہ میداند کہ فرزندی از محرمانِ اسرار است و از خطا و غلط محفوظ اما چہ کند کہ وقتِ معانی زبان را میگیرد و لطافتِ اسرار لبہا را مے بندد و یضیق صدری و لا ینطلق لسانی نقد وقت است آن اسرار نہ ازان قبیل اند کہ در بیان نیایند بلکہ در بیان نمے آرند فریاد حافظ این ہمہ آخر بہرزہ نیست ہم قصہ غریب و حدیث عجیب ہست ۔ این دولت کہ ما در استتارِ آن میکوشیم مقتبس از مشکوٰۃِ نبوتِ انبیاست علیہم الصلوٰۃ و التسلیمات و ملائکہ ملأ اعلےٰ علی نبینا و علیہم الصلوٰت و التسلیمات شریکِ این دولت

اند و از متابعانِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات هر کرا باین دولت مشرّف سازند ابو هریره گوید رضی الله تعالی عنه که من از رسولِ خدا صلی الله تعالی علیه وسلم دو نوع علم اخذ نمودم یکے ازان دو علم آنست که در میانِ شما منتشر ساختم و علم دیگر را اگر منتشر سازم حلقوم مرا ببرند و آن علم دیگر علم اسرار است که فهم هر کس بآن نرسد ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ثانیاً مرفوع آنکه کتابتے بحضرتِ خواجه زاده ها نوشته است بنظرِ شریف خواهد گذشت مخدوما مکرما احداثے که در طریقت پیدا کنند نزدِ فقیر کم از بدعتے نیست که در دینِ احداث کنند برکاتِ طریقت تا زمانے فائض است که احداثے در طریقت پیدا نشده است و چون امرِ محدث در طریقت پیدا شد راهِ فیوض و برکاتِ آن طریق مسدود گشت پس محافظتِ طریقت از اهمِّ مهام آمد و اجتناب از مخالفتِ طریقت از ضروریات گشت پس هر جا از هر که مخالفتِ طریقت خود بینند بزجر و مبالغه منع آن فرمایند و در ترویج و تقویتِ آن طریقت کنند والسلام والاکرام

مکتوب دویست و شصت و ششم (۲۶۸)

بخانخانان صدور یافت در بیانِ آنکه علم وراثتِ انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات چیست و مراد از علما که در حدیث علماءُ اُمّتی کانبیاءِ بنی اسرائیل واقع شده اند کدام اند و در بیانِ آنکه علمِ اسرار که از وراثتِ انبیا باقی مانده است علیهم الصلوات والتسلیمات غیرِ آن اسرار است که اولیاءِ اُمت بآن تکلم کرده اند از علمِ توحیدِ وجودی و بیانِ احاطه و سریان و قرب و معیت و ما یشاکل ذٰلک، الحمد لله وسلام علی عبادِه الذین اصطفی احوال و اوضاعِ فقرا از این حدود و مستوجبِ حمد است المسئول من الله سبحانه سلامتکم وعافیتکم وثباتکم واستقامتکم

چون مبحثِ علمِ وراثت در میان بوده چند کلمه ازان مقوله بمقتضاے وقت نوشته آمد، در اخبار آمده العلماء ورثة الانبیاء علمیکه از انبیا علیهم الصلوات والتسلیمات باقیمانده است دو نوع است علمِ احکام و علمِ اسرار عالمِ وارث کسے است که او را از هر دو نوع علم سهم بود نه آنکه او را از یک نوع نصیب بود نه از نوع دیگر که

که آن منافی وراثت است چه وارث را از جمیع انواع ترکهٔ مورث نصیبست نه از بعض دون بعض و آنکه او را از بعض معین نصیبست داخل غرماست که نصیب او بجنس حق او تعلق گرفته است و همچنین فرموده علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل مراد از علما علماء وارثانند نه غرما که نصیبی از بعض ترکه فرا گرفته اند چه وارث را بواسطهٔ قرب و جنسیت همچو مورث میتوان گفت بخلاف غریم که ازین علاقه خالی است پس هر که وارث نبود عالم نباشد مگر آنکه علم او را مقید بیک نوع سازیم و گوییم که عالم علم احکام است مثلا و عالم مطلق آن بود که وارث باشد و از هر دو نوع علم او را نصیب وافر بود اکثر مردم گمان دارند که علم اسرار عبارت از علوم توحید وجود است و شهود وحدت در کثرت و مشاهدهٔ کثرت در وحدت و کنایت است از معارف احاطه و سریان و قرب و معیت او تعالی بر نهجیکه مکشوف و مشهود ارباب احوال است حاشا و کلا ثم حاشا و کلا که این علوم و معارف از علم اسرار بوند و شایان مرتبهٔ نبوت باشند زیرا که بنای این معارف سکر و فنست و غلبهٔ حال که منافی صحو است و علم انبیاء علیهم الصلوٰة والتحیات چه علم احکام و چه علم اسرار همه صحو و صحو است که شمه از سکر بآن ممتزج نگشته است بلکه این معارف مناسب مقام ولایت اند که قدم راسخ در سکر دارد پس این علوم از اسرار ولایت بوند نه از اسرار نبوت انبیاء علیهم الصلوٰة والتسلیمات هر چند ولایت نیز ثابت است اما احکام آن مغلوب اند و در جنب احکام نبوت مضمحل ؎ بلے هر جا شود مهر آشکارا ستاره جز نهان بودن چه یارا ؛ فقیر در کتب و رسائل خود نوشته است و تحقیق نموده که کمالات نبوت حکم دریاے محیط دارد و کمالات ولایت در جنب آن قطره ایست محقر اما چه توان کرد جمعے از نارسائی کمالات نبوت گفته اند الولایة افضل من النبوة و جمعے دیگر در توجیه آن گفته اند که ولایت نبی افضل است از نبوت او و این هر دو فریق حقیقت نبوت را نادانسته حکم بر غائب کرده اند نزدیک باین حکم است حکم به ترجیح سکر بر صحو اگر حقیقت صحو را میدانستند هرگز سکر را به صحو نسبت نمیدادند ع چه نسبت خاک را با عالم پاک ؛ تا نه پنداری که صحو خواص را مماثل صحو عوام دانسته سکر را بر آن ترجیح داده اند کاش سکر خواص را نیز مماثل سکر عوام دانسته جرأت باین حکم نمی نمودند چه مقرر عقلا است که صحو بهتر از سکر است اگر صحو و سکر مجازی است

قوله جرأت باین حکم یعنی ترجیح سکر بر صحو نمی نمودند چه سکر عوام از اعتداد خارج است چنانکه صحو ایشان غیر معتبر است ۱۲

این حکم ثابت است واگر حقیقی است نیز این حکم ثابت ولایت را از نبوت افضل گفتن وسکر را بر صحو ترجیح دادن در رنگ آنست که کسے کفر را بر اسلام ترجیح دہد وجہل را از علم بہتر داند زیرا کہ کفر وجہل مناسب مقام ولایت است واسلام ومعرفت مناسب مرتبۂ نبوت منصور گوید شعر کفرت بدین اللہ والکفر واجب ٭ لدی وعند المسلمین قبیح ٭ ومحمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وعلیٰ آلہ وسلم از کفر استعاذہ مینماید قل کل یعمل علیٰ شاکلتہ چنانچہ در عالم مجاز اسلام بہتر از کفر است در حقیقت نیز اسلام را از کفر بہتر باید دانست فان المجاز قنطرۃ الحقیقۃ اگر گویند کہ در مقام ولایت چنانچہ در مرتبۂ جمع کفر وسکر وجہل ثابت است در مرتبۂ فرق بعد الجمع اسلام وصحو ومعرفت نیز متحقق پس کفر وسکر وجہل را بمقام ولایت مناسب گفتن چہ معنی بود گوئیم کہ صحو ومانند آن در مرتبۂ فرق ثابت نمودن نسبت بہ مرتبۂ جمع است کہ سراسر سکر واستتار است والا صحو آنجا نیز ممتزج بسکر است واسلام آن مختلط بکفر ومعرفت مشوب بجہل اگر در کتابت گنجایش میدانست احوال ومعارف مرتبۂ فرق را بتفصیل ذکر کردہ امتزاج سکر ومانند آنرا در آنجا مرتبہ بیان مینمود ارباب فطانت شاید این معنی را بتفرس نیز دریابند العجب کل العجب این قدر باید فہمید کہ انبیا علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات این ہمہ بزرگی وکمالی کہ یافتند از راہ نبوت یافتند نہ از راہ ولایت وولایت بیش از خادمے نیست از برائے نبوت اگر ولایت را بر نبوت مزیت میبود ملائکہ ملأ اعلیٰ کہ ولایت ایشان اکمل است از سائر ولایات از انبیا علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات افضل میشدند وگروہے ازین طائفہ چون ولایت را افضل از نبوت دانستند وولایت ملأ اعلیٰ را اکمل از ولایت انبیا علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات دیدند ناچار ملائکہ عالمین را از انبیا افضل گفتند علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات جمہور اہل سنت جدا افتادند کل ذلک لعدم الاطلاع علیٰ حقیقۃ النبوۃ وچون در نظر مردم بواسطۂ بعد عہد نبوت کمالات نبوت در جنب کمالات ولایت حقیر مے آیند لاجرم سخن ازین باب مبسوط ساخت وثمہ از حقیقت معاملہ وانمود ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا فی امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم الکافرین اخوی ارشدی میان شیخ داؤد چون متردد آن حدود بودند باعث این تصدیع گشتند والسلام

قد تم القسم الرابع من الدفتر الثالث ویلیہ القسم الخامس ان شاء اللہ تعالیٰ وصلی اللہ تعالیٰ وسلم وبارک افضل الصلوٰۃ والتسلیمات والبرکات علیٰ خیر خلقہ محمد وعلیٰ آلہ وصحبہ اجمعین وعلینا معہم برحمتہ وہو ارحم الراحمین

الحمد للہ والمنہ کہ حصہ چہارم مکتوبات امام ربانی در تاریخ چہاردہم المحرم الحرام بکتابت غلام محمد کاتب امرتسری تمام شد

اعلام

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى اما بعد مخفی مباد کہ طالبان حق جل و علا قدیما و حدیثا بہ علم تصوف چہ دلبستگیہا است بنابران مقبولان بارگاہ یزدانی و محبوبان درگاہ سبحانی در تحصیل در العش مساعی جمیلہ بکار بردہ اند و در طے این ممر صعب جان نثار یہا نمودہ اند و بمطالعہ و سیر کتب تصوف اوقات عزیز خود را صرف نمودہ اند علی الخصوص مکتوبات قدسی آیات حضرت غوث محققین قطب عارفین عارف ربانی عالم دقائق مثانی الشہیر عند الاقاصی والادانی الشیخ احمد سرہندی نقشبندی الاویسی الرحمانی مجدد الف ثانی قدس سرہ و نور ضریحہ و ذر ضریحہ **بیت** لَا یُدْرِکُ الْوَصْفُ الْمُطْرِیْ خَصَائِصَهٗ ۔ وَاِنْ یَّكُ سَابِقًا فِیْ كُلِّ مَا وَصَفَا ۔ کہ ہر یکے از انہا بلکہ ہر جملہ آنہا دریست یتیم و جوہریست ثمین و این از ضیق میدان عبارت و الا **مصرع** چہ نسبت خاک را با عالم پاک ۔ سیر شش سالکان ہویت بحتہ را دلیلیست و افی و شیفتگان ذات حقہ را بادہ ایست کافی صد ہا اولیا عظام از فہم مضامینش بہرہ یاب گشتند و ہزار ہا صلحای عظام بمطالعش فائز المرام شدند و لیکن اے اللہ اشتکی از غارتگری نساخین کہ نسخ را بجائے مسخ رسانیدند و فرق میان من و الی ندانستند بسیارے از تصحیفات را مخزن و اکثرے از تحریفات را معدن گشتہ بود و از دستبرد مطابع چہ غارتہا است کہ بر و تاختہ و از لغزش قلمہا کدام نصفہا است کہ بر دو علم منیف اخته بناء علیہ و اعجب التصحیح آن در سراسر مسکین ہیچ در ہیچ بلکہ کم از ہیچ از حق سبحانہ و تعالیٰ پیدا شد و آن را وسیلہ نجات اخروی خود تصور کردہ بتفحص وسیع و تصفح بلیغ نسخہائے خطی کثیر التعداد از اطراف و جوانب فراہم آوردہ بکمال جد و تمام جہد جمیلہ و حرف حرف را بارہا مقابلہ نمودہ بفضل اللہ و حسن توفیقہ باہتمام خود حصہ چہارمش را نیز بحلیہ طبع متحلی و متزین گردانیدہ ہدیہ ناظرین پر تمکین بر عایت امور ذیل گذرانیدہ و از فضل حقسبحانہ تعالیٰ و تقدس امید واثق است کہ دیگر حصہا را ہمبرین و تیرہ بانجام خواہد رسانید ۔

اول آنکہ متنش را بنسخہائے عدیدہ خطی بکرات و مرات مقابلہ نمودہ شد **دوم** آنکہ حتے الوسع در مواقع اختلاف ہیچ نسخہ فروگذاشتہ نشد **سوم** آنکہ حتے الوسع تخریج احادیث مندرجہ کتاب کردہ شد **چہارم** آنکہ حل الفاظ مشکلہ و ربط عبارات مبہمہ بالتزام تمام نوشتہ شد **پنجم** آنکہ فہرست جدید کہ آئینہ اجمال مکتوبات توان گفت ملحق کردہ شد **ششم** آنکہ بمکاتیبے کہ بعبارات عربی بودہ اند تراجم آنہا را بفارسی نوشتہ شد تسہیلاً للطلاب و تیسیر اللنظار **ہفتم** آنکہ در بعضی جا در لوائح قلیل بدفع توہمات باطلہ و خیالات فاسدہ حسب الفہم بر مزد اشارت تعرض نمودہ آمد **ہشتم** آنکہ غالباً تراجم عبارات عربی و آیات قرآنی بتعیین سورہ و جزو و احادیث نبوی بحاشیہ انگاشتہ شد **نہم** آنکہ عبارات عربی را معرب گردانیدہ شد و رعایت حرکات ضائعہ و توصیفیہ خصوصاً در مقامات مبہمہ نمودہ شد **دہم** آنکہ حال بعضے از اکابر کرام اسمائے گرامی ایشان در کتاب جا بجا مذکور است از کتب قوم تلاش نمودہ در حاشیہ درج کردہ شد **علاوہ** این دیگر خصوصیات کہ بملاحظہ ناظرین متعلق است مرعی داشتہ شد وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى ذٰلِكَ حَمْدًا كَثِيْرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا عَلَيْهِ مُبَارَكًا فِيْهِ وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۔ پس حضرات کہ ارادہ خریداری این گوہر آبدار دارند بعنوان ذیل طلب فرمایند

امرت سر چوک فرید مسجد حاجی شیخ بڈھا مرحوم ۔ خاکسار نور احمد عفی عنہ قیمت حصہ چہارم مندرج ذیل است

درجہ	خاص کاغذ سفید و لائتی چکنا	عیفا	التماس
درجہ	اول و دوم ۔۔ ڈمی	عیہ ۱۲	محصول ڈاک فیس منی آرڈر و پیکنگ وغیرہ بذمہ خریدار
درجہ	سوم بادامی	عیہ ۸	تعمیل فرمایش بذریعہ وی پی یا بصورت وصولی قیمت نقد خواہد شد

الحمد للہ و المنہ کہ حصہ چہارم مکتوبات امام ربانی رح بکتابت غلام محمد امرتسری عفا اللہ عنہ تمام یافت

جملہ حقوق محفوظ اند

إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

لِلّٰہِ الْحَمْد ہر آں چیزکہ خاطر میخواست ÷ آخر آمد پس پردۂ تقدیر پدید

یعنی

بہ فضلِ رحمانی و امدادِ یزدانی باہتمامِ نوی

حصہ سوم دفتر اول

مکتوباتِ امام ربانی

حضرت مجدد الف ثانی

الشیخ احمد سرہندی قدس سرہ

باہتمام و تصحیح خاکسار نور احمد عفا اللہ عنہ پسروری ثم امرتسری

در مطبع مجددی منشی نبی بخش واقع امرتسر مطبوع گردید

۱۳۲۹ ہجری

۱۹۱۱ عیسوی

تعداد طبع اول ——— ۱۵۰۰

فہرست جدید کتاب مستطاب مکتوبات امام ربانی مجدد الف ثانی حصہ سوم از دفتر اوّل

صفحہ	مضمون کتاب
۲	مکتوب صد و بست و سوم در بیان آنکہ ادای نفل اگرچہ حج باشد اگر مستلزم فوت فرضے از فرائض باشد داخل لایعنی است
۲	تفتیش احوال خود باید کرد کہ اشتغال بنفل است یا بہ فرض
۲	بواسطہ یک حج نفل مرتکب چندین محظورات نباید گردید
۲و۳	مکتوب صد و بست و چہارم در بیان آنکہ استطاعت راہ شرط وجوب حج است ادائے حج با وجود بے استطاعتی نسبت بحصول مطلوب از قبیل تضییع اوقات است
۳	عدم فتور در محبت فقرا علامت سعادت عظمیٰ است
۳	امر اہم گذاشتہ بامر غیر ضروری پرداختن مناسب نیست
۳	مکتوب صد و بست و پنجم در بیان آنکہ عالم صغیر و کبیر مظاہر صفات و اسماء الٰہیہ اند و عالم را باصانع بجز مظہریت و مخلوقیت ہیچ نسبتے نیست
۳	خدا تعالیٰ کسے را بود مخفی خواہد کہ از خلائق بلا عرض دہد
۴	عالم مخلوق وے است تعالیٰ و دال بر شیونات اوست
۴	بیان آنکہ حکم باتحاد و عینیت و احاطہ و معیت و سریان ذاتی از سکر است
۴	ارباب کشف صحیح حق را تعالیٰ بسیط حقیقی میدانند و الیضاح این بمثال واضح
۵	یک موجود گفتن ماسوائے او را اوہام و خیالات دانستن مذہب سوفسطائیہ است
۵	مکتوب صد و بست و ششم در بیان آنکہ طالب را باید کہ نفی جمیع آلہۃ النفسی و آفاقی نماید
۵	ہر چہ در حوصلہ فہم و وہم در آید تحت نفی باید ساخت
۵	وجود را نیز در ان گنجائش نیست ما در ائے وجود باید طلبید
۵	وجود واجب زائد است بر ذات
۵و۶	وجود را عین ذات گفتن از قصور نظر است
۶	نقل قول شیخ علاؤ الدولہ
۶	این درویش را از مرتبہ وجود بالا گذرانیدند وجود را در راہ گذاشتہ بود
۶	بالجملہ ہر چہ در حوصلہ ممکن در آید بطریق اولے ممکن بود
۶	از حصول فنا فی اللہ و بقا باللہ کسے گمان نکند

صفحہ	مضمون کتاب
	کہ ممکن واجب گردد
۶	بلند ہمتی بہمین طور مطلب را میخواہد کہ از ہیچ بابت نیاید و ہیچ نشان از و پیدا نشود
۶	مکتوب صد و بست و ہفتم در بیان آنکہ خدمت والدین ہر چند احسانات است اما در جنب وصول بمطلب حقیقی بیکار و بے غرض است
۷	حق اللہ بر حقوق جمیع خلائق مقدم است
۷	ادائے حقوق خلق از جہت فرمانبرداری امر حق است
۷	مکتوب صد و بست و ہشتم در ترغیب بہ بلند ہمتی و عدم اکتفا بغیر مطلب ہیچوئی
۷	المرء مع من احب
۸	مطلب ما وراء الورا میباید جست
۸	حصول این معنی منوط بہ شیخ مقتدا است
۸	و توجہ آن بقدر اخلاص و محبت مرید است
۸	مکتوب صد و بست و نہم در بیان آنکہ جا و مسکن انسان باعث تفرقہ و جمعیت است
۸	بہترین مخلوقات انسان است و بعد از ین انبیاء و اولیاء و دیگر مخلوقات ہمہ اوست
۸	کمال آزادی از دنس تعلقات خاصہ محمد رسول رسول اللہ است و بعد از ین انبیاء و اولیاء
۹	مکتوب صد و سی ام در بیان آنکہ تلوینات احوال را پندان اعتبار نیست
۹	مکتوب صد و سی و یکم در بیان علوشان طریقہ حضرات خواجہ
۹و۱۰	بدانند کہ طریقہ خواجگان اقرب طرق وصلہ است نہایت و بگران در بدایت ایشان مندرج است
۱۰	ایں ہمہ بواسطہ التزام سنت و اجتناب از بدعت است احوال و مواجید را تابع احکام شرعیہ ساختہ اند
۱۰	بعضے از خلفائے متاخرین درین طریق خطا نمودہ اند
۱۱	نماز تہجد را بجماعت و جمعیت تمام ادائے مینمایند این عمل کردہ است
۱۱	بیان بدعت دیگر در نماز تہجد
۱۱	مکتوب صد و سی و دوم در اجتناب

صفحہ	مضمون کتاب
	از صحبت ارباب غنا و ترغیب بر صحبت فقرا
۱۱	کناسی فقرا بہ از صدر نشینی اغنیا
۱۲	ان من ازواجکم و اولادکم عدوا لکم فاحذروھم
۱۲	مکتوب صد و سی و سوم در بیان آنکہ فرصت را غنیمت باید شمرد و وقت را عزیز باید داشت
۱۲	از رسوم و عادات کارے نمیکشاید
۱۲	ھلک المستوفون
۱۳	مکتوب صد و سی و چہارم در منع از تسویف و تاخیر
۱۳	مکتوب صد و سی و پنجم در بیان ولایت عامہ و خاصہ
۱۴	ولایت خاصہ محمدیہ در ہر دو طرف عروج و نزول ممتاز است از تمامی مراتب ولایت
۱۵	آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بجسد شریف بمعراج رفتہ و دیدہ شد
	و بروئیت بصری مشرف گردیدند کل متابعان را نیز ازان نصیبے است
۱۶	مکتوب صد و سی و ششم در منع از تسویف و تاخیر و تحصیل مطلوب حقیقی
۱۶	در درویشی طول امل کفر است
۱۶	مکتوب صد و سی و ہفتم در بیان علوشان نماز
۱۶	الثناء و عبادات و رفع کلفت در ادائے آنہا خصوصاً و را ائے نماز از اجل نعم خداوندیست
۱۷	الثناء آنکہ در نماز دست بمیدہد نفس را ہرگز در ان حظے نیست
۱۷	مکتوب صد و سی و ہشتم در مذمت و نکوہش دنیائے دنیہ و اجتناب از صحبت ارباب غنا
۱۷	دنیا مبغوضہ حق است
۱۸	ان من ازواجکم و اولادکم عدوا لکم فاحذروھم
۱۸	صحبت اہل دنیا زہر قاتل است
۱۸	من تواضع لغنی لغناہ ذھب ثلثا دینہ
۱۸	مکتوب صد و سی و نہم در بیان آنکہ بسا عابد و زاہد کہ در اہل اللہ طعن مینمایند ہجو ایشان بسا مزہ است
۱۹	ملامت و بیاد خلق از مقتضیات عشق است
۱۹	مکتوب چہلم در بیان آنکہ شیخ و مخدوم او نور محبت است

صفحه	مضمون کتاب
۲۰	مکتوب صد و چهل و پنجم در بیان آنکه عمده این کار محبت و اخلاص است
۲۰	مکتوب صد و چهل و دوم در بیان آنکه این نسبت این بزرگواران اگر از دست رفته اند آن است
۲۱	مکتوب صد و چهل و سیوم در بیان آنکه موسم جوانی را غنیمت باید شمرد و بلهو و لعب صرف نباید کرد
۲۱	مکتوب صد و چهل و چهارم در بیان معنی سیر و سلوک و بیان سیر الی الله و سیر فی الله و دو سیر دیگر
۲۲	سیر الی الله و سیر فی الله از برای تحصیل ولایت است و سیر ثالث و رابع از برای حصول مقام دعوت
۲۳	مکتوب صد و چهل و پنجم در بیان آنکه مشایخ نقشبندیه ابتدای سلوک عالم امر اختیار کرده اند و در بیان سر عدم تاثر بعضے از مبتدیان این طریق
۲۴	مکتوب صد و چهل و ششم در نصیحت بر تکرار سبق
۲۴	مبادا کرد فرد دنیا از جا ببرد
۲۴	مکتوب صد و چهل و هفتم در بیان آنکه گستن بر پیوستن مقدم است یا بالعکس
۲۴	مشایخ اذرین مسئله بر سه طایفه اند
۲۵	مکتوب صد و چهل و هشتم در بیان آنکه صاحب ری بجا اصل است و آنکه بتوسل و دعا نیاز مشایخ مغرور نباشد که آن امور مشایخ را در حقیقت لطایف شیخ مفقد است
۲۶	مکتوب صد و چهل و نهم در بیان آنکه نظر بر سبب معین نباید داشت
۲۶	از گفت و شنود مردم آزار نباید کشید
۲۶	مکتوب صد و پنجاهم در بیان آنکه شایان مطلوبیت جز حق سبحانه نیست
۲۷	مکتوب صد و پنجاه و یکم در بیان بزرگی طریقه حضرات خواجگان و بیان معنی یاد داشت که مخصوص باین کار است
۲۸	مکتوب صد و پنجاه و دوم در بیان آنکه اطاعت رسول عین اطاعت حق است
۱۸	بعضے از مشایخ در سکر سخنان گفته اند که موزون نفرقه اند و در میان این دو اطاعت
۲۹	مکتوب صد و پنجاه و سیوم در بیان آنکه تمام از تبعیت ماسوای مربوط فنا مطلق است
۲۹	گرفتار احوال و مقامات گرفتار غیر است
۳۰	مکتوب صد و پنجاه و چهارم در بیان آنکه از خود

صفحه	مضمون کتاب
	باید گذشت و در خود باید رفت
۳۰	دفع فضلات و نقال با تو در زیر یک گلیم است هر چه هست
۳۰	سیر آفاقی بعد در بعد است و سیر انفسی قرب در قرب
۳۰	آنکه اینجا حلول یا اتحاد فهم کند احمقی است و ضال
۳۰	پیش از تحقق باین مقام تفکر آن ممنوع است
۳۱	مکتوب صد و پنجاه و پنجم در ترغیب بر جوع باصل خود
۳۱	حب الوطن من الایمان خبر صحیح است
۳۱	بیچاره بکجا رود ناصیه بدست او دارد
۳۱	مکتوب صد و پنجاه و ششم در ترغیب بر صحبت اهل الله
۳۱	المرء مع من احب
۳۲	بهر حال چند روزه عمر بفقر امیباید گذرانید
۳۲	مکتوب صد و پنجاه و هفتم در بیان آنکه چون کسے پیش در ویشان برود باید که خود را خالی گرده رود تا مملو باز گردد و در بیان آنکه اول تصحیح عقاید باید کرد
۳۲	حضرت خواجه نقشبند فرموده اند اول نیاز است بعد ازان توجه خاطر شکسته
۳۳	آنچه لازم است اولا تصحیح عقائد بر وفق علماء اهل حق و ثانیا تعلم باحکام شرعیه و ثالثا عمل بمقتضاے آن علم و رابعا سلوک طریق تصفیه و تزکیه
۳۳	مکتوب صد و پنجاه و هشتم در بیان آنکه تفاوت مراتب کمال بحسب تفاوت استعدادات
۳۵	مکتوب صد و پنجاه و نهم در عزا
۳۵	آلام و مصائب بظاهر تلخ است و بباطن شیرین
۳۵	ما المیت الا کالغریق المتغوث ینظر دعوات
۳۶	مکتوب صد و شصت در بیان آنکه مشایخ طریقت سه طایفه اند باشرح احوال هر کدام
۳۶	طایفه اولے قائلند بآنکه عالم بایجاد حق تعالے خارج موجود است و هر چه در دست ما بایجاد حق است
۳۷	طایفه دیگر عالم را ظل حق میدانند و بطریق ظلیت در خارج موجود می فهمند
۳۷	طایفه ثالث قائلند بوحدة وجود یعنی در خارج یک موجود است و بس الخ
۳۷	الاعیان ما شمت رائحة الوجود
۳۸	طایفه ثالث هر چند واصل و کامل اند اما خلق را سخنان ایشان بضلالت و زندقه رسانید
۳۸	طایفه اولی اکمل اند و اسلم و اوفق بکتاب و سنت و بیان این
۳۹	این طایفه علمیه را در مقام عبدیت که نهایت مقامات

	مضمون کتاب
	است بهره تمام است
۳۹	این درویش اول معتقد توحید وجودی بود الخ
۴۰	مکتوب صد و شصت و یکم در بیان آنکه مقصود از مطے منازل سلوک حصول ایمان حقیقی است که وابسته باطمینان نفس است
۴۰	بیان آنکه اطمینان نفس کے میسر آید
۴۱	علامت سلامتی قلب
۴۱	مکتوب صد و شصت و دویم در بیان فضیلت ماه مبارک رمضان و بیان مناسبت او با قرآن و بیان جامعیت تمر
۴۲	حدیث اکرموا عمتکم النخلة الخ
۴۲	نعم سحور المومن التمر
۴۳	مکتوب صد و شصت و سیوم در بیان آنکه اسلام و کفر ضد یکدیگر اند
۴۳	جهاد با کفار و تسلط بر ایشان در اصل خلق عظیم است
۴۳	عزت اسلام در خواری کفر و اهل کفر است کسیکه اهل کفر را عزیز داشت اهل اسلام را خوار ساخت
۴۴	کفار را در مجالس خود جا دادن و با ایشان مصاحبت نمودن داخل اعزاز است
۴۴	مانند سگان ایشان را دور باید داشت
″	بیان ضرر در مصاحبت کفار
″	بیان مقصود از جزیه گرفتن
۴۵	علامت حصول اسلام بغض و عناد است با کفار
″	از کفار و عنا نباید طلبید
″	همچنانکه اسلام ضد کفر است آخرت نیز ضد دنیا است
″	ترک دنیا بر دو نوع است
۴۶	از استعمال مذهب و فضه و پس حریر پرهیز باید نمود
″	دائره امور معاش را بسیار وسیع ساخته اند
″	در معامله حل و حرمت همواره بعلمائے دیندار رجوع باید نمود
۴۶	مکتوب صد و شصت و چهارم در بیان آنکه فیض حق سبحانه علی الدوام بر خواص و عوام وارد است تفاوت قبول و عدم قبول آن از این طرف ناشی است
۴۷	دنیا و نعمات او با وجود اعراض از حق عین خرابی است
۴۷	مکتوب صد و شصت و پنجم در ترغیب بر متابعت صاحب شریعت و عداوت و بغض با مخالفان شریعت او
۴۷	بیان میراث نبوی صوری و معنوی
۴۸	علامت کمال محبت کمال بغض است با اعدائے پیغمبر

صفحه	مضمون کتاب
۴۸و۴۹	اہل ہوا و بدعت را نشاید دانست من وفق صاحب بدعة فقد اعان علی هدم الاسلام
۴۹	مکتوب صد و شصت و ششم در بیان آنکه مدار حیات چند روزه نباید نهاد و فکر آن را مرض قلبی بذکر کثیر باید نمود
۴۹	دلے که گرفتار غیر است از وجه توقع خیر روحے که مائل بکهتر است نفس اماره او بهتر
۵۰	امر به پوشیدن جامه حضرت ایشان و ترتب عدد نتائج از ان که کثیر البرکات است
۵۰	مکتوب صد و شصت و هفتم در ترغیب بر عبادت پروردگار عالمیان و اجتناب از عبادت آلهه باطله نمودن
۵۱و	وصف حق تعالی به هیچونی و هیچگونی و تنزیه او از پدری و فرزندی و عدم صلاحیت اسم و کرسی به الهه بودن و فرق میان آلهه نمودن و انبیا علیهم الصلوة والسلام
۵۱	مکتوب صد و شصت و هشتم در بیان سلسله علیه نقشبندیه و شکایت حال جماعه که محدثات درین طریقه لاحق کرده اند
۵۴	مکتوب صد و شصت و نهم در جواب سوال مریدے که به پیر خود گفته که اگر در وقت خاص من در ائی سر از تن جدا کنم پیر سخن او را پسندید و را ابتدا توسط مطلوب را بے آنکه پیر بتواند
۵۵	مکتوب صد و هفتاد م در بیان آنکه آدمی را چنانکه از استمال اوامر و نواهی چاره نیست از مراعات ادائے حقوق خلق نیز چاره نه
۵۶	مکتوب صد و هفتاد و یکم در بیان آنکه آنچه بر فقرا لازم است روم ذل و افتقار و ادا و وظائف عبودیت و محافظت بر حدود و ترغیب و متابعت سنت و مشاهده استیلا و ذنوب و خوف انتقام علام الغیوب
۵۶	ان الله لیؤید هذا الدین بالرجل الفاجر
۵۶	مرید که بطلب آید و اراده مشغول نماید و او را در رنگ پیر و شیر باید دانست
۵۶	اگر فرنباد رقدوم مریدے یا بند آنرا کفر و شرک دانند
۵۷	طمعے در مال مرید و توقع و منافع دنیوی او پیدا نشود حب الدنیا راس کل خطیئة
۵۷	مکتوب صد و هفتاد و دوم در بیان بعضے

صفحه	مضمون کتاب
	از اسرار خاص که نصیب اقل قلیل است
۵۷	و در بیان آنکه درین موطن عارف خود را از دائره شریعت بیرون میباید باز ذکر سبب آن و تطبیق آن به ظاهر شریعت
۵۷	شریعت را صورتے است و حقیقتے صورتش آنست که علما ظواهر به بیان آن متکفل اند و حقیقتش آنکه صوفیه علیه بآن ممتازند
۵۸	باید دانست که تکلیفات شرعیه مخصوص بمقالبه آمد و بقلب
۵۹	سوال و جواب
۵۹	مکتوب صد و هفتاد و سیوم بمیر نعمان در جواب سوالیکه کرده بودند با بیان بعضے از اسرار غریبه که متعلق اند به نفی و اثبات
۶۰	بیان معنی کلمه طیبه لا اله الا الله که او راد و مقام است نفی و اثبات و هر کدام را راد و اعتبار
۶۱	مکتوب صد و هفتاد و چهارم در بیان آنکه دیوان کان لی ابن اه باین مصیبت تسلی نمیکند و باین بعد قرب نمیکند تسکین نمیپذیرد و در بیان آنکه واقعه که گزشته بودند ظهور چون بود
۶۲	مکتوب صد و هفتاد و پنجم در بیان آنچه احوال و حصول تمکین و معنی حدیث لی مع الله وقت الخ
۶۳	مکتوب صد و هفتاد و ششم در بیان آنکه محافظت اوقات از ضروریات این راه است
۶۳	شعر خوانی و قصبه پردازی را نصیب اعدا دانست بسکوت و حفظ نسبت باطن باید پرداخت
۶۳	نوعے باید زندگانی نمود که جمعے را در صحبت این کس جمعیت حاصل شود نه آنکه در تفرقه اندازد
۶۴	مکتوب صد و هفتاد و هفتم در ترغیب بر تصحیح عقاید بر وفق آرائے اهل سنت و جماعت
۶۴	مکتوب صد و هفتاد و هشتم در سفارش شخصے و در ترغیب بمتابعت سید عالمیان
۶۵	احسان هر جا محمود است علی الخصوص نسبت باهل قرب و جوار و بیان مبالغه آن سرور عالمیان در ادا و حقوق جوار
۶۵	مکتوب صد و هفتاد و نهم در نصیحت و تغمیت دانستن موسم جوانی و ترغیب در تحصیل علوم شرعیه
۶۵	مکتوب صد و هشتاد م بمخدوم زاده امکنکی در استفسار بعضے از اسامی پیران که در ان تردد بود
۶۶	بیان ملاقات بخواجه خاوند محمود و نقل کلام خواجه

صفحه	مضمون کتاب
	و شکایت از حال خواجه
۶۷	مکتوب صد و هشتاد و پنجم بخواجه محمد صادق فرزند خود در جواب استفسار آنکه سبب چیست که جمعے را از مشائخ میبینم که در مراتب قرب الهی و صول دانند مع ذلک در مقامات زهد و توکل و غیره همان درجات علیا دارند جمعے دیگر را می بینم که در مراتب قرب تفوق دارند و در مقامات مذکوره تنزل
۶۸	صاحب جمع با وجود الکمالیت او کمالات او را مستور ساخته اند و ظاهر او را همچو ظاهر عوام الناس گردانیده
۶۸	بیان سر طلب نمودن حضرت ابراهیم علیه السلام اطمینان قلب
۶۸	بیان سر قول حضرت امیر کرم الله وجهه لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا
۶۶	مکتوب صد و هشتاد و دوم در بیان معنی حدیث نبوی ذلک من کمال الایمان
۷۰	مکتوب صد و هشتاد و سیوم در نصیحت و ترغیب بر استقامت و جمعیت و ترک تعلقات پراگنده
۷۰	مکتوب صد و هشتاد و چهارم در ترغیب بر متابعت سید المرسلین علیه و آله الصلوة والسلام
۷۱	حضرت جنید را بعد از فوت کسی بخواب دید و از حالش پرسید جواب داد که طحت العمائم الخ
۷۱	مکتوب صد و هشتاد و پنجم در سفارش شخصے
۷۱	آنچه لازم است سلامتی قلب است اگر فتاری ما دون حق
۷۱	اگر هزار سال حیات یابد غیر بر دل نگذرد
۷۱	مکتوب صد و هشتاد و ششم در تکلیف بر متابعت سنت و اجتناب از بدعت و در بیان آنکه هر بدعت ضلالت است
۷۲	بیان نفی حسن در بدعت مطلقا این فقیر در هیچ بدعتے حسن و نورانیت مشاهده نمیکند
۷۳	بیان بعضے از بدعات چنانچه زیاده عامه در گفتن میت در سال فوت بجانب چپ و نیت نماز بزبان کردن
۷۴	قیاس و اجتهاد بدعت نیست
۷۴	مکتوب صد و هشتاد و هفتم در بیان آنکه طریق را بطه اقرب طرق موصله است او نافع تر است مر بدا از ذکر گفتن

صفحہ	مضمون کتاب
۷۴	قول حضرت خواجہ احرار۔ سایۂ رہبر بہ است از ذکر حق۔
۷۴	مکتوب صد و ہشتاد و ہشتم در بیان حل بعضے مسائل
۷۵	چون ظاہر بہ رنگ باطن و باطن بہ رنگ ظاہر مصبغ گردد احکام بکدگر اخذ میکنند
۷۵	مکتوب صد و ہشتاد و نہم در بیان آنکہ یاد فقر با وجود گرفتاری اشد مناسبت است با قہر و آنکہ بطروت دنیا فریفتہ نباید شد و بتن تن را عزیز نباید داشت و از احکام شریعت سر نباید پیچید
۷۶	مکتوب صد و نودم در ترغیب بر ذکر الٰہی اختیار طریقہ نقشبندیہ و بیان طرز ذکر
۷۷	اگر در وقت ذکر گفتن صورت پیر بے تکلف ظاہر شود آنرا بطلب باید برد
۷۷	میدانی کہ پیر کیست، پیر آنکس است کہ از و طریق وصول بحق تعالیٰ را استفادہ نمائی
۷۷	مجرد کلاہ و دراعہ و شجرہ را حقیقت پیری و مریدی نہاد است
۷۷	مکتوب صد و نود و یکم در ترغیب بر متابعت انبیاء و آنکہ در احکام شرعیہ مراعات بسیار تمام نمودہ اند
۷۷	ریاضات و مجاہدات ہزار سالہ اگر منور بمتابعت انبیاء نشود بجوے نمی ارزد و بخواب نیم روزے کہ با مداد انبیاء واقع شود برابر بے اندازند
۷۸	بیان آنکہ در نماز و زکوٰۃ و در اطعمہ و اشربہ و لباس وغیرہ
۷۹	اگر باوجود این ہمہ کسے احکام شرعیہ را منتہد داند بمرض قلبی مبتلا است
۷۹	مرض قلبی عدم یقین است کہ تصدیقے کند از صورت تصدیق است نہ بحقیقت آن
۷۹	مکتوب صد و نود و دوم در جواب استفسار از عبارت مکتوب یازدہم از جلد اول
۸۰	در مادہ شہادت از یاد مہتمانکہ در انبیا نیست با آنکہ افضل کل انبیاء است
۸۱	مکتوب صد و نود و سیوم در ترغیب بر تصحیح عقائد و تحریص بر تسلیم احکام فقہیہ از حلال و حرام
۸۲	بیان غربت اسلام و ترغیب بر ترویج دین
۸۲	کشتن کافر لعین گوبند دوال او بسیار خوب واقع شدہ و باعث شکست عظیم بر ہمنو و مردود گشت

صفحہ	مضمون کتاب
۸۲	مقصود از اخذ جزیہ خواری کفار است
″	جہاد با کفار و غلظت با ایشان از ضروریات دین است
۸۳	از برائے تبلیغ احکام شرعی اظہار کرامت و خوارق ہیچ در کار نیست
۸۳	ما اوذی نبی مثل ما اوذیت
۸۴	مکتوب صد و نود و چہارم در بیان تحریص بر ترویج ملت و تائید دین
۸۴	علماء سوء لصوص دین اند و بہترین ایشان بہترین خلائق
۸۴	مکتوب صد و نود و پنجم در اعزاز بترویج شریعت و اظہار تاسف بضعف اسلام
۸۴	جبلت القلوب علی حب من احسن الیہا
۸۴	الناس علی دین ملوکہم
۸۵	از جملہ شعائر اسلام تعیین قضاۃ است و برباد اسلام
۸۵	مکتوب صد و نود و ششم در بیان آنکہ در راہے کہ ما در صدد قطع آنیم ہیچگاہ منزلگاہ ما نیست مع تفصیل این گاہا ہے
۸۶	مکتوب صد و نود و ہفتم در بیان آنکہ سعادتمند کسے است کہ دلش از دنیا سرد شدہ باشد
۸۶	الدنیا ملعونۃ وملعون ما فیہا الا ذکر اللہ
۸۷	دنیا چیزے است کہ دل از حق سبحانہ باز دارد
۸۷	اہل دنیا در دنیا ہمیشہ در تفرقہ اند و در آخرت از اہل ندامت
۸۷	شیوۂ اہل کرم ایثار است
۸۷	مکتوب صد و نود و ہشتم در بیان آنکہ سرمایۂ فقراء غنیاء در این زمان بسیار مغتنم است۔
۸۷	تواضع در حسن خلق از لوازم فقر است
۸۸	استغنا نیز از لوازم فقر است
۸۸	عرفت ربی بجمع الاضداد
۸۸	مکتوب صد و نود و نہم در بیان قبول فرمودن آنچہ مکتوب الیہ طلب نمودہ بود از ورد و مشغولی
۸۸	مکتوب دو صدم در حل عبارت نفحات کہ اغلاق داشت
۸۹	راہ اجتبا مشروط بانابت نیست و طریق محبوبان است
۹۲	اکابر نقشبندیہ ہمین راہ نامسلوک اختیار کردہ اند و طریق ایشان را وصول لازم است
۹۲	قول حضرت خواجہ نقشبند از حضرت حق تعالیٰ طریقے خواستہ ام کہ البتہ موصل باشد
۹۱	مکتوب دو صد و یکم در جواب آنکہ شخصے میگوید

صفحہ	مضمون کتاب
	کہ علوم بتمام در رد و سہ حرف مندرج است
۹۳	مکتوب دو صد و دوم در تاسف از حال جماعہ کہ خود را در سلک ارادت این اکابر ساختہ اند و بے سبب قطع نمودہ اند
۹۳	بدانکہ طریق ما طریق دعوت اسمانیست اکابر دین طریق استہلاک در مسمائے این اسماء اختیار فرمودہ اند در ابتداء توجہ ایشان باحدیت صرف است
۹۴	شخصیکہ خود را از حضرت صدیق افضل داند زندیق محض است یا جاہل صرف
۹۴	وحشی قاتل حضرت حمزہ بسبب صحبت خیر البشر علیہ الصلوٰۃ والسلام از اویس قرنی کہ خیر التابعین است بہتر است
۹۵	مکتوب دو صد و سیوم در تحریص بر محبت این طائفہ و آنکہ جلیس ایشان از شقاوت محفوظ است
۹۵	المرء مع من احب
۹۵	بیان حدیث کہ حق تعالیٰ را فرشتگان اند در راہے کہ اعمال در راہہا گذر دہا میگردند و طلب اہل ذکر را الخ
۹۶	پس لازم آمد کہ محبان این طائفہ با ایشانند و ہر کہ با ایشان است بدبخت نباشد
۹۶	طریق ذکر اسم مبارک اللہ
۹۶	مکتوب دو صد و چہارم در بیان آنکہ از تقرضات اہل خسران بحسرت نباید کشید و بکار خود مشغول باید گردید
۹۷	مکتوب دو صد و پنجم در بیان آنکہ مدار کار بر متابعت صاحب شریعت است
۹۷	مکتوب دو صد و ششم در مذمت دنیا و نکوہش گرفتاری بتنعمات آن
۹۸	در دنیا از برائے طعام حریر و لباس مذہب و لہو و لعب نیافریدہ اند مقصود از خلقت انسان ذل و انکسار الخ
۹۸	ریاضات و مجاہدات اہل باطل کہ مخالف شریعت اند جز خسارت و خذلان نمے آرد
۹۸	مشغول بذکر کثیر باید بود و ہر چہ منافی اوست از او دشمن باید داشت
۹۸	جامہ فرجی کہ در اوقات نیک مکرر پوشیدہ شدہ است خواہند پوشید
۹۹	مکتوب دو صد و ہفتم در بیان آنکہ قرب ابدان را در قرب قلوب تاثیر عظیم است و وجد و حال را تمیز از شرع نمی سنجند بہ نیم دام نمیخرند

صفحہ	مضمون کتاب
۹۹	اویس قرنی باآن رفعت شان بمرتبہ اونے صحابی نرسد
۹۹	قول عبداللہ بن مبارک در جواب سوال شخصے کہ معاویہؓ افضل است یا عمر بن عبدالعزیز الغبار الذی دخل انف الخ
۹۹	از تجلیات صوفیہ چہ میکشاید واز احوال ایشان چہ مے افزاید
۱۰۰	رویت حق وعود بآخرت است در دنیا واقع نیست مشاہدات وتجلیات کہ صوفیہ بآن خرسند ند آرام بطلال وشبہ وخیال است او تعالی وراء الورا است
۱۰۰	اگر حقیقت تجلیات ومشاہدات صوفیہ بیان کند خوف آنست کہ فتورے در طلب طالبان افتد واگر نکوید خوف آنست کہ باطل بحق مشتبہ شود
۱۰۰	مکتوب دوصد وشتم در جواب سوال حضرت میان محمد صادق کہ سالک گاہے خود را در مقامات انبیاے پایہ بلکہ در بعضے اوقات مے بیند کہ از ان ہم بالا رفتہ است
۱۰۱	اولیا ہر چہ مے یابند بطفیل انبیا یابند
۱۰۱	حضرت ذات را بے توسط سما یا عالم ہیچ مناسبت نیست
۱۰۱	ایضاً در جواب بمثالے
۱۰۲	کمالات ظلی باصل مشتبہ نشود
۱۰۲	مکتوب دوصد وہم در حل عبارات رسالہ [illegible]
۱۰۳	بیان احوال حضرت محمدی وانحاد آن بحقیقت کعبہ بعد از ہزار سال در نزول حضرت عیسیٰ
۱۰۳	بیان مراتب شے در اسم الٰہی نسبت حضرت ذات
۱۰۴	بیان تمایز از حقیقت شخصہ وم را از حقیقت محمدی واحمدی وترکیب آنحضرت علیہ السلام از عالم خلق وامر
۱۰۴	بیان نبوتے کہ پیش از خلقت آدم بودہ
۱۰۴	بیان تخصیص حضرت عیسے بہ بشارت آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام
۱۰۵	بیان وجہ اتمیت دعوت آنحضرت کہ تعلق بنشاۂ عنصریہ نیست
۱۰۵	بیان وجہ اظہار شبہیت آنجناب تا کید
۱۰۵	وجہ تفاوت قلوب اصحاب کرام نسبت سابق در وقت استقبال آن جناب
۱۰۵	اوپون حضرت عیسیٰ نزول خواہد فرمود الخ

صفحہ	مضمون کتاب
۱۰۶	در شرائع ماتقدم بعد از ہزار سال از ارتحال پیغمبر اولی العزم از برائے تائید ملت آن انبیا مبعوث می شدند
۱۰۶	اندریں شریعت علما، امت را حکم انبیا دادہ اند
۱۰۶	حضرت مہدی بعد از ہزار سال از رحلت پیغمبر بوجود خواہد آمد
۱۰۶	کمالات اولیاے این طبقہ شبیہ بکمالات اصحاب کرام است
۱۰۶	قال صلی اللہ علیہ وسلم لایدری اولہم خیر ام آخرہ الخ
۱۰۶	اگر پرسند کہ بعد از قرن اصحاب الخ در جواب گوئیم الخ
۱۰۷	اگر سوال کنند کہ کعبہ بطواف اولیا و امت او مے آید واز ایشاں برکات مے بیند الخ در جواب گوئیم کہ الخ
۱۰۸	رجوع نمودن از بعضے کشوف متعلق بافضلیت انبیا علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات
۱۰۸	تاکید رعایت شرائط در تسلیم طریقت وامر بآن
۱۰۸	مقصود دوکان فراخ کردن نیست
۱۰۸ و ۱۰۹	مکتوب دوصد وہم در حل عبارت نفحات ودر ذکر بعضے نصائح مندرجہ
۱۰۹	سوال از حقیقت معاملہ حکایت کہ در نفحات مذکور است از مرید ابن السکینہ کہ روزے در آب دجلہ غوطہ زدہ بود چوں سر برآورد الخ
۱۰۹	باقی ماندن حرارت بستر خواب وحرکت آب بریق در شب معراج تا عود آنسرور علیہ الصلوٰۃ والسلام
۱۱۰	بیان وجہ اشکال آن حکایت ودوا نمودن حقیقت آن
۱۱۰	شرح این قول کہ مربی جسد روح است ومربی قالب قلب
۱۱۰	بیان نصائح بمکتوب الیہ حسب الطلب
۱۱۱	اولاً درستی عقاند باید نمود ثانیاً علم وعمل بآنچہ علم فقہ متکفل آنست ضروری است ثالثاً سلوک طریقہ صوفیہ در کار است
۱۱۱	غرض از سلوک طریقہ صوفیہ مشاہدہ صور واشکال تعینی نیست مسور وانوار حسی چہ نقصان دارد
۱۱۱	مقصود از سلوک تحصیل ازدیاد یقین است الخ
۱۱۲	طریق صوفیہ خادم علوم شرعیہ است
۱۱۲	قول حضرت خواجہ احرار کہ احوال ومواجید بدون اعتقاد اہل سنت جز خرابی ہیچ نیست الخ
۱۱۲	درین طریق در اول قدم آن مے بینند کہ دیگران در نہایت

صفحہ	مضمون کتاب
۱۱۲	اویس قرنی بمرتبہ قائل حضرت حمزہ نرسد
۱۱۲	اتفاق مدعیان اصحاب کرام بہتر است از نفاق کوہ زر دیگران
۱۱۲	از ہر صحابی کم وبیش قرآن مجید اخذ نمودہ جمع ساختہ اند جرح در اصحاب منجر بقرآن مجید میگردد
۱۱۳	منازعات صحابہ را بر محامل نیک فرود باید آورد
۱۱۳	قول امام شافعی وامام جعفر صادق اندریں باب
۱۱۳	مکتوب دوصد ویازدہم در جواب سوال از مقولہ مولوی ودر بیان شرائط ضروریہ مقام تکمیل وارشاد
۱۱۳	بیان مراد از قولہ مولانا رومی آن نازنینے کہ در کنار من بودہ حق بودہ است
۱۱۳	قول خواجہ ہمدانی تلک خیالات ربیتہا اطفال الطریقۃ
۱۱۳	بدانند کہ چون طالبے بارادت پیش شما باید در تعلیم طریقت او تامل بسیار باید کرد الخ
۱۱۴	عزیزے فوت کرد خطاب آمد کہ نوئی کہ زرہ پوشیدہ بودی در دین من بر بندہ ہائے من الخ
۱۱۴	مکتوب دوصد ودوازدہم در جواب بعضے اسولہ وحل واقعہ
۱۱۴	پیر صاحب التصرف مرید را بتصرف خود بمراتبے کہ فوق استعداد او بود تواند رسانید الخ
۱۱۴	سوال آن کدام مرتبہ است کہ اخفی ودر مرتبہ حکم نفس امارہ دارد وجواب آن
۱۱۵	آب در خواب ودین کنایہ از علم است ودر ان کردن حصول قدرت است در علم
۱۱۵	مکتوب دوصد وسیزدہم در بیان مواعظ ونصائح وترغیب بر متابعت علماء اہل سنت واجتناب از صحبت علماء سوء
۱۱۶	طالب العلمان بے باک از ہر فرقہ بصوص دین اند
۱۱۶	ابلیس لعین بشخصے دید آسودہ وفارغ البال سرش پرسید گفت علماء سوء این وقت کار مرا کفایت کردہ اند
۱۱۷	مکتوب دوصد وچہاردہم در بیان آنکہ دنیا مزرعہ آخرت است ودر جواب سوال مشتہر کہ کفار را بواسطہ کفر موقت عذاب مخلد چون باشد ودر سفارش شخصے
۱۱۸	کسیکہ خواہد کہ جمیع احکام شرعیہ را معتقد شود باید کہ اول عقل را پایہ نماید آنگہ شروع در [illegible]

صفحہ	مضمون کتاب
	یاد کردن از بیعقلی است
۱۱۸	مکتوب دوصد و یانزدہم در مذمت دنیا
۱۱۸	اگر شخصے وصیت کرد کہ مال مرا بافقل زمانہ بدہند بزاہد یا بدمرد
۱۱۹	مکتوب دوصد و شانزدہم در بیان سر کثرت ظہور خوارق از بعضے اولیا و قلت ظہور آن از بعضے دیگر و در بیان تمیتِ مقام تکمیل وارشاد
۱۱۹	ولایت عبارت از فنا و بقا است کہ خوارق و کشوف از لوازم آن است
۱۱۹	بیان مدار کثرت ظہور خوارق
۱۲۰	بیان وجہ اکثریت ظہور خوارق از حضرت شیخ محی الدین جیلانی نسبت بہ دیگر اولیاء کرام
۱۲۰	حکایت خواجہ حسن بصری و حبیب عجمی قدس سرہما در بارہ عبور دریا
۱۲۱	حضرت رسالت خاتمیت در وقت عروج از ہمہ بالاتر رفت و در وقت نزول از ہمہ پایان تر آمد۔
۱۲۱	از متوسطان این راہ افادہ زیادہ بوقوع مے آید نسبت بمنتہیان غیر مرجوع
۱۲۱	ولی را علم بولایت و خوارق خود شرط حصول ولایت نیست
۱۲۱	صور مثالیہ اولیا را در آئینہ متعددہ ظاہر میسازند
۱۲۱	نقل حضرت خواجہ محمد باقی قدس سرہ اندریں باب
۱۲۲	مکتوب دوصد و ہفدہم در بیان آنکہ نسبت باطن ہرچند بجہالت و حیرت کشد دریاتر است و سبب وقوع غلط در کشوف بعضے اولیا و فرق میان قضاء معلق و مبرم و حکم ہریک و آنکہ قطعی است و شایان اعتماد کتاب و سنت است و آنکہ اجازت تعلیم طریقت علامت کمال و تکمیل نیست
۱۲۲	وجود و عدم کشوف کونی را مساوی باید دانست
۱۲۳	منقول است کہ روزے حضرت جبرئیل آمدہ اخبار کرد کہ فلان جوان علے الصباح خواہد مرد
۱۲۳	عصمت از خطا روحی است کہ تبلیغ باشد از حق تعالے و اما علمے کہ مستفاد از لوح محفوظ بود کہ محل محو و اثبات است پس خطا را اندرو مجال است
۱۲۴	حضرت سید محی الدین جیلانی قدس سرہ در بعضے رسائل خود نوشتہ اند کہ در قضاء مبرم ہم اگر خواہم تصرف کنم مے شرح این قول و بیان

صفحہ	مضمون کتاب
	تصرف حضرت مجدد قدس سرہ در قضاء مبرم و بیان دو قسم قضاء مبرم
۱۲۵	شایان اعتماد کتاب و سنت است و اجماع و قیاس نیز راجع باین دو اصل است و ماورائے این چہار اگر موافق است باین اصول مقبول والا لا۔
۱۲۵	مقصود از سلوک طریق صوفیہ حصول این دو یقین است و حصول سیر و ادا احکام شرعیہ رویت موعود آخرت است و مشاہدات صوفیہ و تجلیات از قسم ظلال است و شبہ و مثال او تعالے و راء الوراء است
۱۲۵	متبرسم کہ اگر حقیقت مشاہدات را کماہی بگویم فتورے در طلب مبتدیان این راہ افتد و اگر نہ گویم تجویز التباس حق بباطل کردہ باشم بضرورت این قدر اظہارے مے نمایم کہ مشاہدات را بر محک موسیٰ علیہ السلام باید زد الخ
۱۲۵ و ۱۲۶	خاتم الانبیاء را در دنیا رویت میسر نشد
۱۲۶	مکتوب دوصد و ہژدہم در رعایت آداب پیر طریقت۔
۱۲۶ و ۱۲۷	مکتوب دوصد و نوزدہم در بیان آنکہ آدمی از زادانی خود در فکر ازالہ مرض ظاہر خود است و از مرض باطنی کہ عبارت از گرفتاری دل است غافل
۱۲۷	بیان آنکہ عقل دو قسم است عقل معاش و عقل معاد اول مرغوب اغنیا است و دوم نصیب انبیا و اسباب محصلہ عقل معاد ذکر موت و آخرت است و مجالست باجماعہ کہ بیاد آخرت مشرف اند
۱۲۸	مکتوب دوصد و بستم در بعضے از اغلاط صوفیہ و منشاء آنہا۔
۱۲۸	بعضے از اغلاط صوفیہ آن است کہ گاہ سالک در مقامات عروج خود را فوق دیگران یابد کہ افضلیت آنہا باجماع ثابت شدہ است این اشتباہ گاہ نسبت با نبیا ہم واقع میشود و بیان منشاء این غلط۔
۱۲۹	گاہ ہست کہ عارف در مقامات عروج برزخیت گیرے حائل نیاید و بے توسط او ترقی فرماید
۱۲۹	درین مقام شیخ بسطام گوید لوائی ارفع من لوائے محمد و ازین قبیل است آنچہ از وسعت قلب خود خبر داد و
۱۳۰	بیان اشتباہ انموذج شے باصل و الصناع

صفحہ	مضمون کتاب
	آن بمثالے
۱۳۰	قول صاحب فتوحات جمع محمدی اجمع است از جمع الٰہی از قبیل اشتباہ انموذج است
۱۳۰	ہم درین مقام گاہ ہست کہ سالک پندارد کہ بعضے از اکابر کہ بیقین از وے افضل اند بتوسط او و بعضے از درجات فوق رسیدہ اند و بتوسل او ترقی فرمودہ
۱۳۱	این درویش را نیز از ین اشتباہات بسیار واقع شدہ بود و ازین تخیلات بسیار ناشی گشتہ الخ۔
۱۳۱	اتفاقاً درین وقت گذر بر مزار عزیزے افتاد درین معاملہ آن عزیز را مدد و معاون خود کرد درین اثنا الخ
۱۳۲	و این درویش بعضے ازین علوم کہ محل اشتباہ دارند در کتب و رسائل خود نوشتہ بود و حوالہ کہ منشأ اغلاط آن بنویسد و اشتہار دہد کہ گناہ مشتہر را اشتہار توبہ در کار است
۱۳۲	از والد بزرگوار خود شنیدہ ام میفرمودند کہ اکثر از گرد ہائے ہفتاد و دو ملت کہ بضلالت رفتہ اند منشأ آن دخول در طریقہ صوفیہ است کہ کار را بانجا نرسانیدہ غلطہا کردہ اند

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ اَوَّلًا وَّ اٰخِرًا وَّالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الْخَلَائِقِ

دَائِمًا وَّ

سَرْمَدًا

ط

۱۲۵ ۴۳ (بعضے اوقات ... گاہ ... کشوف ... مرغوب ... محمد ... بظاہر ... مجدد ... محمد ... بر ... تحمل ... نمیباشد۔)

هذا بصائر للناس

بصیرت اول - بدانکہ نسب شریف حضرت قطب الاقطاب امام ربانی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہ السامی بامیر المومنین عمر بن الخطاب رضی اللہ تعالیٰ عنہ منتہی میشود بہذا الترتیب الشیخ احمد بن الشیخ عبد الاحد بن الشیخ زین العابدین بن الشیخ عبد الحی بن الشیخ محمد بن الشیخ حبیب اللہ بن الشیخ امام رفیع الدین بن الشیخ نصیر الدین بن الشیخ سلیمان بن الشیخ یوسف بن الشیخ اسحاق بن الشیخ عبد اللہ بن الشیخ شعیب بن الشیخ احمد بن الشیخ یوسف بن الشیخ شہاب الدین علی الملقب بفرخ شاہ بن الشیخ نصیر الدین بن الشیخ محمود بن الشیخ سلیمان بن الشیخ مسعود بن الشیخ عبد اللہ الواعظ الاصغر بن عبد اللہ الواعظ الاکبر بن الشیخ ابو الفتح بن الشیخ اسحاق بن الشیخ ابراہیم بن شیخ ناصر بن الشیخ عبد اللہ بن امیر المومنین عمر الفاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین بحرمۃ فخر الاولین والاخرین علیہ وعلی الہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا الی ابد الابدین ۵

بصیرت دوم - حضرت امام ربانی قدس سرہ در مکتوب ہشتاد و ہفتم از جلد ثالث فرمودہ اند (ارادت من بمحمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بوسائط کثیرہ است در طریقہ نقشبندیہ بست و یک واسطہ و میان من و در طریقہ قادریہ بست و پنج و در طریقہ چشتیہ بست و ہفت) **سلسلہ علیہ نقشبندیہ مجددیہ** حضرت مجدد رحمہ اللہ تعالیٰ ارادت و اجازت از حضرت خواجہ محمد باقی قدس سرہ دارند و ایشان از حضرت مولانا خواجگی الکنکی و ایشان از مولانا درویش محمد و ایشان از مولانا محمد زاہد و ایشان از حضرت خواجہ عبید اللہ احرار و ایشان از مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجہ خواجگان بہاء الدین نقشبند از حضرت سید امیر کلال از حضرت خواجہ محمد بابا سماسی از خواجہ عزیزان علی رامیتنی از خواجہ محمود انجیر فغنوی از خواجہ محمد عارف ریوگری از خواجہ عبد الخالق غجدوانی از خواجہ یوسف ہمدانی از خواجہ ابو علی فارمدی از حضرت خواجہ ابو الحسن خرقانی از خواجہ بایزید بسطامی از حضرت امام جعفر صادق از حضرت امام قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق از حضرت سلمان فارسی از حضرت امیر المومنین ابو بکر الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین از حضرت خیر البریۃ محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم وبارک

مناجات بدرگاہ پروردگار

الٰہی بامن جملہ خاصان خویش	کہ دارند جان را ز عشق تو ریش	باندوہ خود شاد گردان دلم	ز بند غم آزاد گردان دلم
شدم در بلائے خودی مبتلا	خدایا ز دست خودی کن رہا	ز دستم نیامد جز افعال بد	مبادا کسے را چو من حال بد
بحال من ناتوان حزین	بکن رحم یا رحم الراحمین	ز من چون پسندیدہ آید عمل	کہ نفس است بدخواہ من در ازل
سیاہی جرم از دلم دور کن	بداغ غم خویش پر نور کن	بتو آمدم چون سراپا امید	مگردان ز درگاہ خود ناامید

بصیرت سوم - حضرت قطب الاقطاب شیخ احمد بن شیخ عبد الاحد قدس سرہما از خطہ پاک سہرند خاستہ اند کہ او شہریست میان دہلی و لاہور ازان شہرے کہ نامش مضمر آمد بہ برائے ما عجب کانے بر آمد ۔ از و پیدا بہر شہرے دکانہا ۔ روان در دشت جانہا کاروانہا ۔ در سنہ نہصد و ہفتاد و یک قدم بعالم شہود نہادہ در کمتر ایام از تحصیل علوم فراغ حاصل کردند جامع معقول و منقول بودند و حافظہ قوی میدہشتند بانک زمان قرآن شریف یاد گرفتند بشیر علوم از والد ماجد خود و برخے از علماء کبار آن زمان تحصیل فرمودند و بسیالکوٹ کہ شہرے بست از ملک پنجاب نزد مولانا کمال الدین کشمیری کہ از فحول علماء روانشوران متورع بود و از باطن نیز بہرہ داشت بعضے کتب مشکلہ را مثل عضدی و امثالہ خواندہ اند و بعضے کتب حدیث از و مولانا یعقوب کشمیری گذرانیدہ بودند شیخ یعقوب از خلفاء بزرگ شیخ حسین خوارزمی بود و در حرمین شریفین زادہما اللہ شرفا از کبار محدثین اخذ حدیث کردہ و نیز حضرت ایشان اجازت تفسیر نیشاپوری و بیضاوی و صحیح بخاری و مشکوۃ تبریزی و جامع صغیر سیوطی از قاضی بہلول بدخشانی یافتہ بودند و قاضی بدخشانی اجازت از شیخ عبد الرحمن بن فہد داشتہ کہ او و آبائے او در بلاد عرب از کبار محدثین بودہ اند و حضرت مجدد قدس سرہ در علم ادب ید طولانی داشتند کہ مثل فیضی نیز در حیرت میماند

حضرت ایشان را بیعت و ارادت از حضرت خواجہ محمد باقی نقشبندی قدس سرہ حاصل بود حضرت خواجہ قدس سرہ فرمودند کہ حضرت مجدد را

خواجه خواجگی امکنکی مارا امر کردند که بهندوستان شو تا این سلسله شریفه را آنجا از تو رواجے پدید آید ما خود را شایان این معنے ندیده تواضع نمودیم ایشان امر باستخاره کردند دران استخاره دیدیم که گویا طوطی بر شاخ نشسته و ما در دلِ خود نیت کردیم اگر آن طوطی ازان شاخ آمده بر دستِ ما نشیند مارا کشائش ها درین سفر روے خواهد نمود بمجرد این خطور آن طوطی پرواز نموده آمده بر دست ما نشست و ما آب دهان خود را در منقار او کردیم و آن طوطی در دهانِ من شکر ریخت فردائے آن شب این واقعه را چون بعرض مولانا خواجگی امکنکی رسانیدم فرمودند که شما را زود متوجهٔ هندوستان سے باید شد که طوطی جانور هندی است در هندوستان از دامان شما عزیزے بوجود آید که عالمے ازو منور گردد و شما را نیز بهره رسد

حضرت خواجه فرمودند که چون بشهر سهرند شما رسیدیم در واقعه نمودند که تو در جوارِ قطب فرود آمده و از جلیه آن قطب نیز آگاه گردانیدند صباح آن روز بدریافتِ درویشان و گوشه نشینان آن بلد رفتیم جماعه را که دیدیم ایشان را بران جلیه یافتیم و نه آثارِ قطبیت از هیچ یکے معاینه نمودیم گفتیم شاید کسے از اهل شهر قابلیت این معنی داشته باشد که بعد ازین بظهور آید - همان روز که شما را دیدیم هم جلیه شما را موافق یافتیم و هم نشان آن قابلیت و شما مشهود گشت

حضرت خواجه فرمودند که در بلده سهرند دیده شده بود که ما چراغ عظیم آنجا افروختیم و مشاهیگشت که ساعت بساعت نور آن چراغ افزون شد و میشهود میگردید که مردم ازان یک چراغ افروخته ما چراغهائے کثیره برافروخته اند این را نیز اشارت بمعامله شما میدانیم حضرت خواجه فرمودند که شیخ احمد آفتابے است که مثل ما نهزاران ستاره ها در سایه او گم اند بدانکه حضرت مجدد قدس سره تحصیل نسبت علیه نقشبندیه این سلوک این طریق عالیه وطی مقامات ومدارج کمالات وبنهایة النهایت رسیدن خود را بجذبت حضرتِ خواجه محمد باقی قدس سره و کامل و مکمل دانستن حضرتِ خواجه حضرت ایشان را واجازتِ تعلیم طریقه فرمودن وجمعے را از طالبان حواله ایشان نمودن در مکتوب دوصد و نوزدهم از جلد اول مفصلا بعرض تحریر آورده اند تحصیل شرف مطالعه آن مکتوب بے تفاصیل احوال سیر وسلوک حضرت ایشان بخدمتِ حضرت خواجه پیر بزرگوار خود قدس سره متنبه میتوان گشت

بدانکه شیخ شهاب الدین علی الملقب بفتح شاه الغازی الکابلی جد پانزدهم حضرت شیخ مجدد است قدس سرهما و او بیانزده واسطه بحضرت عبد الله بن عم خطاب رضی الله تعالی عنهما سے پیوندد و سے قدس سره از اجله امرا و اعاظم وزرا سلاطین کابل بوده و نخستین نیز ایشان اوست که از غزنه و کابل بدیار هندوستان آمده و سے باوصاف خجسته موصوف بوده و بترویج اسلام و توهین عبده اصنام معروف نسب عارف اکبر شیخ فرید الدین گنج شکر قدس سره نیز بوسے اتصال میکرد و حضرت امام رفیع الدین رحمه الله تعالی هشتم حضرت مجدد قدس سره جامع بوده میان علم ظاهر و باطن و اقتباس انوار باطن از جناب زمان حضرت سید جلال الدین بخاری مخدوم جهانیان قدس سره نموده اند و بنائے شهر سهرند حسب استدعائے حضرت سید جلال مخدوم جهانیان قدس سره بوده است از سعدان وقت فیروز شاه که اعتقاد راسخ بحضرت شان داشت و باشارتِ حضرت سید جلال قدس سره امام رفیع الدین که خلیفه و امام نماز حضرت سید بوده در سنام اقامت داشته خشت بنیاد قلعه سهرند بدست مبارک خود نهاده و بنا را بامتثال امر پیر بزرگوار خود بران شهر متوطن گشته مزار شریف ایشان بدران قصبه سهرند متصل بآن تا حال موجود است یُزَارُ وَیُتَبَرَّکُ بِهِ (باقی آینده) اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَوَّلًا وَّاٰخِرًا اَلصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی نَبِیِّنَا وَاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِیْنَ

فهرست غلطهای حصه سوم

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۳	۹	تضییع	تضییع	۴۳	۸	مع مضار	مع بیان مضار
۶	۱۳	ووال	دوال	۵۰	۱۳	تماثل	تماثل
۶	۵	سلبک	سلوک	۷۵	۲	منضبع	منضبع
۱۸	۱۰	است ونتیجه	است یا چیز دیگر شک نیست که از نهبت	۸۴	۱۵	اینجا	ازینجا
			غنا ایشان ایهت ونتیجه	۱۰۴	۱۴	[illegible]	سهرورد
۲۰	۱۶	فرحی	فرحی				

قد جاءكم بصائر من ربكم فمن ابصر فلنفسه ومن عمي فعليها

بامداد یزدانی و فضل رحمانی

مکتوبات شریف

حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی رحمة الله علیه

در مطبع مجددی امرتسر در سنه ۱۳۲۸ هجری بقعه مبارکه طبع گردید

حق

حق

حق

بسم الله الرحمن الرحيم

حسبنا الله ونعم الوكيل

ونعم المولى ونعم النصير

مکتوب (۱۲۳) صد و بست و سوم

نیز بملا طاہر بدخشی صدور یافتہ در بیان آنکہ ادائے نفل اگرچہ حج باشد اگر مستلزم باشد فوت فرضی را از فرائض داخل لا یعنی است مکتوب شریف اخوی ارشدی لازال کاسمہ طاہرا عن دنس التعلقات سیدائی برادر در خبر آمدہ است علامۃ اعراضہ تعالی عن العبد اشتغالہ بما لا یعنیہ اشتغال بہ نفلے از نوافل باعراض فرضی از فرائض داخل مالا یعنی است پس تفتیش احوال خود نمودن لازم آمد تا معلوم گردد کہ اشتغال او بچہ چیز است بنفل است یا بفرض بواسطہ ادائے یک حج نفل مرتکب چندین محظورات باید شد نیک ملاحظہ نماید العاقل تکفیہ الاشارۃ والسلام علیکم وعلی رفقائکم ٭

مکتوب (۱۲۴) صد و بست و چہارم

نیز کما اطاهر بدخشی صدور یافته در بیان آنکه استطاعت راه شرط وجوب حج است ادای حج باوجود بے استطاعتی نسبت بحصول مطلب داخل تضییع اوقات است مکتوب شریف اخوی خواجه محمد طاهر بدخشی رسید لله سبحانه الحمد والمنة که فتوری در اخلاص محبت فقرا راه نیافته است باوجود تمادی ایام مهاجرت این علامت سعادت عظیمه است محبت آثار اچون شما رخصت طلبیدید و بر رفتن عزم مصمم کردید در وقت وداع این قدر مذکور ساخته بود باحتمال که شاید ما هم بشما درین سفر ملحق شویم هرچند قصد کرده شد استخارها موافق نیامدند و تجویزے درین باب مفهوم نگشت بضرورت تقاعد ورزیدم صلاح فقیر از اول در رفتن شما نبود اما شوق شما را ملاحظه نموده منع صریح نکرد استطاعت شرط راه است بے استطاعت تضییع اوقات است امر اهم گذاشته بامر غیر ضروری پرداختن مناسب نیست درچند کتابت بشما این مضمون انوشته است رسیده باشد یا نه سخن این است پیشتر مختار اند والسلام +

مکتوب صد و بست و پنجم (۱۲۵)

بمیر صالح نیشاپوری صدور یافته در بیان آنکه عالم چه صغیر و چه کبیر مظاهر اسماء و صفات الهیه اند تعالی شانه و عالم را باصانع خویش هیچ نسبتی نیست الا المخلوقیة والمظهریة وما یناسب ذلک اللهم ارنا حقائق الاشیاء کما هی عالم چه صغیر و چه کبیر مظاهر اسماء و صفات الهیه است تعالی شانه و مرایائے شیون و کمالات ذاتیه او عز سلطانه گنجینه بود مخفی و سرے بود مکنون خواست که از خلا بملا عرض دهد و از اجمال بتفصیل آرد عالم را بهیچی خلق فرمود که بذوات و صفات خویش دوال باشند بر ذات و صفات او سبحانه

پس عالم را با صانع خویش هیچ نسبتے نیست الا آنکه مخلوقاتِ وی اند و وَالنذر اسما دلالت کنندگان اند ۱۲
وشیونات او تعالی حکم باتحاد و عینیت و نسبتِ احاطه و سریان و معیّتِ ذاتیه آنجا از غلبهٔ حال
وسکرِ وقت است اکابرِ مستقیم الاحوال که از قدحِ صحوِ ایشان را شربی ارزانی داشته اند
عالم را با صانع هیچ نسبتے اثبات نمی کنند الا الخلوقیّة والمظهریّة و احاطه و سریان و معیت
علمی میدانند مطابق علماءِ اهل حق اند شکر الله تعالی سعیهم عجب است که جماعهٔ صوفیه
که اثباتِ بعضی نسبتِ ذاتیه مینمایند کالاحاطة والمعیّة مثلاً معتقد اند بانکه از ذات جمیع
نسب مسلوبست حتی که صفاتِ ذاتیه را نیز سلب می نمایند فهل هذا الا تناقض
پس میشاید اگر تناقض نباشد اگر احاطه و معیت و سریان نیز از جمله
و در ذات مراتبِ اثبات نمودن از برائے دفع این تناقض تکلف است در رنگ مانند ۱۲
تدقیقاتِ فلسفیه است ارباب کشفِ صحیح ذات را تعالی جزو بسیط حقیقی نمیدانند و ماورائے
او هرچه باشد داخلِ اسما میشمرند فرد فراقِ دوست اگر اندک است اندک نیست ؛ درون
دیده اگر نیم موست بسیار است ؛ مثالے از برائے تحقیق این مبحث بیان کنیم مثلاً عالمے
نحریرے ذوفنونے خواهد که کمالاتِ مکنونهٔ خود را در عرصهٔ ظهور آرد و ایجادِ حروف و اصوات نماید
تا در پردهٔ آن آن کمالات را جلوه دهد پس درین صورت این حروف و اصوات و وال را
با معانی مخزونه هیچ نسبتے نیست الا آنکه این حروف و اصوات مظاهرِ آن معانی مخفیه است
و مرایائے آن کمالاتِ مخزونه حروف و اصوات را عینِ آن معانی مخفیه گفتن معنی ندارد
و همچنین حکم باحاطه و معیّت درین صورت غیر واقع است معانی بهمان صرافت مخزونه اند
هیچ تغیرے در ذات و صفاتِ آن معانی راه نیافته است لیکن چون درمیان معانی و
این حروف و اصوات دوال نحوی از مناسبتِ دالیّه و مدلولیّه متحقق است بعضی معانیِ
زائده از آن در تخیّل می آیند فی الحقیقت آن معانی مخزونه از آن معانیِ زائده منزّه و مبرّاست

معانی مخزونه ۱۲

۱ قولہ قدح الخ کاسہ بزرگ و مقصود از قداح قدح و از صحو افاقت و هشیاری و مراد از شربی شربت باکم آب و مقصود از صحو ایشان ارتکاب هوشیاری و صحو بشریت انه ۱۲

مکتوب امام ربانی رح دفتر اول حصه سوم

۲ نحریر ماهر کسے را گویند و عالم نحریر یعنی ماهر ۱۲ من

آنچه معتقد ماست درین مسئله اینست اثبات امر زائد ورای مظهریت و مرائیت نمودن
از اتحاد و عینیت و احاطه و معیت از شکر است ذات او تعالی فی الحقیقت از نسب معرا است
و از مناسبت مبرا ما للتراب و رب الارباب با این قدر مناسبت ظاهریه و مظهریه وحدة
وجود گویند یا نه گویند فی الواقع وجودات متعدده است لیکن بطریق اصالت و ظلیت و ظاهریه
و مظهریه نه آنکه یک موجود است و ماسوای او اوهام و خیالات است این مذهب بعینه مذهب
سوفسطائیست اثبات حقیقت در هوی نمودن از اوهام و خیالات آورائی برآرد که مقصود
سوفسطائیست مثنوی چون بدانستی تو اورا از نخست ٭ سوی آنحضرت نسب کردی درست
وانگه دانستی که ظل کیست ٭ فارغی گردی و گر زیستی ٭

مکتوب صد و بیست و ششم

نیز بمیر صالح نیشاپوری صدور یافته در بیان آنکه طالب را باید که اهتمام در نفی آلهه باطله
نماید بهه آفاقی و چه انفسی و در جانب اثبات معبود بحق جل سلطانه هر چه در حوصله فهم و در
حیطه ادراک آید آنرا نیز در تحت نفی داخل ساخته اکتفا بموجودیته نماید اگرچه وجود را نیز
دران موطن گنجایش نیست و ما یناسب ذلک سیادت و نقابت و سنگا باطالب
باید که اهتمام در نفی آلهه باطله آفاقی و انفسی نماید و در جانب اثبات معبود بحق جل سلطانه
هر چه در حوصله فهم و در حیطه اوهم در آید آنرا نیز در تحت نفی داخل سازد و اکتفا بموجودیته مطلوب
نماید مصرع بیش ازین پی نه برده اند که هست ٭ اگرچه وجود را نیز دران موطن گنجایش
نیست ماورای وجود باید طلبید علماء اهل سنت شکر الله تعالی سعیهم زیبا گفته اند که
وجود واجب تعالی زائد است بر ذات او سبحانه وجود را عین ذات گفتن و ماورای وجود

عه قوله اگرچه وجود را الخ مرتبط است بقول او قدس سره و اکتفا بموجودیته مطلوب نماید ۱۲

امرِ دیگر اثبات ناکردن از قصورِ نظر است قال الشیخ علاؤ الدولۃ فوق عالمِ الوجودِ عالمُ الملکِ الودودِ این درویش را چون از مرتبۂ وجود بالا گزرانیدند تا چند گاه که مغلوبِ آنحال بود خود را از روئے ذوق و وجدان از اربابِ تعطیل می یافت و حکم بوجودِ واجب جل شانہ نمی کرد چہ وجود را در راہ گذاشتہ بود در مرتبۂ ذات وجود را گنجایش نمی یافت اسلامِ او در آن وقت اسلامِ تقلیدی بود نہ تحقیقی بالجملہ ہر چہ در حوصلۂ ممکن در آید بطریقِ اولی ممکن شاید سبحان من لم یجعل للخلق الیہ سبیلا الا بالعجز عن معرفتہ از حصول فنا فی اللہ والبقاء باللہ کسی گمان نکند کہ ممکن واجب گردد کہ آن محال است و مستلزمِ قلبِ حقائق پس چون ممکن واجب نہ گردد نصیبِ ممکن غیر از عجز از ادراکِ واجب جل شانہ امرِ دیگر نباشد فرد عنقا شکارِ کس نشود دام باز چین ✤ کاینجا ہمیشہ باد بدست است دام را ✤ بلند ہمتی ہمین طور مطلب را میخواہد کہ ہیچ از و بدست نیاید و ہیچ نام و نشان از و پیدا نشود جمعے ہستند کہ مطلبے میخواہند کہ آن را عینِ خود یابند و قرب و معیت با و پیدا سازند مصرع آن ایشانند من چنینم یارب ؛ والسلام اولا و آخرا

مکتوب ۱۲۷ صد و بست و ہفتم

بملا صفر احمد رومی صدور یافتہ در بیان آنکہ خدمتِ والدین ہر چند از حسنات است امّا در جنبِ وصولِ مطلبِ حقیقی بیکاری محض است و تعطیلِ صرف بلکہ از اجلِّ سیئہ است حسنات الابرار سیئات المقربین و ما اینا سبب ذلک مکتوبِ مرغوب رسید عذریکہ در باب توقف نمودہ بودند صحیح است زیادہ از آنچہ بوقوع می آید باید کرد و خود را مقصر باید دانست قال اللہ سبحانہ و تعالی و وصینا الانسان بوالدیہ احسانا حملتہ امہ کرہا و وضعتہ

گزهاء وقال اللہ سبحانہ ایضا ان اشکر لی ولوالدیک معتقد آن باید بود که
(باوجود آن ۱۲)
انیمه در جنب وصول بمطلب حقیقی بیکاری محض است بلکه در خوض منازل سلوک نیز تعطیل
صرف حسنات الابرار سیئات المقربین شنیده باشند بیت هرچه جز عشق خدای آن است
گر شکر خوردن بود جان کندن است ٭ حق اللہ سبحانہ بر حقوق جمیع خلائق مقدم است
ادائے حقوق اینها امتثالا لامره است سبحانه والا کرا مجال آن بود که خدمت او را گذاشته
(خلائق ۱۲ یعنی فرو نیز ای حکم او ۱۲)
بخدمت دیگری اشتغال نماید پس خدمات اینها باین تقریب از جمله خدمات حق است
سبحانه اما از خدمت تا خدمت فرق بسیار است مزارعان و قلبه رانان نیز خدمت پادشاهان
میکنند اما خدمت مقربان دیگر است آنجا نام زراعت و قلبه رانی بردن عین معصیت است
و مزدور هر کار باندازه آن کار است قلبه رانان بمجرد تمام در روزے یک تنکه اجرت میگیرند
(بالضم اجرت ۱۲)
و مقرب در ساعتی بخدمت حضور مستحق لکها میگردد مع ذلک او را باین لکها هیچ تعلقی نیست
گرفتار قرب شاه است وبس شتان ما بینهما فرخ حسین خیلے موفق است خاطر از جانب او
(بسیار ۱۲ پرتوفیق راجتهاد ۱۲)
جمع دارند زیاده چه نویسم والسلام ٭

مکتوب صد و بست و هشتم (۱۲۸)

عله یعنی میان قلبه‌ران و مقرب پادشاه فرقے است بسیار و بعد است فراوان ۱۲

علہ تنکه بالفتح و کاف عربی بمعنی قرص رایج از زر باشد یا نقره یا مس مقرر شده است ۱۲ غث

بنخواجه مقیم صد و یافته در تزغیب بر بلند همتی و عدم اکتفا بغیر مطلب هیچونی ٭ خدمت
(مقیم ۱۲ یافته ۱۲)
خواجه محمد مقیم دور افتادگان را فراموش نسازند بلکه دور ندانند المرء مع من احب المقصود
(بحسب صورت ۱۲)
مسلک بغایت طویل است و مطلب در کمال رفعت و همم در غایت منقصت و منازل وسطی
(بلندی ۱۲)
همچو سراب مطلب نما است عیاذا باللہ سبحانه وسط را نهایت انگاشته بیکبارگی غیر مقصد
(میان ۱۲)
را مقصد داند و چون را بچون تصور نماید و از وصول بمطلب حقیقی باز ماند همت را بلند

می باید ساخت و بهیچ حاصل سرفرو نمی باید کرد و ورای الورا می باید جست حصول اینچنین همت
مطلب خود را
والبسته بنوجه شیخ مقتدا است و توجه آن بقدر اخلاص و محبت مرید مقتدی است ذٰلِكَ فَضْلُ
اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

مکتوب (۱۲۹) دویست و نهم

بسید نظام صدر یافته در بیان آنکه جامعیت انسان باعث تفرقه است و همین جامعیت
است که سبب جمعیت اوست حُمَاءٍ نِيلِ مَاءٌ لِلْمَحْجُوبِينَ وَبَلَاءٌ لِلْمَحْجُوبِينَ مکتوب شریف
وصول یافت آدمی چونکه جامع ترین موجود است و بواسطه هر جزوے از اجزائے او تعلقی
و گرفتاری در روے بموجودات متکثره پیدا است پس فی الحقیقت جامعیت او باعث دوری
او از جناب قدس خداوندی جل سلطانه از همه بیش گشت و تعلقات متعدده سبب محرومی
او از همه زیاده آمد و اگر بتوفیق ایزدی عز شانه خود را ازین تعلقات پراگنده جمع سازد و رجوع
قهقری نماید فقد فاز فوزا عظیما والا فقد ضل ضلالا بعیدا ابهترین موجودات بواسطه
جامعیت چونکه انسان است بدترین مخلوقات بواسطه جامعیت هم اوست آئینه او
بواسطه جامعیت انعم است اگر رو بعالم دارد از هر چه گویند مکدر تر است و اگر رو بحق سبحانه
و تعالی دارد مصفا است و از همه بیش نماست کمال آزادی از دنس این تعلقات خاصه
محمد رسول الله است صلی الله تعالی علیه و علی آله و سلم و بعد ازین انبیا و اولیا دیگر علی تفاوت
درجاتهم صلوات الله و تسلیماته علی نبینا و علیهم و علی اتباعهم اجمعین الی یوم الدین
رزقنا الله سبحانه و ایاکم نجاتا عن هذه التعلقات بحرمة النبی المصطفی الممدوح
بقوله سبحانه و تعالی مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ علیه و علی آله من الصلوات اتمها

ف ۱۲ پس پارفتن ۱۲

وَمِنَ التَّسْلِيمَاتِ اَكْمَلُهَا زِيَادَه بِرِين مُوجِبِ اِمْلَال اسْت وَالسَّلَامُ وَالْاِكْرَامُ

بالکسر طول کردن

مکتوب (۱۳۰) صد و سی ام

بکمال الدین صدور یافته در بیانِ آنکه تلوینات احوال را چندان اعتبار نیست حصولِ مقصدِ بیچونی و بیچگونی باید کرد تلوینات احوال را چندان اعتبار نیست[۱] بآن مقیّد نباید شد که چه آمد و چه رفت و چه گفت و چه شنود مقصودِ دیگر است که از گفت و شنود و دید و شهود منزّه و مبرّا است طفلانِ سلوک را بچیزی[۲] و بچیزی[۳] تسلّی میدهند همّت بلند باید داشت کار دیگر است اینها همه خواب و خیال است در خواب اگر کسے خود را پادشاه دید نفس الامر پادشاه نیست اما این خواب امیدواری می بخشد در طریقِ نقشبندیه قدّس الله تعالی اسرارهم اکابر ما وقایع را اعتبار نمی دهند این بیت در کتبِ ایشان نوشته اند بیت چو غلامِ آفتابم همه ز آفتاب گویم ؎ نه شبم نه شب پرستم که حدیثِ خواب گویم ؎ اگر حالی از احوال بیاید و برود جای شادی و غم نیست منتظرِ حصولِ مقصودِ بیچونی و بیچگونی باید بود والسّلام ؎

مکتوب (۱۳۱) صد و سی و یکم

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیانِ علوّ شانِ طریقهٔ حضراتِ خواجها قدّس الله تعالی اسرارهم و شکایت از حالِ جماعه که درین طریقهٔ علیه احداثات نموده اند و آنرا تکمیلِ این طریقهٔ والا

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ وَاٰلِهِ الطَّاهِرِيْنَ

اخوی ارشدی خواجه محمد اشرف شرّفه الله سبحانه بشریفاتِ اولیائه الکرام بداند که طریقهٔ حضراتِ خواجگان قدّس الله تعالی اسرارهم اقرب طرقِ موصله است و نهایتِ دیگران

الی الحق ۱۲ — نقشبندیه ۱۲

در بدایتِ این بزرگواران مندرج و نسبتِ ایشان فوقِ همه نسبتها است اینهمه بواسطهٔ آنست که درین طریق التزامِ سنّت است و اجتناب از بدعت مهما امکن عمل بر خصت تجویز نمی نمایند اگرچه بظاهر در باطن نافع یابند و عمل بعزیمت از دست نمیدهند اگرچه بصورت در سیرت متضرر دانند احوال و مواجید را تابعِ احکامِ شرعیّه ساخته اند اذواق و معارف را خادمِ علومِ شرعیه دانسته جواهرِ نفیسهٔ شرعیّه را در رنگِ طفلان بجوز و مویز وجد و حال عوض نمیکنند و ترّهاتِ صوفیه مغرور و مفتون نمیگردند از نقصِ بفصّ نمیگرایند و از فتوحاتِ مدنیه بفتوحاتِ مکیّه التفات نمیکنند حالِ ایشان بر دوامِ است و وقتِ ایشان بر استمرارِ آن تجلّی ذاتی که دیگران را کالبرق است این بزرگواران را دائمی است حضوریکه غیبت و وقفائے که آن باشد نزدِ این عزیزان از حیّز اعتبار ساقط است رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللّٰهِ اما فهم هر کس بمذاقِ این اکابر نرسد نزدیک است که قاصرانِ این طریقهٔ علیه نیز از بعضی کمالاتِ ایشان انکار نمایند بیت قاصرے گر کند این طائفه را طعن قصور + حاشَ لله که برآرم بزبان این گله را + آرے بعضی از خلفائے متاخرینِ این طریقهٔ علیه درین طریق نیز احداثها نموده اند و روشِ اصلِ اکابر را از دست داده جمعے ازمدانِ ایشان اعتقاد آنند که باین محدثات تکمیلِ این طریقه نموده اند حاشا وکلا کَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ بلکه در تخریب و تضییع آن کوشیده اند افسوس هزار افسوس بعضی از بدعتها که در سلاسلِ دیگر اصلا موجود نیست درین طریقهٔ علیّه احداث نموده اند نماز تهجد را بجماعت می گزارند از اطراف و جوانب در آن وقت مردم از برائے نماز تهجد جمع میگردند و بجمعیتِ تمام ادا می نمایند و این عمل مکروه است بکراهتِ تحریمیه جمعے از فقها که تداعی شرطِ کراهت داشته اند جوازِ جماعتِ نفل را مقیّد بناحیهٔ مسجد ساخته زیاده از سه کس را باتفاق مکروه گفته اند و ایضاً نمازِ تهجد را باین وضع سیزده رکعت

---

۱ قوله ترّهات بضم اول و تشدید ثانی جمع ترّهة بمعنی باطل و ترّهات صوفیه یعنی باطل امور که صوفیه بآن تمسک کنند ۱۲ غفرله

۲ قوله فتوحات مدنیه یعنی فتوحاتی که بر قلب آنحضرت صلی الله علیه وسلم از جانب حق سبحانه و تعالی میرسید ۱۲ غفرله

۳ قوله بفص یعنی بفص حکم شیخ محی الدین عربی قدس سره ۱۲ غفرله

۴ قوله رجال الآیة اشارت است بآنکه اذواق و معارف را خادم علوم شرعیه دانستن و بر آنها اعتماد نکردن از صفات رجال است که لا تلهیهم تجارة و لا بیع عن ذکر الله ۱۲ غفرله

۵ قوله فی رسالة قشیریة یعنی در رساله قشیریه که مصنف آنرا شرح کرده است ۱۲ غفرله

۶ قوله فی الدر المنثور یعنی در تفسیر سوره فرقان ۱۲ غفرله

۷ قوله فی الحدیث یعنی در حدیث صحیح که در صحیحین مذکور است ۱۲ غفرله

۸ قوله فی الدر المختار یعنی در کتاب الصلوة ۱۲ غفرله

میدانند[۱] که دوازده رکعت را ایستاده میگزارند و دو رکعت را نشسته تا حکم یک رکعت پیدا کند[۲] و بآن سیزده رکعت گردد نه چنین است حضرت پیغمبر ما علیکه و علی آله الصلوات والتسلیمات که گاهی سیزده رکعت[۳] ادا فرموده اند و گاهی یازده و گاهی نه و گاهی هفت نماز تهجد همراه وتر حکم فردیت پیدا کرده است نه آنکه دو رکعت قعود را حکم یک رکعت قیام داده اند منشا امثال این علم و عمل عدم تتبع سنت سنیه مصطفویه است علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة عجب است در بلاد علما که ماوای مجتهدین است علیهم الرضوان این قسم محدثات رواج یافته باآنکه با فقیران معلوم اسلامیه از برکات ایشان استفاضه مینمایم والله سبحانه الملهم للصواب فرد اند کسے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم * که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است والسلام

مکتوب (۱۳۲) صدی و دوم

بملا محمد صدیق بدخشی صد و یافته در اجتناب از صحبت ارباب غنا و ترغیب بر صحبت فقرا زیرا که کناسی فقرا به از صدر نشینی اغنیا است ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب اے برادر ظاهر از صحبت فقرا دل تنگ گشته مجلس اغنیا اختیار کرده اید بسیار بد کرده اید امروز اگر چشم شما پوشیده است فردا خواهند کشاد و غیر از ندامت فائده نخواهد کرد خبر شرط است اے بوالهوس امر تو از دو حال خالی نیست در مجلس اغنیا جمعیت خواهند داد یا نه اگر جمعیت دهند بد و اگر ندهند بدتر اگر بدهند استدراج است عیاذا بالله سبحانه من ذلك و اگر ندهند خسر الدنیا والآخرة نشان حال کناسی فقرا به از صدر نشینی اغنیا است امروز این سخن معقول شما شود یا نشود آخر معقول خواهد شد و فائده نخواهد داشت آرزوے طعام چرب و تمناے لباس فاخر شما را درین بلا انداخت هنوز هیچ نرفته است فکر بر اصل بکنید

---

[۱] یعنی بعضی از علمای ما چنین

[۲] این بطریق فرض است چنانچه مرتبا آنچه نخوانده است

[۳] راست نسبت اجتماعی مرتبا آنچه نخوانده است

عن عمران بن حصین انه علیه السلام عن صلوٰة الرجل قاعدا قال ان صلی قائما فهو افضل ومن صلی قاعدا فله نصف اجر القائم ۱۲ منه رواه البخاری

عن عبد الله بن ابی قیس قال سألت عائشة کم کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یوتر فقالت کان یوتر باربع وثلث وست وثلث وثمان وثلث وعشر وثلث ولم یکن یوتر بأنقص من سبع ولا بأکثر من ثلث عشرة رواه ابو داؤد ۱۲ منه

[۴] مشکوٰة

[۵] پیدا کرده است بدل علیه السلام اورده

[۶] البخاری و مسلم عن عمر بن الخطاب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم صلاة اللیل مثنی مثنی فاذا خشی احدکم الصبح صلی رکعة واحدة توتر له ما قد صلی ۱۲ منه

[۷] فرد است

[۸] قبله سبب الاشتقاق

[۹] بیاے مصدری و کناس بالفتح و تشدید نون و بین مهملة آنکه خاشاک خانه مروم روبد و آنرا خاک روب گویند پس کناسی یعنی خاک روبیدن بود ۱۲

[۱۰] یعنی

[۱۱] یازده

[۱۲] گمان برده شد ۱۲

[۱۳] سیزده

[۱۴] پیدا

[۱۵] بنا

[۱۶] خسر الدنیا

وہر چہ از حق سبحانہ وتعالیٰ مانع آید آن را دشمن دانستہ از و فرار نمائید و حذر کنید اِنَّ مِنْ
اَزْوَاجِکُمْ وَاَوْلَادِکُمْ عَدُوًّا لَّکُمْ فَاحْذَرُوْهُمْ نص قاطع است حقوق صحبت بر آن
داشت کہ یک مرتبہ بشما نصیحتے کردہ شود بعمل در آرید یا نہ من از اول مید انستم از فضولہائے
شما کہ استقامت بر فقر باین وضع دشوار است **شعر** وَقَدْ کَانَ مَا خِفْتُ اَنْ یَّکُوْنَا
اِنَّا اِلَی اللّٰہِ رَاجِعُوْنَا وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْہُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَۃَ الْمُصْطَفٰی
عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالتَّحِیَّاتُ اَتَمُّہَا وَاَکْمَلُہَا مَنْ از فطرت و
استعداد شما توقع دیگر داشتم جوہر نفیس را شما در سر گین انداختید اِنَّا لِلّٰہِ وَاِنَّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْنَ

مکتوب (۱۳۳) صد و سی و سوم

نیز بملا محمد صدیق صدور یافتہ در بیان آنکہ فرصت را غنیمت باید شمرد و وقت را عزیز
باید داشت مکتوبیکہ بدست قاصد ارسال داشتہ بود ندرسید فرصت را غنیمت باید شمرد و وقت
را عزیز باید داشت از رسوم و عادات کارے نمیکشاید و از تمحل و تعلل جز خسارت و حرمان
نمی افزاید مخبر صادق علیہ وعلی الہ من الصلوات اتمہا ومن التسلیمات
اکملہا فرمود ہلک المسوفون سوف افعل گویندگان ہلاک شدند عمر موجود را صرف امر
موہوم نمودن و موہوم را از برائے موجود نگاہ داشتن بسی مستکرہ است باید کہ نقد وقت
مصروف امر اہم گردد و بسیہ از برائے مزخرفات لایعنی مدخر نباشد حق سبحانہ وتعالیٰ ذرہ
بے آرامی ندہد کہ از آرام بما سوائے او تعالیٰ بنجاتے میسر گردد گفت و گو ما حصل ندارد سلامتے
قلب می طلبند فکر بر اصل باید کرد و از ما لا یعنی اعراض تام باید نمود **بیت** ہر چہ جز عشق خدائے
است ہوس ۔ گر شکر خوردن بود جان کندنست ۔ ما علی الرسول الا البلاغ

بر رسولان بلاغ باشد و بس ۱۲

۵ نسیہ بالکسر آنچہ نقد نباشد و بزیادہ بعہد وعدہ ادائے آن کردہ باشد ۱۲ غ

مکتوب (۱۳۴) صد و سی و چہارم

نیز بملا محمد صدیق صدور یافتہ در منع از تسویف حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در مدارج قرب عروجات بے اندازہ کرامت فرماید بحرمت سید المرسلین علیہ و علیہم و علی آلہ الصلوات و التسلیمات انہا محبت آثار الوقت سیف قاطع معلوم نیست تا فردا فرصت دہند یا نہ امر اہم را امروز باید کرد و غیر اہم را بر فردا باید انداخت حکم عقل اینست نہ عقل معاش بلکہ عقل معاد زیادہ برین چہ نویسد والسلام

مکتوب (۱۳۵) صد و سی و پنجم

اصل

هٰذَا الْمَكْتُوبُ أُرْسِلَ إِلَى الْمُخْلِصِ الصَّدِيقِ مُحَمَّدٍ الصِّدِّيقِ فِي بَيَانِ مَرَاتِبِ الْوِلَايَةِ عَامَّةً كَانَتْ أَوْ خَاصَّةً مَعَ بَعْضِ خَوَاصِّ الْخَاصَّةِ اعْلَمْ أَنَّ الْوِلَايَةَ عِبَارَةٌ عَنِ الْفَنَاءِ وَالْبَقَاءِ وَهِيَ إِمَّا عَامَّةٌ أَوْ خَاصَّةٌ وَنَعْنِي بِالْعَامَّةِ مُطْلَقَ الْوِلَايَةِ وَبِالْخَاصَّةِ الْوِلَايَةَ الْمُحَمَّدِيَّةَ عَلَى صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِيَّةُ وَالْفَنَاءُ فِيهَا أَتَمُّ وَالْبَقَاءُ أَكْمَلُ وَمَنْ شُرِّفَ بِهٰذِهِ

ترجمہ از مصحح

مکتوب صد و سی و پنجم بصدیق مخلص محمد صدیق (بفتح اول و تخفیف دال یعنی دوست ۱۲) صدور یافتہ در بیان ولایت عامہ باشد آن ولایت یا خاصہ با بیان بعضے از خصائص ولایت خاصہ بدان کہ ولایت عبارتست از فنا و بقا و آن دو نوع است عامہ و خاصہ و مراد ما از ولایت عامہ مطلق ولایت است و از ولایت خاصہ ولایت محمدیہ است علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ و فنا در ولایت خاصہ اتم است و بقا در وی اکمل و ہر کہ مشرف گشت

النِّعمَةِ العُظمٰی فقد کان جلدہٗ للطاعۃ
وانشرح صدرہٗ للاسلام واطمأنّ نفسہٗ
فرضیت عن مولاھا ورضی مولاھا
عنھا وسلم قلبہٗ لمقلّبہٖ وتخلّص روحہٗ
کلّیۃً الی مکاشفۃ حضرت صفات اللاھوت
وشاھد سرّہٗ مع ملاحظۃ الشیون والاعتبارات
وفی ھذا المقام شرّف بالتجلّیات الذاتیۃ
البرقیّۃ وتخیّر خفیّہٗ لکمال
التنزّہ والتقدّس والکبریاء
واتصل اخفاہ اتصالا
بلا تکیّف وضرب من المثال
* ھذا * مصرع
* ھنیئا لارباب النعیم نعیمھا *
وممّا ینبغی ان یعلم ان الولایۃ الخاصّۃ
المحمّدیّۃ علی صاحبھا الصلوٰۃ والسلام
والتحیّۃ متمیّزۃ عن سائر مراتب الولایۃ فی
طرفی العروج والنزول اما فی طرف العروج
فلان فناء الاخفی وبقاءہٗ مختصّ بتلک
الولایۃ الخاصّۃ وعروج سائر الولایات الی الخفی

باین نعمت عظمی بدنش بلا یب بطاعت حق سبحانہ
وتعالی منقاد گردید وصدرہ وی از برائے اسلام حقیقی
انشراح یافت ونفس وی از امارگی ولوامگی
مخلصی یافتہ باطمینان رسید پس وی از مولائے
خویش حق جل وعلا راضی گشت ومولائے وی
ازوی راضی شد وقلب وی مر مقلّب قلب را صحیح وسالم
ماند وروح او کلّیۃً بمکاشفہ حضرت صفات لاہوت
واصل گشت وسرّ وی بمقام مشاہدہ بلوغ یافت
بالملاحظہ شیون واعتبارات واندرین مقام بتجلیات
ذاتیہ برقیہ نیز مشرف گردید وخفی وی بسبب کمال
تنزہ وتقدس وکبریا مطلوب حقیقی متحیر ماند و
اخفائی وی را اتصالے بے تکیف وبقیاس بحصول
انجامید بذا مصرع ھنیئا لارباب النعیم نعیمھا
ومیباید دانست کہ ولایت خاصہ محمدیہ علی صاحبھا
الصلوٰۃ والسلام التحیۃ ممتاز است وباین
از تمامی مراتب ولایت در ہر دو طرف عروج ونزول
اما در طرف عروج پس زیرا کہ فناء اخفی وبقاء آن
مختص است باین ولایت خاصہ وعروج در
سائر ولایات تا بخفی است فقط بافناء ت ورجاء ت

یعنی ان عروج بعض ارباب الولایات
الی مقام الروح وعروج البعض الی السر
وعروج البعض الاخر الی الخفی وھو اقصی
درجات الولایۃ العامۃ واما فی طرف
النزول فلان لاجساد الاولیاء المحمدیۃ
علیہ وعلی الہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ نصیبا
من کمالات درجات تلک الولایۃ لما انہ صلے
اسری لیلۃ المعراج بالجسد الی ماشاء اللہ
تعالی وعرض علیہ الجنۃ والنار واوحی الیہ
ما اوحی وشرف ثمۃ بالرویۃ البصریۃ
وھذا القسم من المعراج مخصوص بہ
علیہ الصلوٰۃ والسلام والاولیاء المتابعون
بہ بکمال المتابعۃ السالکون تحت قدمہ
لھم ایضا نصیب من ھذہ المرتبۃ المخصوصۃ
مصرع وللارض من کاس الکرام نصیب
غایۃ ما فی الباب ان وقوع الرویۃ فی الدنیا
مخصوص بہ علیہ الصلوٰۃ والسلام والحالۃ
التی حصلت لاولیائہ الذین تحت
قدمہ لیست برویۃ والفرق بین الرویۃ

اینہا یعنی بعضے را از ارباب ولایات عروج
صرف تا بمقام روح است وبعضے دیگر را تا بمقام
خفی واین اعلے مراتب ولایت عامہ است واما
در طرف نزول پس زیرا کہ اجساد اولیاء امت محمدیہ
را علیہ وعلی الہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ نیز نصیبے است
از کمالات درجات این ولایت چہ آنحضرت را صلے اللہ
علیہ وآلہ وسلم بجسد شریف بسیر کنانیدہ شد
در شب معراج تا بمکانے کہ خواست حق تعالے
وعرض کردہ شد بروے جنت ونار ووحی نمودہ شد
بسوئے او آنچہ وحی نمودہ شد ومشرف شد آنجا
برویت بصری واین نوع از معراج مخصوص است
بآن سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام ومر اولیاء را کہ متابع
اند وبکمال متابعت وسالکند زیر قدم وی نیز
نصیبے است ازین مرتبہ مخصوصہ مصرع وللارض من کاس الکرام نصیب
غایۃ ما فی الباب
نیست کہ وقوع این رویت در دنیا مخصوص است
بآن سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام وحالتیکہ حاصل
است مر اولیاء را کہ زیر قدم وے اند رویت
نیست وفرق میان رویت وآن حالت

وَتِلْكَ الْحَالَةُ كَالْفَرْقِ بَيْنَ الْأَصْلِ وَالْفَرْعِ وَالشَّخْصِ وَالظِّلِّ وَلَيْسَ أَحَدُهُمَا عَيْنَ الْآخَرِ ۔

و در رنگ فرق است میان اصل و فرع و شخص و ظل و نیست هیچ یکے ازین هر دو عین دیگر ۔

مکتوب صد و سی و ششم (۱۳۶)

نیز ملا محمد صدیق صدور یافته در منع از تسویف و تاخیر در تحصیل مطلوب حقیقی مکتوب مرغوب وصول یافت چون قاصد اواخر عشره متبرکه رسید بعد از مضی آن بجواب کتابها پرداخت جواب کتابت خانخانان و جواب کتابت خواجه عبد الله را نیز نوشته فرستاده است ملاحظه خواهند نمود در فتن شما درین دفعه بلشکر معقول فقیر نمیشود تا حکمت چه باشد و الامر عند الله سبحانه ملاحظه فرمایند که حضرت حق سبحانه و تعالی از کمال کرم قوت یومیه عطا فرموده است این را غنیمت شمرده فکر کار خود باید کرد نه آنرا وسیله قوت دیگر باید ساخت که کار به تسلسل میکشد درویشی طویل الذیل کفر است و معامله تخلیص از قرض معلوم نیست که از خواجگی صورتے پیدا کند و اگر اشتباهی دارند باید بخواجگی چیزے نوشت منقح و صریح اگر او در جواب هم منقح بنویسد و وعده موکد مفهوم شود باین نیت بروند اما علاج تسویف و تاخیر چه باشد هر چه بکنند زود تر بکنند که فرصت بسیار غنیمت است

مکتوب صد و سی و هفتم (۱۳۷)

بحاجی خضر افغان صدور یافته در علو شان ادای نماز که منوط است کمال آن بنهایت النهایت و مناسب ذلک مکتوب مرغوب رسید مضمون بوضوح پیوست لهذا از عبادات و رفع کلفت در ادای آنها از اجل نعم حق است سبحانه خصوصا در ادای صلوة که غیر منتهی را میسر نیست

علی الخصوص در اداء فرائض صلوٰة زیرا که در ابتداء نهایت باداء صلوٰة نافله ملتذ میسازند و در نهایت النهایت این نسبت بفرائض منوط میگردد و در اداء نوافل خود را بیکار میدانند کار عظیم نزد او اداء فرائض است و بس مصرع این کار دولت است کنون تا کرا رسد ۔ باید دانست التذاذیکه در حین اداء صلوٰة دست میدهد نفس را اصلاً در ان حظی نیست در عین این التذاذ او در ناله و فغان است سُبْحَانَ اللهِ چه رتبه ایست مصرع هَنِيئًا لِأَرْبَابِ النَّعِيمِ نَعِيمُهَا ۔ امثال ما مردم بوالهوس را گفت و شنود این سخنان هم مغتنم است مصرع بارے به هیچ خاطر خود شاد میکنم و نیز بدانند که رتبه نماز در دنیا در رنگ رتبه رؤیته است در آخرت نهایت قرب در دنیا در نماز است و نهایت قرب در آخرت در حین رویت است و بدانند که سائر عبادات وسائل اند از برائے نماز و نماز از مقاصد است وَالسَّلَامُ وَالْإِكْرَامُ

مکتوب (۱۳۸) صد و سی و هشتم

بشیخ بهاء الدین سرهندی صدور یافت در مذمت دنیائی دنیه و اجتناب از صحبت ارباب دنیا

فرزندے ارشادے باین دنیه مبغوضه خرسند نباشد و سرمایه دوام اقبال را بجناب قدس خداوندی جَلَّ سُلْطَانُهُ از دست ندهد فکر باید نمود که چه چیز میفروشد و چه چیز میخرد و آخرت را بدنیا عوض نمودن و از حق سبحانه بخلق پرداختن از سفاهت است و بیخردی است حیات دنیا و آخرت از قبیل جمع اضداد است مَا أَحْسَنَ الدِّينَ وَالدُّنْيَا لَوِ اجْتَمَعَا ۔ ازین دو چند هر کدام را اختیار کند و بهر که خواهد خود را بفروشد عذاب آخرت ابدی است و متاع دنیا قلیل است و دنیا مبغوضه حق است سبحانه و آخرت مرضیه او تعالیٰ و تقدس فَعِشْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَيِّتٌ ۔ وَالْزَمْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مُفَارِقُهُ ۔ آخر زن و فرزند را میباید گذاشت و تدبیر اینها را بحق سبحانه باید سپرد

وامروز خود را مرده باید انگاشت و مهمات اینها را باو تعالی باید تفویض نمود ان من ازواجکم واولادکم عدوا لکم فاحذروهم نص قاطع است مگر نشنیده باشد خواب خرگوش تا چند خواهد بود آخر چشم باید کشود صحبت اهل دنیا و اختلاط با ایشان سم قاتل است کشتهٔ این سم بموت ابدی گرفتار است العاقل تکفیه الاشارة فکیف التصریح مع المبالغة والتاکید لقمهٔ حرب ملوک در ازدیاد مرض قلبی میکوشد فکیف الفلاح والنجات الحذر الحذر الحذر من آنچه شرط بلاغست با تو میگویم * تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال * فر منهم کفر ما تفر من الاسد فانه یوجب الموت الدنیوی وهو قد یفید فی الاخرة واختلاط الملوک یوجب الهلاک الابدی والخسارة السرمدی فایاک وصحبتهم وایاک ولقمتهم وایاک ومحبتهم وایاک ورویتهم وقد ورد فی الخبر الصحیح من تواضع غنیا لغناه ذهب ثلثا دینه باید اندیشید که این همه تواضع وچاپلوسی از جهت غناء ایشان است ونتیجه آن ذهاب دو ثلث دین است فاین انت من الاسلام واین انت من النجات این همه مبالغه وابرام بواسطه آنست که میداند که لقمهٔ حرب وصحبت ناجنس دل آن فرزند را از تذکر مواعظ وتعقل نصایح دریده انداخته باشد بکلمه وکلام متاثر نخواهد شد فالحذر الحذر من صحبتهم والحذر الحذر من رویتهم والله سبحانه الموفق نجانا الله سبحانه وایاکم عما لا یرضی عنه ربنا المتعالی بحرمة سید البشر الممدوح بما زاغ البصر علیه وعلی اله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها

مکتوب (۱۲۹) صد و سی و نهم

والسلام

بجعفر بیگ نهانی صدور یافته در بیان آنکه جماعه بیدولتان که طعن در اهل الله مینمایند هجو ونکوهش آن جماعه مجوز نیست بلکه مستحسن التفات نامه گرامی مشرف ساخت حق سبحانه

بسم الله تعالی

پیغمبر قولہ تفقد حبتن گم شدہ و پرسش نمودن چیزے ہنگام نبودن آن ۱۲

وتعالی ایشان را سلامت دارد کہ تفقد احوال فقرا میفرمایند و حضور و غیبت را یکسان میدارند مخدوما کفار قریش چون از کمال بے سعادتی در ہجو و نکوہش اہل اسلام مبالغہ نمودند حضرت پیغامبر علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام بعضے از شعراء اسلامیہ امر فرمودند کہ ہجو کفار بگونسار نمایند آن شاعر در حضور آن سرور علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا بالاے منبر می برآمد و اشعار ہجویہ کفار بر ملا میخواند آن سرور میفرمودند کہ روح القدس با اوست مادامیکہ ہجو کفار میکند ملامت و ایذاء خلق از مغتنمات عشق است اللہم اجعلنا منہم بحرمۃ سید المرسلین علیہ و علیہم و علی آلہ الصلوات والتسلیمات

چہ خوش گفتہ

بیا با ہمہ خلق را بمن بد خو کن ۔ و در جملہ جہانیان مرا بیگانہ کن
روے دل من بصرف کن از ہر جفتے ۔ در عشق خودم یگانہ و یک رو کن

مکتوب صد و چہلم (۱۴۰)

بملا محمد معصوم کابلی صدور یافتہ در بیان آنکہ رنج و محنت از لوازم محبت است محبت آثار رنج و محنت از لوازم محبت است اختیار فقر اورد و غم لابد است **بیت** غرض از عشق تو ام چاشنی رد و غم است ورنہ زیر فلک اسباب تنعم چہ کم است ۔ دوست آوارگی میخواہد تا از غیر او بکلیۃ انقطاعی حاصل گردد اینجا آرام در بے آرامی است و ساز در سوز است و قرار در بیقراری و راحت در جراحت درین مقام فراغت طلبیدن خود را در محنت انداختن است تمام خود را بمحبوب باید سپرد ہر چہ از و بیاید بہ اشد رضا باید قبول کرد و آہ و نباید بیچید طریق زندگانی درین وضع است تا توانید استقامت ورزید والا فتور در رفقا آہ مشغولی شما خوب شدہ بود اما پیش از قوت بضعف کشید غم نیست اگر اندکے خود را ازین تردد ات جمع سازند بہتر از پیشتر خواہد شد باید کہ این اسباب تفرقہ را عین اسباب جمعیت دانند تا توانند کار سے کرد والسلام ۔

مکتوب صد و چهل و یکم (۱۴۱)

بملا محمد قلیج صدر یافته در بیانِ آنکه عمدهٔ این کار محبت و اخلاص است حضرتِ حق سبحانه و تعالی ترقیات کرامت فرماید بحرمتِ سید المرسلین علیه و علیهم و علی آله الصلوات و التسلیمات از احوالِ قلبی گاهے نمینویسند که چه صورت دارد البته ازان باب نیز چیزے مینوشته باشند که موجبِ توجهِ غائبانه است عمدهٔ این کار محبت و اخلاص است اگر الحال ترقی مفهوم نشود غم نیست چون استقامت و اخلاص است امید است که کارِ سنین بساعات میسر گردد و السلام

مکتوب (۱۴۲) صد و چهل و دوم

بملا عبد الغفور سمرقندی صدر یافت در بیانِ آنکه از نسبتِ این بزرگواران اگر اندک بدست افتد اندک نیست مکتوب شریف که از روے التفات ارسال داشته بودند مزید محبت فقرا و توجه باین طائفه از اجلِ نعمِ خداوندیست جل سلطانه از حضرتِ حق سبحانه و تعالی استقامت بران مسئول و مرجو است نیازیکه بدرویشان فرستاده بودند نیز وصول یافت فاتحهٔ سلامت خوانده شد طریقهٔ که اخذ کرده بودند نسبتی که از آنجا فراهم آمده بود ازان نقوله هیچ ذکر نیافته معاذ الله که در آن فتورے رفته باشد بیت یکچشم زدن خیال او پیش نظر ام بهتر ز صد سال خویش و بیان همه عمر ۞ از نسبتِ این بزرگواران اگر اندک بدست افتد اندک نیست زیرا که نهایتِ دیگران در بدایتِ ایشان مندرج است مصرع قیاس کن ز گلستانِ من بهارِ مرا ۞ اما ازین فتور غم نیست چون پشته محبت محکمه این نسبت قوی است فرعی که بر پوشیده شده است ارسال داشته شد گاه گاه آن را بپوشند و باو نگاه دارند که فوائد بسیار ازان متوقع است هر گاه آن جامه را بپوشند

باوضو بپوشند و تکرار سبق نمایند امید است که جمعیت تمام رو دهد هرگاه چیزی نویسند باید که اول از احوال باطن خود نویسند که احوال ظاهر بے احوال باطن از حیز اعتبار ساقط است مصرع از هر چه میرود سخن دوست خوش تر است ۔ ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی متابعۃ سید البشر المطہر عن زیغ البصر علیہ وعلی الہ الصلوٰۃ والسلام ظاہرا وباطنا

مصرع کار انیست و غیر این همه هیچ ۔

مکتوب صد و چهل و سیوم (۱۴۳)

بملا شمس صدور یافت در بیان آنکه موسم جوانی را غنیمت شمرده بلهو و لعب صرف نکنند محبت فقرا مولانا شمس موفق باشد که موسم جوانی را غنیمت شمرده بلهو و لعب صرف نکنند و بخوردن و پوشیدن عوض ننمایند که آخر غیر از ندامت و پشیمانی امرے دیگر نخواهد بود و سود نخواهد داشت خبر شرط است پنج وقت نماز بجماعت ادا نماید و حلال را از حرام امتیاز کند طریق نجات اخروی متابعت صاحب شریعت است علیه وعلی الہ الصلوات والتسلیمات تلذذات فانیه و تنعمات هالکه منظور نظر نباشد والله سبحانه الموفق للخیرات

مکتوب صد و چهل و چهارم (۱۴۴)

بحافظ محمود لاهوری صدور یافت در بیان معنی سیر و سلوک و بیان سیر الی الله و سیر فی الله و دو سیر دیگر که بعد ازین دو سیر است ۔ حضرت حق سبحانه و تعالی در مدارج کمالات ترقیات بے اندازه کرامت فرماید بحرمت سید البشر المطهر عن زیغ البصر علیه وعلی الہ الصلوٰۃ والتسلیمات مصرعه از هر چه میرود سخن دوست خوشتر است ۔ سیر و سلوک عبارت از

ع۵ بدانکہ شیونات الٰہی فرع اند مر ذات او عز جل شانہ و صفات او تعالیٰ متفرع بر شیونات اند و اسما کالخالق و الرازق متفرع بر صفات و افعال متفرع بر اسما و سائر موجودات نتایج افعال و متفرع بر آنہا است پس شیون و دیگر است و صفات و دیگر و اولی عین ذات اند و ثانیہ زائد بر ذات اند و خارج و من لم یطلع علی ھذا الفرق زعم ان الشیون ھی الصفات فحکم بعینیۃ الصفات مع الذات کالشیون فلزمہ انکار اجماع اھل الحق من زیادۃ الصفات ۱۲ معارف لدنیہ مع الاختصار۔

حرکت[ل] در علم است کہ از مقولہ کیف[ع] است حرکتِ[س] اینی اینجا گنجایش ندارد و پس سیر[ا] الی اللہ عبارت از حرکتِ علمیہ است کہ از علمِ اسفل بہ علمِ اعلا میرود و از ان اعلا باعلائے دیگر الی ان ینتہی الی علمِ الواجب تعالیٰ بعد طیِ علومِ الممکناتِ کلہا و زوالہا باسرہا و ھذہ الحالۃ ھو المعبر بالفناء و سیر فی اللہ عبارت از حرکتِ علمیہ است در مراتبِ وجوب از اسما و صفات و شیون و اعتبارات و تقدیسات و تنزیہات الی[ف] ان ینتہی الی المرتبۃ التی لا یمکن التعبیر عنہا بعبارۃ و لا یشار الیہا باشارۃ و لا تسمی باسم و لا تکنی بکنایۃ و لا یعلمہا عالم و لا یدرکہا مدرک و ھذا السیر مسمی بالبقاء و سیر عن اللہ باللہ کہ سیر ثالث است نیز عبارت از حرکت علمیہ است کہ از علمِ اعلی بعلمِ اسفل فرود می آید و از ان اسفل باسفلِ دیگر الی ان یرجع الی الممکنات رجوع القہقری و ینزل عن علوم مراتب الوجوب کلہا و ھو المعبر عنہ بالتمکین و سیر باللہ و رجع عن اللہ مع اللہ و ھو الواجد الفاقد و ھو الواصل المحجوب و ھو القریب البعید و سیر رابع کہ سیر در اشیا است عبارت از حصولِ علومِ اشیا است شیئا فشیئا بعد زوال علومِ الاشیاء کلہا فی السیر الاول فالسیر الرابع مقابل للسیر الاول و السیر الثالث للسیر الثانی کما مر و سیر الی اللہ و سیر فی اللہ از برای تحصیلِ نفسِ ولایت است کہ عبارت از فنا و بقا است و سیر ثالث و رابع از برای حصولِ مقامِ دعوت است کہ مخصوص بانبیاء مرسل است صلوات اللہ تعالیٰ و تسلیماتہ علی جمیعہم عموما و علی افضلہم خصوصا و متابعان کمل از مقامِ این بزرگواران علیہم الصلوات و التسلیمات نیز نصیب است کما قال تبارک و تعالیٰ قل ھذہ سبیلی ادعو الی اللہ علی بصیرۃ انا و من اتبعنی اینست حدیثِ بدایت و نہایت کہ مقصود از ذکرِ آن تنویہ[ل] و تشویقِ طلاب است ع۵ بر شکر غلط بیای صفر ایان ؛ از برای کورے سود ایان ؛ و السلام علی من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات

ل تنویہ بلند کردن و خواندن آبچیزے ۱۲ منہ ع۵ التعریب ۔ وتہا فتوا فی شکریا اہل صفہ ؛ راہ لاجل تغافل السوداوی ۱۲ منہ

مکتوب (۱۴۵) صد و چهل و پنجم

بملا عبد الرحمن مفتی صدور یافت در بیانِ آنکه مشایخ طریقهٔ علیهٔ نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم ابتداءِ سیر از عالمِ امر اختیار کرده اند و در بیانِ سرِّ عدمِ تاثرِ بعضے از منتسبانِ این طریق بسرعت ۔ ثبتنا الله سبحانه وایاکم علی جادة الشریعة المصطفویة علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة ویرحم الله عبدا قال آمینا مشایخ طریقهٔ نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم ابتداءِ سیر از عالمِ امر اختیار کرده اند و عالمِ خلق را در ضمنِ آن سیر قطع مینمایند بخلافِ مشایخِ سایرِ طرق که ابتداءِ سیر ایشان از عالمِ خلق است بعد از طی عالمِ خلق قدم در عالمِ امر می نهند و بمقامِ مبدء میرسند لهذا طریق نقشبندیه اقرب طرق آمد و اجمع نهایت و دیگران در بدایت ایشان منتهی گشت ع قیاس کن ز گلستانِ من بهارِ مرا ۔ جمعے باشند از طلابِ این طریقهٔ علیه که با آنکه ابتداءِ سیر ایشان از عالمِ امر است بسرعت متاثر نشوند و التذاذ و حلاوت که مقدمهٔ جذبه است بزودی پیدا نه کنند وجهش آنست که عالمِ امر در ایشان نسبت بعالمِ خلق ضعیف افتاده است و همین ضعف سدِّ راهِ سرعتِ تاثیر و تاثر شده و این بطوءِ تاثر تا زمانی متحقق است که عالمِ امر در ایشان بر عالمِ خلق قوت پیدا کند و اگر منعکس گردد علاجِ این ضعف مناسبِ این طریقهٔ علیه تصرفِ تام است مر صاحبِ تصرفِ تام را و علاجیکه مناسبِ طرقِ دیگر ان است تقدیمِ تزکیهٔ نفس است بریاضات و مجاهداتِ شاقه که موافقِ شریعت واقع شوند علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة باید دانست که بطوءِ تاثر علامتِ نقصانِ استعداد نیست گروهے باشند تامِ الاستعداد که باین بلا مبتلا گردند والسلام

ف: طریق

ف: ابتداء سیر از عالم امر

ف: جمعے

ف: تاثیر و تاثر کردن و تاثر قبول نمودن اثر ۱۲

ف: قول بطوء لهم و رنگ کردن و باسکی نقش سرعت ۱۲ من

مکتوب (۱۴۶) صد و چهل و ششم

بشرف الدین حسین بدخشی صدور یافت در نصیحت بتکرار سبق ؛ مکتوب فرزندے شرف الدین حسین وصول یافت لِلّٰهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَلِلّٰهِ الْمِنَّةُ که بسعادتِ یادِ فقرا مُستَعِد اند سبقی که گرفته بودند بتکرار آن وقت را معمور دارند و فرصت را از دست ندهند مبادا که دفترِ فراغیه از جابرد و طمطراق زائله بحلاوت سازد

بیت همه اندر زمن بتوانیست ؛ که تو طفلی و خانه رنگین است ؛ چه نعمتی است که حضرتِ حق سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰی بنده را و در عنفوانِ شباب توفیقِ توبه کرامت فرماید و بران استقامت بخشد توان گفت که نعماتِ تمامِ دنیا در جنبِ آن نعمت حکمِ شبنمی دارد در جنبِ دریائی عمیق چه آن نعمت موجبِ رضائے مولیٰ است سُبْحَانَهُ که فوقِ جمیعِ نعم است چه دنیوی و چه اخروی وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ اَتَمُّهَا وَاَكْمَلُهَا

مکتوب (۱۴۷) صد و چهل و هفتم

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیان آنکه گسستن از پیوستن مقدم است یا پیوستن از گسستن حضرتِ حق سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰی در مدارجِ کمال ترقیات کرامت فرماید بحرمتِ سیدِ المرسلین عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ اَتَمُّهَا جمعے از مشایخِ طریقت قدس الله تعالیٰ اسرارهم گسستن را از پیوستن مقدم داشته اند و جمعے دیگر ازین بزرگواران پیوستن را بر گسستن تقدیم داده اند و طائفهٔ ثالث متوقف رفته اند ابو سعید خراز گوید قدس سرّه تا نزهی نیابی تا نیابی نزهی ندانم کدام پیش بود راقم این سطور گوید گسستن و پیوستن در یکزمان متحقق میگردند جائز نیست که گسستن از پیوستن جدا شود و پیوستن بی گسستن هوید اگر دو غایة ما فی الباب اگر خفائی هست

بقیه ۵ شمه از حال شیخ ابو سعید خراز بحاشیه مکتوب اول نوشته شد ۱۲

در تقدم ذاتی است و تعین علیّه یکی مر دیگرے را شیخ الاسلام هروی قدس سره اختیار مذهب ثانی
بنماید و میفرماید که سبقت ازان طرف نکوست بلی اما جمعی که گسستن را مقدم داشته اند انکار این
سبقت نمیتوانند مراد ایشان از پیوستن ظهور تام است و آن منافی سبقت بر ظهور مطلق نیست ظهور
مطلق مقدم باشد بر گسستن و ظهور تام موخر ازان برین تحقیق نزاع ایشان بلفظ راجع میگردد اما
نظر طائفهٔ اولی بلند است که قلیل را در خیز اعتبار نمی آرند باید دانست که برین توجیه تقدم زمانی نیز
پیدا گشت فافهم والله سبحانه الملهم للصواب بهر حال مظهر گسستن و پیوستن باید شد که مرتبهٔ
ولایت منوط باین دو مرتبه است و بدونهما خرط القتاد مرتبهٔ اولی مربوط بسیر الی الله است و
مرتبهٔ ثانی بسیر فی الله و مجموع این دو سیر بمرتبهٔ ولایت و کمال میرسد علی تفاوت درجاتها و دو سیر
دیگر از برای تحصیل تکمیل است و وصول بدرجهٔ دعوت ع بانگ دوکردم اگر دردهٔ کس است والسلام

مکتوب (۱۴۸) صد و چهل و هشتم

اولش بس کنم خود زیرکانه این بس است

بملا صادق کابلی صدور یافته در بیان آنکه صاحب رے بیحاصل است و در بیان آنکه زنهار بتوسط
روحانیات مشایخ و امدادات ایشان مغرور نشوند که آن صور مشایخ فی الحقیقت لطائف شیخ
مقتدا است ۱۲ دو مکتوب پی در پی رسید مکتوب اول از حصول و پیری انبا نمود و مکتوب ثانی
از تشنگی و بیحاصلی الحمد لله سبحانه که عبرت مر خاتم رست صاحب رے بیحاصل است و آنکه خود را
بیحاصل دانست و اصل است مکرر بشما گفته شده است که زنهار بتوسط روحانیات مشایخ و امدادات
ایشان مغرور نشوید که آن صور مشایخ فی الحقیقت لطائف شیخ مقتدا است که بآن صور ظهور
نموده است قبلهٔ توجه را وحدت شرط است توجه را پراگنده ساختن موجب خسران است عیاذاً
بالله سبحانه ثانیاً آنکه مکرر و مکرر بشما گفته ایم که سررشتهٔ کار را مختصر بگیرید تا بسرعت سرانجام یابد

امرِ ضروری را گزاشته بامرِ لاطائل پرداختن از عقلِ دوراندیش بسیار مستبعد است امّا شما معتقدِ رائے خود اید سخن کس در شما کم است که مؤثر افتد شما دانید ما علی الرّسولِ الّا البلاغ

مکتوب (۱۴۹) صد و چهل و نهم

نیز بملا صادق کابلی صدور یافته در بیانِ آنکه هرچند مسبّب الاسباب تعالی اشیا را بر اسباب مترتّب ساخته است امّا چه درکار که نظر بر سببِ معیّن دوخته شود اخوی مولانا محمّد صادق عجب است که این همه خود را بعالمِ اسباب واگزاشته است هرچند مسبّب الاسباب تعالی و تقدّس اشیا را بر اسباب مترتّب ساخته است امّا چه درکار که نظر بر سببِ معیّن دوخته شود مصرع گر درے بسته شد ایدل دگری بکشاید این قسم کوته نظری بسیار بے مناسبتی میطلبد از امثالِ شما مردم بسیار مستبعد است ساعتی بحال خود فرو باید رفت و این شناعت را باید فهمید درکسوت فقر این همه تلاش در تحصیلِ مبغوضهٔ حق جلّ شانهٗ چه بلا مستنکر است عجب است که این مستکره را در نظرِ شما چه طور زیبا نموده اند در تحصیلِ امورِ ضروریه بقدرِ ضرورت باید کوشید تمام همت را بآن مصروف ساختن و عمر را در پے آن گزرانیدن سفاهت محض است فرصت بسیار غنیمت است هزار افسوس که آنرا کسے در تحصیلِ امورِ لاطائل صرف کند خبر شرط است ما علی الرّسولِ الّا البلاغ از گفت و شنودِ مردم آزار گشت نه چیزها ایکه بشما نسبت میکنند هرگاه در شما نباشد هیچ غم نیست چه دولتی است که مردم کسے را بدانند و فی الحقیقت نیک باشد اگر عکسِ این قضیه متحقق شود محلِ خطر است والسّلام

مکتوب (۱۵۰) صد و پنجاهم

بخواجه محمّد قاسم صدور یافته در بیانِ آنکه شایانِ مطلوبیّت جز حضرتِ واجب الوجود تعالی و تقدس

۵۱ یعنی دنیائے دنیہ عوض عمر گران نمے تواند شد کہ از برائے او پراگندہ شود ۱۲

نیست + التفات نامۂ اخوی خواجہ محمد قاسم وصول یافت موجب فرحت گشت از نشئت اوضاع دنیوی و تفرق احوال صوری دلتنگ نشوند کہ ای آن نمیکند زیرا کہ این نشاءۃ ۵۱ در معرض فناست بمراضی حق سبحانہ و تعالیٰ میباید بسر برد و درین ضمن عسر باشد یا یسر شایان مطلوبیت را جز ذات واجب الوجود نیست جل شانہٗ خصوصاً امثال شما مردم عزیز را مع ذلک اگر بجد متی و کارے اشارت نمایند بمنت و سعی آن خواہد کوشید والسلام

مکتوب (۱۵۱) صد و پنجاہ و یکم

بیامرمن بلخی صدور یافتہ در بیان بزرگی طریقہ حضرات خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم و بیان معنی یاد داشت کہ مخصوص باین اکابر است مصراع ۱ از ہر چہ میرود سخن دوست خوشتر است یاد داشت در طریقہ حضرات خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم عبارت از حضوری غیبت ۲ یعنی دوام ۳ حضور حضرت ذات تعالیٰ و تقدس بے تخلل حجب شیونی و اعتباراتی و اگر گاہی حضور است و گاہی غیبت یعنی وقتی حجب بتمام مرتفع شوند و وقتے دیگر درمیان آیند چنانچہ در تجلی ذاتی برقی کہ کالبرق حجب تمام از پیش حضرت ذات تعالیٰ و تقدس مرتفع میگردد و بسرعت باز در پردۂ شیون و اعتبارات می آید پس نزد این اکابر از حیز اعتبار ساقط است پس حاصل حضوری غیبت آن گشت کہ تجلی ذاتی برقی کہ عبارت از ظہور حضرت ذات است بی توسط شیون و اعتبارات کہ در نہایت این راہ میسر میگردد و فنای اکمل را در انمقام اثبات میکنند دائمی گردد و حجب ہرگز رجوع نکنند و اگر رجوع کند حضور بغیبت متبدل خواہد گشت و یاد داشت نخواہند گفت پس متحقق گشت کہ شہود این اکابر بر وجہ اتم و اکمل است و اکملیت فنا و اتمیت بقا باندازۂ اتمیت و اکملیت مشہود است ۵ ع قیاس کن ز گلستان من بہار مرا ؛

۱ مصراع

مکتوب صد و پنجاه و دوم (۱۵۲)

بسیادت و نقابت پناهی شیخ فرید صدور یافته در بیانِ آنکه اطاعتِ رسول عینِ اطاعتِ حق است سبحانه و ما بیناسب ذلک قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ مَنْ یُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰہَ حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ اطاعتِ رسول را عینِ اطاعتِ خود فرمود پس اطاعتِ خدائے عزوجل که در غیرِ اطاعتِ رسول باشد اطاعتِ او نیست سبحانہ و از برای تاکید و تحقیق این معنی کلمهٔ قد آورد تا بوالهوسی درمیانِ این دو اطاعت جدائی پیدا نکند و یکی را بر دیگری نگزینند و در جائے دیگر حضرتِ حق سبحانہ و تعالیٰ شکایت میکند از حالِ جماعه که درمیانِ این دو اطاعت تفرقه مینمایند کما قال سبحانہ یُرِیْدُوْنَ اَنْ یُّفَرِّقُوْا بَیْنَ اللّٰہِ وَ رُسُلِہٖ وَ یَقُوْلُوْنَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَّ نَکْفُرُ بِبَعْضٍ وَّ یُرِیْدُوْنَ اَنْ یَّتَّخِذُوْا بَیْنَ ذٰلِکَ سَبِیْلًا اُولٰٓئِکَ ھُمُ الْکٰفِرُوْنَ حَقًّا + آرے بعضے از مشائخِ کبار قدس اللہ تعالیٰ اسرارھم در سُکرِ وقت و غلبهٔ حال سخنان گفته اند که موہِمِ تفرقه اند میانِ این دو اطاعت و مُشعِر باختیارِ محبت یکی بر دیگرے منقول است که سلطان محمود غزنوی در ایامِ پادشاهتِ خود نزدیک بخرقان فرود آمده بود از آنجا وکلائی خود را بخدمتِ شیخ ابوالحسن خرقانی فرستاد و التماس نمود که حضرتِ شیخ بدیدنِ او بیایند و بوکلائی خود گفت که اگر از شیخ توقفے فهم کنید کریمهٔ اَطِیْعُوا اللّٰہَ وَ اَطِیْعُوا الرَّسُوْلَ وَ اُولِی الْاَمْرِ مِنْکُمْ برخوانید چون وکلا از شیخ توقف فهمیدند کریمهٔ مذکوره را برخواندند شیخ در جواب فرمود ند که چندان گرفتار اَطِیْعُوا اللّٰہَ ام که شرمنده اَطِیْعُوا الرَّسُوْلَ ام و باطاعتِ اُولِی الْاَمْرِ چه رسد حضرتِ شیخ اطاعتِ حق را سبحانہ و غیرِ اطاعتِ رسول او دانست این سخن از استقامت دور است مشائخِ مستقیم الاحوال ازین قسم سخنان تنزّه مینمایند و در جمیعِ مراتبِ شریعت و طریقت و حقیقت اطاعتِ حق سبحانہ را در اطاعتِ رسول

امید انند و اطاعت حق سبحانه که در غیر اطاعت رسول اوست علیه الصلوٰة والسلام عین ضلالت می انگارند و نیز منقول است که شیخ مهنه شیخ ابو سعید ابو الخیر مجلسے داشتند و سید اجل از اکابر سادات خراسان نیز در مجلس ایشان نشسته بودند اتفاقاً دران اثنا مجذوبی مغلوب الاحوال پیدا شد حضرت شیخ او را بر سید اجل تقدیم دادند سید را ناخوش آمد بسید فرمودند که تعظیم شما بواسطه محبت رسول است علیه الصلوٰة والسلام و تعظیم این مجذوب بواسطه محبت حق سبحانه این قسم تفرقه را نیز اکابر مستقیم الاحوال تجویز نمی نمایند و غلبه محبت حق را سبحانه بر محبت رسول او علیه الصلوٰة والسلام از سکر حال میدانند و جز فضولی نمی انگارند اما این قدر هست که در مقام کمال که مرتبه ولایت است محبت حق سبحانه غالب است و در مقام تکمیل که نصیبی از مقام نبوت است محبت رسول غالب ثبتنا الله سبحانه علی اطاعة الرسول التی هی عین اطاعة الله سبحانه

مکتوب (۱۵۳) صد و پنجاه و سیوم

بمیان شیخ مزمل صدور یافته در بیان خلاصی تام از رقیت ماسوای که مربوط بفنای مطلق است کتابتیکه ارسال داشته بودند رسید الحمد لله ذی الانعام والمنة که طالبان خود را در طلب بیقرار و بے آرام میدارد و درین بے آرامی از آرام بغیر خود رستگاری می بخشد اما خلاصی تام از رقیت اغیار وقتے میسر شود که بفنائے مطلق مشرف شود و نقوش ماسوی را بالکل از آئینه دل محو سازد و تعلق علمی و حبی او را بهیچ چیز نماند و غیر از حق سبحانه و تعالی او را مقصود و مراد نباشد ودونه خرط القتاد هر چند گمان بے تعلقی دارد و اما ان الظن لا یغنی من الحق شیئاً مصرع این کار دولت است کنون تا کرا رسد؛ گرفتار احوال و مقامات گرفتار غیر است

بیت

از چیزهای دیگر چه گویدت ۵ بهر چه از دوست اما نی چه کفر آن حرف و چه ایمان و بهر چه از راه
دور افتی چه زشت آن نقش و چه زیبا ۶ غربت شما بتطویل انجامید فرصت غنیمت است اگر
یاران اهل اند در رخصت چون توقف خواهند کرد و اگر نا اهل چه اعتناج رخصت است مرضی حق
سبحانه را می باید ملاحظه کرد اهل عالم راضی باشند یا نباشند عدم رضائے ایشان چه خواهد بود
ع طفیل دوست باشد هر چه باشد ۷ مقصود حق را سبحانه باید دانست با او هر چه جمع شود شود
واگر نه شود گو نه شود ع رخسار من اینجا و تو در گل نگری ۸ والسلام

مکتوب صد و پنجاه و چهارم (۱۵۴)

نیز بمیان مزل صدور یافته در بیان آنکه از خود باید گذشت و در خود باید رفت حق سبحانه
و تعالی با خود دارد و یک لحظه با غیر خود نگذارد اللهم لا تکلنا الی انفسنا طرفة عین
فنهلك ولا اقل منها فضیع هر بلائے که هست از گرفتاری بخود است چون از خود خلاص
شد از گرفتاری ما دون او سبحانه خلاص شد اگر بت می پرستد فی الحقیقت خود را می پرستد
که افرایت من اتخذ الهه هواه ۹ مصراع ۱۰ از خود چو گذشتی همه عیش است و خوشی ۱۱
ع نفسك و تعال همچنانکه از خود گذشتن فرض است در خود رفتن هم لازم است که یافت
اینجا است در برون خود یافت نمیباشد ۱۲ با تو در زیر گلیم است هر چه هست ۱۳ همچو نابینا
مبر هر سوئے دست ۱۴ سیر آفاقی بعد در بعد است و سیر انفسی قرب در قرب اگر شهود
است در خود است و اگر معرفت است هم در خود و اگر حیرت است هم در خود بیرون خود قدم مگذار
نیست سخن بکجا رفت مباد اساده دلی ازینجا حلول یا اتحاد فهم کند و بورطه ضلالت رود ع
اینجا حلول کفر بود اتحاد هم ۱۵ پیش از تحقق باین مقام تفکر آن ممنوع است رزقنا الله سبحانه

وَایّاکُمْ الاِسْتِقَامَۃَ عَلَی الطَّرِیقَۃِ الْمَرْضِیَّۃِ عَلٰی صَاحِبِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ از احوال خود مینوشته باشند که دخل تمام دارد باوجود علائق صوریه آزاد باشند و وجود و عدم از امساوی ندند والسلام علیکم

مکتوب (۱۵۵) صد و پنجاه و پنجم

نیز بمیان شیخ مزمل صدور یافته در ترغیب رجوع باصل خود ؛ حق سبحانه وتعالی با خود دارد بعد از خدائی هر چه پرستند هیچ نیست ؛ بیدولت است آنکه هیچ اختیار کرد ؛ غرهٔ ماه جمادی الاول روز جمعه بطواف حضرت دهلی مشرف گشت و محمد صادق نیز همراه است چند روز اگر اراده خداوندی موافق است اینجا بسر برده بسرعت متوجه وطن اصلی خواهد شد حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْاِیْمَانِ خبر صحیح است بیچاره بیجاره و ناصیه بدست او دارد مَا مِنْ دَآبَّۃٍ اِلَّا ھُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِیَتِہَا اِنَّ رَبِّیْ عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ؛ اَیْنَ الْمَفَرُّ مگر آنکه فَفِرُّوْا اِلَی اللّٰہِ گفته دروی نوے بگریزند بهر حال اصل را اصل و نسته فرع را طفیلی ساخته رو باصل باید آورد ؛ هر چه جز عشق خدائی حسن است ؛ گر شکر خوردن بود جان کندن است ؛

مکتوب (۱۵۶) صد و پنجاه و ششم

نیز بمیان مزمل صدور یافته در ترغیب بر صحبت اهل الله ؛ کتابتیکه بدست قاضی زاده جالندهر فرستاده بودند در دهلی رسانید الحمد لله والمنة که محبت فقر انفقر وقت دارند و بحکم اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ با ایشانند ماه رجب هر چند بسبب اوقات و ازمان نزدیکست اما بسی دور است ؛ فراق دوست اگر اندک است اندک نیست ؛ درون دیده اگر نیم موست بسیار است ؛ چون بوسطهٔ رعایت حقوق ارباب حقوق این معنی را اختیار کرده اند همان طور

بکنند فقیر ہم تا ماہِ رجب شاید اینجا باشد واللہ سبحانہ اعلم بالصواب والیہ المرجع والمآب
بہر حال چند روزہ عمر را بفقر امید باید گزرانید واصبر نفسک مع الذین یدعون ربہم
بالغداوۃ والعشی یریدون وجہہ خود نص قاطع است کہ حق سبحانہ وتعالے
حبیبِ خود را علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات ایمنہا بآن امر فرمودہ عزیزے
میفرماید الٰہی چہ بیت اینکہ دوستانِ خود را کردی کہ ہر کہ ایشان را شناخت ترا یافت وتا ترا
نیافت ایشان را نشناخت رزقنا اللہ تعالیٰ وایاکم محبۃ ہذہ الطائفۃ العلیۃ الشریفۃ

مکتوب (۱۵۷) صد و پنجاہ و ہفتم

بحکیم عبدالوہاب صدور یافتہ در بیانِ آنکہ چون کسے پیشِ درویشان برود باید کہ خود را خالی
کردہ رود تا مملو باز گردد ودر بیانِ آنکہ اول تصحیحِ عقائد باید کرد ،، دوم مرتبہ شما قدم رنجہ نمودہ آمدہ اید
وزود برخاستہ رفتید فرصتِ آن نشدہ کہ بعضی از حقوقِ صحبت ادا کردہ شود مقصود از ملاقات
افادہ است یا استفادہ وچون مجلس ازین ہر دو خالی باشد از اعتداد خارج است پیشِ
این طائفہ خالی شدہ باید آمد تا مملو باز گردد واظہارِ افلاسِ خود باید نمود تا ایشان را بروے
شفقت آید وراہِ افاضہ بکشاید سیر آمدن وسیر رفتن مزہ ندارد امتلا را جز علتِ بار
نیست واستغنا را جز طغیان کار نہ حضرتِ خواجہ نقشبند قدس اللہ تعالیٰ سرہ فرمودہ
اند اول نیازِ خستہ بعد ازان توجہِ خاطرِ شکستہ پس توجہ را نیاز شرط آمد مع ذلک
درین اوان کہ طالب علمے آمدہ طلبِ سفارش بجانب ایشان ظاہر ساخت
بخاطر رسید کہ چون مجرد آمدنِ ایشان را ہم حقے ہست پس از جانبِ خود
مہما امکن ادائے حق باید نمود لاجرم بزبانِ قلم از جہتِ تدارکِ ما مضے

لہ اشارت است بآنکہ یکہ وقت
در سہ وکہ یعنی دو بندگی نمودن را
یاد میکنند پروردگار خود را بالغداۃ
بجز امت سوزات اورا ۱۲ منہ

لہ قال اللہ تعالیٰ کلا ان الانسان
لیطغی ان رآہ استغنی ۱۲

لہ نزول اول بیان ہدایت بعد
ازان ضلالت یعنی بعد از اظہار حاجت
ازوقوع ان مثل نزول توبہ ال
سوے ان مثل توبہ وقوع عے آید منہی
سوے ان مثل توبہ آورد دردی
سوے ان مثل توبہ آورد دردی

لہ یانہ

لہ ہمہ باشد کہ بعد ازین بجائی رسیدن کہ دیگر نیازے نماند در ین لطائف ۱۲

مکتوبات امام ربانی دفتر اول
حضرت مجدد الف ثانی
شائقین مشتاقان را نہ شود
پیش ازین نمودہ باشد
تمام شود ان شاء اللہ تعالیٰ
بہ کمک شود ان شاء اللہ تعالیٰ
تمام شود ان شاء اللہ تعالیٰ
تمام شود ان شاء اللہ تعالیٰ
تمام

وتلافی ما سبق چند کلمه بمقتضای وقت و حال املا نموده بجانب ایشان ارسال داشت والله سبحانه الملهم للصواب والموفق للسداد سعادت آثار را آنچه بر ما و شما لازم است تصحیح عقائد بمقتضای کتاب و سنت بر نهجیکه علماء اهل حق شکر الله تعالی سعیهم از کتاب و سنت آن عقائد را فهمیده اند و از آنجا اخذ کرده چه فهمیدن ما و شما از حیز اعتبار ساقط است اگر موافق افهام این بزرگواران نباشد زیرا که هر مبتدع و ضال احکام باطله خود را از کتاب و سنت می فهمد و از انجا اخذ مینماید والحال انه لا یغنی من الحق شیئا ثانیا علم باحکام شرعیه است از حلال و حرام و فرض و واجب و ثالثا عمل بمقتضای این علم است و رابعا طریق تصفیه و تزکیه که مخصوص بصوفیه کرام است قدس الله تعالی اسرارهم پس تا تصحیح عقائد ننمایند علم باحکام شرعیه فائده نمیدهد و تا این هر دو متحقق نشوند عمل نافع نیاید و تا این هر سه میسر نگردند حصول تصفیه و تزکیه محال است بعد ازین چهار رکن با متممات و مکملات اینها کالسنة مکملة للفرض هر چه هست از فضول است و داخل دائره مالا یعنی و من حسن اسلام المرء ترکه مالا یعنیه و اشتغاله بما یعنیه والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتحیات

اصل مکتوب (۱۵۸) صد و پنجاه و هشتم ترجمه از مصحح

بشیخ حمید بنگالی صدور یافته فی بیان تفاوت مراتب الکمال بحسب تفاوت الاستعدادات وما یناسب ذلک

بشیخ حمید بنگالی صدور یافته در بیان آنکه تفاوت مراتب کمال بحسب تفاوت استعدادات است وما یناسب ذلک

اعلم ان مراتب الکمال متفاوتة بحسب

بدانکه مراتب کمال متفاوت اند بحسب

وَالتَّفَاوُتُ فِي الْكَمَالِ قَدْ يَكُوْنُ بِحَسَبِ الْكَمِّيَّةِ وَقَدْ يَكُوْنُ بِحَسَبِ الْكَيْفِيَّةِ وَقَدْ يَكُوْنُ بِهِمَا مَعًا فَكَمَالُ الْبَعْضِ مَثَلًا بِالتَّجَلِّي الصِّفَاتِيِّ وَكَمَالُ الْآخَرِيْنَ بِالتَّجَلِّي الذَّاتِيِّ مَعَ تَفَاوُتٍ فَاحِشٍ بَيْنَ أَفْرَادِ ذَيْنِكَ التَّجَلِّيَيْنِ وَبَيْنَ أَرْبَابِهِمَا أَيْضًا فَكَمَالُ الْبَعْضِ بِسَلَامَةِ الْقَلْبِ وَتَخَلُّصِ الرُّوْحِ وَكَمَالُ الْآخَرِ بِهِمَا وَبِالشُّهُوْدِ السِّرِّيِّ أَيْضًا وَكَمَالُ الثَّالِثِ بِذٰلِكَ الثَّلٰثِ وَبِالْحَيْرَةِ الْمَنْسُوْبَةِ إِلَى أَخْفَى وَكَمَالُ الرَّابِعِ بِذٰلِكَ الْأَرْبَعِ وَبِالْاِتِّصَالِ الْمَنْسُوْبِ إِلَى الْأَخْفٰى ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ وَبَعْدَ حُصُوْلِ الْكَمَالِ فِيْ أَيِّ مَرْتَبَةٍ كَانَتْ مِنَ الْمَرَاتِبِ الْمَذْكُوْرَةِ إِمَّا رُجُوْعُ الْقَهْقَرٰى أَوْ ثَبَاتٌ وَاسْتِقْرَارٌ فِيْ ذٰلِكَ الْمَوْطِنِ وَالْأَوَّلُ هُوَ مَقَامُ التَّكْمِيْلِ وَالْاِرْشَادِ وَرُجُوْعٌ مِنَ الْحَقِّ إِلَى الْخَلْقِ لِلدَّعْوَةِ وَالثَّانِيْ هُوَ مَوْطِنُ الْاِسْتِهْلَاكِ وَالْعُزْلَةِ

وتفاوت در کمال گاهی بحسب کمیّت میباشد (مقدار و چندگی ۱۲) وگاهی بحسب کیفیّت وگاهی بهر دو معًا وکمال بعضی مثلا بتجلّی صفاتی (صفت ۱۲) است وکمال دیگران بتجلّی ذاتی با وجود تفاوت کثیر میان افراد این دو تجلّی و میان ارباب اینها نیز پس کمال بعضے صرف بسلامت قلب است و تخلص روح یعنی از ماسوی حق سبحانه وتعالی وکمال شخص دیگر باین هر دو و متحقّق است بشهود سرّی نیز و کمال سوم باین هر سه (شخص ۱۲) است و بحیرت که بلطیفهٔ خفی منسوب است وکمال چهارم باین هر چهار و باتصال که منسوب است بسوی لطیفهٔ اخفی اینست فضل خدا میدهد بهر که میخواهد و خداوند فضل بزرگ است و بعد از حصول کمال از مراتب مذکوره بهر مرتبه که باشد رجوع قهقری (یعنی ۱۲) یا ثبات و استقرار دران موطن و اولین ازین هر دو همونست مقام تکمیل و ارشاد و رجوع از حق بخلق از برای دعوت (الی الله ۱۲) و ثانی اینها همان است موطن استهلاک و عزلت (ثبات و استقرار ۱۲) از خلق

(نیست کردن خود را ۱۲ ـ بگوشه نشستن ۱۲)

(۱) بیان تفاوت در کمال و اقسام آن

(۲) بیان اقسام رجوع بعد از حصول کمال

(۳) بیان اقسام رجوع از حق بخلق و دعوت ایشان الی الله

(۴) بیان اقسام ثبات و استقرار

والسلام اولاً وآخراً ۔ والسلام اولاً وآخراً ۔

مکتوب (۱۵۹) صد و پنجاه و نهم

بشرف الدین حسین بدخشی صادر شده در عزا ۔ هرچند آلام و مصائب بظاهر تلخست و مؤلم جسم لیکن بباطن شیرین است و لذت بخش روح زیرا که جسم و روح گویا بر دو طرف نقیض واقع شده اند الم یکے مستلزم لذت دیگر لیست لیست فطرتے که درمیان این دو نقیض و لوازم آنها تمیز نتواند کرد از مبحث خارج است و قابلیت مخاطبت ندارد اولئک کالانعام بل هم اضل ۔ آگه از خویشتن چو نیست جنین ۔ چه خبر دارد از چنان و چنین ۔ شخصے که روح او تنزل نموده در مرتبه جسم استقرار نموده باشد و عالم امر او تابع عالم خلق گشته سر این معما را چه شناسد تا روح بمقر اصلی خود رجوع قهقری ننماید و امر از خلق جدا نشود جمال این معرفت جلوه گر نه گردد حصول این دولت وابسته بموتے است که پیش از ورود اجل مسمی صورت می بندد و مشایخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم از انبقنا تعبیر کرده اند ۔ خاک شو خاک تا بروید گل ۔ که بجز خاک نیست مظهر گل ۔ و کسیکه پیش از مردن نمرد مصیبت او بامید داشت و عزا اینجا باید آورد و خبر ارتحال الدمرحومی شما که به نیکنامی شهرت داشتند و شیوه امر معروف و نهی منکر را نیک عایت میکردند مسلمانان را موجب حزن و مستلزم اندوه گشت انا لله وانا الیه راجعون آن فرزندان شیوه صبر را پیش گرفته پیش رفتگان را بصدقه و دعا و استغفار مدد و معاون باشند که موتے را اشد احتیاج است بامداد احیاء در حدیث نبوی علیه وعلی آله الصلوات والتحیات آمده است ما المیت الا کالغریق المتغوث ینتظر دعوة تلحقه من اب او ام او اخ او صدیق فاذا لحقته کان احب الیه من الدنیا وما فیها وان الله

Marginalia and boilerplate

لَيُدْخِلُ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ مِنْ دُعَاءِ أَهْلِ الْأَرْضِ أَمْثَالَ الْجِبَالِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَإِنَّ هَدِيَّةَ الْأَحْيَاءِ إِلَى الْأَمْوَاتِ الِاسْتِغْفَارُ لَهُمْ بَقِيَّةُ النُّصْحِ مُدَاوَمَةُ الذِّكْرِ وَمُلَازَمَةُ الْفِكْرِ فَإِنَّ الْفُرْصَةَ قَلِيلَةٌ جِدًّا يَنْبَغِي أَنْ يُصْرَفَ إِلَى أَهَمِّ الْمُهِمَّاتِ وَالسَّلَامُ

مکتوب (۶۰) صد و شصتم

نامزد این کمترین بندهٔ خود فرموده اند اعنی یار محمد الجدید البدخشی الطالقانی در بیان آنکه مشایخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم سه طائفه اند با شرح احوال هر کدام اینها و کمال و نقصان هر طائفه از ینها مشایخ طریقت قدس الله تعالی اسرارهم سه طائفه اند طائفه اولے قائلند بآنکه عالم بایجاد حق سبحانه در خارج موجود است و هرچه در وست از اوصاف و کمال همه بایجاد حق است سبحانه و خود را شیئے بمیش نمیدانند بلکه شیئیت هم از وست عز شانه در نجر نیستی چنان گم میگردند که نه از عالم خبر دارند و نه از خود در رنگ شخصی برهنه که جامهٔ عاریت پوشیده باشد و بداند که این جامه عاریت است و این دید عاریت بروے چنان غالب مے آید که درست جامه را باصل میدهد و خود را برهنه می یابد و اگر اینچنین شخصی را از بیشعوری و سکر بشعور و بصحو آرند و به بقا بعد الفنا مشرف سازند هرچند جامه را باخود می یابد اما بیقین میداند که از دیگر است چه آن فنا اکنون در علم مندرج است و گرفتاری و تعلقی که بآن جامه داشت هیچ نمیماند و همچنین است حال شخصی که اوصاف و کمالات خود را در رنگ جامهٔ عاریت می انگارد اما میداند که این جامه در وهم است در خارج هیچ جامه ندارم برهنه ام این دید غالب می آید بحدیکه آن لباس و همیه را درست می اندازد و خود را برهنه میباید و بعد از افاقت و صحو آن جامه همیه را نیز همراه خود میباید لیکن فنائے شخص اول اتم است و بقائے متربت بر ان اکمل کما سیجیئ عن قریب ان شاء الله تعالی و این بزرگواران در جمیع

معتقداتِ کلامیّہ کہ بروفقِ کتاب و سُنّت و اجماع ثابت شدہ اند بعلماءِ اہل سنت و جماعت متفق اند و فرق نیست درمیانِ متکلّمین و ایشان الّا آنکہ متکلمین امنیعنی را علماً و استدلالاً درمیابند و ایشان کشفاً و ذوقاً و ایضاً این بزرگواران عالم را بحق سُبحانہٗ و تعالیٰ بغایتِ تنزیہ ہیچ نسبت اثبات نمیکنند و جمیع نسب را سلب میکنند فکیف العینیۃ والجزئیۃ تعالیٰ شانہٗ الا نسبتِ مولویت و عبودیت و صانعیت و مصنوعیت بلکہ در غلبہ حال این نسبت را ہم کم میکنند این زمان بفنائے حقیقی مشرف شدہ قبولِ تجلیاتِ ذاتیہ پیدا میکنند و مظہرِ تجلیاتِ بے نہایت میگردند طائفہ دیگر عالم را ظلِّ حق سُبحانہٗ میدانند اما قائلند بآنکہ عالم در خارج موجود است لیکن بطریقِ ظلیت نہ بطریقِ اصالت و وجودِ اینہا قائم بوجود حق است سُبحانہٗ کقیامِ الظلِّ بالاصلِ مثلاً اگر شخصی سایہ ممتد شد و آن شخص از کمالِ قدرتِ خود صفاتِ خود را نیز در آن سایہ منعکس ساخت از علم و قدرت و ارادہ وغیرہا حتّی کہ لذت و الم پس اگر بالفرض آن سایہ بر آتش افتد و بآن متالم شود عقلاً و عرفاً نخواہند گفت کہ آنشخص متالم شد چنانکہ طائفہ ثالث بآن قائلند علیٰ ہذا القیاس جمیع افعالِ ذمیمہ کہ از مخلوقات صادر میشوند نمیتوان گفت کہ فعلِ حق است سبحانہٗ چنانکہ سایہ بارادۂ خود حرکت کند نمیتوان گفت کہ شخص متحرک شد آری میتوان گفت کہ اثرِ قدرت و ارادتِ اوست یعنی مخلوقِ اوست و مقرر است کہ خلقِ قبیح قبیح نیست بلکہ فعل و کسبِ قبیح قبیح است طائفہ ثالث قائلند بوحدۂ وجود یعنی در خارج یک موجود است و بس و آن ذاتِ حق است سُبحانہٗ و عالم را در خارج اصلاً تحققی نیست ثبوتِ علمی دارند میگویند الاعیان ما شمّت رائحۃ الوجود و ہرچند این جماعہ ہم عالم را ظلِّ حق سبحانہٗ میگویند لیکن میگویند کہ وجودِ ظلی ایشان در مرتبۂ حس است فقط در نفس الامر و خارج عدمِ محض است و ذاتِ حق را عزّ و جلّ متصف بصفاتِ وجوبیہ و امکانیہ میدانند و مراتبِ تنزلات اثبات میکنند و در ہر مرتبہ ہمان ذاتِ احد باحکام

ع۵ قال قائلہم ؎ اللہ اللہ لیس غیرہ فی الوجود ؛ ھل تری الدیار فی دیر المشہود ؛ وایضاً ع - ہمہ ہستند آنچہ ہستی تونی ۱۲

لا الفہ آن مرتبہ متصف میسازند و متلذذ و متنالم بہمان ذات عزّ شانہٗ را میدانند لیکن در پردہ این ظلال محسوسہ متوہمہ و مخطورات عقلاً و شرعاً بر بنہا بسیار دارد میشود کہ در جواب آنہا تحلّلات و تکلّفات مینمایند ہر چند این طائفہ واصل و کامل اند علی تفاوت درجات الوصل و الکمال اما خلق را سخنان اینہا بضلالت و الحاد ہمنوائی کرد و بزندقہ رسانید و طائفہ اولی اکمل و اتم اند و اسلم و اوفق بکتاب و سنت اما اسلمیت و اوفقیت ظاہر ست و اما کملیت و اتمیت بنا بر آنست کہ بعض مراتب وجود انسانی بغایۃ لطافۃ و تجرّدہ بمبدأ مشابہت و مناسبت تمام دارند کالخفی و الاخفی پس جماعہ کہ باوجود فنائی سری این مراتب را از مبدأ جدا نتوانستند کرد تا بتحت لا در آورده نفی آن کنند بلکہ بمبدأ انزوا ایشان ممتزج و متشابہ ماند و خود را عین حق یافتند گفتند کہ در خارج حق است سبحانہ فقط و ما را اصلا وجودی نیست اما چون تعدد و آثار خارجیہ متحقق بود بضرورت بثبوت علمی قائل شدند و ازینجا است کہ اعیان را برازخ بین الوجود و العدم میگویند چون بعض مراتب وجودات مخلوقات را از مبدأ جدا نساختند قائل بوجوب وجود او ناشده بہ برزخیت گویا شدند و رنگ وجوب را در ممکن ثابت کردند و ندانستند کہ آن رنگ ہم رنگ ممکن است مشابہ بواجب و لو فی الصورۃ و الاسر و اگر آن رنگ را جدا میکردند و تمام ممکن را از واجب جدا میساختند ہرگز خود را حق عزّ و جلّ نمیدیدند و عالم را از حق جدا میساختند و بیک وجود قائل نمیگشتند و تا آنکہ اثرے ازین کس باقی نماند خود را حق نداند ہر چند بداند کہ اثرے از من باقی نمانده است این نیز از کوتاہ نظری اوست و طائفہ ثانیہ ہر چند این مراتب را ہم از مبدأ جدا دیدند و بکلمہ لا در آورده نفی آن نمودند اما بواسطہ ظلیت و اصالت یک چیزے از بقایائے وجود اینہا ثابت ماند چہ رتبہ ظل را با اصل رشتہ تعلق بسیار قوی است این نسبت از نظر شان محو نشد اما طائفہ اولی بواسطہ کمال مناسبت و متابعت حضرت رسالت خاتمیۃ

آدم پسر مطلب ۱۲

عَلَيْهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَتَمُّهَا وَمِنَ التَّحِيَّاتِ اَكْمَلُهَا جمیع مراتبِ ممکن را از واجب جدا ساختند
وہمہ را تحت کلمۂ لا درآوردہ نفی نمودند و ممکن را بواجب ہیچ مناسبتے ندیدند و ہیچ نسبت را
باو اثبات نکردند و خود را غیر از عبدِ مخلوقِ غیر مقدور نشناختند و او را عَنْ شَانَهٗ خالق و مولائے
خود دانستند خود را مولا دانستن و یا ظلِّ او انگاشتن برین بزرگواران بسیار گران و دشوار
می آید مَالِلتُّرَابِ وَرَبِّ الْاَرْبَابِ این بزرگواران آشیا را بواسطۂ آنکہ مخلوقِ حق اند سُبْحَانَهٗ
دوست میدارند و محبوب و نظرشان می درآیند و بہمین واسطہ کہ مصنوعِ حق اند و افعالِ آنہا
نیز مصنوعِ اوست جَلَّشَانُهٗ تمام منقاد و تسلیم آشیا میگردند و بر افعال انکار نمیتوانند کرد اِلَّا
بانکارِ الشَّرِیْعَةِ چنانکہ اربابِ توحید را بواسطۂ مظہریت بلکہ عینیتِ آشیا نسبت بحق سُبْحَانَهٗ
این قسم محبت و انقیاد دست میدہد ایشان را بمجرد مصنوعیت و مخلوقیتِ آنہا دست میدہد
ع ببین تفاوتِ رہ از کجاست تا بکجا عینِ محبوب را باندک محبت ہم دوست میتوان
داشت اما مصنوعات و مخلوقات و عبید او را تا کمالِ محبت بمحبوب پیدا نکنند دوست نمیدارد
و محبوب نمی انگارد و این طائفۂ علیہ را از مقامِ عبدیت کہ نہایتِ جمیع مقاماتِ ولایت است
بہرۂ تمام است و کدام دلیل بر صحتِ حالِ این برگزیدگان ازین تمامتر است کہ تمام کشفِ ایشان
موافقِ کتاب و سنت و ظاہرِ شریعت است و سرِ موی از ظاہرِ شریعت مخالفت بر نمیتابد راہ نیافتہ است
اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ مُحِبِّيْهِمْ وَمُتَابِعِيْهِمْ بِحُرْمَةِ مُحَمَّدِنِ الْمُصْطَفٰى صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ
وَبَارِكْ وَرَوِيشے کہ این سطور از وی مستفاد گشت اول معتقدِ توحید بود وجودی از زمانِ صبی علم این
توحید داشت و بیقین پیوستہ بود ہر چند حال نداشت و چون درین راہ درآمد اول راہِ توحید
منکشف شد و مدتے در مراتب این مقام جولان نمود و علوم بسیار کہ مناسبِ این مقام بود مذاقِ نفس
گشتند و مشکلات و واردات کہ بر اربابِ توحید وارد میشوند ہمہ بکشوف و علوم فائضہ حل شدند

بعد از مدتے نسبت دیگر برین درویش غلبه آورد در غلبهٔ آن در توحید توقف نمود اما این توقف بحسن ظن بودنه بانکار مدتی متوقف بود آخر الامر کار بانکار انجامید و نمودند که این پایه پایانست رخت بمقام ظلیت برد اما درین انکار بے اختیار بود و نمیخواست که از آن مقام برآید بواسطهٔ آنکه مشایخ عظام بآنمقام اقامت دارند و چون بمقام ظلیت رسید خود را و عالم را ظل یافت چنانکه طائفهٔ ثانیه بآن قائلند آرزوی آن شد که کاشکے ازین مقام نمیرفتم که کمال در وحدت وجود منحصر است و انیمقام فی الجمله باو مناسبت دارد اتفاقاً از کمال عنایت و غریب نوازی از آنمقام هم بالا بردند و بمقام عبدیت رسانیدند این زمان کمال این مقام در نظر آمد و علو آن واضح گشت و از مقامات گذشته تائب و مستغفر شد و اگر آن درویش را باین طریق نمیبردند و فوقیت بعض را از بعض نمی نمودند تنزل خود را در نیمقام میدانست چه نزد او بالاتر از توحید مقام دیگر نبوده وَاللّٰهُ یَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ یَهْدِی السَّبِیْلَ باید دانست که منشأ تفاوت علوم و معارف در مکتوبات و رسائل که ازین درویش بلکه از هر سالک که صادر شده است همین تفاوت حصول مقامات متفاوته است هر مقام را علوم و معارف جدا است و هر حال را قال علاحده پس فی الحقیقت تدافع و تناقض در علوم نباشد و در رنگ نسخ احکام شرعیه است فَلَا تَکُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِیْنَ وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَسَلَّمَ

مکتوب (۱۶۱) صد و شصت و یکم

بملا اصلح بدخشی کولابی صدور یافته در بیان آنکه مقصود از طے منازل سلوک حصول ایمان حقیقی است که وابسته باطمینان نفس است مقصود از طے منازل سلوک حصول ایمان حقیقی است که وابسته باطمینان نفس است تا نفس مطمئنه نگردد نجات متصور نیست و نفس بمرتبهٔ اطمینان نرسد تا سیاست قلب بروے نه گمارند و سیاست قلب وقتی میسر شود که قلب از کاری که پیش خود

داشت فارغ گردد و سلامتی از گرفتاری ماسوای حق سبحانہ حاصل کند و علامت سلامتی از گرفتاری نسیان ماسوای اوست تعالی و تقدس و تا سر مو از غیر آگاہ است از سلامتی گمراہ است فطوبی لمن سلم قلبہ لربہ سعی لازم است تا بسلامتی قلب مشرف گردد و باطمینان نفس انجامد ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم والسلام

مکتوب (۱۶۲) وشصت ودوم

بخواجہ محمد صدیق بدخشی صدور یافتہ در بیان فضیلت ماہ مبارک رمضان و بیان مناسبت او با قرآن مجید کہ سبب نزول آن درین ماہ گشتہ است و بیان جامعیت تمر کہ افطار بآن مستحب است وما یتعلق بذلک باسمہ سبحانہ شان کلام کہ از جملہ شیونات ذاتیہ است جامع جمیع کمالات ذاتی و شیونات صفاتی است چنانکہ در علوم سابق مذکور گشت وماہ مبارک رمضان جامع جمیع خیرات و برکات است و ہر خیر و برکت کہ ہست مفاض از حضرت ذات است تعالی و تقدس و نتیجہ شیونات او سبحانہ چہ ہر شر و نقص کہ بوجودے آید منشا آن ذات و صفات محدثہ است ما اصابک من حسنۃ فمن اللہ و ما اصابک من سیئۃ فمن نفسک خود بنص قاطع است پس جمیع خیرات و برکات این ماہ مبارک نتیجہ آن کمالات ذاتیہ است کہ شان کلام جامع آنہاست و قرآن مجید حاصل تمام حقیقت آن شان جامعست پس این ماہ مبارک را با قرآن مجید مناسبت تمام است کہ قرآن جامع جمیع کمالات است و این ماہ جامع جمیع خیرات کہ نتائج و ثمرات آن کمالاتند و ہمین مناسبت باعث نزول قرآن درین ماہ شد شہر رمضان الذی انزل فیہ القرآن و شب قدر درین ماہ خلاصہ و زبدہ این ماہ است آن لب است و این ماہ

فان لم تكن تمرات فحسا حسوات من ماء رواه الترمذي وابو داؤد ۱۲ مشكوة

در رنگ قشر آن پس هر که درین ماه بجمعیت گذراند واز خیرات وبرکات این بهره مند شود تمام سال بجمعیت گذراند وبخیر وبرکت مملو ومحتوی باشد وَفَّقَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ لِلْخَيْرَاتِ وَالْبَرَكَاتِ فِيْ هٰذَا الشَّهْرِ الْمُبَارَكِ وَرَزَقَنَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ النَّصِيْبَ الْاَعْظَمَ حضرت رسالت خاتمیت علیه الصلوٰة والسلام والتحیة فرموده است اِذَا اَفْطَرَ اَحَدُكُمْ فَلْيُفْطِرْ عَلٰى تَمْرٍ فَاِنَّهٗ بَرَكَةٌ انسر واز افطار صوم بتمر کرده اند ودر بودن آن تمر برکت آنست که شجرهٔ آن نخله است بعنوان جامعیت وصفت اعدلیت مخلوقست در رنگ انسان لهذا حضرت پیغمبر صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وسلم نخله را عمهٔ بنی آدم فرموده که از طینت آدم مخلوق است کما قال علیه الصلوٰة والسلام اَكْرِمُوْا عَمَّتَكُمُ النَّخْلَةَ فَاِنَّهَا خُلِقَتْ مِنْ بَقِيَّةِ طِيْنَةِ اٰدَمَ وتسمیهٔ او به برکت باعتبار همین جامعیت تواند بود پس افطار بثمرهٔ آن که تمر است جزو صاحب افطار میشود وحقیقت جامعهٔ آن باعتبار این جزئیه جزو حقیقت آکل آن میگردد وآکل آن بآن اعتبار جامع کمالات بینهایت که در حقیقت جامعهٔ آن تمر مندرج اند میشود وبمعنی هر چند در اکل مطلق آن حلاست اما در وقت افطار که او ان خلو صائم است از شهوات مانعه ولذات فانیه بیشتر تاثیر میکند وآن معنی بر وجه اتم واکمل ظاهر میشود وآنکه آنسر فرموده علیه من الصلوات اتمها ومن التحیات اکملها بِنَعْمَ سَحُوْرُ الْمُؤْمِنِ التَّمْرُ باعتبار آن تواند بود که در غذا آن که جزو صاحب غذا میگردد وتکمیل حقیقت اوست نه حقیقت آن غذا وچون این معنی در صوم مفقود است از برای تلافی آن بسحور تمر ترغیب فرموده که گویا اکل آن فائدهٔ اکل جمیع ماکولات دارد وبرکت آن باعتبار جامعیت تا وقت افطار میماند واین فائدهٔ غذا که مذکور شد بر تقدیرے مترتب میشود که آن غذا بتجویز شرعی واقع شود وسر مو از حدود شرعیه متجاوز نباشد وایضاً حقیقت این فائده وقتی میسر شود که

۵ بفصل امتثال امر الشارع علیه الصلوٰة والسلام ویکون الغذاء حلالا طیبا ۱۲

که آکل آن از صورت گرسنه بحقیقت پیوسته باشد و از ظاهر بباطن آرمیده ظاهر غذا ممد ظاهر او باشد و باطن غذا مکمل باطن او والا بر امداد ظاهری مقصور است و آکل آن در عین قصور سعی کن تا لقمه را سازی گهر ٭ بعد ازان چند انکه میخواهی بخور ٭ و همین قدر تکمیل غذا است مر صاحب غذا را در تعجیل افطار و تاخیر تسحر و السلام

مکتوب صد و شصت و سیوم (۱۶۳) بیان

بسیادت و نقابت پناهی شیخ فرید صدور یافته در بیان آنکه اسلام و کفر ضد یکدیگر اند احتمال جمع شدن این دو ضد محال است و عزت دادن یکے را مستلزم خواری دیگر است الی اخره ما قال سلمه الله تعالی فی تذلیل الکفار و عدم الاختلاط معهم مع مضار هذا الاختلاط و در بیان آنکه دنیا و آخرت نیز ضد یکدیگر اند ٭ الحمد لله الذی انعم علینا و هدانا الی الاسلام و جعلنا من امة محمد علیه الصلوة و التحیة و السلام نقتفی آثاره و ازین و ابسته باتباع سید کونین است و بس علیه و علی آله من الصلوات افضلها و من التسلیمات اکملها متابعة او علیه الصلوة و السلام باتیان احکام اسلامیه است و رفع رسوم کفریه چه اسلام و کفر ضد یک دیگر اند اثبات یکے موجب رفع دیگر است احتمال جمع شدن این دو ضد محال است و عزت دادن یکے را مستلزم خواری دیگر است حق سبحانه و تعالی حبیب خود را علیه الصلوة و التحیة میفرماید یا ایها النبی جاهد الکفار و المنافقین و اغلظ علیهم پس پیغمبر خود را که موصوف بخلق عظیم است بجهاد کفار و غلظت بر ایشان امر فرمود معلوم شد که غلظت با ایشان داخل خلق عظیم است پس عزت اسلام در خواری کفر و اهل کفر است کسیکه اهل کفر را عزیز داشت اهل اسلام را خوار ساخت عزیز داشتن عبارت از آن است

بیت

این خود روی و زشت خوئی چند
آئینه تو را چه سود چندین

بیت

وان خود روی و زشت خو را
آئینه چه کند که نیست زیبا

بیت

این خود روی و زشت خو را
آئینه خوش است و هست زیبا

بیت

وان خود روی و زشت خو را
آئینه بد است و هست رسوا

بیت

ای آنکه ز خود همی نیندیشی
با خلق خدای چون کنی زیبا

بیت

ای آنکه ز خود همی نیندیشی
با خلق خدای چون کنی زیبا

بیت

ای آنکه ز خود همی نیندیشی
با خلق خدای چون کنی زیبا

بیت

ای آنکه ز خود همی نیندیشی
با خلق خدای چون کنی زیبا

بیت

ای آنکه ز خود همی نیندیشی
با خلق خدای چون کنی زیبا

که البته ایشان را تعظیم کنند و بالا نشانند در مجالس خود جا دادن و با ایشان مصاحبت نمودن و همزبانی کردن با ایشان داخل اعزاز است در رنگ سگان ایشان را دور باید داشت و اگر غرضی از اغراض دنیاوی با ایشان مربوط باشد و بے ایشان میسر نشود شیوهٔ بی اعتباری را مرعی داشته بقدر ضرورت با ایشان باید پرداخت و کمال اسلام آنست که از ان غرض دنیاوی نیز باید گذشت و با ایشان نباید پرداخت حق سبحانه در کلام مجید خود اهل کفر را دشمن خود و دشمن پیغمبر خود فرموده است پس اختلاط و موانست با این دشمنان خدا و رسول او از اعظم جنایات باشد اقل ضرر در مصاحبت و مخالطت این دشمنان آنست که قدرت اجرای احکام شرعی و رفع رسوم کفری بون میگردد و حیای موانست مانع آن مے آید و این ضرر بسیار عظیم است دوستی و الفت با دشمنان خدا منجر بدشمنی خدای عزوجل و دشمنی پیغمبر او علیه الصلوٰة والسلام میشود شخصی گمان میکند که او از اهل اسلام است و تصدیق و ایمان بالله و رسوله دارد و آنا نمیداند که این قسم اعمال شنیعه دولت اسلام او را پاک و صاف می برد و نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا خواجه پندارد که مرد واصل است حال خواجه بجز پندار نیست کار این نابکاران استهزا و سخریت است باسلام و اهل آن و منتظر ند اگر قابو بیابند ما را از اهل اسلام برآرند یا همه را بالقتل برسانند یا بکفر باز گردانند پس اهل اسلام را هم شرمے در کار است که الحیاء من الایمان و ننگ مسلمانی ضرور لیست همواره در مقام خواری اینها باید بود جزیه از اهل کفر که در هندوستان بر طرف شده است بواسطهٔ شومی مصاحبت اهل کفر است با سلاطین این دیار و مقصود اصلی از جزیه گرفتن ازایشان خواری ایشان است و این خواری بحدیست که از ترس جزیه جامهٔ خوب نمیتوانند پوشید و به تجمل نمیتوانند بود و همیشه ترسان و لرزان میباشند از اخذ اموال بادشاهان راچه میرسد که منع جزیه گرفتن کنند حق سبحانه و تعالی جزیه را

از برائے خواری ایشان وضع کردہ است مقصود رسوائی ایشان است وعزت وغلبہ اہل اسلام ع جہود ہر کہ شود کشتہ سود اسلام است ۔ علامت حصول دولت اسلام بغض است با اہل کفر وعناد است با ایشان حق سبحانہ وتعالیٰ در کلام مجید خود ایشان را نجس فرمودہ ودر جائے رجس فرمودہ پس در نظر اہل اسلام میباید کہ اہل کفر نجس پلید باشند وچون چنین بینند ودانند لاجرم از صحبت ایشان پرہیز نمایند ودر مجالست ایشان مستکرہ بوند چیزہا از ایشان پرسیدن وبمقتضائے حکم انہا عمل کردن از کمال اعزاز این دشمنان است ہمتے کہ کسے از ایشان طلبد ودعائے کہ بتوسط ایشان خواہد چہ خواہد بود حق سبحانہ وتعالیٰ در کلام مجید خود میفرماید وما دعاء الکافرین الا فی ضلل دعاء این دشمنان باطل وبیحاصل است اجابت را در آنجا چہ احتمال اینقدر فساد لازم می آید کہ اعزاز این سگان می افزاید ایشان اگر دعا خواہند کرد بتان خود را وسیلہ خواہند آورد خیال باید کرد کہ کار تا بکجا میکشد واز مسلمانی بوئے نمیماند عزیزے فرمودہ است تا یکی از شما دیوانہ نشود بمسلمانی نرسد دیوانگی عبارت از دور گشتن است از نفع وضرر خود بواسطہ اعلائے کلمہ اسلام با مسلمانی ہر چہ شود گو شود واگر نشود گو نشود وچون مسلمانی است رضائی خدائے عزوجل است ورضائی پیغمبر حبیب او علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ دولتے عظیم تر از رضائے مولا نیست رضینا باللہ سبحانہ ربا وبالاسلام دینا وبمحمد علیہ الصلوٰۃ والسلام نبیا ورسولا مصرع ہم بریم بدایم یارب ۔ بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی الہ من الصلوات افضلہا ومن التسلیمات اکملہا والسلام اولا وآخرا عجالۃ الوقت آنچہ ضروری ولابدی دانست بطریق اجمال نوشتہ فرستاد وبعد ازین اگر توفیق رفیق گشت مفصل تر ازین نوشتہ ارسال خواہد گشت ہمچنانکہ اسلام ضد کفر است آخرت نیز ضد دنیا است دنیا وآخرت جمع نشوند ترک دنیا بر دو نوع است نوعیست کہ از بنا حالت آن

فقیر محمد عفی عنہ

عن النعمان بن بشیر رضی اللہ تعالیٰ عنہما قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الحلال بیّن والحرام بیّن وبینہما مشتبہات لا یعلمہن کثیر من الناس فمن اتقی الشبہات استبرأ لدینہ وعرضہ ومن وقع فی الشبہات کراع یرعی حول الحمی یوشک ان یواقعہ الا وان لکل ملک حمی الا وان حمی اللہ محارمہ متفق علیہ ۱۲ مشکوٰۃ

ہمہ ترک کردہ شود مگر بقدر ضرورت این قسم اعلیٰ ترک دنیاست و نوعی دیگر آنست کہ از محرمات و مشتبہات آن اجتناب کردہ شود و بامور مباحہ آن تنعم نمودہ آید این قسم نیز خصوصاً در این اوان بسیار عزیز الوجود است آسمان نسبت بعرش آمد فرود ۔ ورنہ بس عالیست پیش خاک تو د ۔ پس ناچار از استعمال ذہب و فضہ و لبس حریر و امثال آنہا کہ شریعت مصطفویہ علی مصدرہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ آنرا محرم ساختہ است اجتناب باید نمود و آنی ذہب و فضہ را اگر برای تجمل کنند فی الجملہ گنجائش دارد و اما استعمال اینہا حرام است از آب و طعام خوردن در اینہا و خوشبوی انداختن و سرمہ ساختن و جز آن الخ قصہ حق سبحانہ و تعالیٰ و ائرہ امور مباحہ البسیار وسیع ساختہ است تنعمات و تمتعات بانہا در عیش و لذت زیادہ ازان ہست کہ در امور محرمہ است و در مباحات رضای حق است سبحانہ و در محرمات عدم رضائے او تعالیٰ عقل سلیم ہرگز تجویز نمیکند کہ کسے برای لذتے کہ بقائے ہم ندارد عدم رضائے مولائے خود اختیار کند و حال آنکہ در عوض آن لذت محرمہ لذت مباحہ ہم تجویز فرمودہ است رزقنا اللہ سبحانہ وایاکم الاستقامۃ علی متابعت صاحب الشریعت علیہ وعلی الہ الصلوٰۃ والتحیۃ و در معاملہ حل و حرمت ہموارہ بعلمای دین دار رجوع باید نمود و از ینہا استفسار باید کرد و بمقتضای فتوی ایشان عمل باید نمود کہ راہ نجات شریعت است و بعد شریعت ہر چہ ہست باطل است و بے اعتبار فماذا بعد الحق الا الضلال والسلام اولاً و آخراً

مکتوب صد و شصت و چہارم (۱۶۴)

بحافظ بہاء الدین سرہندی صدور یافتہ در بیان آنکہ فیض حق سبحانہ علی الدوام بر خواص و عوام وارد است تفاوت قبول و عدم قبول آن ازین طرف ناشی است ۔ حق سبحانہ و تعالیٰ برجادہ شریعت استقامت بخشد بمنہ و کرمہ فیض حق سبحانہ و تعالیٰ علی الدوام بر خواص

تعمیم است مرفیض حق را سبحانه ۱۲

وعوام وکرام ولئام چه از قسم اموال واولاد وچه از جنس هدایت وارشاد بے تفرقه وارد است تفاوت ازین طرف ناشی است در قبول بعضی فیوض وعدم قبول بعضی دیگر ومظلمهم الله ولکن کانوا انفسهم یظلمون آفتاب تابستان برگاز روجامه یکسان میتابد بروے گاز سیاه میگردد وجامه او سفید این عدم قبول بواسطه اعراض است از جناب قدس خداوند جل سلطانه معرض را ادبار لازم است وحرمان از نعمت واجب آنجا کسے نگوید که بسیارے از معرضان باشند که به تنعمات عاجله ممتاز اند واعراض سبب حرمان ایشان نگشته است باید دانست که آن نقمت است که بصورت نعمت ظاهر گردانیده اند بطریق استدراج از برائے خرابی او تا در اعراض وضلالت منهمک گردد وقال الله سبحانه وتعالی ایحسبون انما نمدهم به من مال وبنین نسارع لهم فی الخیرات بل لا یشعرون پس دنیا وتنعمات او با وجود اعراض عین خرابی است الحذر الحذر والسلام

۵ اسم فاعل از اعراض بمعنی روے از چیزے گردانیدن وآدبار بالکسر پشت دادن دولت وحرمان بالکسر نا امیدی وبے نصیبی ۱۲ غ

مکتوب (۱۶۵) صد وشصت وپنجم

بسیادت ونقابت پناهی شیخ فرید صدور یافته در ترغیب بر متابعت صاحب شریعت علیه وعلی اله الصلوات والتسلیمات وعداوت وبغض وغلظت بامخالفان شریعت او علیه الصلوة والسلام شرفکم الله سبحانه بتشریف المیراث المعنوی من النبی الامی القرشی الهاشمی علیه وعلی اله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات اکملها کما شرفکم بتشریف المیراث الصوری ویرحم الله عبدا قال امینا میراث صوری آن سرور علیه وعلی اله الصلوات والتسلیمات بعالم خلق تعلق دارد ومیراث معنوی بعالم امر که آنجا همه ایمان ومعرفت است ورشد وهدایت شکر نعمت عظمے میراث صوری آنست که میراث معنوے

۱۰ الصلوة والسلام

متخلی گردند والتخلی بالمبرات المعنوی لا یتیسر الا بکمال الاتباع المصطفوی علیہ الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ فعلیکم باتباعہ واطاعتہ فی اوامرہ ونواہیہ وکمال متابعت فرع کمال محبت است یا سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام مصرع ان المحب لمن ھواہ مطیع وعلامت کمال محبت کمال بغض است با اعداء او صلی اللہ علیہ وسلم واظہار عداوت با مخالفان شریعت او علیہ الصلوٰۃ والسلام در محبت مداہنت گنجائش ندارد محب دیوانہ محبوب است اتاب مخالفت ندارد وبا مخالفان محبوب بہیچ وجہ آشتی نمی نماید دو محبت متبائنہ جمع نشوند جمع ضدین را محال گفتہ اند محبت یکے مستلزم عداوت دیگر است نیک تامل باید فرمود کہ ہنوز کار از دست نرفتہ است تدارک ما مضے میتوان نمود فردا کہ کار از دست برود وغیر از ندامت حاصلی نخواہد بود

بوقت صبح شود ہمچو روز معلومت ✤ کہ با کہ باختہ عشق در شب دیجور ✤ متاع بنی غرور در غرور است ومعاملہ اخروی ابدی بر آن مترتب زندگانی چند روزہ را اگر بمتابعت سید اولین وآخرین علیہ وعلی آلہ الصلوٰت والتسلیمات بسر برود شود امید نجات ابدی است والا ہیچ در ہیچ است ہر کہ باشد وہر عمل خیر کہ بکند محمد عربی کا آبروی ہر دو سرا است ✤ کسیکہ خاک درش نیست خاک بر سر او ✤ حصول دولت عظمی متابعت موقوف بر ترک کلی دنیاوی نیست تا دشوار نماید بلکہ اگر زکوۃ مفروضہ مثلاً مودی شود حکم ترک کل دارد در عدم وصول مضرت چہ مال مزکی از ضرر برآمدہ است پس معالجہ دفع ضرر از مال دنیاوی اخراج زکوۃ است از آن اگرچہ ترک کلی اولی وافضل است اما ادائے زکوۃ ہم کار آن میکند آسمان نسبت بعرش آمد فرود ✤ ورنہ بس عالی است پیش خاک تود ✤ پس لازم است کہ ہمگی ہمت در اتیان احکام شرعیہ باید صرف نمود واہل شریعت را از علما وصلحا تعظیم وتوقیر باید داشت ودر ترویج شریعت باید کوشید واہل ہوا وبدعت را ذلیل وخوار باید داشت من وقر صاحب

بِدْعَةٍ فَقَدْ أَعَانَ عَلَى هَدْمِ الْإِسْلَامِ وَبِاکفار کہ دشمنانِ خدائی عزوجل ند و دشمنانِ رسولِ وے
عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ دشمن باید بود و در ذلّ و خواری ایشان سعی باید نمود
و بہیچ وجہ عزت نباید داد و این بیدولتان را در مجلسِ خود راہ نباید داد و اُنس نباید نمود و راہِ
شدّت و غلظت را با ایشان پیش باید کرد و مہما امکن در ہیچ امرے بایشان رجوع نباید نمود۔
و اگر فرضاً ضرورتے افتد در رنگِ قضائے حاجتِ انسانی بگذرہ و اضطرار قضاءِ حاجت
از ایشان باید نمود و آہیکہ بجنابِ قدسِ جدِ بزرگوارِ شما عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ
میرساند امنیت اگر باین راہ رفتہ نشود وصول بآن جناب قدس دشوار است هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ

شعر ؎ كَيْفَ الْوُصُولُ إِلَى سُعَادَ وَدُونَهَا ∴ قُلَلُ الْجِبَالِ وَدُونَهُنَّ خُيُوفُ ∴ زیادہ چہ ابرام
نماید ؎ اندکے پیشِ تو گفتم غمِ دل ترسیدم ∴ کہ دلِ آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار است

بیت

مکتوب صد و شصت و ششم (۱۶۶)

علہ چنانچہ فرمود جل شانہ در سورہ ممتحنہ پارہ قد سمع اللہ یا ایہا الذین امنوا لا تتخذوا عدوی و عدو کم اولیاء الخ

علہ بدانکہ تحقیق این بیت در حاشیہ مکتوب دہم نوشتہ شدہ است آنجا مطالعہ نمایند ۱۲

بملا محمد امین صدور یافتہ در بیان آنکہ مدار بر حیاتِ بے مدار چند روزہ نباید نہاد و فکرِ ازالہ

مَرَضِ قلبی درین فرصتِ یسیر بذکرِ کثیر کہ از اہمّ مہام است باید نمود مخدوما تا چند بر خود چون
مادرِ مہربان باید لرزید و تا کے بر خود از غصّہ و غم باید پیچید خود را و ہمہ را مُردہ باید انگاشت
و جماد چند بیحس و حرکت باید پنداشت اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ نصّ قاطع است
فکرِ ازالہ مرضِ قلبی درین فرصتِ یسیر بذکرِ کثیر از اہمّ مہام است و علاجِ علّتِ معنوی درین
مہلتِ قلیل بیاد ربِّ جلیل از اعظمِ مقاصد و لے کہ گرفتارِ غیر است از وچہ توقّعِ خیر روح
کہ مائل بکبھر است نفسِ امّارہ از و بہتر است آنجا ہمہ سلامتی قلب میطلبند و خلاصی روح
میجویند و ماکوتہ اندیشان ہمہ در فکرِ تحصیلِ اسبابِ گرفتاریِ روح و قلبیم هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ

حال آنکہ ۱۲

علہ یعنی از ما دون حق سبحانہ و تعالی قال تعالی اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ۱۲

علہ یعنی نزد حق جل و علا ۱۲

چه توان کرد وما ظلمناهم ولکن کانوا انفسهم یظلمون دیگر از ممر ضعف ظاهر اند لیشه
تکنند انشاء الله تعالی بالصحت وعافیت تبدیل خواهد یافت خاطر ایجانب ازین بگذرد
جمع است جامهٔ فقرا که طلب داشته بودند پیراهن فرستاده شد خواهند پوشید ومترصد نتایج
وثمرات آن خواهند بود که کثیر البرکت است ؎ هر کس افسانه بخواند افسانه است ؎ وانکه
دیدش نقد خود مردانه است ؎ والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات
والتسلیمات ؎

مکتوب صد و شصت و هفتم (۱۶۷)

به هر وئی رام هند وکه اظهار اخلاص باین طائفهٔ علیه نموده بود صدور یافته در ترغیب برعبادت
پروردگار عالمیان که بیچون وبیچگونه است واجتناب از عبادت آلهه باطله هنود
دو کتاب شما رسید از هر دو محبت فقرا والتجا باین طائفهٔ علیه مفهوم گشت چه نعمتی است
که کسے را باین دولت بنوازند ثانیاً من آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم ؎ تو
خواه از سخنم پند گیر وخواه ملال ؎ بدان واگاه باش که پروردگار ما وشما بلکه پروردگار عالمیان
چه سموات وچه ارضین وچه علیین وچه سفلیین یکے است وبیچون وبیچگونه از شبه ومانند
منزه است واز شکل ومثال مبرا پدری وفرزندی در حق او تعالی محال است کفادت
وتماثل را در آن حضرت چه مجال شائبهٔ اتحاد وحلول در شان او سبحانه مستهجن است
ومنظنهٔ کمون وبروز در آن جناب قدس مستقبح زمانی نیست که زمان مخلوق اوست
مکانی نیست که مکان مصنوع اوست وجود او را ابدایت نیست وبقائے او را انهایت نه
هر چه از خیر وکمال است باو سبحانه ثابت وهر چه از نقص وزوال است از و تعالی مسلوب
پس مستحق عبادت او تعالی باشد وسزاوار پرستش او سبحانه رام وکرشن ومانند آنها که

آلهه هنود اند از کمینه مخلوقات وینه واز ما در وپدر زائیده اند رام پسر جسرت است و برادر لکهمن و شوهر سیتا هرگاه رام کوچ خود را نگاه نتواند داشت غیرے را چه مدد نماید عقل دور اندیش را کار باید فرمود و تقلید ایشان نباید رفت هزاران عار است که کسی پرورد گار عالمیان را باسم رام یا کرشن یاد کند در رنگ آنست که بادشاه عظیم الشان را باسم اول کناس یاد کند رام و رحمن را یکے دانستن از نهایت بیعقلی است خالق با مخلوق یکے نمیشود و هیچ باچون متحد نمیگردد پیش از خلقت رام و کرشن پرورد گار عالم را رام و کرشن نمیگفتند بعد از پیدا شدن اینها چه شد که نام رام و کرشن با وسبحانه و تعالی اطلاق میکنند و یاد کرشن و رام را یا د پرورد گار میدانند حاشا وکلا ثم حاشا وکلا پیغمبران علیهم الصلوات التسلیمات که قریب بیک لکهه و بست و چهار هزار گزشته اند خلائق را بعبادت خالق ترغیب فرموده اند واز عبادت غیر منع نموده و خود را بنده عاجز دانسته اند و از هیبت و عظمت او تعالی ترسان و لرزان بوده اند و آلهه هنود خلق را بعبادت خود ترغیب کرده اند و خود را آلهه دانسته هر چند به پرورد گار قائلند اما او را در خود حلول و اتحاد اثبات کرده اند و ازین جهت خلق را بعبادت خود میخوانند و خود را آلهه گویانیده اند و در محرمات بے تحاشی افتاده اند بزعم آنکه اله از هیچ چیز ممنوع نیست و در خلق خود هر تصرفے که خواهد بکند اقسام این تخیلات فاسده بسیار دارند ضلوا فاضلوا بخلاف پیغمبران علیهم الصلوات والتسلیمات که خلائق را از آنچه منع فرموده اند خود را نیز از آن چیز باز داشته اند بروجه اتم و اکمل خود را بشر مثل سایر بشر میگفتند مصراع ببین تفاوت راه از کجاست تا بکجا

مکتوب (۱۶۸) صد و شصت و هشتم

مبالاة نکردن و پرو انداشتن و اصل تحاشی بیک سو شدن است ۱۲

بمخدومزاده امکنکی اعنی خواجه محمد قاسم صدور یافته در بیان علو سلسله علیه نقشبندیه و شکایت

ابن خواجه خواجگی امکنکی و خواجه خواجگی پیر و شیخ خواجه محمد باقی باسد بن الله الصمد ارحم اند ۱۲

از حالِ جماعه که محدثات و مخترعات درین طریقهٔ شریفه لاحق کرده اند و ما یناسب ذلک *

الحمد لله رب العلمین والصلوٰة والسلام علی سید المرسلین و آله الطاهرین اجمعین

اما بعد دعواتِ موفوره و تحیاتِ نامحصوره بعالیجناب سلالة المشایخ الکرام بقیة الاولیاء العظام خدمتِ مخدومی و مزادی مینماید شعر کیف الوصول الی سعاد ودونها * قلل الجبال ودونهن خیوف

معلوم شریف مخدوم مزادگی باد که علوِ این طریقهٔ علیه و رفعتِ طریقهٔ نقشبندیه بواسطهٔ التزامِ سنت است و اجتناب از بدعت لهذا اکابر این طریقهٔ علیه از ذکرِ جهر اجتناب فرموده بذکرِ قلبی دلالت نموده اند و از سماع و رقص و وجد و تواجد که در زمانِ آنسرور علیه الصلوٰة والسلام و در زمانِ خلفای راشدین نبوده علیهم الرضوان منع فرموده و خلوت و اربعین که در صدرِ اول نبوده بجائے آن خلوت در انجمن اختیار کرده لاجرم نتائجِ عظیمه برین التزام مترتب گشته است و ثمراتِ کثیره بر آن اجتناب متفرع شده ازینجاست که نهایتِ دیگران در بدایتِ این بزرگواران مندرج است و نسبتِ ایشان فوقِ همه نسبتها آمده کلامِ ایشان دواءِ امراضِ قلبیه است و نظرِ شان شفاءِ علل معنویه و توجهِ جبههٔ ایشان طالبان را از گرفتاریِ کونین نجات می بخشد و همتِ رفیعِ شان مریدان را از حضیضِ امکان بذروهٔ وجوب میبرد نقشبندیه عجب قافله سالارانند * که برندازرهِ پنهان بحرمِ قافله را * از دلِ سالکِ رهِ جاذبهٔ صحبتِ شان * میبرد وسوسهٔ خلوت و فکرِ چله را *

لیکن درین اوان که آن نسبتِ شریفه عنقاءِ مغرب گشته است و رو باستتار آورده جمعی ازین طبقه از نایافتِ آن دولتِ عظمیٰ و از فقدانِ آن نعمتِ قصویٰ دست و پا بهر سوزده اند و از جواهرِ نفیسه بخرفِ ریزهٔ چند خرسند گشته و در رنگِ طفلان بجوز و مویز آرام یافته از غایتِ اضطراب و حیرانی طریقِ اکابر خود را گذاشته گاهی بجهر تسلی میجویند و زمانے بسماع و رقص آرام می طلبند -

ذکر یاد داشت

Mohammad Ali Library

وچون در انجمن ایشان را خلوت میسر نشده اربعین خلوت اختیار مینمایند عجب تر آنکه این بدعتها را متمم و مکمل این نسبت شریفه می انگارند و این تخریب را عین تعمیر می شمرند حضرت حق سبحانه وتعالی ایشان را انصاف دهاد و ثمه از کمالات اکابر این طریقه بمشام جانهای ایشان رساناد بالنون والصاد وبحرمة النبی وآله الامجاد علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات وچون این محدثات دران دیار شیوعی پیدا کرده است بحدیکه طریق اصل اکابر را پوشیده ساخته و وضع وشریف آنجا وضع محدث وجدید را اختیار نموده اند واز طریق اصل وقدیم اعراض نموده بنحو طریقت که شمه ازین ماجرا بنحادمان آن عتبه علیه اظهار نماید وباین وسیله در دل بیرون انداز دنمیداند که انیس مجلس خدمت مخدومزادگی از کدام طائفه است ومونس محفل از کدام فرقه خوانم بشد از دیده درین فکر جگر سوز * کاغوش که شد منزل وآسائش خوابت * والمسئول من الله سبحانه ان یعصم جناب قدسکم عن عموم هذه البلوی وان یحفظ عتبة شرفکم عن شمول هذا الابتلاء مخدوما مکرما احداث وابداع را درین طریقه علیه بحیثیتی رواج داده اند که اگر مخالفان گویند که درین طریق التزام بدعت است واجتناب از سنت هم گنجائش دارد نماز تهجد را بجمعیت تمام ادا مینمایند واین بدعت را در رنگ سنت تراویح در مساجد رواج ورونق می بخشند واین عمل را نیک میدانند ومردم را بران ترغیب میکنند وحال آنکه ادای نوافل را بجماعت فقهاء شکر الله تعالی سعیهم مکروه گفته اند اشد کراهت وجمعی از فقهاء که تداعی شرط کراهت در جماعت نفل داشته اند جواز جماعه نفل را مقید بناحیه مسجد ساخته اند وزیاده از سه کس را باتفاق مکروه گفته اند وایضا نماز تهجد را باین وضع سیزده رکعت می انگارند که دوازده رکعت ایستاده میگذارند ودو رکعت نشسته که حکم یک رکعت پیدا کند از آنجا گرفته اند که ثواب قاعد نصف ثواب قائم است واین علم وعمل نیز مخالف سنت است علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة حضرت پیغامبر که

مصحح عفا الله عنه

سیزده رکعت ادا فرموده اند همراه وتر است و فردیت در رکعات نماز تهجد از فردیت رکعات وتر پیدا شده است لا کما زعم هؤلاء العظام ۵ اند کے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است ۱۲ عجب است که در بلاد ماوراء النهر که ماوائے علماء اہل حق است این قسم بدعت ها رواج یافته واین نوع مخترعات شنوع پیدا کرده وحال آنکه ما فقیران از علوم شرعیه را از برکات ایشان استفاده مینمائیم والله سبحانه المُلهِم للصواب ثبتنا الله سبحانه وایاکم علی جادة الشریعة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة ویرحم الله عبدا قال امینا ۱۲

مکتوب (۱۶۹) صد و شصت و نهم

بشیخ عبد الصمد سلطان پوری صدور یافته در جواب سوال او از حال مریدی که به پیر خود گفته اگر در وقت خاص من که با حضرت حق سبحانه باشد تو در میان در آئی سر از تن جدا کنم پیر آن سخن را پسندیده و در کنار گرفت الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین محمد وآله الطاهرین اجمعین مراسله شریفه ومفاوضه لطیفه که از روی کرم صادر فرموده بودند رسید موجب فرحت گشت استفساری رفته بود مخدوما مقصد اقصی ومطلب اسنی وصول بجناب قدس خداوندی است جل سلطانه لیکن چون طالب در ابتدا بواسطه تعلقات شتی در کمال تدنس وتنزل است وجناب قدس او تعالی در نهایت تنزه وترفع ومناسبتی که سبب افاضه واستفاضه است در میان مطلوب وطالب مسلوب است لاجرم از پیر راه دان راه بین چاره نبود که برزخ بود از هر دو طرف حظ وافر دارد تا واسطه وصول طالب بمطلوب گردد وهر قدر که طالب را بمطلوب مناسبت پیدا میگردد همان قدر پیر خود را از میان میکشد وچون طالب را

۵ یعنی آنچه آن گروه بر شده گمان کرده اند ۱۲ منه

۱۲ کارهائے نوبهار دن آورده شده ۱۲ منه

۱۲ محل خانه ۱۲ منه

۱۲ فیض دادن ۱۲ منه

۱۲ فیض گرفتن ۱۲ منه

۱۲ مسدود ۱۲ منه

۱۲ واسطه ۱۲ منه

بمطلوب مناسبتِ تام پیدا شد پیر بتمام خود را از میان برکشید و طالب را بمطلوب بے توسطِ خود واصل گردانید پس در ابتدا دور توسطِ مطلوب را بے آئینۂ پیر نمیتوان دید و در انتها بے توسطِ آئینۂ پیر جمالِ مطلوب جلوہ گر میگردد و وصولِ عریان حاصل میشود و آنکہ گفتہ کہ پیر اگر در آنوقت حاضر نشود مرا تن جدا سازم از دیو انگی گفتہ ارباب استقامت چنین نہ گویند و براہِ بے ادبی نپویند و مراد انت را از برکاتِ پیر جویند والسلام +

مکتوب صد و ہفتادم (۱۷۰)

بشیخ نور صد دریافتہ در بیانِ آنکہ آدمی را ہمچنانکہ از امتثالِ اوامر و نواہیِ حق جل و علا چارہ نیست از مراعاتِ اداءِ حقوقِ خلق و مواسات با ایشان نیز چارہ نہ و مابینا سبب ذلک ۔ الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفی برادر ارشد آدمی را ہمچنانکہ از امتثالِ اوامرِ حق جل و علا وانتہا از نواہی چارہ نیست از مراعاتِ اداءِ حقوقِ خلق و مواسات با ایشان نیز چارہ نہ التعظیم لامر اللہ والشفقۃ علی خلق اللہ بیانِ اداءِ این دو حقوق میفرماید و بمراعاتِ ہر دو شطر آن دلالت مینماید پس اقتصار بر یکے ازان دو امر از قصور است و اکتفا بر جزو از کل از کمالیت دور پس تحمل ادائے حقِ خلق ضروری آمد و حسنِ معاشرت با ایشان واجب گشت بے دماغی نمی زیبد و ناپروائی نمی سزد ؎ ہر کہ عاشق شد اگرچہ نازنینِ عالم است ۔ ناز کی کے راست آید بار میباید کشید ۔ چون مدتہا در صحبت بودہ اید و مواعظ و نصائح شنیدہ از اطالتِ سخن اعراض نمودہ بر فقرہ چند اختصار افتاد ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی جادۃ الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ ۔

مکتوب (۱۷۱) وہفتاد ویکم

بملا طاہر بدخشی صدور یافتہ دربیانِ آنکہ آنچہ بہ فقر الازم است دوام ذل است وافتقار وادائے وظائف عبودیت ومحافظتِ حدودِ شرعیہ ومتابعتِ سنتِ سنیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام ومشاہدہ استیلاء ذنوب وخوفِ انتقامِ علام الغیوب وقلیلِ بضاعتِ حسنات خود را اگرچہ بسیار باشد وکثیر انگاشتن سیئات خود را اگرچہ اندک باشد وترسان ولرزان بودن از شہرت وقبولِ خلق

الحمد للہ رب العلمین والصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین وآلہ الطاہرین

آنچہ بر ما فقیران لازم است دوام ذل است وافتقار وانکسار وتضرع والتجا وادائے وظائف عبودیت ومحافظتِ حدودِ شرعیہ ومتابعتِ سنتِ سنیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام والتحیۃ وتصحیح نیات وتحصیل خیرات وتخلیصِ باطن وتسلیمِ ظواہر ورویتِ عیوب ومشاہدہ استیلاء ذنوب وخوفِ انتقامِ علام الغیوب وقلیل بضاعتِ حسنات خود را اگرچہ بسیار باشد وکثیر انگاشتن سیئات خود را اگرچہ اندک باشد وترسان ولرزان بودن از شہرت وقبولِ خلق قال علیہ الصلوٰۃ والسلام بحسب امرئ من الشر ان یشار الیہ بالاصابع فی دین او دنیا الا من عصمہ اللہ ومتہم داشتن افعال ونیاتِ خود را اگرچہ مثل فلق صبح باشد وعدم اعتنا باحوال وموجیدِ خود اگرچہ صحیح ومطابق باشد واعتماد نباید کرد ومستحسن نباید پنداشت مجرد تائید دین وتقویتِ ملت را وترویجِ شریعت ودعوتِ خلق را بحق جل وعلا چہ این قسم تائید گاہ ہست کہ از کافر وفاجر ہم آید قال علیہ الصلوٰۃ والسلام ان اللہ لیؤید ہذا الدین بالرجل الفاجر مرید یکہ بطلب آید وارادہ مشغولی نماید آن را در رنگِ ببر وشیر باید دانست وباید ترسید کہ مبادا ازین راہ خرابی او خواہند واستدراج او نمایند واگر فرضاً در قدوم مرید در خود فرحے وسروری یابند آن را کفر وشرک دانند وتدارکِ آن بہ ندامت واستغفار چندان نمایند کہ

اثرے ازان سرور نماند بلکه بجاے آن فرح حزن و خوف نشیند و نیک تاکید نمایند که طمعے در مال مرید و توقعے در منافع دنیوی او پیدا نشود که مانع رشد مرید است و باعث خرابی پیر چه آنجا همه دین خالص میطلبند الا لله الدین الخالص شرک را دران حضرت به هیچ وجه گنجایش نیست و بدانند که هر ظلمتے و کدورتے که بر دل طاری گردد ازاله آن بتوبه و استغفار و ندامت و التجا باسهل وجوه میسر است مگر ظلمتے و کدورتے که از راه محبت دنیای دنی بر دل طاری شود که منغص هیگردد و متنجس میسازد و دور ازاله آن تعسر تام است و تعذر بر کمال صدق رسول الله صلی الله تعالی علیه و علی اله وسلم حب الدنیا راس کل خطیئة نجانا الله سبحانه و ایاکم عن محبة الدنیا و محبة ابنائها و آبائها و الاختلاط بهم و المصاحبة معهم فانها سم قاتل و مرض هالك و بلاء عظیم و داء عمیم اخوی ارشدی شیخ حمید باحسن وجوه متردد آن حدود اند استماع سخنان نو و تازه را ازیشان غنیمت دانند و الباقی عند التلاقی

مکتوب صد و هفتاد و دوم (۱۷۲)

بشیخ بدیع الدین صدور یافته در بیان بعضی از اسرار خاص که نصیب اقل قلیل است از خواص و بیان آنکه درین موطن عارف خود را از دائره شریعت بیرون میباید باذکر سبب آن و تطبیق آن باظاهر شریعت غرا مع ما یتعلق بذلك ۔ بعد الحمد و الصلوة معلوم اخوی اعزی باد که شریعت راضوتے است و حقیقتے صورتش آنست که علماء ظواهر به بیان آن متکفل اند و حقیقتش آنکه صوفیه علیه بآن ممتاز اند نهایت عروج صورت شریعت تا نهایت سلسله ممکنات است بعد ازان اگر در مراتب وجوب سیر واقع شود صورت با حقیقت ممتزج خواهد بود و این معامله امتزاج نیز تا عروج بشان العلم است که مبدا التعین سید البشر است علیه و علی اله الصلوات

وَالتَّسْلِيمَاتُ بعد ازان اگر ترقی واقع شود صعوت وحقیقت هر دو وداع خواهند نمود ومعاملهٔ عارف بشان الحیوة خواهد افتاد واین شانِ عظیم الشان را با عالم هیچ مناسبتے نیست از شیونات حقیقیه است که گرد اضافت بآن نرسیده است تا تعلقے بعالم پیدا کند واین شان دروازهٔ مقصود است ومقدمهٔ مطلوب درین موطن عارف خود را از دائرهٔ شریعت بیرون میباید اما چون محفوظ است وقیقه از دقائق شریعت فرو نمیگذارد جماعه که باین دولت عظمی امتشرف شده اند اقل قلیل اند اگر عدد آن را بیان کند شاید که اقل قلیل قبول کند وجمعے کثیر از صوفیه اند که بظلال این مقام عالی رسیده اند چه هر مقام عالی را در سافل ظلی هست از ظلال آن آگاشته اند که قدم از دائرهٔ شریعت بیرون نهاده اند وپوست را گذاشته بمغز رسیده این مقام از مزلت اقدام صوفیه است جمعے از ناقصان ازین راه بالحاد وزندقه رسیده اند وسر از ربقهٔ شریعت غرا بر آورده ضَلُّوا وَاَضَلُّوا وجمعے از کاملان که بدرجه از درجات ولایت مشرف شده اند واین معرفت را در ظلے از ظلال آن مقام عالی حاصل نموده هر چند باصل آن مقام نرسیده اند اما محفوظ اند واد نے از آداب شریعت را فرو گذاشت تجویز نمی نمایند هر چند سر این معرفت را نمیدانند وحقیقت معامله را نمی فهمند وچون بر این فقیر بعنایة الله سبحانه وصدقة حبیبه علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام سر این معما منکشف شده است وحقیقت کار کما ینبغی بوضوح پیوسته شمه از ان ماجرا در معرض بیان می آرد تحمل کند تا قاصر از براه آرد کاملان را حقیقت معامله وانماید باید دانست که تکلیفات شرعیه مخصوص بقالب اند وبقلب چه تزکیهٔ نفس متفرع بر اینها است وآنچه از لطائف قدم از دائرهٔ شریعت بیرون می نهد ماسوای اینها است پس آنچه بشریعت مکلف است همیشه مکلف است وآنچه مکلف نیست هرگز مکلف نبوده غایت ما فی الباب پیش از سلوک لطائف بایکدیگر ممتزج بودند از قلب جدائی ندانشتند چون سیر وسلوک هر کدام را از دیگر جدا ساخت وبمقر اصلی خود رسانید

معلوم شد کہ مکلف کہ بود و غیر مکلف کدام سوال اگر گویند دران مقام عارف قالب و قلب خود را نیز بیرون دائرہ شریعت می یابد وجہ آن چہ باشد جواب گویم کہ آن یافت تحقیقی نیست تخیلی است منشا تخیل انصباغ قلب و قالب است برنگ الطف لطائف کہ قدم بیرون نہادہ اند اگر گویند کہ اگرچہ تکلیفات صورت شریعت مخصوص بقلب و قالب است اما حقیقت شریعت را در ماورائے قلب نیز گنجائش است پس قدم از مطلق شریعت بیرون ماندن بچہ معنے باشد گویم کہ حقیقت شریعت نیز از روح و سر نمیگذرد و بخفی و اخفی نمیرسد و قدم بیرون ماندگان فی الحقیقت ہمین خفی و اخفی اند واللہ سبحانہ اعلم بحقیقۃ الحال ثبتنا اللہ سبحانہ وجمیع المسلمین علی متابعۃ سید المرسلین علیہ وعلیہم وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا

مکتوب (۱۳۷) صد و ہفتاد و سیوم

یافت

بمیر محمد نعمان صدور یافتہ در جواب سوالیکہ کردہ بودند بابیان بعضے از اسرار غریبہ کہ متعلق اند بہ نفی و اثبات کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ بعد الحمد والصلوۃ معلوم جناب سیادت پناہی باد کہ پرسیدہ بودند چون ہر چہ در دید و دانش در آید کلمہ لا نفی آن ضرور است چہ مطلوب مثبت ماورائے دید و دانش است پس ازینجا لازم می آید کہ مشہود محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم نیز شایان نفی باشد و مطلوب مثبت در ماورائے آن متحقق بود اے برادر محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم با آن علو شان بشر بود و بداغ حدوث و امکان متسم بشر از خالق البشر جل سلطانہ چہ دریابد و ممکن از واجب تعالی شانہ چہ فراگیرد و حادث قدیم را جلت عظمتہ چہ طور احاطہ نماید لا یحیطون بہ علما نص قاطع است شیخ عطار فرماید ؎ نمی بینی کہ شاہی چون ہمیبر ؎ نیافت او فقر کل تو رنج کم بر ؎ اے عزیز این مقام تفصیل می طلبد

بگوشِ هوش باید شنید بدانکه کلمهٔ طیبهٔ لا اله الا الله را دو مقام است نفی و اثبات و هر کدام نفی و اثبات را دو اعتبار اعتبار اول آنکه نفی استحقاقِ عبادتِ الٰهه باطله کرده شود و اثباتِ استحقاقِ عبادتِ معبودِ بحق نموده آید و اعتبار ثانی آنکه نفی متعلق شود بمقصوداتِ غیر مقصوده و متعلقاتِ غیر مطلوبه و متعلقِ اثباتِ خبرِ مطلوبِ حقیقی نباشد و ورائے مقصودِ اصلی نبود و کمال را اعتبار اول را بتدا آنست که هر چه معلوم و مشهود شده است همه در تحتِ لا داخل شود و در جانبِ اثبات غیر از تکلم بکلمهٔ مستثنی هیچ چیز ملحوظ نبود بعد از چند گاه که بصیرت حدت پیدا کند و بکحل خاک راهِ مطلوب مکتحل گردد مستثنی نیز در رنگِ مستثنی منه مشهود شود و معذلک سالک خود را گرفتارِ ماورائے آن مشهود نیابد و مطلوب را در بیرونِ آن میطلبد چه در ابتداءِ این کمال هر چه در تحتِ لا داخل شده بود بتمام از دائرهٔ ممکنات بود که استحقاقِ عبادت نداشت و به برکتِ تکرارِ این کلمهٔ طیبه از معبودیکه مستحق عبادت است جدا شده بود لیکن از ضعفِ بصیرت مرتبهٔ وجوب را که شایانِ عبادتست و بکلمهٔ الا مثبت گشته نمیدید و غیر از تکلم بکلمهٔ مستثنی از آن مقام نصیب نداشت اما بعد از قوتِ بصیرت مستثنی نیز در رنگِ مستثنی منه مشهود گشت و چون مرتبهٔ وجوب جامعِ اسماء و صفاتِ الٰهی است جل سلطانه و متعلق همتِ سالکِ احدیه مجرده است که استحقاقِ عبادت نیز در ان موطن در رنگِ عدمِ استحقاقِ عبادت در راه مانده است لاجرم مقصودِ خود را در ماوراءِ اسماء و صفات میطلبد و از گرفتاری بما دونِ آن تحاشی مینماید ؎

چو دل با دلبرے آرام گیرد ۔ ز وصلِ دیگرے کے کام گیرد

نخواهد خاطرش جز رنگِ گل ۔ ز مهرِ آتش چو نیلوفر افتد

چو خواهد تشنه جانے شربتِ آب ۔ نیفتد سوءِ مندش شنگرناب

و کمال را اعتبارِ ثانی که مقصود ازان نفیِ مقصوداتِ غیر مقصوده است آنست که شهودِ مرتبهٔ وجوب نیز در رنگِ شهودِ مراتبِ امکانی در تحتِ لا داخل شود و در جانبِ اثبات هیچ چیز ملحوظ نبود مگر تفوهٔ به کلمهٔ مستثنی ؎ چه گویم

۵ تحقیق این لفظ قبیل ازین بحاشیه مکتوب صد و شصت و ہشتم نوشته شد ۱۲

باتو از مرغے نشانه ٭ که باعنقا بود ہم آشیانه ٭ زعنقا ہست نامی پیش مردم ٭ ز مرغ من بود آن نام ہم گم ٭ والحق که فطرت علیا و ہمت قصوی ہمین قسم مطلب را خواہان است که ہیچ از ان در دست نیاید بلکه ہیچ گردے بدامن ادراک آن نرسد رویت اخروی حق است اما تصور آن مرا از جاے برد مردم بوعده رویت اخروی مسرور و محظوظ اند و گرفتاری من بجذبه غیب الغیب نه بهمگی همت خواہان آنست که سر موئی از مطلوب از غیب بشہادت نیاید و از کوشش باغوش سد درخت از علم یقین نکشد چه توان کرد مرا چنین آفریده اند ۵ ہر کسے را بہر کارے ساخته اند ٭ ہر چند درین مقام از دیوانگیها بسیار دارم اما از ادب لب نمیتوانم جنبانید ع حسنوذن من جلبه ذی فنون ۵ عمر بگذشت و حدیث درد ما آخر نشد ٭ شب بآخر شد کنون کوتاه کنم افسانه را

والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب صد و ہفتاد و چہارم (۱۷۴)

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیان آنکه دیوانگان این راه باین معیت تسلی نمیگیرند و باین بعد قرب تسکین نمییابند قربی میخواہند بعد نما و وصلے میجویند ہجر آسا و در بیان آنکه واقعه که نوشته بودند ظهور چنین بود و تصرف باطل او بمکتوب مرغوب اخوی اعزی وصول یافت

چون منبی از محبت فقرا و التجا باین طائفه علیه بود موجب فرحت گشت الامر مع من احب نقد وقت دانند اما بدانند که دیوانگان این راه باین معیت تسلی نمیگیرند و باین بعد قرب تسکین نمییابند قربے میخواہند که بعد نما باشد و وصلے میجویند که ہجر آسا بود تسویف و تاخیر را تجویز نمینمایند تعطیل و تاجیل را مستہجن می انگارند نقد وقت را بمزخرفات بیہوده صرف نمیکنند و سرمایه عمر را بمموہات لاطائل تلف نمی فرمایند ارشریف نخسیس نمیگیرایند و از مرضی بمغضوب التفات

غضب کرده شده ۱۲

لحمد لله تعالی

نمیمانند بلقمهائے چرب و شیرین خود را نمیفروشند و بجاههائے رقیق و مرتب حظ اند کی نمیدہند عار دارند از انکہ تخت شاهی را بتقاضورات تعلقات ملوث دارند و ننگ دارند از انکہ در ملک خداوندی جل سلطانه لات و عزی را شریک دهند ای برادر اینجا همه دین خالص میطلبند الا لله الدین الخالص و غباری از شرکت تجویز نه فرمایند لئن اشرکت لیحبطن عملك ساعتے بحال خود در روید اگر دین خالص میسر شده است بشری لکم والاعلاج واقعه پیش از وقوع باید کرد واقعه که نوشته بودند ظهور جن بود و تصرف باطل و این قسم ظهور و تصرف او بر طالبان بسیار واقع میشود غم نیست ان کید الشیطان کان ضعیفا اگر باز ظهور کند بتکرار کلمه تحمید لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم دفع آن مفسد نمایند والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوٰة والتسلیمات اتمها واکملها

مکتوب (۱۷۵) صد و هفتاد و پنجم

بحافظ محمود صدور یافته در بیان تلوینات احوال و حصول تمکین و معنی حدیث لی مع الله وقت مفاد فیض شریفه برادری وصول یافت شمه از تلوینات احوال خود نوشته بودند بدانند که سالکان راچه در بدایت و چه در نهایت از تلوینات احوال چاره نبود غایت مافی الباب اگر آن تلوین بر قلب است سالک از ارباب قلوب است و مسمی بابن الوقت و اگر قلب از تلوین برجست و از رقیت احوال آزاد گشت و بمقام تمکین پیوست این زمان ورود احوال متلونه بر نفس است که بمقام قلب بخلافت آن نشسته است این تلوین بعد از حصول تمکین ست و صاحب این تلوین را اگر ابو الوقت گویند گنجائیش دارد و اگر بمحض فضل ایزدی جل سلطانه نفس نیز از ین تلوینات برگذشت و بمقام تمکین و اطمینان پیوست این زمان ورود تلوینات بر قالب است که از امور مختلفه

ترکیب یافته است این تلوین دائمی است چه تمکین در حق قالب متصور نیست اگرچه منصبغ شده باشد برنگ الطف لطائف زیرا که تمکینی که از راه این انصباغ می آید بطریق تبعیت است و ورود احوال گویا بطریق اصالة والعبرة للاصل لا للتبع و صاحب این مقام از اخص خواص است و فی الحقیقت ابوالوقت هم او تواند بود که معنی حدیث لی مع الله وقت که ازان سرور علیه و علی آله الصلوات والتسلیمات نقل کرده اند و جمعی از وقت وقت مستمر مراد داشته اند و جمعی دیگر وقت نادر راجع باین بیان باشد چه نسبت به بعضی لطائف استمرار است و نسبت ببعضی دیگر ندرة فلا خلاف بالجمله ظاهر را بشریعت غرا متحلی داشته بتکرار سبق باطن مداومت نمایند اندرین بحر بی کرانه چو غوک دست و پائے بزن چه دانی یوک اخوی اعزی مولانا محمد صدیق در آگره اند یعنی شاید که کبیه مراده خود برسی ملاقات ایشان را غنیمت دانند

مکتوب (۱۷۶) صد و هفتاد و ششم

بملا محمد صدیق صد و یافته در بیان آنکه محافظت اوقات از ضروریات این راه است تا باموری لاطائل تلف نشود

الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی من حسن اسلام المرء اشتغاله بما یعنیه و اعراضه عما لا یعنیه پس از محافظت اوقات خود چاره نبود تا باموری لاطائل تلف نشود شعر خوانی و قصه پردازی را نصیب اعادی انسته بسکوت و حفظ نسبته باطن باید پرداخت اجتماع یاران درین طریق از برائے جمعیت باطن است نه از برائے تشتت خاطر لهذا انجمن را بر خلوت اختیار کرده اند و جمعیت را از اجتماع جسته اجتماعی که سبب تفرقه باشد تحاشی ازان لازم است با جمعیت باطن هر چه جمع شود مبارک است و هر چه جمع نشود شوم و نامبارک نوعے باید زندگانی نمود که جمعے را در صحبت انیکس جمعیتی حاصل شود نه آنکه در تفرقه

تمت بسم الله

انداز دو ورق خود را باید گردانید واز گفت بسکوت آمد وقت مشاعره نیست وہنگام محاورہ نہ
ع چہ وقت مدرسہ وبحث کشف وکشاف است ۱۲ والسلام

مکتوب ۱۷۷ صد ہفتاد وہفتم

بجمال الدین حسین بدخشی صدور یافتہ در ترغیب بر تصحیح عقائد بمقتضای آرائے صائبۂ اہل سنت وجماعت شکر اللہ تعالیٰ سعیہم خواجہ جمال الدین حسین عنفوان شباب را غنیمت شمرند ومہما امکن صرف مرضیات حق نمایند جل وعلا یعنی اولا تصحیح عقائد بمقتضائے آرائے صائبۂ اہلسنت وجماعت شکر اللہ تعالیٰ سعیہم لازم داند وثانیا عمل بموجب احکام شرعیہ فقہیہ وثالثا سلوک طریقہ علیہ صوفیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم ومن وفق لہذا فقد فاز فوزا عظیما ومن تخلف عن ہذا فقد خسر خسرانا مبینا خدمتگاری فرزندان خواجہ محمد صالح را از سعادت عظمیٰ داند چہ آن خدمت فی الحقیقت امداد واعانت بخواجہ مشار الیہ است کہ از مقبلان است مصراع
دادیم ترا گنج مقصود نشان ۱۲ والسلام

مکتوب ۱۷۸ صد ہفتاد وہشتم

بمرزا مظفر صدور یافتہ در سفارش شخصی ودر ترغیب بر متابعت سید عالمیان وخلاصہ آدمیان علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات عظم اللہ تعالیٰ اجرکم ورفع قدرکم ویسر امرکم وشرح صدرکم بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام متخلقان باخلاق نبویہ علیہ الصلوٰۃ والسلام چہ احتیاج بآنکہ کسے باحسان وحسن معاشرت دلالت نماید بلکہ نزدیک است کہ آن دلالت داخل سوء ادب شود وغایت ما فی الباب

نہ ہمہ گویا تحصیل حاصل ست وحکمت بلقمان آموختن ۱۲

نقیر جایک خرد کہ برپشتِ تخم خرما باشد چیزے اندک و مردِ عامی غیر معروف ازان مراد میگیرند ۱۲

آدمی در وقتِ احتیاج بہر حقیر و نقیر تشبث مینماید و از ہر ضعیف و نحیف تسلی خود میجوید بنابر ان تصدیع دہ گشتہ تسلی ارباب مسئلہ نمودہ آمد مخدوما مکرما احسان در ہمہ جا محمود است علی الخصوص نسبت بجماعہ کہ قرب جوار دارند حضرت سالت خاتمیت علیہ و علی آلہ الصلوات و التسلیمات در ادائے حقوقِ جوار آن قدر مبالغہ میفرمودند کہ اصحاب کرام ازان مبالغہ گمان می بردند کہ شاید باہل جوار ارث ہم بدہانند مثنوی چون چنین بایکدگر ہمسایہ ایم ٭ تو چو خورشیدی و ما چون سایہ ایم ٭ چہ بدی اے مایہ بے مایگان ٭ گر نگہ داری حق ہمسایگان ٭ والسلام ٭

مکتوب (۱۷۹) صد و ہفتاد و نہم

بمیر عبد اللہ ابن میر محمد نعمان صدور یافتہ در نصیحت فرزندی اعزی لازال کاسمہ موفق باشند

موسم جوانی را غنیمت دانستہ بتحصیل علوم شرعیہ و عمل بمقتضائے آن علوم اشتغال دارند و اہتمام نمایند کہ این عمر گرامی در ما لا یعنی صرف نشود و بلہو و لعب تلف نگردد دیگر والد بزرگوار شما بعد از چند روز بشما ملحق خواہند شد انشاء اللہ تعالی تا رسیدن ایشان از متعلقان بواقعی خبر دار خواہند باشند

بود مصرع پدر خویش باش اگر مردی ٭

مکتوب (۱۸۰) صد و ہشتادم

بمخدومزادہ امکنکی یعنی خواجہ ابو القاسم صدور یافتہ در استفسار بعضی از اسامی پیران کہ دران تردد پیدا شدہ بود مخدوما مکرما آنچہ از حضرت خواجہ ما اعنی حضرت خواجہ محمد باقی علیہ الرحمۃ بمارسیدہ است در تحقیق اسامی پیرانیکہ مابین حضرت مولانا خواجگی امکنکی و حضرت خواجہ احرار گذشتہ اند آنست کہ دو بزرگ اند یکی ازین دو بزرگ والد بزرگوار حضرت مولانا است اعنی

مولانا درویش محمد و دیگر از ایشان مولانا محمد زاهد است که خالِ مولانا درویش محمد است درین
نزدیکی مشیخت پناهی خواجه خاوند محمود باین حدود تشریف آورده بودند باول ملاقات سخن از حضرت
مولانا باندکور ساختند و گفتند که ایشان از کسے مجاز نه بودند لهذا در اوائل مرید نمیگرفتند و در اواخر عمر شروع
در شیخی کردند گفته شد که ایشان بزرگ بودند و تمام ماوراء النهر به بزرگی ایشان قائل هرگز بتجویز نمیتوان
کرد که بے اجازت ایشان مرید گرفته باشند در اوائل یا در اواخر که این قسم عمل داخل خیانت است
باذناب مسلم این ظن نمیتوان کرد فکیف باکابر دین بعد ازان خواجه خاوند محمود گفتند که یکروز مولانا
پیش خواجه کلان ده بیدی رفته بودند و ایشان خربوزه میخوردند مولانا اظهار طلب فرمودند ایشان
گفتند که خربوزه شما تمام است مولانا فرمودند که شما گواهی میدهید که خربوزهٔ ما تمام است فرمودند که
گواهی میدهم که خربوزه شما تمام است ازان وقت مولانا مرید گرفتن شروع نمودند این نقل هم بسیار
مستبعد نمود که بمجرد این قول مولانا خود را شیخ بگیرند و در پے مرید گرفتن شوند بعد ازان خدمت
خواجه خاوند محمود گفتند که این دو اسامی بزرگان که بین حضرت مولانا و حضرت خواجه آخر نقل میکنند
و مسمّی باین دو اسم میدانند خطاست باسامی دیگر یاد کردند و نیز گفتند که مولانا درویش محمد را از خال خود
نسبتے نیست از شخصی دیگر است ازین سخنان ایشان تعجب بسیار حاصل شد بضرورت تصدیع داده
گشت که اسامی آن دو بزرگ را از روئے تحقیق نویسند که مجال سخن آحدے نماند و حدیث اجازت را
چه احتیاج است که نوشته شود بزرگی ایشان گواهِ عدل است مع ذلک اگر نویسند قطع لسان طاعنان
شود دیگر معلوم نشد که مقصود خدمت خواجه خاوند محمود ازین سخنان پریشان چه بود اگر مقصود
نفی این فقرا بے بضاعت بود بابلغ وجوه چه نفی پیر مستلزم نفی مرید است باکد وجوه پس نفی
این نے بضاعتان را طرق بسیار بود چه احتیاج به آنکه از برائے این غرض نفی بزرگان نموده آید
واگر مقصود دیگر داشته باشند و نفی بزرگان بالاصالة خواسته نیز مستحسن نیست کما لا یخفی

یعنی از نفی این بزرگان نفی این فقرا علی وجه الاستلزام مراد نداشته اند بلکه نفی این بزرگان بالاصالة مراد شان بوده است هم مستحسن نیست ۱۲

عہ اشارت ہست بکریمہ کہ در اوائل سورہ آل عمران واقع است یعنی اے پروردگار ما کج مکن دلہائے ما را بعد از انکہ راہ نمودی ما را و عطا کن

عَلٰی مَنْ لَّهٗ اَدْنٰی دِرَایَةٍ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَیْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْكَ وَعَلَیْهِمْ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی

مکتوب (۱۸۱) صد و هشتاد و یکم

بحضرت مخدومزاده اعنی میان خواجه محمد صادق سلمه الله تعالی و ابقاه علی مفارق المحبین صدور یافته در جواب استفسار آنکه سبب چیست که جمعے از مشائخ زامی مینهم که در مراتب قرب الٰہی جلشانه درجه ادنے دارند مع ذلك در مقامات زهد و توکل و غیرهما ایشان را درجات علیا است و جمعے دیگر را از مشائخ می بینم که در مراتب قرب تفوق دارند و در مقامات مذکوره تنزل و ما بین ذلك فرزندی ارشدی محمد صادق پرسید که سبب چیست که جمعے از مشائخ زامی بینم که در مراتب قرب الٰہی جل سلطانه درجه ادنی دارند مع ذلك در مقامات زهد و توکل و صبر و رضا ایشان را درجات علیا مفهوم میشود و جمعے دیگر را از مشائخ می بینم که در مراتب قرب درجه علیا دارند و در مقامات زهد و توکل و غیرهما اقدام سفلے و مقرر است که اکملیت این مقامات باعتبار اتمیت یقین است و اتمیت یقین بسبب اقربیت است بجناب قدس خداوندی جل شانه پس ازچند امر خالی نیست یا نظر کشفی ما خطا میکند که قریب را بعید میداند و بعید را قریب یا سبب اکملیت این مقامات امر دیگر است و رای یقین یا ترتب یقین بر قرب نیست در جواب گفتیم که ترتب یقین بر قرب است اگرچند قرب بیشتر یقین زیاده تر و سبب اکملیت آن مقامات نیز اتمیت یقین است نه امر دیگر و نظر کشفی هم صحیح است غایة ما فی الباب حصول قرب مراتب لطائف است پس یقین نیز نصیب همینها باشد و اکملیت آن مقامات چون مترتب بر اتمیت یقین است نیز ایشان را حاصل بود پس تواند بود که بزرگی باوجود قلت

الحمد لله اعلیٰ علیٰ احسانه

یعنی کشیفترین لطائف کہ قالبست رجوع کردہ ۱۲

قرب در مقامی از مقامات الطف لطائف اقامت ورزیدہ باشد و باکثف لطائف رجوع ناکردہ بود و در مقامات مذکورہ اکمل بود از بزرگی دیگر کہ قرب بیشتر دارد و باکثف لطائف کہ لطیفہ قالب است رجوع کردہ چہ لطیفہ قالب چون ازان قرب محروم است پس یقین نیز نصیب او نباشد پس اکملیت آن مقامات از کجا پیدا کند و بزرگی کہ رجوع او باین لطیفہ افتادہ است حکم این لطیفہ پیدا کردہ است و یقینیات لطائف دیگر کہ سابقا حاصل شدہ بود مستور گشتہ بخلاف بزرگی کہ بقالب رجوع او نیفتادہ است حکم او حکم الطف لطائف است قرب و یقین در حق او استقامت دارد و استتار پیدا نکردہ پس ناچار در مقامات مذکورہ اتم و اکمل بود اما باید دانست کہ صاحب رجوع ہمچنانکہ در قرب و یقین اکمل است در مقامات نیز اکمل است لیکن این کمالات او را مستور ساختہ اند و برائے دعوت خلق و حصول مناسبت بخلائق کہ سبب افادہ و استفادہ است ظاہر او را ہمچو ظاہر عوام الناس گردانیدہ این مقام بالاصالۃ مقام انبیاء مرسل است علیہم الصلوات والتسلیمات لہذا حضرت ابراہیم خلیل الرحمن علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام طلب اطمینان قلب نمودہ و در حصول یقین در رنگ عوام الناس محتاج برویۃ بصری گشت و حضرت عزیر علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام گفت انی یحیی ہذہ اللہ بعد موتہا و انکہ رجوع نکردہ است از یقین خود گفتہ لو کشف الغطاء ما ازددت یقینا این کلام اگر ثابت شود کہ از حضرت امیر است کرم اللہ تعالی وجہہ پس حمل بر آن باید کرد کہ پیش از حصول رجوع فرمودہ باشند چہ بعد از رجوع صاحب رجوع در رنگ عوام الناس در حصول یقین محتاج بدلائل و براہین است این در ویش پیش از رجوع جمیع معتقدات کلامیہ بدیہی شدہ بود و یقین آن معتقدات را زیادہ از یقین محسوسات یافت اما بعد از رجوع آن یقین مستور شد و در رنگ عوام الناس محتاج بدلائل و براہین گشت ع چنانکہ پرورشم میدہند میرویم والسلام

---

۵ یعنی خود بنفس نفیس حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس سرہ ۱۲

بقیہ از ذیل ۱۲ یعنی بر آن

دفتر دوم

مکتوب صد و هشتاد و دویم ۱۸۲

بملا صالح کولابی صدور یافته در بیان حدیث نبوی علیه علی آله الصلوٰة والسلام که فرموده اند مر بعضے از اصحاب خود را که شکایت از خواطر سوء خود نموده اند ذلك من کمال الایمان و ما ایتاب ذلك جمعے از درویشان نشسته بودند سخنے از خطرات و وساوس طالبان در میان آورده در ضمن حدیثے مذکور شد که روزے بعضے از اصحاب خیر البشر علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات پیش آنسرور از خطرات سوء خود شکایت کردند آن سرور فرموده علیه الصلوٰة والسلام ذلك من کمال الایمان این فقیر را در آن وقت معنی این حدیث چنین بخاطر گذشت والله سبحانه اعلم بحقیقة الحال که کمال ایمان عبارت از کمال یقین است و کمال یقین مترتب بکمال قرب و هر چند قلب و ما فوق او را از لطائف قرب الٰهی جل شانه بیشتر پیدا شود ایمان و یقین زیاده تر خواهد بود و بے تعلقی او بقالب افزون تر خواهد گشت این زمان خطرات در قالب بیشتر ظهور خواهد یافت و وساوس نامناسب تر لائح خواهد گردید پس ناچار سبب خطرات سوء کمال ایمان بود پس منتهی نهایت النهایت را هر چند خطرات بیشتر و نامناسب تر اکملیت ایمان زیاده تر چه کمال ایمان تقاضاے بیمانستی تام دارد لطف لطائف را لطیفه قالب و این بیمانستی هر چند افزون تر قالب خالی تر و بظلمت و کدورت نزدیکتر و ورود خواطر و وساوس در آن بیشتر بخلاف مبتدی و متوسط که این قسم خواطر ایشان را سم قاتل است و زیادتی نخش مرض باطن فلا تکن من القاصرین این معرفت از معارف غامضه این درویش است والسلام علی من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیه وعلی آله الصلوٰة والسلام

---

۱ پس معلوم شد از نصوص کتاب و سنت که گمان در فهم کلام ما و العرف للذی حقه قال تعالی و اتوا البیوت من ابوابها ۱۲

مکتوب (۱۸۳) صد و هشتاد و سیوم

یافت بملا معصوم کابلی صدور یافته در نصیحت حضرت حق سبحانه و تعالی بر جاده شریعت مصطفوی علی صاحبها الصلوٰة والسلام والتحیة استقامت کرامت فرموده بکلیت گرفتار جناب قدس خود گرداند امید است که تعلقات شتی و توجهات پراگنده که بر ظاهر استیلا یافته اند مانع نسبت باطن نباشند مع ذلک سعی نمایند که تخفیفے که در تفرقه ظاهر میسر آید مبادا که در باطن سرایت کند و از وصول مطلب باز دارد و عیاذاً بالله سبحانه من ذلک دنیا و مافیها کرا ے آن نمیکند که کسے از البصرف عمر گرامی حاصل کند خبر شرط است خواب خرگوش تا کے خواهد بود ای سرا ے دباغ تو زندان تو خان و مان تو بلا ے جان تو پیش از مرگ اگر کا ے کردنیها والا خرابی در خرابی است سبق باطن را عزیز باید دانست و هر چه منافی آن باشد آنرا دشمن باید داشت هر چه جز عشق خدا ے احسن است گر شکر خوردن بود جان کندن است والصلوٰة والسلام علی الرسول الا البلاغ

مکتوب (۱۸۴) صد و هشتاد و چهارم

یافت به قلیچ اسد صدور یافته در ترغیب بر متابعت سید المرسلین علیه وعلی آله وعلیهم الصلوٰة والسلام والتحیة مکتوب مرغوب فرزندے اعزے که از روی محبت و اخلاص نوشته بود مذکور سید خواجه رسانیدند موجب فرحت گشت حضرت حق سبحانه و تعالی توفیق مرضیات خود رفیق گرداناد بحرمة النبی وآله الامجاد علیه وعلیهم الصلوات والتسلیمات انتم لها اے فرزند آنچه فرو ابکار خواهد آمد متابعت صاحب شریعت است علیه الصلوٰة والسلام والتحیة احوال و مواجید و علوم و معارف و اشارات و رموز اگر بآن متابعت جمع شوند فبها ونعمت والا

جز خرابی و استدراج هیچ نیست سید الطائفه جنید را بعد از فوت شخصے بخواب دید و از حالش پرسید
جنید در جواب او گفت طاحت العبارات و فنیت الاشارات و ما نفعنا الا رکیعات رکعناها
فی جوف اللیل تعلیما لکم بمتابعته و متابعة خلفائه الراشدین علیه و علیهم الصلوٰة
والسلام و ایاکم و مخالفة شریعته قولا و عملا و اعتقادا فان الاولی یمن و برکة و الثانیة
شوم و هلکة ۞ هذا ۞ دیگر رسالہ کہ فرستادہ بودند رسید بعضے جا ہا کہ خواندہ شد در نظر خوب
در آمد اما کار دیگر از تصنیف اہم تر است باو پرداختن انسب و اولی است والسلام

مکتوب (۱۸۵) صد و ہشتاد و پنجم

بمنصور عرب صدور یافتہ در سفارش شخصے حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بر جادہ شریعت
مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰة والسلام والتحیة استقامت ارزانی داشتہ بمکی ہمت متوجہ
جناب قدس خود گرداناد آنچہ بر ما و شما لازم است سلامتی قلب است از گرفتاری ما دون حق
سبحانہ و این سلامتی بر تقدیری میسر گردد کہ غیر او را سبحانہ بر دل خطورے نماند اگر فرضا ہزار
سال حیات و فا کند غیر بر دل نگذرد و بواسطہ نسیانی کہ دل از ماسوائے او تعالیٰ حاصل شدہ است
ع کار اینست و غیر این ہمہ ہیچ ۞ بقیة المرام آنکہ مولانا فاضل ہر مندی کہ بخدمت علیہ قیام
دارد پدر او در سرہند است آرزوئے آن دارد کہ در پیری و ضعف خود بملاقات پسر خود مبتہج
و مسرور گردد بناء علی ذلک فقیر را بتصدیع این معنی متوسل ساخت والامر عندکم بل کل من عند اللہ
والسلام

مکتوب (۱۸۶) صد و ہشتاد و ششم

بخواجہ عبد الرحمن مفتی کابلی صدور یافتہ در تحریض بر متابعت سنت و اجتناب از بدعت و بیان

انکہ ہر بدعت ضلالت است ۔ از حضرت حق سبحانہ وتعالیٰ بتضرع وزاری وابتہال وافتقار وذل وانکسار در سر وجہار مسئالت مینماید کہ ہر چہ در دین محدث شدہ است ومبتدع گشتہ کہ در زمان خیر البشر وخلفاء راشدین او نبودہ علیہ وعلیہم الصلوٰت والتسلیمات اگرچہ آن چیز در روشنی مثل فلق صبح بود این ضعیف را با جمعے کہ باو مستند اند گرفتار عمل آن محدث نگردانادو مفتون حسن آن مبتدع نکناد بحرمت سید المختار وآلہ الابرار علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام گفتہ اند کہ بدعت بر دو نوع است حسنہ وسیئہ حسنہ آن عمل نیک را گویند کہ بعد از زمان آنسرور وخلفاء راشدین علیہ وعلیہم من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا پیدا شدہ باشد ورفع سنت ننماید وسیئہ آنکہ رافع سنت باشد این فقیر در ہیچ بدعتے ازین بدعتہا حسن ونورانیت مشاہدہ نمیکند وجز ظلمت وکدورت احساس نمی نماید اگر فرضاً عمل مبتدع را امروز بواسطہ ضعف بصارت بطراوت ونضارت بینند فردا کہ حدید البصر گردند دانند کہ جز خسارت وندامت نتیجہ ندانست بیت بوقت صبح شود ہمچو روز معلومت ۔ کہ باکہ باختہ عشق وشب دیجور ۔ سید البشر میفرماید علیہ وعلی آلہ الصلوٰت والتسلیمات من احدث فی امرنا ہذا ما لیس منہ وہو رد چیزیکہ مردود باشد حسن از کجا پیدا کند وقال علیہ الصلوٰۃ والسلام اما بعد فان خیر الحدیث کتاب اللہ وخیر الہدی ہدی محمد وشر الامور محدثاتہا وکل بدعۃ ضلالۃ وقال علیہ الصلوٰۃ والسلام اوصیکم بتقوی اللہ والسمع والطاعۃ وان کان عبدا حبشیا فانہ من یعش منکم بعدی فسیری اختلافا کثیرا فعلیکم بسنتی وسنۃ الخلفاء الراشدین المہدیین

تمسکوا بها وعضوا علیها بالنواجذ وایاکم ومحدثات الامور فان کل محدثة بدعة وکل بدعة ضلالة ہر گاہ ہر محدث بدعت باشد وہر بدعت ضلالت پس معنی حسن در بدعت چہ بود وایضاً آنچہ از احادیث مفہوم میگردد آنست کہ ہر بدعت رافع سنت است تخصیص بہ بعض ندارد پس ہر بدعت سیئہ بود وقال علیہ الصلوٰۃ والسلام ما احدث قوم بدعة الا رفع مثلها من السنة فتمسک بسنة خیر من احداث بدعة وعن حسان قال ما ابتدع قوم بدعة فی دینهم الا نزع الله من سنتهم مثلها ثم لا یعیدها الیهم الی یوم القیامة باید دانست کہ بعضے از بدعتہا کہ علماء ومشائخ آنرا حسنہ دانستہ اند چون نیک ملاحظہ نمودہ می آید معلوم میشود کہ رافع سنت اند مثلاً در تکفین میت عمامہ را بدعت حسنہ گفتہ اند با آنکہ ہمین بدعت رافع سنت است چہ زیادتی بر عدد مسنون کہ سہ ثوب باشد نسخ است ونسخ عین رفع وہمچنین مشائخ ارسال فش را بجانب دست چپ مستحسن داشتہ اند وسنت در فش ارسال آن بین الکتفین ست پر ظاہر است کہ این بدعت رافع سنت است وہمچنین ست آنچہ علماء در نیت نماز مستحسن داشتہ اند کہ باوجود ارادہ قلب بزبان نیز باید گفت وحال آنکہ از آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام ثابت نشدہ است نہ بروایت صحیح ونہ بروایت ضعیف ونہ از اصحاب کرام وتابعین عظام کہ بزبان نیت کردہ باشند بلکہ چون اقامت می گفتند تکبیر تحریمہ میفرمودند پس نیت بزبان بدعت باشد واین بدعت را حسنہ گفتہ اند واین فقیر میداند کہ این بدعت چہ جائے رفع سنت کہ رفع فرض مینماید چہ در تجویز آن اکثر مردم بزبان اکتفا مینمایند واز غفلت قلبی باک ندارند پس درین ضمن فرضی از فرائض نماز کہ نیت قلبی باشد متروک میگردد وبسیاری نماز میرساند علی هذا القیاس سائر المبتدعات والمحدثات فانها زیادات علی السنة ولو بوجه من الوجوه والزیادة نسخ والنسخ رفع فعلیکم بالاقتصار علی متابعة سنة رسول الله صلی الله تعالی علیه وعلی آله وسلم والاکتفاء علی اقتداء اصحابه

صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وصحبہ من الصلوات اتمہا ومن التسلیمات اکملہا۔

اَلْكَلَامِ فَاِنَّهُمْ كَالنُّجُومِ بِاَيِّهِمْ اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ وَاَمَّا الْقِيَاسُ وَالْاِجْتِهَادُ فَلَيْسَ مِنَ الْبِدْعَةِ فِي شَيْءٍ فَاِنَّهُ مُظْهِرٌ لِمَعْنَى النُّصُوصِ لَا مُثْبِتُ اَمْرٍ زَائِدٍ فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِي الْاَبْصَارِ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ اَكْمَلُهَا۔

مکتوب صد و هشتاد و هفتم

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته در بیان آنکه طریق رابطه اقرب طرق موصله است و در بیان آنکه رابطه نافع تر است مرید را از ذکر گفتن او کتابتے که بیاران نوشته بودند بنظر درآمد و بر احوال مسطوره مطلع گشت بدانند که حصول رابطه شیخ مرید را بے تکلف و بے تعمل علامت مناسبت تام است درمیان پیر و مرید که سبب افاده و استفاده است و هیچ طریقے اقرب بوصول از طریق رابطه نیست تا کدام دولت مند را بآن سعادت مستسعد سازند حضرت خواجه احرار قدس الله تعالی سره العزیز در فقرات می آرند که ع ؛ سایهٔ رهبر به است از ذکر حق ؛ به گفتن باعتبار نفع است یعنی سایهٔ رهبر نافع تر است مرید را از ذکر گفتن او چه مرید او درین وقت بذکور جل و علا مناسبت کامل حاصل نیست تا براه ذکر نفع تمام تواند گرفت والسلام اولا و آخرا۔

مکتوب صد و هشتاد و هشتم

بخواجه محمد صدیق بدخشی صدور یافته در بیان حل مسائل که پرسیده بودند مکتوب مرغوب اخوی اعزی وصول یافت از امور سه گانه پرسیده بودند محبت آثار را اختفائی بعضے از لطائف در مرتبهٔ قلب مقصور بران لطائف است که قلب متضمن آنها است نه آن لطائف که ورا و رائے قلب تحقق دارند که اختفائے آنها در مرتبهٔ قلب معنی ندارد دیگر شخصے را که استعدادش تمام مرتبهٔ قلب

یا روح است پیر صاحب تصرف تواند آورا بمراتب فوق رسانید اما اینجا دقیقه ایست که بجهنور تعلق دارد و بتحریر بیان آن متعسر است دیگر چون ظاهر بر نگ باطن متلون شود و باطن بلون ظاهر منصبغ گردد چه دشوار است که احکام ظاهر در باطن و احوال باطن در ظاهر پیدا آید والسلام

مکتوب (۱۸۹) صد و هشتاد و نهم

بشرف الدین حسین بدخشی صدور یافته در بیان آنکه یاد فقرا باوجود گرفتاریهائے لاطائل آنچند مناسبت است با فقرا و بطراوت دنیائے دنی فریفته نباید شد و سبق باطن را عزیز باید داشت و در بیان آنکه از احکام شریعت سر نباید پیچید و بمنت و زاری تمام قبول باید نمود و ما یناسب ذلک

الحمد لله رب العالمین والصلوٰة والسلام علی سید المرسلین وآله الطاهرین اجمعین

مکتوب شریف فرزندے ارجمندے اعزے ارشدے شرف الدین حسین وصول یافت موجب فرحت و باعث بهجت گردید چه نعمتی است که باوجود گرفتاریهائے لاطائل فقرا را دور از کار را زیاد نرفته اند این معنی یاد ازشدت مناسبت میدهد که سبب افاده و استفاده است بعضی از وقائع که اندراج یافته بود نیک و اصیل است و بر ارتباط معنوی اول دلیل آے فرزند بطراوت دنیائے دنی فریفته نشوی و بکر و فر بے معنی او مفتون نگردی که بیمار و بے اعتبار است امروز اگر این معنے معقول شما نشود فردا البته معقول خواهد شد و فائده نخواهد داشت گوشش از بار و گران شده نشنود نالهٔ و فغان مرا ٭ باید که سبق باطن را از اجل نعم خداوندی جل شانه دانسته بتکرار آن مولع و حریص باشند پنج وقت نماز را بجماعت بے کسل و فتور ادا نمایند و از جمیل یکے زکوة را بمنت بفقرا و مساکین رسانند و از محرمات و مشتبهات اجتناب دارند و بر خلائق مشفق و مهربان باشند طریق نجات درستگاری اینست والسلام

ف ۱ یافت ف ۲ بے فائده ف ۳ نباشد ف ۴ داشت ف ۵ داری

ف ۱ بیت ف ۲ گوشش از بار و گران شده نشنود نالهٔ و فغان مرا

ف ۱ شنود

ف ۱ تعلق دارد ف ۲ دشوار ف ۳ شرط ف ۴ رنگین

ف ۱ تعلق دارد ف ۲ بے فائده ف ۳ کمینه ف ۴ نوازی ف ۵ شیفته و عاشق ف ۶ یعنے بجاه و جلال ف ۷ کمینه ف ۸ گرد ف ۹ فریاد ف ۱۰ بعضے از سنن مؤکده است ف ۱۱ بعضے از سنن مؤکده است ف ۱۲ غ

ف ۱ اشارة الی قوله تعالی انما الصدقات للفقراء والمساکین الخ ف ۲ سورة توبه پاره یعتذرون ف ۳ غ

مکتوب (۱۹۰) صد و نودم

بنام

بیکے از فرزندان میر محمد نعمان بدخشی صدور یافتہ در تحریض بر دوام ذکر الٰہی جل سلطانہ و در ترغیب بر اختیار نمودن طریقہ علیہ نقشبندیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم بیان طرز ذکر و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین و آلہ الطاہرین اجمعین

فرزند آنا دا گاہ باش کہ سعادت تو بلکہ سعادت جمیع بنی آدم و فلاح و رستگاری ہمہ در ذکر مولای خود است جل سلطانہ تا ممکن باشد جمیع اوقات را مستغرق ذکر الٰہی جل شانہ باید ساخت و یک لحظہ تجویز غفلت نباید کرد للہ سبحانہ الحمد والمنۃ کہ دوام ذکر در طریقہ حضرات خواجگان قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم در ابتدا میسر میگردد و بطریق اندراج النہایۃ فی البدایۃ حاصل میشود پس اختیار این طریقہ علیہ مر طالب را اولیٰ و انسب باشد بلکہ واجب و لازم پس بر تو باد کہ قبلہ توجہ را از ہمہ سو گردانیدہ بکلیت بجناب عالی اکابر این طریقہ علیہ اقبال نمائی و ہمتی از باطن شریف ایشان خواہی در ابتدا از ذکر گفتن چارہ نبود باید کہ متوجہ قلب صنوبری گردی کہ آن مضغہ ہیچو حجب الیست مر قلب حقیقی را و اسم مبارک اللہ را بر ان قلب بگردانی و درین وقت بقصد ہیچ عضوے را حرکت ندہی و بکلیت متوجہ قلب نشینی و در متخیلہ صورت قلب را جاندہی و بان ملتفت نباشی چہ مقصود توجہ بقلب است نہ تصور صورت آن و معنی لفظ مبارک اللہ را بیچونی و بیچگونگی ملاحظہ نمائی و ہیچ صفت را بان منضم نسازی و بحاضر و ناظر نیز ملحوظ نکنی تا از ذروہ حضرت ذات تعالیٰ تقدس بحضیض صفات فرود نیائی و از انجا بشہود وحدت در کثرت نیفتی و از گرفتاری ہیچون بشہود چون آرام نہ گیری چہ ہر چہ در مرآت چون ظاہر شود بیچون نبود و ہر چہ در کثرت نمودار گردد واحد حقیقی نباشد بیچون را در ائرہ چون باید جست بسیط حقیقی را بیرون محاطہ کثرت باید

محاط

طلبید اگر در وقتِ ذکر گفتنِ صورتِ پیر بے تکلّف ظاہر شود آنرا نیز بقلب باید بُرد و در قلب نگاہ داشتہ ذکر باید گفت میدانی کہ پیر کیست پیر آنکس است کہ از وطریقِ وُصول بجنابِ قُدس خداوندی جلّشانہ استفادہ نمائی و مدد ہا و اعانت ہا درین طریق یابی مجرّد کلاہ و دامنی و شجرہ کہ عُرف شدہ است از حقیقتِ پیری و مریدی خارج است و داخلِ رُسوم و عادات مگر آنکہ جامۂ تبرک از شیخِ کامل و مکمّل بدست آری و باعتقاد و اخلاص باو زندگانی نمائی احتمال ثمرات و نتائج درینصورت نیز قوی است و بدانی کہ منامات و واقعات شایانِ اعتماد و اعتبار نیست اگر کسے خود را در خواب یا در واقعہ بادشاہ دید یا قُطبِ وقت یافت فی الحقیقت نہ چنین است پیرونِ خواب و واقعہ اگر بادشاہ شود یا قطب گردد مسلّم است پس از احوال و مواجید ہر چہ در بیداری و افاقت ظاہر شود گنجایشِ اعتماد دارد والّا فلا و بدانی کہ نفعِ ذکر و ترتّبِ آثار بران مربوط باتیانِ شریعت است پس در ادائے فرائض و سُنن و اجتناب از محرّم و شبہ نیک احتیاط باید کرد و در قلیل و کثیر بعلما رجوع باید نمود و بمقتضائے فتوائے اینہا زندگانی باید نمود والسّلام

مکتوب صد و نود و یکم (۱۹۱)

بخان خانان صدور یافتہ در ترغیب بر متابعتِ انبیا علیہم الصّلوٰۃ والسّلام و در بیانِ آنکہ در تکلیفاتِ شرعیہ مُراعاتِ یُسر تمام نمودہ اند و تخفیف تام فرمودہ الحمدُ للّٰہِ الّذی ہدانا لِہٰذا و ما کنّا لنہتدی لولا ان ہدانا اللّٰہ لقد جاءت رُسلُ ربّنا بالحقّ سعادتِ ابدی و نجاتِ سرمدی مربوط بمتابعتِ انبیا است صلواتُ اللّٰہِ تعالیٰ و تسلیماتہٗ سبحانہٗ علی الجمیعہم عمومًا و علی افضلہم خصوصًا اگر فرضًا ہزار سال عبادت کردہ شود و در ریاضاتِ شاقہ و مجاہدات شدیدہ بجا آوردہ اگر بنورِ متابعتِ این بزرگواران منوّر نگردد بجوئے نمیارزد و بخوابِ نیمروزے نمیخرند

یعنی ہدایت آسانی تمام و کمال نمودہ اند ۱۲

یعنی انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات ۱۲

یعنی محمّدنا ۱۲

یعنی قبولہ ۱۲

که سراسر غفلت و تعطیل است که بامرِ این برگزیدگان واقع شود برابر نمی اندازند و مثل سرابِ بقیعه می شمرند کمالِ عنایتِ خداوندی جلّ سلطانه آن است که در جمیعِ تکلیفاتِ شرعیه و مامورات دینیه نهایتِ یُسر و غایتِ سهولت را مراعات فرموده است مثلاً در هشت پهر شبانروزی بهفده رکعت نماز تکلیف فرموده که وقتِ ادای آن مجموع بیک ساعت نمیکشد معذلک در قراءةِ آن بهر چه میسّر شود کفایت نموده و اگر قیام متعذّر شود بقعود تجویز فرموده و در وقتِ تعذّرِ قعود باضطجاع اشارت فرموده و چون رکوع و سجود متعسّر شود بایماء اشارت دلالت نموده و در طهارت اگر قدرت بر استعمالِ آب متحقق نشود تیمم را خلیفهٔ آن ساخته و در زکوة از چهل یک حصه را بفقرا و مساکین تعیین فرموده و آنرا نیز مقید باموالِ نامیه و انعامِ سائمه داشته و در تمام عمر یکبار حج را فرض ساخته معذلک مشروط بزاد و راحله و امنِ طریق گردانیده و دائرهٔ مباح را وسیع ساخته چهار زن بنکاح و آنرا بی هر قدر که بخواهد مباح فرموده و طلاق را وسیلهٔ تبدیلِ نساء گردانیده و از اطعمه و اشربه و اقمشه اکثر را مباح ساخته و اندک را محرّم و آنهم بواسطهٔ مصالحِ عباد اگرچه یک شراب بیمزه پر ضرر را حرام گردانیده اما چندین اشربهٔ خوشخور پر نفع را در عوض آن مباح ساخته عرق قرنفل و عرقِ دارچینی بآن خوشخوری و خوشبوی چندان منافع و فوائد دارد که چه نویسد چیز تلخ و بدمزه تند و بدخوئے هوش بر پرخطرے را بآن عرق خوشبوے خوشخورے چه مناسبت شتّان ما بینهما مع ذلک فرقے که از راهِ حلّ و حرمت میخیزد جدا است و تمیزے که از رهگذرِ رضائے پروردگار جلّ سلطانه و عدم رضاے او تعالی پیدا میشود علاحده و بعضے از لباسهائ ابریشم را که محرّم فرموده چه باک که چندین انواع جامهائ مزیّن و قماشهای مزیّن در عوضِ آن حلال گردانیده است و لباسهای پشمین که مطلقاً مباح ساخته است بمراتب از لباسهای ابریشم بهتر است معذلک لباسِ ابریشم بر زنان مباح فرموده که منافع آن نیز عائد بمردان است و همچنین است

یاسیم سکوک یا تبر یا زیور یا ظروف طلا و نقره باشد یا مال تجارت که بنیت تجارت خریده شود ۱۲ ۵ چهار پایگان چریده که اکثر سال بر چرند و صحرا کفایت کنند ۱۲

۱ اشارت است بکلمه کن فیکون ۲ فرموده قدح فرموده فوزنی والا بزبان گوئی ۳ اعالم کمر اعلم آنچه فرمود آنرا نمی دانم ۴ گاو نشه مذاعمال ایشان نشوم بر ملت ۵ بزمین بهموار ۱۲ ۶ فرض مجموعه رکعت ۱۲ ۷ قولی بهفته رکعت نماز پنج ۸ بهار رکعت ظهر چهار رکعت عصر چهار رکعت ۹ اشارة الی ما قال صلی الله علیه وسلم ۱۰ ان الدین یسر بنی بر آسانی ۱۱ و ۱۲ بخاری ۱۳ مسلمان یعنی رستگاری است ۱۴ قال الله تعالی و لله ۱۵ الناس ج الیت علی المستطیع کما قال ۱۶ بالشد یا ماده و تاء تحریر ۱۲ ۱۷ حج بر یکبار فرض است بقیهٔ حج نفل است ۱۲ ۱۸ بیان سبب است بقطع نظر از کیفیت ۱۹ بعنی جمیع ما شاء الله دین محمدی از اول تا آخر نسبت است ۱۲ ۲۰ تعلیل ۱۲ ۲۱ قولها لطمس ۲۲ طعام یعنی شراب ۲۳ فرمودن ۲۴ نشستن ۲۵ وقت ۲۶ اسباب ۲۷ قرنفل

بضم اول و کسر لام و تشدید یا بمعنی ریور ها جمع جلیه که بالکسر باشد و تحتیل که بضم حا و فتح لام با شد جمع حلی بالفتح زیور کردن و زیور ها منتخب

حال ذہب و فضہ کہ حلی زنان از برائے تمتع مردان است اگر بے اضافے با این یسیر و با این سہولت متعسر و متعذر دانند بمرض قلبی مبتلا است و بعلت باطنی گرفتار بسیارے از کارہا است کہ اصحاب بر فعل آن یسیر تمام دارند و بر ضعفا متعسر است بعسر تمام مرض قلبی عبارت از عدم یقین قلب است باحکام منزلہ سماوی تصدیقی کہ دارند صورت تصدیق است نہ حقیقت تصدیق علامت حصول حقیقت تصدیق ثبوت یسر است در اتیان احکام شرعیہ و بدونہا خرط القتاد و قال اللہ تبارک و تعالی کبر علی المشرکین ما تدعوہم الیہ اللہ یجتبی الیہ من یشاء و یہدی الیہ من ینیب و السلام علی من اتبع الہدی و التزم متابعۃ المصطفی علیہ و علی الہ الصلوات و التسلیمات اتمہا و اکملہا

(۱۹۲)

مکتوب صد و نود و دوم

و ایں مکتوب جل بعضی عبارت عراضداشت یازدہم است کہ بہ پیر بزرگوار خود نوشتہ اند ۱۲

استفسارے کہ کردہ بود۔

بشیخ بدیع الدین سہارنپوری صدور یافتہ در جواب استفسار کہ نمودہ بودند اخوی اعزی ارشدی شیخ بدیع الدین استفسار نمودہ بودند کہ در عرضداشت یازدہم کہ بحضرت خواجہ قدس سرہ نوشتہ واقع شدہ است کہ بمقامی رنگین گشت کہ بلند تر از مقام حضرت صدیق اکبر است رضی اللہ تعالی عنہ الخ معنی این کلام چہ باشد بدان ارشدک اللہ تعالی لا نسلم کہ این عبارت مستلزم تفضیل است بآنکہ لفظ ہم نیز وقوع شدہ است و لو سلم گوئیم کہ این سخن و سخنان دیگر کہ در ان عرضہ داشت واقع شدہ است از جملہ واقعات است کہ بہ پیر خود نوشتہ و مقرر این طائفہ است کہ ہر چہ از وقائع رو میدہد صحیح باشد یا سقیم بے تحاشی بہ پیر خود اظہار مینمایند چہ در غیر صحیح نیز احتمال تاویل و تعبیر است پس اظہار آن چارہ نبود و در ما نحن فیہ بملاحظہ این معنی ہیچ محظور لازم نمی آید و صل دیگر آنکہ تجویز نمودہ اند کہ اگر در جزئی از جزئیات غیر نبی را بر نبی فضل متحقق شود

ف ۱۲ بدانکہ تاویل و تعبیر عبارت است از بیان مراد متکلم بوجہ مخالف ظاہر آن ف ۱۲ فان الوقائع یسامح فیہا قبل العرض علی الشیخ لا تکون مبنیۃ علی الظاہر دائما

ف ۱۲ ہر دو در اسماء حروف ۱۲

باکے نیست بلکہ واقع است چنانکہ در مادۂ شہداء زیادتیہا واقع شدہ است کہ در انبیا نیست
علیہم الصلوٰت والتسلیمات باآنکہ فضلِ کلی مر نبی راست علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰت والتحیات برین
تقدیر اگر سیرِ غیرِ نبی در کمالاتِ آن جزئی واقع شود و خود را در آن مقام یابد نزیبد ہم محجوز باشد
ہرچند حصولِ آن مقام او را بواسطۂ متابعتِ نبی است و نبی را نیز از آن مقام بحکم حدیثِ من سنّ
سنّۃً حسنۃً فلہ اجرُھا واجرُ من عمل بھا نصیبِ تمام است پس ہرگاہ فضلِ جزئی غیرِ نبی
را بر نبی محجوز گشت بر غیرِ نبی بطریقِ اولیٰ محجوز خواہد بود فلا اشکال والصلوٰۃ والسلام ۱۲

مکتوب صد و نود و سیوم (۱۹۳)

بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ در ترغیب بر تصحیحِ عقائد بر وفقِ آراءِ اہلِ سنّت و جماعت
و تحریضِ بر تعلّمِ احکامِ فقہیہ از حلال و حرام و فرض و واجب و سنت و مندوب و در بیانِ غربتِ اسلام
و اغراء بر ترویج و تائید آن بسم اللہ الرحمٰن الرحیم اللہ تعالیٰ ناصرکم و معینکم علیٰ کلّ
ما یعینکم و یشینکم و تحیتِ ضروریات بر ارباب تکلیف تصحیح عقائد است بر وفق آراءِ علماءِ
اہلِ سنت و جماعت شکر اللہ سعیہم کہ نجاتِ اخروی و البتہ باتباعِ آراءِ صواب نمائی این
بزرگواران است و فرقۂ ناجیہ ہم ایشان و اتباعِ ایشان اند و ایشانند کہ بطریقِ آن سرور و اصحابِ
آن سرور اند صلوات اللہ وتسلیماتہ علیہ وعلیہم اجمعین و از علومیکہ از کتاب و سنت مستفاد
ہمان معتبر اند کہ این بزرگواران از کتاب و سنت اخذ کردہ اند و فہمیدہ زیرا کہ ہر مبتدع در
ضلالِ عقائدِ فاسدۂ خود را بزعمِ فاسد خود از کتاب و سنت اخذ میکند پس ہر معنی از معانیِ مفہومہ
ازینہا معتبر نباشد و از برائے تصحیح این عقائد حقہ رسالۂ امامِ اجلّ نوربخشی بسیار مناسب است
و قریب بفہم مذکورِ مجلس شریف بودہ باشد اما رسالۂ مذکورہ چونکہ مشتمل بر استدلالات است و طول و بسط

بسیار دارد اگر رسالہ کہ متضمن مسائل صرف بودہ باشد اولیٰ و انسب خواہد بود درین آشنا بخاطر فقیر
نیز خطور کردہ کہ دریں باب رسالہ بنویسد کہ متضمن عقائد اہل سنت و جماعت باشد و سہل المأخذ
اگر میسر شد نوشتہ معاقب بخدمت خواہد فرستاد و بعد از تصحیح این عقائد علم حلال و حرام و فرض
و واجب و سنت و مندوب و مکروہ کہ علم فقہ متکفل آنست و عمل بمقتضائے این علم نیز ضرور است
بعضے از طلبہ فرمایند کہ از کتاب فقہ کہ بعبارت فارسی بودہ باشد در مجلس میخواندہ باشند مثل
مجموعہ خانی و عمدۃ الاسلام و اگر عیاذاً باللہ سبحانہ در مسئلہ از مسائل اعتقادیہ ضروریہ خلل رفت از
دولت نجات اخروی محروم است و اگر در عملیات مسامحہ رود تحمل کہ بے توبہ ہم درگذرانند و اگر مواخذہ
ہم کنند آخر کار نجات است پس عمدہ کار تصحیح عقائد است از حضرت خواجہ احرار قدس اللہ تعالیٰ
سرہ منقول است کہ میفرمودند کہ اگر تمام احوال و مواجید را بما بدہند و حقیقت ما را بعقائد اہل سنت
و جماعت متخلی نسازند جز خرابی ہیچ نمیدانیم و اگر تمام خرابیہا را بر ما جمع کنند و حقیقت ما را بعقائد
اہل سنت و جماعت بنوازند ہیچ باکے نداریم ثبتنا اللہ سبحانہ و ایاکم علی طریقتہم المرضیۃ
بحرمۃ سید البشر علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا
در ویشے از جانب لاہور آمدہ بود گفت کہ شیخ جیو در مسجد جامع نحاس کہنہ از برائے نماز جمعہ حاضر
شدہ بودند و میان رفیع الدین بعد از اظہار التفات ایشان گفتند کہ نواب شیخ جیو در حویلی خود مسجد
جامع بنا کردہ اند الحمد للہ سبحانہ علی ذلک حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ مزید توفیق ارزانی فرماید
این قسم اخبار کہ مخلصان می شنوند غایۃ الغایت مسرور و مبتہج میگردند سیادت پناہا مکرما امروز اسلام
بسیار غریب است بحیثیتے کہ امروز در تقویت آن صرف میکنند بکروڑہا میخرند تا کدام شاہباز را
باین دولت عظمیٰ مشرف سازند ترویج دین و تقویت ملت در ہمہ وقت از ہر کس کہ بوقوع می آید زیبا است
و رعنا اما درین وقت کہ غربت اسلام است از امثال شما جوان مردان اہلبیت زیباتر و رعناتر است

مہ یعنی مانند مسافر کہ کسی آشنا باو نباشد و از احوال او خبر ندہد ۱۲

یعنی خانزادان نجبا

والتسلیمات ۱۲

که این دولت خانه زاد خاندانِ بزرگِ شماست از شما ذاتی است و از دیگران عرضی حقیقت وراثت نبوی علیہ وعلی آلہ من الصلوات افضلہا ومن التحیات والتسلیمات اکملہا و در تحصیل این امر عظیم القدر است حضرت پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم اصحاب را مخاطب ساخته فرمودند که شما در زمانے موجود شده اید که اگر از اوامر و نواهی دہم حصه ترک کنید ہلاک شوید و بعد از شما گروہے خواہند آمد که اگر دہم حصه را از اوامر و نواهی بوقوع آرند خلاص شوند این آن وقت است و این گروه آن گروه ؎ گوئے توفیق و سعادت در میان افگنده اند ۔ کس بمیدان در نمی آید سوار ان را چه شد ۔ در ہمین وقت کشتن کافرعین گوبند و آل او بسیار خوب واقع شد و باعث شکست عظیم بر ہنود مردود گشت بہر نیت که کشته باشند و بہر غرض که ہلاک کرده خوارے کفار خود نقد وقت اہل اسلام است این فقیر پیش از انکه این کافر را بکشند در خواب دیده بود که بادشاہ وقت کلہ سر شرک را شکسته است والحق که آن کبر رئیس اہل شرک بود و امام اہل کفر ۔ خذلہم اللہ سبحانہ ۔ و آن سرور دین و دنیا علیہ الصلوٰۃ والسلام در بعضی ادعیه خود اہل شرک را باین عبارت نفرین فرموده اند اللّٰھُمَّ شَتِّتْ شَمْلَھُمْ وَفَرِّقْ جَمْعَھُمْ وَخَرِّبْ بُنْیَانَھُمْ وَخُذْھُمْ اَخْذَ عَزِیْزٍ مُقْتَدِرٍ عزت اسلام و اہل آن در خواری کفر و اہل کفر است مقصود از اخذ جزیه خواری کفار است و اہانت ایشان ہر قدر که اہل کفر را عزت باشد ذلت در اسلام ہمان قدر است این سر رشته را نیک باید نگاہداشت و اکثر مردم این سر رشته را گم کرده اند و از شومی آن دین ما بر باد داده اند قال اللہ سبحانہ وتعالیٰ یٰاَیُّھَا النَّبِیُّ جَاھِدِ الْکُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِیْنَ وَاغْلُظْ عَلَیْھِمْ جہاد با کفار و غلظت بر ایشان از ضروریات دین است بقایائے رسوم کفر که در قرن سابق پیدا شده بود در ین وقت که بادشاہ اسلام را آن توجه باہل کفر نمانده است بر دلہائے مسلمانان بسیار گران ست بر مسلمانان لازم است که بادشاہ اسلام را از زشتی رسوم آن بدکیشان اعلام بخشند

بدہ نشان ۱۲

---

۱ عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انکم فی زمان من ترک منکم عشر ما امر بہ ہلک ثم یاتی زمان من عمل منہم بعشر ما امر بہ نجا اخرجہ الترمذی ۱۲

۲ بادشاہ وقت کہ ہمین سنه نابود شد ۱۲

۳ کلہ سر شرک را شکسته است ۱۲

و در رفع آن کوشند شاید بقایائے اینہا منتہی باشد بر عدم علم بادشاہ بزشتی آنہا اگر فی الجملہ گنجایش وقت یابند بعضے از علماء اہل اسلام را اعلام نخشند کہ آمدہ بر شناعت رسوم اہل کفر اعلام نمایند کہ از برائے تبلیغ احکام شرعی اظہار خوارق و کرامات ہیچ در کار نیست در قیامت عذر نخواہند شنید کہ بے تصرف تبلیغ احکام شرعی نکرد و انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات کہ بہترین موجودات اند تبلیغ احکام شرعی میکردند اگر امتان معجزات میطلبیدند میفرمودند کہ معجزات از نزد خدا است عزّ وجلّ بر ما تبلیغ احکام است و تواند بود کہ دران اثنا شاید حق سبحانہ و تعالیٰ بروئے امرے ظاہر سازد کہ باعث اعتقاد بحقیقت این جماعہ باشد بہر حال از حقیقت مسائل شرعیہ اطلاع دادن ضرور است تا این واقع نشود عہدہ بر ذمہ علماء و مقربان حضرت بادشاہ است چہ سعادت کہ درین گفتگو جمعے بآزار رسند انبیا علیہم الصلوات والتحیات در تبلیغ احکام شرعیہ چہ آزارہا کہ نکشیدہ اند و چہ محنتہا کہ ندیدہ بہترین ایشان علیہم من الصلوات افضلہا و من التحیات اکملہا فرمودہ ما اوذی نبی مثل ما اوذیت عمر بگذشت و حدیث درد ما آخر نشد پشب باخر شد کنون کوتہ کنم افسانہ را

والسلام والاکرام

مکتوب صد و نود و چہارم (۱۹۴)

بصدر رجہان صدور یافتہ در بیان تحریض بر ترویج ملت و تائید دین و ما یتعلق بذلک سلمکم اللہ سبحانہ و عافاکم استماع سخنان ترویج احکام شرعیہ و تذلیل اعداء ملت مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام و التحیۃ مسلمانان ماتم زدگان را فرح بخش و روح افزاست الحمد للہ سبحانہ و المنۃ علی ذلک و المسئول من اللہ سبحانہ الملک القدیر ازدیاد ہذا الامر الخطیر بحرمۃ النبی البشیر النذیر علیہ و علی آلہ من الصلوات افضلہا و من التسلیمات اکملہا یقین است کہ مقتدایان اسلام از سادات عظام و علماء کرام در خلا و ملا متصدی ازدیاد این

دین متین و تکمیل این صراط مستقیم خواهند بود بیسر و برگے دریں باب چه در انفسی نمایدیشنیده شد که بادشاه اسلام از حسن استعداد اسلامی خواهان علما اند الحمد لله سبحانه علی ذلک معلوم شریف است که در قرن سابق هر فساد یکه پیدا شد از شومی علماء سوء بظهور آمد درین باب تتبع تمام مرعی داشته از علماء دیندار انتخاب نموده اقدام خواهند فرمود علماء سوء لصوص دین اند مطلب ایشان حب جاه و ریاست و منزلت نزد خلق است والعیاذ بالله سبحانه من فتنتهم آرے بهترین ایشان بهترین خلائق است ایشانند که فردائے قیامت سیاهی ایشان بر انجمن شهدائے فی سبیل الله وزن خواهند کرد ویلة این سیاهی خواهد چرا بدترین الناس شرار العلماء وخیر الناس خیار العلماء ثانیاً ملتمس آنکه بعضی نیات بران آورده که خود را بعسکر رساند بتقریب ماه مبارک رمضان در حضرت دهلی توقف واقع شد انشاء الله تعالی بعد از مضی این ماه مبارک بخدمت اعزه خواهد رسید والسلام

مکتوب صد و نود و پنجم

بصدارت پناهے میر صدر جهان صدور یافته و در تحریض بر ترویج شریعت غرا و اظهار تاسف بر ضعف اسلام و اهل آن

نیز بصدر جهان صدور یافته در اغراء و تحریض بر ترویج شریعت غرا و اظهار تاسف بر ضعف اسلام و اهل آن سلمکم الله سبحانه وابقاکم احسان سلاطین چونکه نسبت بکافه خلائق حاصل است بضرورت دلهائے خلائق بحکم جبلت الخلائق علی حب من احسن الیهم بجانب محسنان مائل است پس ناچار بواسطه این ارتباط حبی اخلاق و اوضاع بادشاهان بعموم خلائق علی تفاوت درجات الاحسان سار است از خیر و شر و صلاح و فساد دائما الناس علی دین ملوکهم کار و بار قرن سابق مصداق این سخن است اکنون که انقلاب دول بظهور پیوسته و شورت عناد اهل ملل بر هم شکسته بر ائمه اسلام از صدور عظام و علماء کرام لازم است که تمام همت خود را مصروف در اجراء شریعت غرا ساخته در بدایت امر از ارکان اسلام منهدمه را بر پا سازند که در تسویف

دردلہائے

خیریت ظاہر نمیشود دلہائے غریبان ازین تاخیر در اضطراب است شدّتہائے قرن سابق
دردلہائے مسلمانان متمکن است مبادا تلافی آن نشود و غربتِ اسلام بتطویل انجامد ہرگاہ بادشاہان
را گرمیِ ترویجِ سُنّتِ سَنیہ مصطفویہ علی صاحبہا الصّلوٰۃُ والسّلامُ والتحیّۃُ نباشد و مقربانِ ایشان
نیز در بنباب خود را معاف دارند و حیاتِ چند روزہ را عزیز شمرند کار بر فقراءِ اہلِ اسلام بسیار تنگ و تیرہ
خواہد بود اِنّا لِلّٰہِ وَاِنّا اِلَیْہِ رَاجِعُوْن عزیزے میفرماید ؎ آنچہ از من گم شدہ گر از سلیمان گم شدے ؎
ہم سلیمان ہم پری ہم اہرمن بگریستے ؎ شعر صُبَّتْ عَلَیَّ مَصَائِبٌ لَوْ اَنَّہَا ؎ صُبَّتْ عَلَی الْاَیَّامِ
صِرْنَ لَیَالِیَا ؎ از جملہ شعائرِ اسلام تعیینِ قضاۃ است در بلادِ اسلام کہ در قرنِ سابق محو شدہ بود سہل
کہ اعظمِ بلادِ اسلام ست چند سال ست کہ قاضی ندارد و حالِ قیمیہ دعا قاضی یوسف آبائی او تا بناءِ
سرہند ست قاضی شدہ آمدہ اند چنانکہ اسنادِ سلاطین بدست دارد مُشار الیہ بصلاح و تقوی متحلی
است اگر صلاح دانند این امرِ عظیم القدر را باو تفویض فرمایند ثبّتنا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَتَعَالٰی وَاِیَّاکُمْ عَلٰی
جَادَّۃِ الشَّرِیْعَۃِ الْحَقَّۃِ عَلٰی مَصْدَرِہَا الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّۃُ ؎

مکتوب صد و نود و ششم (۱۹۶)

بمنصور عرب صدور یافتہ در بیانِ آنکہ راہے کہ ما در صددِ قطع آنیم ہمگی ہفت گام ست و بہر گامی
ازین گامہا سالک از خود دور می افتد و بحق سبحانہ نزدیک صحیفۂ مرحمت و رقیمۂ مکرمت در اعزِّ
ازمنہ ورود یافت لِلّٰہِ سُبْحَانَہُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّۃُ کہ خواص از یادِ عوام فارغ نیستند و مہتران از غمخوارگیِ
کہتران خالی نیند جزاکم اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ عنّا خیرَ الجزاءِ مخدومی و ماءِ از ہر چہ میرود سخنِ دوست خوشتر است ؎
این راہ کہ ما در صددِ قطعِ آنیم ہمگی ہفت گام است دو گام بعالمِ خلق تعلق دارد و پنج گام بعالمِ امر بگامِ
اوّل کہ سالک در عالمِ امر میرسند تجلّیِ افعال رو میدہد و بگامِ دوم تجلّیِ صفات و بگامِ سیوم شروع در

ف انا للہ وانا الیہ راجعون
استرجاع لقولہ تعالیٰ وبشر الصابرین
الذین اذا اصابتہم مصیبۃ
قالوا ان للہ وانا الیہ راجعون
اشارۃ الی ان
مصیبۃ فقد الاصدقاء ضعف
وفقد اعظم المصائب کما قال
صلی اللہ علیہ وسلم الکریم ہو الطیب
الشافی فمن الشافی ۱۲

ف یعنی بخدمت شیخ برہان الحق
وغمخواری نمودہ بودند
برادر زادہ آن عزیز ہا
بیاعث تاریکی و ظلمتہائے مصائب
مذکورہ مبدل شود بنورہائے تاریکی ۱۲

ف یعنی در مہمات امور
ف یعنی در مہمات امور

تجلیات ذاتیه می افتد ثم ثم علی تفاوت درجاتها کما لا یخفی علی اربابها کل ذلک منوط
بمتابعت سید الاولین والاخرین علیه وعلی آله من الصلوات افضلها ومن التسلیمات والتحیات
اکملها ۔ آنکه گفته اند که این راه دو خطوه است مراد ازان عالم خلق و عالم امر داشته اند علی
سبیل الاجمال وتیسیرا للامر علی نظر الطلاب بهر گامے ازین گامهائے هفتگانه از خود دور
می افتد وبحق سبحانه نزدیک وبعد از طے این گامها فنائے اتم است که بقائے اکمل بران
متفرع است وبا بین فنا وبقا حصول ولایت خاصه محمدیه است علی صاحبها الصلوٰة والسلام
والتحیة ۔ مصرع این کار دولت است اکنون تا کرا رسد ۔ ما فقیران نامراد را با مثال این سخنان
چه مناسبت است غیر ازانکه کام ودهان خود را بذکر اهل کمال سیراب وشیرین داریم رباعی
گر ندارم از شکر جز نام بهر ۔ این بسے خوشتر که اندر کام زهر ۔ آسمان نسبت بعرش آمد فرود ۔
ورنه بس عالیست پیش خاک تو ۔ والسلام اولا وآخرا ۔ ۔ ۔ ۔ ۔

مکتوب صد و نود و هفتم

به پهلوان محمود صدور یافت در بیان آنکه سعادتمند کسے است که دلش از دنیا سرد شده باشد
وبحرارت محبت حق سبحانه وتعالی گرم وما یناسب ذلک تبتکم الله سبحانه علی جادة
الشریعة ۔ سعادتمند کسے است که دلش از دنیا سرد شده باشد وبحرارت محبت حق سبحانه تعالی
گرم محبت دنیا سرد گناهان ست وترک آن سر جمیع عبادات چه دنیا مغضوب حق است سبحانه وتا آنرا
افریده است بسوئے آن نظر نه فرموده او واهل او وداغ طرد ولعن موسوم ودر خبر است که الدنیا
ملعونة وملعون ما فیها الا ذکر الله چون ذاکران بلکه هر فرده از ذرات وجود ایشان بذکر الله
سبحانه ملموس است پس ذاکران حق سبحانه ازین وعید خارج باشند ودر شمار اهل دنیا نیایند زیرا که

چیست دنیا از خدا غافل بودن ۔ نے قماش و نقره و فرزند و زن ۱۲

دُنیا چیزیست کہ دل را از حق سبحانہ باز دارد و بغیر او مشغول سازد خواہ اموال و اسباب باشد آن چیز و خواہ جاہ و ریاست و خواہ ننگ و ناموس فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا نصّ قاطع است ہر چہ از دنیاست بلائے جان ست اہل آن در دنیا ہمیشہ در تفرقہ اند و در آخرت از اہل ندامت و حسرت حقیقتِ ترکِ آن عبارت از ترکِ رغبت دُران است و ترکِ رغبت وقتی متحقق شود کہ وجود و عدم آن مُساوی شدہ باشد و حصولِ این معنی بے صحبتِ ارباب جمعیت متعسّر است صحبتِ این بزرگان اگر میسّر شود مُغتنم میباید شمرد و خود را بایشان باید سپرد صحبت میان شیخ و اہل منزل ہر چند شمار مُغتنم است و امثالِ این عزیز عزیز الوجود اَعَزُّ مِنَ الْکِبْرِیْتِ الْاَحْمَرِ اما شیوہ اہل کرم ایثار است یعنی تقدیم حاجتِ غیر بر حاجتِ خود چند روز اگر میان شیخ و منزل را رخصت فرمایند بر محل است بعد از فراغ کار انشاء اللہ العزیز باز خواہند رفت و اخلاص غائبان ہم شمار اکابر حضور میکند زیادہ تصدیع است رَزَقَنَا اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ وَاِیَّاکُمُ الْاِسْتِقَامَۃَ عَلٰی مُتَابَعَۃِ سَیِّدِ الْبَشَرِ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ مِنَ الصَّلَوَاتِ اَتَمُّہَا وَمِنَ التَّحِیَّاتِ اَکْمَلُہَا وَالسَّلَامُ وَالْاِکْرَامُ

مکتوب صد و نود و ہشتم (۱۹۸)

بخانخانان صدور یافتہ در بیانِ آنکہ آشنائی فقرا با غنیا درین زمان بسیار متعسّر است

وَمَا یُنَاسِبُ ذٰلِکَ فتوحات مکیہ مفتاح فتوحاتِ مدنیہ باد بحرمۃ النبی و اٰلہ الامجاد علیہ و علیہم الصلوات و التسلیمات التفات نامہ گرامی کہ نامزدِ فقرا فرمودہ بودند وصول یافت باعثِ ازدیادِ محبت گشت بُشْرٰی لَکُمْ ثُمَّ بُشْرٰی لَکُمْ محمد و ما فقرا را با غنیا آشنائی کردن درین زمان بسیار متعسّر است اگر فقرا بگفتن یا نوشتن راہِ تواضع و حسنِ خلق کہ از لوازمِ فقر است پیش میگیرند کونہ اند ایشان از سوءِ ظن خود می انگارند کہ طامع و محتاج اند لاجرم درین ظن

خیر الدنیا والآخرۃ میگردند واز کمالات این برگواران محروم میمانند واگر فقرا باستغنا حرف میزنند قاصر نظران از بد خلقی خود قیاس میکنند که متکبر و بد خلق اند نمیدانند که استغنا نیز از لوازم فقر است که جمع ضدین اینجا از استحاله برآمده است ابو سعید خر از سیفر باید عرفت ربی بجمع الاضداد هر چند ارباب نظر این مقدمه را قبول نمیکنند و محال انگارند لیکن غم نیست طور ولایت ورای طور نظر عقل است باقی احوال را میر و مولانا بتفصیل معروض خواهند داشت والسلام علی من اتبع الهدی

مکتوب (۱۹۹) صد و نود و نهم

بملا محمد امین کابلی صدور یافته در بیان قبول فرمودن آنچه او طلب نموده بود از ورود مشغولی صحیفه گرامی که منبئی بود از فرط محبت و اخلاص و مشعر از مودت و اختصاص ورود یافت موجب فرحت گشت عافاک الله سبحانه اظهار طلب ورود از او را نموده بودند بناء علی ذلک اخوی ارشدی مولانا محمد صدیق را فرستاده شد تا بذکرے ازین طریقه علیه مشغول سازد و بآنچه امر فرماید در امتثال آن سعی بلیغ خواهند نمود امید است که مثمر نتائج گردد چون مجرد نوشتن کفایت نمیکرد و تعلق بحضور صحبت داشت بنابران تصدیع اخوی مشار الیه را داده شد والسلام

مکتوب (۲۰۰) دویصدم

بملا شکیبی اصفهانی صدور یافته در حل عبارت نفحات که اغلاق داشت و طلب شرح او نموده بود

الحمد لله رب العلمین والصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین وعلی آله الطاهرین اجمعین عبارت نفحات که فی الجمله اغلاقی داشت فرموده بودند که آنرا شرح باید کرد و بنابران بچند کلمه جرات نمود و مخدوما مکرما علین القضاۃ همدانی میگوید در بیان حال جماعه که بے راهبری راه مسلوک

رفتند

رفتند بعضے از ایشان را مغلوبی در پناهِ خود نگاه داشت و مستی سائبان سر ایشان شد و هر که با تمیز بود سرش بر داشتند مراد از راهِ مسلوک و اللہ سبحانہ اعلم طریق سلوک است و طی مقاماتِ عشرهٔ مشهوره به ترتیب و تفصیل و درین طریق تزکیهٔ نفس مقدم است بر تصفیهٔ قلب و اثابت شرطِ هدایت است و راهِ نامسلوک عبارت از طریقِ جذبه و محبت است و تقدم تصفیه است بر تزکیه و راهِ اجتبا که مشروط بانابت نیست و این طریق طریقِ محبوبان و مرادان است بخلافِ طریقِ اول که طریقِ محبین است و راهِ مریدین بعضی از ایشان که قوتِ جذبه داشتند و استیلاءِ محبت که مغلوبی و مستی عبارت ازان ست از شرِ شیاطینِ آفاقی و انفسی محفوظ ماندند و از اغوا و اضلالِ ایشان مصون هر چند راهبر نداشتند اما فضل ایزدی جل سلطانه رهنمونی فرموده ایشان را بمطلوب حقیقی رسانید و هر که از ایشان با تمیز بود یعنی قوتِ جذب نداشت و استیلاءِ محبت و حق وے مفقود بود چون راه برنداشت اعدادِ دین او را از راه بردند و هلاکش ساختند و بموتِ ابدی گرفتارش گردانیدند و از جملهٔ مغلوبان آن دو ترکمان بودند که حسین قصاب برمز و اشارت از ایشان حکایت کرد که با کاروان عظیم در راهے میرفتیم ناگاه دو ترکمان از میانِ آن کاروان بیرون شدند و راهِ نامسلوک را در پیش گرفتند الی آخر القصه راهیکه کاروان عظیم بآن راه میرفتند راهِ سلوک است که بقطعِ مقاماتِ عشرهٔ مشهوره بترتیب و تفصیل صورت بندد چه اکثر مشائخ علی الخصوص از متقدمین بهمین طریق بمقاصدِ خود رسیده اند و راهِ نامسلوک که آن دو ترکمان اختیار کردند و حسین قصاب با ایشان دران راه متابعت نمود طریقِ جذبه و محبت است که نزدیکتر است بوصول ازان راهِ مسلوکِ معهود و مقدمهٔ این طریق التذاذ و آرام است که سببِ غیبت است از حس و باعثِ ذهول است از شعور و کنایت از انخالت بشب نموده است و چون این غیبت و ذهول از خلق متضمنِ حضور و شعور بخالق است تعالی و تقدس آن حضور و شعور را باماه اشارت

رفتند

ف اولش توبه است و آخرش رضا و میان هر دو زهد و توکل و قناعت و صبر و شکر و غیرها بدانکه تمامی این طریق و وصول بنهایة النهایت مربوط بطے مقاماتِ عشرهٔ مذکوره

فرموده این مقام بیان میطلبد بگوش ہوش باید شنید که مدبّرِ جسد روح است و مربّی قالب قلب قوائی جسدی نکتسب از قوتِ روحانی است و حواسِ قالبی مستفاد از نورانیتِ قلبی پس ناچار در وقتِ توجّہ قلب و روح بجنابِ قدسِ خداوندی جل شانہ کہ لازمِ طریق جذبہ است در ابتدائے حال کہ اوانِ نقص است فتوری در تدبیر جسد و تربیتِ قالب راہ می یابد کہ سبب تعطیلِ حسّ و ذہول از شعور میگردد و سستی قوی و جوارح میرساند و بے اختیار بر زمین میخوابانند و این حالت را شیخ اجلّ شیخ محی الدین بن العربی قدس سرّہ در فتوحات مکیہ تعبیر بسماعِ روحی فرموده است و سماعے کہ رقص و حرکتِ دوری است آنرا سماع طبیعی گفتہ و مبالغہ منع آن نموده پس محقّق شد کہ این غیبتِ صوری متضمّن حضورِ معنویست و این ذہول جسدی مشتمل بر شعورِ روحی کہ تعبیر ازان بماہ مناسب است بر سرِ اصل سخن رویم باید دانست کہ پوشیدنِ روئے ماہ بابر سیاہ کنایہ از ظہورِ صفاتِ بشریہ است کہ مبتدی را باستیلاء آن حضور و آگاہی میرساند و این استیلاء تا توسّطِ احوال است چہ متوسطان را این استیلاء نیست ہر چند بے استیلاء نیست تواند بود کہ بہمین معنی گفتہ باشد کہ چون نیم شبے شد دیگر بارہ ماہ از ابر بیرون آمد از قدم آن دو جوانمرد باز یافتم چہ در حالت بسط کہ اوانِ حضور و آگاہی است راہ روشن میگردد و قطع مسافت بیشتر نمودہ می آید چون صبح رسید یعنی آن غیبت و ذہول زائل شد و آن حضور و آگاہی قوّت گرفت باتوجہ خلق جمع گشت و کنایہ ازین حضور بطلوعِ آفتاب کردہ است کہ عبارت از وجودِ بشریت است کہ درین وقت بروے ظاہر ساختہ اند چہ درین طریق تزکیۂ نفس بعد از تصفیۂ قلب است و چون آن دو ترکمان قوتِ جذب داشتند و استیلاءِ محبّت لاجرم مردوار پائے بر بالائے کوہِ بشریت نہادند و بیک ساعت بر آن بالا شدند و بنحوے از فنا مشرف گشتند و حسین قصّاب چون آن قوتِ جذب نداشت بمحنت تمام بالائے آن کوہ برآمد آنہم ببرکتِ متابعتِ آن دو ترکمان میسّر شد و الّا سرش بر میداشتند لشکرگاہ عبارت از مرتبۂ اعیانِ ثابتہ است کہ

جامعِ تعیّناتِ حقائقِ امکانی است و تعیّنِ علمی وجوبی که خیمہاے بے نہایت کنایت
ازان تعینات است و دران میان خیمہ عظیم اشارت بتعیّنِ علمی وجوبی است تعالیٰ و تقدس
کہ آنرا خیمۂ سلطانی گفتند و چون حسین قصاب شنیدہ کہ آن خیمہ خیمۂ سلطانی است خیال کردہ
کہ بمطلب رسیدہ خواست کہ از مرکبِ سُکر و مستی کہ قطعِ این راہ بے مَدِ آن مرکب میسّر نیست
فرود آید و بوصلِ مطلوب بیاساید پاے راست کہ عبارت از روح است چہ درین راہِ نامسلوک
پاے قلب و روح میروند نہ پاے علم و عمل کہ آن براہِ مسلوک مناسبت دارد و اول از مستی
کہ فرود می آید ہمان روح است و ثانیاً قلب کہ پاے چپ معبّر از انست از رکاب بیرون آوردہ
بود کہ الہام بگوشش رسید کہ سلطان در خیمہ نیست و الحق کہ چنین است و حسین قصاب چون
قوتِ جذب نداشت باندک بشارت از مستی فرود آمد و آن دو تر کمان چون جذب قوی داشتند
و غلبۂ محبت بامثالِ این مبشّرات گول نہ شدند و مردوار بالا گذشتند حسین قصاب اگر ہزار سال
انتظار بکشد سلطان را ہرگز در خیمہ نخواہد یافت کہ او تعالیٰ وراء الوراست قولہ برنشستہ است
و بشکار شدہ یعنی بر مجالی و مظاہرِ جملہ برنشستہ است و بصیدِ دلہاے عُشّاق شدہ این آواز
و این معنی باندازہ فہم و درایت حسین قصاب بود کہ بطریق تنزّل باو سخن کردہ اند و الّا آنجا
کہ اوست تعالیٰ و تقدس برنشستن و بشکار شدن معنی ندارد **بیت** لاؤ ہو و ہوزان سراے روزبہی
بازگشتند و جیب و کیسہ تہی ٭ و این عبارت را معنی دیگر نیز بخاطر فاتر میرسد کہ مناسبِ مقامِ تفرّد
و کبریائی است ہر چند این معنی نیز شایانِ جنابِ قدسِ آنحضرت نیست جل سلطانہ اما از معانی
دیگر اولیٰ و انسب است و آن معنی اینست کہ بر وحدت کہ تعیّنِ اول است و فوقِ مرتبۂ واحدیت
برنشستہ است و چون در مرتبۂ وحدت اضمحلال و استہلاکِ تعیناتِ علمی و عینی است شکار
کہ سببِ ہلاک و حوش و طیور است مناسبِ آن مقام و انستہ بشکار شدہ فرمودہ شیخ محمد معشوق

عہ التقریب ٭ وکم من سائر سار وطار وا ٭ فعادوا صفر جیب والیدین ٭

رسیده اند — گشته اند

طوسی و امیر علی عبور بشکارگاه سلطان رسیدند و صید او گشتند اما معشوق طوسی اقدم و اقرب است و حسین قصاب بامید برگشتن سلطان و خیمه های واحدیه ماند والله سبحانه اعلم بحقیقة المراد و فیه من الصواب و السداد ۞ محمد و ما اکابر طریقهٔ نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم همین راه نامسلوک را اختیار کرده اند و آن راه نامعهود در طریقهٔ این بزرگواران راه معهود گشته است و عالم عالم را ازین راه بتوجه و تصرف بمطلب میرسانند این طریق وصول لازم است اگر مراعات آداب پیر مقتدا نموده آید چه درین طریق پیر و جوان در وصول برابر اند و نساء و صبیان متساوی بلکه موتی نیز ازین دولت امیدوار اند حضرت خواجهٔ نقشبند قدس سره فرموده اند که از حق سبحانه و تعالی طریقی خواسته ام که البته موصل باشد و حضرت خواجهٔ علاؤ الدین عطار قدس سره که خلیفهٔ نخستین ایشان است درین معنی این بیت میخواندند ؎ گر نشکستی دل دربان راز — قفل جهان را همه بکشادمی ۞ ثبتنا الله سبحانه علی طریقة هؤلاء الاکابر و السلام

مکتوب دویصد و یکم

بکوچک بیگ حصاری صدور یافته در جواب استفسار او ۞ الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی جناب کوچک بیگ حصاری پرسیده اند که شخصی میگوید که علوم بتمام در دو سه حرف مندرجست این سخن را باور میتوان کرد یا نه در جواب گفته شد که ظاهر آن شخص ازروی علم و سماع و مطالعه کتب گفته باشد که از کبار متقدمین امثال این سخنان سر برزده اند حضرت امیر کرم الله تعالی وجهه فرموده اند که جمیع علوم در باء بسمله مندرج است بلکه در نقطهٔ آن با و اگر آن شخص درین سخن دعوی کشف مکند پس امر او از دو حال خالی نیست اگر گوید برین منکشف ساخته اند که تمام علوم در دو سه حرف مندرج است عام تر از آنکه آن دو سه حرف را بخصوص

ذکر کرده باشد

معلوم او کرده باشند یا نه احتمال صدق دارد و اگر گوید که تمام علوم را در ضمن دو سه حرف بر من منکشف گردانیده اند و در صفحهٔ آن دو سه حرف تمام علوم را مطالعه میکنم پس مدعی کذاب است از و باور نباید کرد والسلام علی من اتبع الهدی والتزم متابعة المصطفی علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها۔

مکتوب دویصد (۲۰۲) دوم

بمیرزا فتح الله حکیم صدور یافته در تاسف از حال جماعه که خود را در سلک ارادهٔ این اکابر داخل ساخته اند و بموجب قطع این بزرگواران نموده ثبتنا الله سبحانه وایاکم علی الطریقة المستقیمة المرضیة المصطفویة علی صاحبها الصلوة والسلام والتحیة روزے سخنے از غیرت مشایخ نقشبندیه قدس الله تعالی اسرارهم مذکوری شد در ان اثنا مذکور شد که حال آنجماعه چه خواهد شد که خود را در سلک ارادهٔ این اکابر داخل ساخته اند و یا در ضمن اینها خود را در آورده اند و ایشان قبول فرموده و در ثانی الحال نے بجهت و بموجب قطع این بزرگواران نموده اند و بطن و تخمین متشبث اذیال دیگران گشته و درین ضمن نام شما و نام قاضی سنام مذکور شده بود و آن مذاکره معلوم نیست که یک لمحه کشیده باشد و آنهم مبتنی بر تقریب بوده بعد ازان خدا کند جل شانه که فقیرے ازار مسلمانے را خواسته باشد یا در دل کینه نگاهداشته خاطر شریف ازین رهگذر جمع باشد معلوم شما شده باشد که طریق ما طریق دعوت اسمائیست اکابر این طریقت استهلاک در مسمائے این اسما اختیار فرموده اند از ابتداء توجه ایشان باحدیت صرف است از اسم و صفت جز ذات نمیخواهند تعالی وتقدس لاجرم نهایت دیگران در بدایت ایشان مندرج گشته است ع قیاس کن ز گلستان من بهار مرا * الحال چون آن مذاکره بتوسط نقلهائے متعدده هیئت دیگر

از انجناب

پیدا کردہ و شایانِ آن گشتہ کہ از انجا توہّماتِ دیگر ناشی گردد از برائے دفعِ آن باین چند کلمۂ اقدام نمود از آشنائی شما ہیچ نمی افزاید و از عدم آشنائی ہیچ نقصے راہ نمییابد ملحوظ و منظور خیر اندیشی شما بود اَمَّا الرَّاضِی بِالضَّرَرِ لَا یُنْفِقُ النَّظَرَ مثلِ مشہور است یقین دانند کہ این فقیر ضرر شما نخواستہ و نخواہد خواست اِنْشَاءَ اللّٰہُ تَعَالٰی سخنے بود از روئے غیرت کہ در ولیشانہ امیباشد بتقریبے گفتہ بود بخاطر بارند ہند دیگر شخصے کہ خود را از حضرتِ صدّیق رَضِیَ اللّٰہُ تَعَالٰی عَنْہُ افضل داند او را در دو حال خالی نیست زندیقِ محض است یا جاہلِ صرف این فقیر پیش ازین بچند سال مکتوبیکہ بجناب شما نوشتہ بود در بیانِ فرقہ ناجیہ کہ اہل سنت و جماعت اند عجب است کہ بعد از مطالعہ آن این قسم سخنان را تجویز مینمایند کسیکہ حضرتِ امیر را افضل از حضرت صدیق گوید از جرگہ اہلسنت می باید کیف کہ خود را افضل داند و مقرّر این طائفہ است اگر سالکے خود را از سگِ گرگین بہتر داند از کمالات این بزرگواران محروم است اجماعِ سلف بر افضلیتِ حضرتِ صدیق بر جمیع بشر بعد از انبیا عَلَیْہِمُ الصَّلَوٰتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ منعقد گشتہ است احمقے باشد کہ توہّم خرقِ این اجماع نماید این فقیر در کتب و رسائلِ خود نوشتہ است کہ وحشی قاتلِ حضرتِ حمزہ کہ بکمر تبہ بہ صحبتِ خیر البشر عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہِ الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ رسیدہ است از اویس قرنی کہ خیر التابعین است بہتر است پس در حق این طور شخصے آن قسم سخنان تجویز نمودن از عقلِ دور اندیش دور است عجب تر آنکہ مردم این توہّم را از انجا پیدا کردہ اند باید دید و بحقیقتِ معاملہ واریسید مجرّد تقلید ارباب حسد نمودن چہ مناسبت با آن کہ مشایخ در غلبۂ سکر چیز ہائے نامناسب گفتہ اند شیخ بسطام میگوید لِوَائِیْ اَرْفَعُ مِنْ لِوَاءِ مُحَمَّدٍ از انجا پیدا فضیلت نتوان بُرد کہ عین زندقہ است و در عبارتِ فقیر حاشا و کلّا کہ این قسم چیزے مذکور شدہ باشد وَالسَّلَامُ ۔

عہ یعنی علم و نشانِ من رفیع و بلند تر است از نشان محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و بارک ۱۲

عہ قولہ جرگہ با فتح دلالت فارسی مفتوح صف کشیدن و انبوہ مردم و فوج از اشکال کردن کہ چند مردم گرد میکنند و بیکبار حملہ میکنند ۱۲ منہ

عہ قولہ سالک اگر گین با فتح ضاد معجمہ و سکون راء و فتح کاف و کسر گاف و سکون یاء تحتانی و فتح نون نام پہلوان غیر ایرانی ۱۲ منہ

عہ یعنی ابن حرب مولا جبیر بن مطعم ۱۲ منہ

عہ عم آن حضرت علیہ السلام ۱۲ منہ

عہ یعنی ابن عامر بن شقیق از رؤسا ۱۲ منہ

عہ یعنی ابن عبد اللہ از اولیاء ۱۲ منہ

عہ یعنی ابن عیسیٰ از اولیاء ۱۲ منہ

عہ ملا کاتب مصنف ۱۲ منہ

مکتوب دویست و سیوم (۲۰۳)

بملا حسینی صدور یافته در تحریض بر محبت این طائفه علیه و در بیان آنکه جلیس ایشان از شقاوت محفوظ است وما یناسب ذلک و احسن الله تعالی احوالکم واصلح سبحانه اعمالکم وما لکم مکتوب شریف چون منبئی از محبت فقرا بود بر سیدن آن فرحت فراوان روے داد حق سبحانه وتعالی محبت این طائفه علیه را روز بروز زیاده گرداند و نیازمندے نسبت بایشان سرمایه روزگار سازد و بحکم المرء مع من احب محبان ایشان با ایشانند و ایشانند که جلیس ایشان از شقاوت محفوظ است و در حدیث نبوی است علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اکملها که خداے تعالی را فرشتگانند در آی کتبه اعمال در راهها و گذرها میگردند و طلب اهل ذکر میکنند تا آنکه یابند این طائفه را که در ذکر اند و بیکدیگر ندا کنند که بشتابید بسوے حاجت خویش پس گرد گیرند ایشانرا با جنحه خویش و از بسیاری تا آسمان رسند پس خداوند تعالی که داناتر است بحال بندگان از ملائکه پرسد چون دیدید بندگان مرا فرشتگان گویند الهی حمد و ثناے تو میگفتند و ترا به بزرگی یاد میکردند و ترا از جمله عیوب و نقصان تنزیه میفرمودند خداوند تعالی فرماید ایشان مرا دیده اند گویند ندیده اند فرماید اگر ببینند چگونه باشند ملائکه گویند بیشتر تحمید و بیشتر تمجید و تکبیر گویند پس خداوند تعالی فرماید ایشان از من چه میطلبیدند گویند بهشت میطلبیدند خداوند تعالی فرماید ایشان بهشت را دیده اند گویند ندیده اند فرماید اگر ببینند چگونه باشند گویند بیشتر طلبند و بیشتر حرص آن نمایند ملائکه گویند یارب آن طائفه از دوزخ تو میرسیدند و بتو پناه جستند حق سبحانه وتعالی فرماید ایشان دوزخ را دیده اند گویند ندیده اند فرماید اگر ببینند چگونه باشند گویند اگر ببینند بیشتر تعوذ نمایند و راه فرار از ان بیشتر اختیار کنند خداوند تعالی فرشتگان را فرماید شما را

گریزید

گواه گرفتم ایشان را همه بیامرزیدم ملائکه گویند یارب دران مجلس ذاکران فلان از برائے ذکر نیامده بود حاجتِ دنیاوی داشت برائے آن آمده بود حق سبحانه فرماید ایشان جلیسانند یعنی جلیسان همچنند بحکم انا جلیس من ذکرنی ۔ همنشین ایشان بدبخت نباشد پس ازین حدیث و از حدیث سابق که المرء مع من احب لازم مے آید که محبان این طائفه با ایشانند و هر که با ایشان است بدبخت نباشد ثبتنا الله سبحانه و ایاکم علی محبة هؤلاء الکرام مجرمة النبی الامی الهاشمی علیه و علی آله الصلوات و التسلیمات و التحیات کلما ذکره الذاکرون و کلما غفل عن ذکره الغافلون و آنچه از احوال خویش در مکتوب میان شیخ اله داد قلمی نموده بودند این قسم عدمات و گم شدنها طالبان را بسیار رو میدهد همت بلند دارند و بهر چه بدست افتد قناعت نکنند پس بے رنگ است یار دلخواه اے دل ۔ قانع نشوی برنگ ناگاه اے دل ۔ صحبت این طائفه از جمله ضروریات است حق سبحانه و تعالی در صحبت ایشان انداز دت گر دمستان گر دا گر مے کم رسد بوئے رسد ۔ گرچه بوئے هم نباشد رویت ایشان بس است ۔ همان طریقیکه از حضرت قبله گاهی یعنی خواجه عبد الباقی قدس سره اخذ کرده اند باشند اسم مبارک الله را یعنی بچونی و بچگونگی بعد از توجه بالکلیه بقلب در دل گزرانند و بمعنی حاضر و ناظر تصور نکنند هیچ صفت ملحوظ ندارند همین اسم مبارک را بعد از توجه مذکور همواره در دل حاضر دارند بعضے امور ضروریه منوط بحضور و صحبت اند اگر ملاقات میسر شدند کور خواهد شد تا زمان ملاقات احوال مجدده نویسان باشند که مطالعه آنها باعث توجه غائبانه میگردد والسلام۔

مکتوب دو صد و چهارم

بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافت و بیان آنکه از تعرضات اهل خسران محنت نکشند و بکاریکه در پیش دارند مشغول باشند و در جمعیت دوستان و حصول ترقیات ایشان و بیان ذلک خدمت میر نعمان

ه لفظ الحدیث هکذا هم الجلساء لا یشقی جلیسهم ۱۲

ز ایشان ۱۲

ح متصل است بقول او قدس سره ایشان جلیسانند ۱۲

ط مرقول اوست یعنی الخ ۱۲

ی بیان ۱۲

ک نقاوت ۱۲

ل الفقیه ۱۲

م بیان ۱۲

ن بیان این طریق با خود ۱۲

س مرقوم است ۱۲

ع نوشی ۱۲

ف بیان ۱۲

ص یعنے در بیان جمعیت الخ ۱۲

ق عن ابی هریرة رضی الله تعالی عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله تعالی یقول انا مع عبدی اذا ذکرنی و تحرکت بی شفتاه رواه البخاری

ر قال غوث الثقلین الشیخ محی الدین عبد القادر رضی الله تعالی عنه ۔ شعر انا من جال لا یخاف جلیسهم ۱۲

ت یعنے در بیان جمعیت الخ ۱۲

ث بیان ۱۲

ذ بیان ۱۲

ض بیان ۱۲

از سخنانِ پریشانِ ارباب خسران محنت نکشند کُلٌّ یَعْمَلُ عَلٰی شَاکِلَتِهٖ لائق آن که بمکافات و مجازات متعرض نشوند دروغی را فروغے نیست باعث کساوت بازار آنها کلمات متناقضهٔ آنها خواهد بود وَمَنْ لَّمْ یَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُوْرًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُّوْرٍ شغلیکه درپیش دارند درهمان کوشند وازغیر آن چشم پوشند قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِیْ خَوْضِهِمْ یَلْعَبُوْنَ اخوی خواجه محمد صادق بوقت رسیدند عشرهٔ اعتکاف باتفاق بجا آوردند وفتوحات وواردات مجدده مشرف گشتند وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ سُبْحَانَهٗ که اوقاتِ سائرِ دوستان نیز مقرون بجمعیت است وترقیات پے در پے است

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ یُؤْتِیْهِ مَنْ یَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیْمِ وَصَلَّی اللّٰهُ تَعَالٰی عَلٰی خَیْرِ خَلْقِهٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَسَلَّمَ وَبَارَكَ عَلَیْهِ وَعَلَیْهِمْ اَجْمَعِیْنَ ۝

مکتوب دوصد و پنجم (۲۰۵)

بخواجه محمد اشرف کابلی صدور یافته فِیْ بَیَانِ اَنَّ مُتَابَعَةَ صَاحِبِ الشَّرِیْعَةِ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ مِلَاكُ الْاَمْرِ شَرَّفَكُمُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِكَمَالِ الْمُتَابَعَةِ الْمُصْطَفَوِیَّةِ عَلٰی صَاحِبِهَا الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَالتَّحِیَّةُ فَاِنَّهٗ مِلَاكُ الْاَمْرِ وَمُنْیَةُ الصِّدِّیْقِیْنَ وَمَا سِوٰی ذٰلِكَ فَاَوْهَامٌ بَاطِلَةٌ وَّخَیَالَاتٌ فَاسِدَةٌ نَجَّانَا اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ وَاِیَّاكُمْ عَنْهَا وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی وَالْتَزَمَ مُتَابَعَةَ الْمُصْطَفٰی عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِیْمَاتُ دَائِمًا

مکتوب دوصد و ششم (۲۰۶)

بملا عبد الغفور سمرقندی صدور یافته در مذمت دنیا و نکوهش گرفتاری متنعمات آن اَللّٰهُمَّ نَبِّهْنَا قَبْلَ اَنْ یُّنَبِّهَنَا الْمَوْتُ بِحُرْمَةِ سَیِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ عَلَیْهِ وَعَلٰی اٰلِهِ وَعَلَیْهِمُ الصَّلَوَاتُ

وَالتَّسْلِيمَاتُ أَتَمُّهَا وَأَفْضَلُهَا مُفَاوَضَهٔ لَطِيفَهٔ وَمُلَاطَفَهٔ شَرِيفَهٔ كَهٔ نامزدِ این حقیر زود افتاده نموده بودند بوصولِ آن مبتهج ومسرور گردید جَزَاكُمُ اللهُ سُبْحَانَهُ عَنَّا خَيْرَ الْجَزَاءِ اے برادر آدمی را در دنیا از برائے طعام مهائے چرب ولذیذ ولباسهائے مرتب ونفیس نیاورده اند واز برائے تمتع وتنعم وبهو ولعب نیافریده مقصود از خلقتِ او ذل وانکسار وعجز وافتقار است که حقیقتِ بندگی است اما آن انکسار وافتقار که شریعتِ مصطفویه علی صاحبها الصلوٰة والتحیة بآن اذن فرموده چه ریاضات ومجاهدات اهلِ باطل که موافقت بشریعت غرا ندارد جز خسارت وخذلان نمی آرد وغیر از حسرت وندامت نمی گمارد باید که بعد از تحلی وتزین باتیانِ احکامِ شرعیه عملاً واعتقاداً بر وفقِ آرائے علماءِ اهلِ سنت وجماعت شکر الله تعالیٰ سعیهم باطنِ خود را بذکرِ الٰهی جل سلطانه معمور دارند وسبقے که در طریقهٔ علیهٔ اکابرِ نقشبندیه قدس الله تعالیٰ اسرارهم اخذ کرده اند تکرار فرمایند که در طریقِ این بزرگواران اندراجِ نهایت در بدایت است ونسبتِ ایشان فوقِ همه نسبتها است کونه اند ایشان این سخن را باور دارند یا نه مقصود ترغیب وتشویقِ دوستان است مخالفان خارج از مبحث اند هر کس افسانه بخواند افسانه است ؎ وانکه دیدش نقد خود مردانه است ؎ بالجمله فلاحِ اخروی را مربوط بذکرِ کثیر داشته اند کریمه وَاذْكُرُوا اللهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ شاهدِ این معنی است پس بذکرِ کثیر باید قرار داد وهر چه منافیِ این دولت است آنرا دشمن باید داشت علاج رستگاری انیست مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ ذکر کو ذکر تا ترا جان است ؎ پاکی دل از ذکرِ رحمان است ؎ أَلَا بِذِكْرِ اللهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ نصِ قاطع است المسئول من الله سبحانه التوفیق علی ذلک والثبات والاستقامة علیه فانه ملاك الامر والسلام علی من اتبع الهدیٰ والتزم متابعة المصطفیٰ علیه وعلیٰ آله الصلوات والتسلیمات اتمها واکملها جامهٔ فرحی که در اوقاتِ نیک بکر پوشیده شده است مرسل داشته خواهند پوشید عواقبِ جمیعِ امور بخیر باد

یعنی در اوقات تو بکن جل وعلا ۱۲ مذکور است اذکروا الله ذکرا کثیرا یعنی یاد کنید خدا را بسیار تا باشد که رستگار شوید ۱۲ انجام همه کارها ثمام مقرون بنیکی باد ۱۲

بالنبی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام ۔

مکتوب (۲۰۷) دوصد وہفتم

بمیرزا احسام الدین احمد صدور یافتہ دربیانِ آنکہ قربِ ابدان را در قربِ قلوب تاثیر عظیم است ودربیانِ آنکہ وجد وحال را تا بمیزانِ شرع نسنجند بہ نیم جنبل نمیخرند الحمد للہ والسلام علی عبادہ الذین اصطفی مدتے است کہ اخبار سلامتی جنابِ شما وحضراتِ مخدومزادہا وفرزندی میان جمال الدین حسین وسائر اعزہ وخدمہ عتبہ علیہ علی الخصوص میان شیخ الہداد ومیان شیخ الہدیا نرسیدہ مانع آن غیر از نسیان ودور افتادہ نخواہد بود آرے قربِ ابدان را در قربِ قلوب تاثیر عظیم است لہذا ہیچ ولی بمرتبہ صحابی نرسد ویس قرنی بآن رفعت شان کہ بشرف صحبت خیر البشر علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات نرسیدہ بمرتبہ ادنی صحابی نرسد شخصے از عبد اللہ بن المبارک رضی اللہ تعالیٰ عنہ پرسید ایہما افضل معاویۃ ام عمر بن عبد العزیز وجواب فرمود الغبار الذی دخل انف فرس معاویۃ مع رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم خیر من عمر بن عبد العزیز کذا مرۃ احوال واوضاع این حدود مع لواحق وتوابع مقرون بعافیت است للہ سبحانہ الحمد والمنۃ علی ذلک بل علی جمیع النعماء والآلاء وعلی الخصوص علی نعمۃ الاسلام ومتابعۃ سید الانام علیہ وعلی آلہ الصلوات والتسلیمات فانہ ملاک الامر ومدار النجاۃ ومناط الفوز بالسعادات الدنیویۃ والاخرویۃ ثبتنا اللہ سبحانہ وایاکم علی ذلک بحرمۃ سید المرسلین علیہ وعلی آلہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات اتمہا واکملہا ع کار انیست وغیر این ہمہ ہیچ ۔ از ترہات صوفیہ چہ میکشاید واز احوالِ ایشان چہ می افزاید آنچا وجد وحال را تا بمیزانِ شرع

بر تقدیر مخالفت شریعت ۱۲ ۔ ن مصراع ۔ الصلوٰۃ والسلام

نسنجند بہ نیم جبیل نمیخرند و کشوف و الہامات را تا بر محک کتاب و سنت نزنند بہ نیم جوے نمی پسندند مقصود از سلوک طریق صوفیہ حصول ازدیاد یقین است بمعتقدات شرعیہ کہ حقیقت ایمان است و نیز حصول تیسر است در ادا احکام فقہیہ نہ امر دیگر ورائے آن چہ رویت موعود بآخرت است در دنیا البتہ واقع نیست و مشاہدات و تجلیاتیکہ صوفیہ بآن خرسند اند آرام ظلال است و تسلی بشبہ و مثال اوتعالیٰ وراء الوراء است عجائب کاروبار است اگر حقیقت مشاہدات و تجلیات ایشان را کماہی گفتہ شود خوف آن دارد کہ فتورے در طلب مبتدیان این راہ پیدا شود و قصورے در شوق ایشان افتد و ازان نیز می ترسد کہ اگر نگوید باوجود علم تجویز التباس باطل بحق کردہ باشد یا دلیل المتحیرین دلنی بحرمۃ من جعلتہ رحمۃ للعالمین علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰت والتسلیمات گاہ گاہ اگر از کیفیات احوال اعلام فرمایند موجب ازدیاد محبت است والسلام علیٰ من اتبع الہدیٰ والتزم متابعۃ المصطفیٰ علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰت والتحیات والتسلیمات افضلہا واکملہا

مکتوب دوصد و ہشتم (۲۰۸)

بہ حضرت مخدومزادہ اعنی میان محمد صادق سلمہ اللہ سبحانہ علیٰ مفارق المحبین صدور یافتہ در جواب سوالیکہ نمودہ بودند کہ سالک این طریق گاہ است کہ خود را در مقامات انبیا می یابد علیہم الصلوٰت والتسلیمات بلکہ در بعضے اوقات می بیند کہ ازان مقامات نیز بالا رفتہ است سر انیمعنی چیست فرزندی پرسیدہ بود کہ سالک این طریق در مقامات عروج گاہ است کہ خود را در مقامات انبیا علیہم الصلوٰت والتسلیمات اتمہا واکملہا می یابد بلکہ در بعضی اوقات میداند کہ ازان مقامات نیز بفوق رفتہ است سر این معنی چیست و حال آنکہ مقرر است و مجمع علیہ کہ افضل انبیاء است

علیہم الصلوات والتحیات اولیا ہر چہ پیمایند بطفیل ایشان پیمایند و بکمالات ولایت بمتابعت
ایشان میرسند جوابش آنست کہ آن مقامات انبیا علیہم الصلوات والبرکات نہایات مقامات
عروج ایشان نیست بلکہ عروج این بزرگواران بمراتب ازان مقامات بالا رفتہ است چہ آن مقامات
عبارت از اسماء الٰہی است جل سلطانہ کہ مبادی تعینات ایشان است و وسائل فیوض از
حضرت ذات تعالی وتقدس چہ حضرت ذات را بے توسط اسماء بعالم ہیچ مناسبتے نیست و غیر
از غنا ہیچ نسبتے حاصل نہ کریمہ اِنَّ اللّٰہَ لَغَنِیٌّ عَنِ الْعٰلَمِیْنَ شاہد این معنی است و چون این بزرگواران
از مراتب عروج نزول میفرمایند و انوار بالا را باخود گرفتہ فرود می آیند درین اسماء علی تفاوت مراتبہا
کہ شباہت باختیار طبعیہ ایشان دارند اقامت میفرمایند و توطن مینمایند لہذا اگر کسے ایشان را
بعد از استقرار جویند درہمان اسما یابد پس بلند استعداد کہ متوجہ حضرت ذات است تعالی و تقدس
ناچار در وقت عروج بآن اسما خواہد رسید و از انجا بفوق خواہد گذشت الی ماشاء اللہ تعالی اما
آن سالک چون از بالا فرود آید و باسمیکہ مبدا تعین وجودی اوست نزول نماید آن اسم
البتہ پایان تر از ان اسامیکہ مقامات انبیا است علیہم الصلوات والتسلیمات خواہد بود و
تفاوت مقامات اینجا ظاہر خواہد شد کہ مناط افضلیت ہست ہر کہ مقام او بلند ہست افضل است
و تا سالک باز باسم خود نہ گردد و اسم خود را پایان تر از ان اسامی نیابد فضلیت آن بزرگواران را
بطریق ذوق وحال نتواند دریافت بتقلید ایشان را افضل میگوید و بیقین سابق حکم باولویت آنہا
میکند اما وجدان او مکذب حکم اوست درینوقت التجا و تضرع و عجز و نیاز بحضرت حق سبحانہ درکار است
تا آنچہ حقیقت کار ہست ظاہر گردد و این مقام از مزلۃ اقدام سالکان است این جواب را بمثالے
واضح گردانیم ارباب عقول گفتہ اند کہ دخان مرکب از اجزاء ارضی و اجزاء ناریست و قتیکہ دخان صعود نماید
اجزاء ارضی بمصاحبت اجزاء ناری بالا خواہند رفت و بحصول قعر قاعر عرج خواہند نمود گفتہ اند

۱ بیت اول ۲ بیت دوم ۳ بیت سوم

اگر دخان قوی باشد عروج او تا کرهٔ نار متحقق میشود درین صعود اجزاء ارضی بمقامات اجزاء آبی و اجزاء هوائی که بالطبع تفوق دارند خواهند رسید و ازانجا عروج نموده بالا خواهند رفت درین صورت نمیتوان گفت که رتبهٔ اجزاء ارضی بلند تر است از مرتبهٔ اجزاء آبی و هوائی چه آن تفوق باعتبار قاسر بوده است نه باعتبار ذات و بعد از وصول بکرهٔ نار چون آن اجزاء ارضی هبوط نمایند و بمرکز طبعی خود برسند هر آئینه مقام اینها فرود تر از مقام آب و هوا خواهد بود پس در مانحن فیه عروج آن سالک از آن مقامات باعتبار قاسر است که آن قاسر افراط حرارت محبت است و قوت جذب عشق و باعتبار ذات مقام او تحت آن مقامات است این جواب که گفته شد مناسب حال منتهی است اما در ابتدا اگر این توهم پیدا شود خود را در مقامات اکابر باید جهش آنست که هر مقام را در ابتدا او توسط ظل و مثال است و مبتدی و متوسط چون بظلال آنها میرسند خیال میکنند که بحقیقت آن مقامات رسیدند فرق درمیان ظلال و حقائق نمیتوانند کرد و همچنین شبه و مثال اکابر را چون در ظلال مقامات ایشان میبینند خیال میکنند که شرکتے با اکابر در مقامات پیدا کرده اند نه چنین است بلکه اینجا اشتباه ظل شیء است بنفس شیء

اللّٰهُمَّ أَرِنَا حَقَائِقَ الْأَشْيَاءِ كَمَا هِيَ وَجَنِّبْنَا عَنِ الْاِشْتِغَالِ بِالْمَلَاهِي بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ أَتَمُّهَا وَأَكْمَلُهَا

مکتوب دویست و نهم (۲۰۹)

خداوندا بما بنمای هر چیز را چنانکه در نفس الامر هست و دور دار ما را از اشغال بانچه از تو غافل کند ما را بحرمت سید دو پیشینان و پسینان علیه الصلوة والسلام الاکملان ما دامت الملوان ۱۲

بمیر محمد نعمان بدخشی صدور یافته و حل بعضے از عبارات متعلق رسالهٔ مبدأ و معاد که پرسیده بود و بعضی از عبارات دیگر که بتقریب مسطور گشته در جواب مکتوب او که مشتمل است بر بعضی ضروریات این راه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلَىٰ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ أَجْمَعِينَ سیادت پناهی اخوی اعزی میر محمد نعمان بجمعیت باشند احوال این حدود

لہ شمه از احوال میر محمد نعمان بحاشیهٔ مکتوب صد و نوزدهم از زبدة المقامات نقل نموده شد از انجا ملاحظه باید نمود ۱۲

مستوجب حمد است در وقت وداع در سرای فرخ شما و اخوی خواجه محمد اشرف معنی آن عبارت
که در رساله مبدا و معاد واقع شده پرسیده بودند چون وقت مساعدت نکرد موقوف مانده بود
الحال بخاطر رسید که در حل آن عبارت چیزی نوشته شود که موجب تشفی احباب گردد عبارت آن
رساله اینست که بعد از هزار و چند سال از زمان رحلت آن سرور علیه و علی آله الصلوة والسلام
زمانی می آید که حقیقت محمدی از مقام خود عروج فرماید و بمقام حقیقت کعبه متحد گردد این زمان
حقیقت محمدی حقیقت احمدی نام یابد و مظهر ذات احد جل سلطانه گردد و هر دو اسم مبارک مسمی
متحقق شود و مقام سابق از حقیقت محمدی خالی ماند تا زمانیکه حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوة
والسلام نزول فرماید و عمل بشریعت محمدی نماید علیهما الصلوات والتحیات در این وقت حقیقت
عیسوی از مقام خود عروج فرموده بمقام حقیقت محمدی که خالی مانده بود استقرار کند باید دانست
که حقیقت شخصی عبارت از تعین وجوبی است که تعین امکانی آن شخص ظل آن تعین است و آن
تعین وجوبی اسمی است از اسمای الهی جل سلطانه کالعلیم والقدیر والمرید والمتکلم
و امثالها و آن اسم الهی جل سلطانه رب آن شخص است و مبدا فیوض وجودی و توابع وجودی او
و این اسم را نسبت بحضرت ذات تعالی شانه مراتب شتی است در مرتبه صفت که وجود آن زائد است
بر وجود ذات این اسم اطلاق میباید و در مرتبه شان که زیادتی آن بر ذات بمجرد اعتبار است
نیز این اسم صادق می آید و فرق در میان صفت و شان در مکتوبیکه در بیان سلوک و جذبه نوشته
شده بتفصیل ذکر یافته است اگر خفای باشد بآن مکتوب رجوع نمایند و شک نیست که حصول شان
اگرچه بمجرد اعتبار است نیز تقاضای آن میکند که فوق آن معنی زائد دیگر باشد مناسب آن شان که
مبدا وجود اعتباری او گردد پس این اسم را از ان مرتبه نیز نصیبی حاصل شد و در فوق آن معنی زائد
نیز این احتمال جاری است اما قوت بشری از ضبط آن عاجز است این فقیر کم بضاعت یک مرتبه

برذات تعالی و تقدس و شیونات مجرد اعتبار اند در ذات عز سلطانه الی آخر ما قال الشیخ قدس سره هنالک ۱۲ ۵ یعنی مکتوب دوصد و هشتاد و هفتم از جلد اول که بنام حقایق آگاه برادر حقیقی

دیگر را هم گذرانیده است اما در فوقِ آن مرتبه غیر از استهلاک و اضمحلال نصیب ندارد و فَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ شعر هَنِيئًا لِأَرْبَابِ التَّعَلُّمِ نَعِيمُهَا ۞ وَلِلْعَاشِقِ الْمِسْكِينِ مَا يَتَجَرَّعُ ۞ تفاضل اقدام اهل الله باعتبار طے این مراتب شتی است عَلَى تَفَاوُتِ الْاِسْتِعْدَادَاتِ وَالْقَابِلِيَّاتِ وَالْوَاصِلُونَ إِلَى الْاِسْمِ قَلِيلُونَ مِنَ الْأَوْلِيَاءِ فَإِنَّ أَكْثَرَهُمْ وَاصِلُونَ إِلَى ظِلٍّ مِنْ ظِلَالِ ذٰلِكَ الْاِسْمِ بَعْدَ أَنْ عَرَجُوا مِنَ الْمَرَاتِبِ الْإِمْكَانِيَّةِ بِأَسْرِهَا بِطَرِيقِ السُّلُوكِ وَالسَّيْرِ التَّفْصِيلِيِّ وَقَدْ يَتَوَهَّمُ الْوُصُولَ إِلَى ذٰلِكَ الْاِسْمِ فِي طَرِيقِ الْجَذْبَةِ الصِّرْفَةِ أَيْضًا لٰكِنَّهُ غَيْرُ مُعْتَبَرٍ وَلَا يُعْتَدُّ بِهِ وَالَّذِينَ عَرَجُوا مِنْ ذٰلِكَ الْاِسْمِ وَقَطَعُوا مَرْتَبَهُ الْمُتَفَاوِتَةَ قَلَّتْ أَوْ كَثُرَتْ فَهٰؤُلَاءِ أَقَلُّ قَلِيلٍ مِنْهُمْ

بر سر اصل سخن رویم و گوئیم که حقیقتِ شخص چنانکه تعینِ وجوبی او را گویند تعینِ امکانی او را نیز گویند چون این مقدمات معلوم شد گوئیم که محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله الصلوٰت والتحیات در رنگ کافهٔ انام مرکب از عالمِ خلق و عالمِ امر است و اسم الٰهی جل شانه که ربِ عالمِ خلق اوست شان العلیم است و آنکه تربیتِ عالمِ امر میفرماید آن معنی است که مبدأ وجودِ اعتباری آن شان است کما مر حقیقتِ محمدی عبارت از شان العلیم است و حقیقتِ احمدی کنایه از آن معنی که مبدأ آن شان است و حقیقتِ کعبهٔ ثانی نیز همان معنی است و نبوتے که پیش از خلق حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام آن سرور را حاصل بوده و ازان مرتبه خبر داده و گفته كُنْتُ نَبِيًّا وَآدَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ باعتبارِ حقیقتِ احمدی بوده است که بعالمِ امر تعلق دارد و همین اعتبار حضرت عیسی علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام که کلمة الله بوده اند و بعالمِ امر بیشتر مناسبت داشته بشارت قدومِ آن سرور را علیه وعلی آله الصلوٰت والتسلیمات باسم احمد داده و فرموده وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ و نبوتے که بنشأة عنصری تعلق دارد نه باعتبار حقیقت محمدی است بلکه باعتبارِ حقیقتین است و ربِ او درین مرتبه آن شان است و مبدأ آن شان لهٰذا دعوتِ این مرتبه

واز ینجا معنی بودن آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام نبی قبل از خلقت حضرت آدم علیه السلام واضح و لائح گشت فافهم

اتم است از دعوتِ مرتبهٔ سابق چه در آن مرتبه دعوتِ او مخصوص بعالم امر بود و تربیتِ او مقصور بر روحانیان و درین مرتبهٔ دعوتِ او شاملِ خلق و امر است و تربیتِ او مشتمل بر اجساد و ارواح غایت ما فی الباب درین نشاه نشاهٔ عنصری اورا علیه و علی آله الصلوٰة والسلام غالب ساخته بودند بر نشاه ملکی او تا مناسبت که سبب افاده و استفاده است بیشتر پیدا شود و بخلائق که جانب بشریت در ایشان غالب است حضرت حق سبحانه و تعالی حبیب خود را صلی الله علیه و علی آله وسلم باگدوجه امر میفرماید باظهار بشریتِ خود کما قال سبحانه و تعالی قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ یُوحٰۤی اِلَیَّ آیانِ لفظ مِثْلُكُمْ از برائے تاکید بشریت است و بعد از ارتحال از نشاه عنصری جانب روحانیتِ او علیه الصلوٰة والسلام غالب آمد و مناسبت بشریه رو به نقص آورد و نورانیتِ دعوة تفاوت پیدا کرد و بعضے از اصحاب کرام فرموده اند که هنوز از دفن آن سرور علیه و علیهم الصلوٰة والسلام فارغ نشده بودیم که در دلهائے خود تفاوت یافتیم بلے ایمانِ شهودی بایمانِ غیبی مبدل گشت و معامله از آغوش بگوش گشت و از دیدن بشنیدن آمد و از زمانِ رحلتِ او علیه و علی آله الصلوٰة والسلام چون هزار سال گذشت که مدت مدیده است و ازمنهٔ متطاوله جانب روحانیت بر نهجے غالب آمد که جانب بشریت را بتمام متلون بلون خود ساخت و عالم خلق را منصبغ به صبغ عالم امر گردانید پس ناچار آنچه از عالم خلق او علیه و علی آله الصلوٰة والسلام رجوع بحقیقتِ خود نموده بود یعنی حقیقتِ محمدی عروج فرموده ملحق بحقیقتِ احمدی گشت و حقیقتِ محمدی با حقیقتِ احمدی متحد شد مراد از حقیقتِ احمدی و حقیقتِ محمدی درینجا تعینِ امکانی خلق و امر است علیه و علی آله الصلوٰة والسلام نه تعینِ وجوبی که تعینِ امکانی او ظل آنست چه عروجِ تعینِ وجوبی را معنی نیست و متحد گشتن بآن تعینِ معقول نه و چون حضرت عیسی علی نبینا و علیه الصلوٰة والسلام نزول خواهد فرمود و متابعت

فائده در بیان حقیقت امری و حقیقت محمدی

شریعتِ خاتم الرسل علیہم الصلوٰۃ والسلام خواہد نمود از مقامِ خود عروج فرمودہ بہ تبعیت بمقامِ حقیقتِ محمدی خواہد رسید و تقویتِ دین او علیہما الصلوات والتحیات خواہد نمود از ینجاست کہ نقل میکنند از شرائع ماتقدم کہ بعد از ہزار سال از ارتحالِ پیغمبر اولی العزم از انبیاء کرام و رسل عظام مبعوث می شدند کہ تقویتِ شریعتِ آن پیغمبر فرمایند و اعلاءِ کلمۂ او نمایند و چون دورۂ دعوتِ شریعت او تمام میشد پیغمبر اولی العزم دیگر مبعوث میگشت و تجدیدِ شریعتِ خود میفرمود و چون شریعتِ خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات از نسخ و تبدیل محفوظ است علماءِ امتِ او را حکمِ انبیاء داده کارِ تقویتِ شریعت و تائیدِ ملت را بایشان تفویض فرموده مع ذلک یک پیغامبر اولی العزم را متابع او ساخته ترویجِ شریعتِ او نموده است قال اللہ سبحانہ وتعالیٰ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ بدانند کہ بعد از ہزار سال از ارتحالِ خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوٰۃ والسلام اولیاءِ امتِ او کہ بظہور آیند ہر چند اقل باشند اکمل بوند تا تقویتِ این شریعت بوجہ اتم نمایند حضرتِ مہدی کہ خاتم الرسل علیہ وعلیہم الصلوات والتحیات از قدومِ مبارکِ او بشارت فرمودہ اند بعد از ہزار سال بوجود خواہد آمد و حضرتِ عیسیٰ علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام خود نیز بعد از ہزار سال نزول خواہد فرمود با جملہ کمالاتِ اولیائے این طبقہ شبیہ بکمالاتِ اصحابِ کرام است ہر چند بعد از انبیاء افضل از اصحابِ کرام نیست علیہم الصلوٰۃ والسلام اما جائے آن دارد کہ از کمالِ تشابہ یکے را بر دیگرے فضل نتوان داد از ینجا تواند بود کہ آنسرور فرمود علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام لَا يُدْرِي أَوَّلُهُمْ خَيْرٌ أَمْ آخِرُهُمْ نہ فرمود لا ادری اولہم خیر ام آخرہم لعلمہ بحالِ کلٍّ من الفریقین لہذا قال خیر القرون قرنی اما چون از کمالِ مشابہت جائے تردد بود فرمود لا یدری اگر پسند کہ آن سرور علیہ وعلیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام بعد از قرنِ اصحاب قرنِ تابعین را خیر ساختہ است و بعد از قرنِ تابعین قرنِ تبع تابعین را پس خیریت

کما قال صلی اللہ علیہ وسلم خیر القرون قرنی ثم الذین یلونہم ثم الذین یلونہم الخ کما مر غیر مرۃ ۱۲

این دو قرن نیز برین طبقه متیقن باشد پس تشابه این طبقه در کمالات با صحاب کرام چه خواهد بود در جواب گوئیم تواند بود که خیریت آن دو قرن برین طبقه باعتبار کثرت ظهور اولیاء الله باشد وقلت وجود اهل بدعت وندرت ارباب فسق ومعصیت وهو لا ینافی کون بعض الافراد من اولیاء الله فی هذه الطبقة خیرا من اولیاء ذینک القرنین کحضرة المهدی مثلا فیض روح القدس ارباز مدد فرماید ٭ دیگران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد ٭ اما قرن اصحاب از جمیع وجوه خیر است آنجا سخن کردن از فضولی است سابقان سابقانند وورثت نعیم مقربان ایشانند که انفاق کوه ذهب دیگران بمد شعیر ایشان نرسد والله یختص برحمته من یشاء باید دانست که از بیان سابق واضح گشت معنی آن عبارت که در رساله مبدأ معاد فوق این عبارت مذکوره مسطور گشته است که حقیقت کعبه ربانی مسجود حقیقت محمدی گشت چه حقیقت کعبه ربانی بعینها حقیقت احمدی است که حقیقت محمدی فی الحقیقة ظل اوست پس ناچار مسجود حقیقت محمدی باشد اگر سوال کنند که کعبه بطواف اولیاء امت اومی آید واز ایشان برکات میجوید وچون حقیقت او را تقدم باشد بر حقیقت محمدی انمعنی چگونه جائز باشد در جواب گوئیم که حقیقت محمدی نهایت مقامات نزول محمدست از اوج تنزیه وتقدیس وحقیقت کعبه نهایت مقامات عروج کعبه است زینهار اول مرعروج حقیقت محمدی را بر مرتبه تنزیه حقیقت کعبه است ونهایت عروجات او را غیر از حق سبحانه اطلاع ندارد وچون اولیاء کمل امت او را از عروجات آنسرور علیه وعلی آله الصلوة والسلام نصیب تمام است اگر کعبه از برکات این بزرگواران در پوزه نماید چه عجب بیت زمین زاده بر آسمان تاخته ٭ زمین وزمان را پس انداخته ٭

وعبارت دیگر ازان رساله که در نیمقام واقع شده بود نیز حل شد وآن عبارت اینست که صورت کعبه همچنانکه مسجود صور اشیاست حقیقت کعبه نیز مسجود حقایق آن اشیا است چه از مقدمات

قال النبی صلی الله علیه وسلم لا تسبوا اصحابی فلو ان احدکم انفق مثل احد ما بلغ مد احدهم ولا نصیفه
مشکوة
یعنی بر اینکه ایشان را
دولت است یا بر اینکه ایشان را فضیلت است
یعنی کف آدمی بمقدار نخاله در حدیث آمده است
یعنی بر اینکه ایشان را دولت است یا بر اینکه ایشان را فضیلت

سابق معلوم شده است که حقائق اشیا عبارت از اسماء الٰہی است جل سلطانہ که مبادی فیوض وجودی و توابع وجودی ایشانست و حقیقت کعبہ فوق آن اسماست پس هر آینہ حقیقت کعبہ متبوع حقائق اشیا باشد آرے اگر کمل اولیا را سیر بالاتر از حقیقت کعبہ واقع شود و انوار بالا گرفتہ بمراتب حقائق خود کہ شبیہ باحیاز طبعی اشیاست در مراتب عروج فرود آیند کعبہ از برکات ایشان توقع خواہد نمود کما مر سابقاً و ایضاً در رسالہ مبدأ معاد چند فقرہ نوشتہ است در بیان افضلیت انبیاء اولوالعزم صلوات اللہ تعالیٰ و تسلیماتہ علیہم یعنی افضلیت بعضی ایشان از بعض دیگر و چون بنا آن بر کشف و الہام است کہ ظنی است از آن نوشتن و تفرقہ نمودن در فضل نادم و مستغفر است چہ دران باب سخن کردن جز بدلیل قطعی جائز نیست اَستَغفِرُ اللّٰہَ وَاَتُوبُ اِلَی اللّٰہِ مِن جَمِیعِ مَا کَرِہَ اللّٰہُ قَولًا وَفِعلًا در مکتوب خود نوشتہ بودید کہ در سرائے فرخ پرسیدہ بودم کہ تعلیم طریقت مر طالبان را نسبت بمن مرضی است یا نہ تو در جواب گفتہ بودی کہ نہ بخاطر فقیر نماندہ است کہ نفی مطلق کردہ باشد بلکہ گفتہ بود کہ مشروط بشرائط است مطلقاً مرضی نیست و الحال ہم ہمین طور میدانند باید کہ در رعایت شرائط نیک احتیاط نمایند مبادا مسامحہ کنند تا باستخارہا یقین نشود کہ باید گفت نگویند و اخوی مولانا یار محمد قدیم را نیز بہمین معنی دلالت نمایند و تاکید بگویند کہ در تعلیم طریقت سرعت ننماید مقصود دگان بہین کردن نسبت مرضی حق سبحانہ باید ملاحظہ نمود خبر شرط است دیگر از مسترشدان خود گلہ نمودہ بودند گلہ از وضع خود باید کرد کہ بآن جماعت بر نہجے زندگانی میکنند کہ البتہ عاقبت آن آزار است گفتہ اند کہ پیر باید کہ در نظر مرید خود را متحمل نماید نہ آنکہ در اختلاط را ببندد و مصاحبانہ سلوک کند و بحرف و حکایت ہنگامہ گرم دارد والسلام

مکتوب دوصد و دہم (۲۱۰)

عن النبی الصادق المصدوق فیما نقلہ عن ربہ عز اسمہ من کان یعمل لی عملا اشرک فیہ معی غیری ترکتہ و شرکہ قال علیہ و آلہ وسلم

۱۲

بملا شکیبی اصفهانی صدر یافته در حل عبارت نفحات که پرسیده بود و در ذکر بعضی از نصایح ضروریه که مسألت نموده بود مراسلهٔ شریفه و ملاطفهٔ لطیفه که از روی شفقت و مهربانی نامزد این حقیر قلیل البضاعت فرموده بودند بمطالعهٔ آن مشرف گشته مبتهج و مسرور گردید سلامت باشند و بسلامت بروند و تا باشند بر محبت فقرا باشند و چون بروند محبت ایشان را همراه ببرند و چون خیزند محبت ایشان خیزند بمحرمة من افتخر بالفقر وائر علی الغناء علیه وعلی آله الصلوات والتسلیمات انهما واکملها از روی کرم مرقوم فرموده بودند که حقیقت معامله آن حکایت چیست که در نفحات مذکور است از مرید شیخ ابن السکینه قدس سره که روزی در آب دجله بتقریب غسل غوطه زده بود و سر از آب نیل برآورده بمصر درآمد آنجا که خداشد و فرزندان بهم رسانید و تا هفت سال در مصر اقامت ورزید اتفاقاً روزی بتقریب غسل در آب نیل غوطه زده بود سر از آب دجله برآورد دید که در کنار دجله همه جاهای او که اهل و در کنار دجله گذاشته بود بحال خود است جاها را پوشیده بخانه درآمد اهلیه او گفت طعامیکه از برای مهمانان فرموده بودی طیار شده است الی آخر القصه مخدوما مکرما اشکال این حکایت نه از آن رهگذر است که در یک ساعت کار سنین چگونه میسر شود چه این قسم معامله بسیار بوقوع آمده است حضرت رسالت خاتمیت علیه وعلی آله الصلوة والسلام والتحیة در شب معراج بعد از طی معارج عروج و قطع منازل وصول که با لوف سنین میسر شود چون بوثاق خود رجوع فرمودند دیدند که هنوز حرارت بستر خواب زائل نشده است و حرکت آب که در ابریق برای طهارت جدا کرده بودند تسکین نیافته و جنبش همان است که در نفحات بعد از نقل این حکایت مذکور است که از قبیل بسط زمان است

شهاب الدین سهروردی در دوبرگ والد بزرگوار خود گفته که من هم این سخن شنیده بودم در خاطر من فی الجمله انکاری بود تا آنکه وقتی شیخ موسی را در طواف کعبه

اولاد خود را بمصر بانو نے گفت فرمود که فرزندان را از مصر بنداد حاضر کن چون فرزندان را حاضر کرد دایچه گفته بود راست آمد شیخ ابن سکینه از وی پرسید که در اندیشه بودی گفت از این آیت که

ازبرائے دفع ایں اشکال ۱۲

بلکہ اشکالِ آن حکایت ازین رہگذر است کہ در بغداد یک آن باشد و در مصر ہمان آن امتداد (درازی ۱۲) ہفت سال پیدا کند مثلاً اہلِ بغداد دران زمان در سال سہ صد و شصت باشند از تاریخ ہجری و اہلِ مصر در انوقت در سال سہ صد و شصت و ہفت عقل و نقل تجویز ایں معنی نمی نمایند (نمایند) ایں معاملہ نسبت بیک شخص یا دو شخص مجوّز است اما نسبت بہ بلادِ مختلفہ و امکنۂ متعدّدہ محال (آنچہ بخاطر کلیل ایں حقیر میگذرد آن است کہ ایں حکایت نہ از عالم یقظہ است بلکہ از قبیل رؤیا و واقعات است کہ مستمع را در یقظہ (بفتحات و حرف ثالث الف ظاہر ۱۲) بمرتبۂ رؤیا (بیداری ہمچو بیداری ضد خواب ۱۲) مشتبہ گشتہ است و نوم بہ یقظہ التباس یافتہ ایں قسم اشتباہ بسیار واقع میشود بلکہ از منامات (اہل الکشف ۱۲) اشتباہ است در خواب دیدہ است و در خواب بہ پیر خود گفتہ و فرزندان را آوردہ و حکایتہا بعید از ایں (درجۂ بعید ۱۲) حکایت از شیخ محی الدین بن العربی قدس سرہ (مرید ابن سکینہ قدس سرہ ۱۲ شیخ ابن سکینہ قدس سرہ ۱۲) نقل میکنند نیز ازین قبیل است واللہ سبحانہ اعلم (ناصر بیدار ۱۲)

بِحَقَائِقِ الْأُمُورِ کُلِّہَا نوشتہ بودند کہ شرح ایں عبارت باید نوشت کہ مربّی جسد روح است و مربّی (کالبد ۱۲) قالب قلب محمد و ماموّدای (حاصل و مال ۱۲) ایں ہر دو عبارت واحد است و آن تربیت عالم خلق انسان است از عالم امر او و چون لفظ جسد مقرون بلفظ روح و در اطلاقات بسیار واقع میشود و مناسبت لفظی (محاورات ۱۲) درمیان قالب و قلب بودہ ہر کدام را بمناسب خود جمع کردہ تفنّن (تفنّن عبارت اختیار افتادہ است طلب نصائح رفتہ بود محمد و ما عطوفت آثار اشرم می آید کہ با وجود ایں ہمہ خرابی و گرفتاری و کم بضاعتی (مہربانی ۱۲) و بیحاصلی ازان باب چیزے نویسید و بصریح یا باشارت ازان مقولہ حرف زنید لیکن ازان نیز میترسد (بیگی ۱۲) کہ اگر از قولِ معروف ہم خود را معاف دارد مبادا کار نخست و دنایت بکشد و بضنہ و بخل انجامد (کمینگی ۱۲) بناء علی ذلک بچند کلمہ جُرات مینماید محمد و مامدت بقائے دنیا بسیار (قلیل ۱۲) است و ازان قلیل ہم اکثر (دلیری ۱۲) تلف شدہ است و اقل ماندہ و مدتِ بقائے آخرت خلود و دوام است معاملہ خلود را بمقابلہ چند روزہ (آن و زدن ۱۲ در دار آخرت ۱۲) مربوط ساختہ اند بعد ازاں یا تنعّم دائمی است یا عذاب سرمدی مخبر صادق (ابدی ۱۲ نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام ۱۲) ازان خبر دادہ است احتمالِ تخلف ندارد و عقلِ دور اندیش کار باید فرمود محمد و ما اشرف عمر در ہوا و ہوس گذشت و بمرضیِ اعدای خدا اجل شتابنده (نفس شیطان ۱۲)

---

۱ قال فی التحفات ... نقیب ... کردہ است ... کردہ ... تا ... دیاب ... بغداد ... بلخانون ... آن ... بکار ... آن ... بلکہ ... بعد ... غسل ... زنان ... نماز ... بخاک ... ملک ... بعد ... بلکہ ... بعد ... بلکہ ... بعد ... بلکہ

بسر آمد و از دلِ عمر ماندہ اگر امروز آن را ہم بمرضیاتِ حق جَلَّ سُلطَانُہٗ صرف نکنیم و تلافی اشرف
بارذل ہم ننمائیم و محنتِ اقل او سیلۂ راحتِ مخلد نسازیم و کفارتِ سیاتِ کثیرہ را بحسناتِ قلیلہ
ہم نہ فرمائیم فردا بکدام رو پیشِ او تعالی خواہیم رفت و کدام حیلہ را پیش خواہیم برد و خوابِ خرگوش
تا کے خواہد بود و پنبۂ غفلت در گوش تا چند آخر غشاوہ از بصارت خواہند برداشت و پنبۂ غفلت
از سامعہ ازالہ خواہند نمود اما سود نخواہد داشت و جز حسرت و ندامت نقدِ وقت نخواہد بود
پیش از ورود موت کارِ خود باید ساخت و واشوقا گویان باید مرد اولا از درستی اعتقاد چارہ نبود
و از تصدیق بآنچہ از دین معلوم شدہ است بطریق ضرورت و تواتر گذر نہ و ثانیاً بعلم و عمل بآنچہ علمِ
فقہ متکفل آنست نیز ضرور است و ثالثا سلوکِ طریقِ صوفیہ ہم درکار است نہ از برای آن غرض
کہ صور و اشکالِ غیبی را مشاہدہ نمایند و انوار و الوان را معاینہ فرمایند این خود داخلِ لہو و لعب است
صور و انوارِ حسی چہ نقصان دارد کہ کسے ایشان را گذاشتہ بریاضات و مجاہدات ہوسِ صور
و انوارِ غیبی نماید این صور و انوار و آن صور و انوار ہر دو مخلوقِ حق اند سبحانہ و از آیاتِ دالہ بر
صانعیتِ او تعالی۔ نورِ آفتاب و ماہتاب کہ از عالمِ شہادت است بوجہ مزیتہ دارد بر آن انوار
کہ در عالمِ مثال بینند اما چون این دید دائمی است و خواص و عوام دران شرکت دارند از نظرِ اعتبار
ساقط ساختہ ہوسِ انوارِ غیبی مینمایند بلے ع آبیکہ رود پیشِ رہت تیرہ نماید۔ بلکہ مقصود از
سلوکِ طریقِ صوفیہ تحصیل از دیادِ یقین است در معتقداتِ شرعیہ تا از مضیقِ استدلال بفضاے
کشف آیند و از اجمال بتفصیل گرایند مثلاً وجودِ واجب الوجود تعالی تقدس و وحدۃ او سبحانہ
اول بطریقِ استدلال یا بتقلید معلوم شدہ بود و باندازۂ او یقین بہم رسیدہ و چون سلوکِ
طریقِ صوفیہ میسر شود آن استدلال و تقلید بکشف و شہود مبدل میگردد و یقین اکمل حاصل میشود
علی ہذا القیاس سائر الاعتقادیات و ایضاً مقصود تحصیلِ سیرت در ادا احکامِ فقہیہ و ازالہ عسر

فصل اول در بیان مقام ربانی و رسم

مکتوب ۴۳ دفتر سوم

که از آثار گی نفس میخیزد و یقین این فقیر آنست که طریق صوفیه فی الحقیقت خادم علوم شرعیه است
نه امرے مبائن از شریعت و این معنی را در کتب و رسائل خود تحقیق نموده است و از برای حصول
این غرض اختیار طریقه علیه نقشبندیه در میان سائر طرق صوفیه اولی و انسب است چه این بزرگواران
التزام متابعت سنت نموده اند و اجتناب از بدعت فرموده لهذا اگر دولت متابعت دارند و از
احوال هیچ ندارند خرسند نمی باشند و اگر با وجود احوال در متابعت قصور دانند آن احوال را نمی پسندند حضرت
خواجه احرار قدس الله تعالی سره فرموده اند که اگر احوال و مواجید را بما بدهند و حقیقت ما را با اعتقاد
اهلسنت و جماعت نفروشند جز خرابی هیچ نمیدانیم و اگر اعتقاد اهلسنت و جماعت را بدهند و از احوال
هیچ ندهند غم نداریم و ایضاً درین طریق اندراج نهایت در بدایت است پس در اول قدم آن میباید
که دیگران در نهایت یابند اگر فرق است یا اجمال و تفصیل است و شمول و عدم شمول همین نسبت بعینها
نسبت اصحاب کرام است علیهم الرضوان چه در اول صحبت خیر البشر علیه و علی آله الصلوات
والتسلیمات آن یافته اند که اولیاء امت را معلوم نیست که در نهایت میسر شود از اینجا است که اویس
قرنی قدس سره که خیر التابعین است بمرتبه وحشی قاتل حضرت حمزه علیه الرضوان که یکبار بصحبت خیر البشر
علیه و علی آله الصلوة والسلام رسیده نرسید زیرا که فضل صحبت فوق جمیع فضائل و کمالات است
چه ایمان ایشان شهودیست و دیگران را هرگز این دولت میسر نشده است مصرع شنیده
کے بود مانند دیده ؛ لهذا انفاق مد شعیر ایشان بهتر از انفاق کوه ذهب دیگران آمد و جمیع
اصحاب درین فضیلت برابر اند پس همه را بزرگ باید داشت و بنیکی یاد باید کرد زیرا که صحابه همه عدل
اند و در روایت و تبلیغ احکام همه برابر روایت یکے را بر روایت دیگرے مزیتے نیست چنانچه
قرآن مجید ایشان بوده اند و آیات متفرقه را باعتماد عدالت ایشان از هر کدام دو آینه سه آینه
کم و بیش اخذ نموده جمع ساخته اند اگر در سلسلے از اصحاب کسے جرح نماید آن جرح منجر بقرآن مجید میگردد

بابن — اندر — اویس — امیر — دفتر اول — مکتوبات امام ربانی رض — مصنف

۱ عن عمر رض قال سمعت رسول الله صلعم قال ان خیر التابعین رجل یقال له اویس ولکان به برص فلیستغفر لکم فجاء فاستغفر لهم ۲ قال رسول الله صلعم اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم

کتبه اشرف علی عفی عنه ۱۲ ۱۰ ۱۹۶۱ الجمعة

بقیه حاشیه در گوشه مغر

چه جاهل بعضے آیات تواند بود که او باشد و مخالفات و منازعات که درمیانِ این بزرگواران گذشته است بر مجاهل نیک صرف باید نمود و از هوا و تعصّب خود را دور باید ساخت قال الشافعی رحمه الله سبحانه وهو اعلم بحال الصحابة علیهم الرضوان تلک دماء طهر الله تعالی عنها ایدینا فلنطهر عنها السنتنا و مثل این مقوله از امام اجلّ جعفر صادق نیز منقول است والسلام اوّلاً و آخراً

مکتوب (۲۱۱) دویست و یازدهم

بمولانا یار محمد قدیم بدخشی صدور یافته در جواب سؤالِ او که کرده بود از مقوله مولوی علیه الرحمة و در بیانِ شرائط ضروریه مقامِ تکمیل و ارشاد

مکتوبِ مرغوب اخوی اعزّی مولانا یار محمد قدیم وصول یافت موجبِ فرحت گشت حضرتِ حق سبحانه و تعالی بدرجه کمال و تکمیل رساناد بحرمة النبی المختار و آله الامجاد علیه و علیهم الصلوات و التسلیمات از مقوله مولوی علیه الرحمة پرسیده بودند که گفته آن نازنینے که در کنارِ من بوده حق بوده است آیا این گفتن جائز است یا نه بدانند که این قسم امور درین راه بسیار واقع میشود و بزبان می آید این نوعِ معامله تجلّی صوریست که صاحبِ معامله آن صورتِ متجلّی را حق می انگارد و تعالی شانه سخن همان است که شیخ اجل امام ربّانی حضرتِ خواجه یوسف همدانی فرموده اند تلک خیالات ترقّی بها اطفال الطریقة و دیگر چون نوعے از اجازتِ تعلیم طریقت بشما کرده شده است درینباب بعضے فوائد نوشته میشود بگوشِ هوش استماع نموده بعمل خواهند درآورد بدانند که چون طالبے بارادت پیشِ شما بیاید در تعلیم طریقتِ او تأمّل بسیار باید کرد مبادا درین امر استدراج شما خواسته باشند و خرابی منظور باشد علی الخصوص که درآمدنِ مرید فرحے و سروری پیدا شود باید که درینباب راهِ التجا و تضرّع اختیار نموده استخارهائے متعدّد نمایند تا آنکه بیقین پیوندد که طریقه را باو باید گفت و استدراج و خرابی مرا نسبت زیرا که در بندهائے

حق سبحانہ تصرف کردن و وقتِ خود را در عقبِ ایشان غارت نمودن بے اذنِ او سبحانہ نیست جائز

کریمہ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ دلالت برین معنی دارد عزیزے فوت کرد خطاب آمد کہ توئی کہ زرہ پوشیدہ بودی در دینِ من بر بندہ ہاے من گفت بلے فرمود هَلَّا وَكَلْتَ خَلْقِيَ اِلَيَّ وَاَقْبَلْتَ بِقَلْبِكَ عَلَيَّ واجازتیکہ بشما و دیگران کردہ شدہ است مشروط بشرائط است و منوط است بحصولِ علم برضیِ او تعالی ہنوز آن وقت نیامدہ است کہ اجازتِ مطلق کردہ شود تا ورودِ آن وقت شرائط را نیک مرعی دارند خیر شرط است و بمیر نعمان ہم این معنی را نوشتہ است از انجا نیز معلوم خواہند نمود بالجملہ سعی نمایند کہ آن وقت برسد و از تنگیِ شرائط وارہند والسلام

مکتوب دو صد و دوازدہم (۲۱۲)

بمولانا محمد صدیق بدخشی صدور یافت در جوابِ بعضے اسئولہ کہ پرسیدہ بود و حلِ واقعہ کہ دیدہ بود و نوشتہ

دو مکتوبِ مرغوب پے در پے رسید فرحت بر فرحت افزود حضرتِ حق سبحانہ و تعالی ترقیات بے نہایت کرامت فرماید بحرمتِ سیدِ المرسلین علیہ و علی آلہ و علیہم الصلوات والتسلیمات اتمہا و اکملہا پرسیدہ بودند کہ پیرِ صاحبِ تصرف مریدِ مستعد را بتصرفِ خود بمراتبے کہ فوق از استعدادِ اوست تواند رسانید یا نہ بلے تواند رسانید اما بآن مراتبِ فوق کہ مناسبِ استعدادِ او نیست نہ بمراتبے کہ میانِ استعدادِ او باشد مثلاً مریدِ یکہ استعدادِ ولایتِ موسوی دارد و نہایتِ قوتِ استعداد تا وصول بنصفِ راہِ آن ولایت است پیرِ صاحبِ تصرف او را بتصرفِ خود تواند با قصاے درجاتِ آن ولایت رسانید اما آنکہ او را از ولایتِ موسوی بولایتِ محمدی آرد و درین ولایت او را ترقیات بخشد معلوم الوقوع نیست و ایضاً پرسیدہ بودند کہ آن کدام مرتبہ است کہ اخفی کہ الطفِ لطائفِ انسانی است در امر مرتبہ حکمِ نفسِ امارہ دارد و در

---

۱ اشارت است بکہ او را قوت دہد ابراہیم پارہ روا داری یعنی تا قوی تر نہ گردی روا مدار و نیز چہ کہ کوشش بکار و زمان بود و گمان ایشان ۱۲

۲ یعنی بمیر عبارت در شرح کار کنندہ و گفتہ او بود راہ را نشاید و دلیل را گزیدہ او بود و مراد از بمیر نعمان ۱۲

۳ یعنی بعد وصول بمقصود ۱۲

۴ یعنی بعد وصول بمقصود ۱۲

۵ یعنی بعد وصول بمقصود ۱۲

دناءت وخساست شبهٔ او پیدا میکند معلوم اخوی باد که اخفی هرچند الطف لطائف است اما داخل دائرهٔ امکان است وبداغ حدوث متسم چون سالک پا از دائرهٔ امکان بیرون نهد ودر مراتب وجوب سیر فرماید وازظلال وجوبی باصول آن برسد واز تقید صفت وشان وارد نا چار ممکن در نظر او خوار وبی اعتبار در آید واحسن والطف او را در دناءت وخساست برابر بیند ونفس اخفی را درین مقام توأمین انگار دنوشته بودند که بواسطه یا بیواسطه از تو شنیده ایم که در وقت عبادت حق را سبحانه حاضر دیده عبادت کردن موجب تنزل دست سبحانه بنده وار عبادت باید کرد یعنی این که او را سبحانه حاضر داشته عبادت کند سود او بست محبت آنرا این قسم منقوله معلوم نیست که ازین فقیر سر بر زده باشد جائے دیگر دیده باشند ودر واقعه که نوشته بودند حضرت آدم را علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام دران واقعه دیده بسیار نیک است اصالت دارد آب که کنایت از علم است دست دران کردن حصول قدرت است در علم ومشارکت حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام درین معنی موکد آن حصول است چه آنحضرت تلمیذ حضرت رحمن است وعلم آدم الاسماء کلها غایة مافی الباب مراد از علم درین واقعه علم باطن است بلکه نوعے از علم باطن که مناسبت به نسبت اهل بیت دارد وعلیهم الرضوان والبقا فی عند التلاقی والسلام

مکتوب دویست وسیزدهم (۲۱۳)

بسیادت پناهی شیخ فرید صد ویافت دربیان مواعظ ونصائح ودر ترغیب برمتابعت علماء اهل سنت وجماعت که فرقهٔ ناجیه اند واجتناب از صحبت علماء سوء که علم را وسیله حطام دنیوی ساخته اند عصمکم الله سبحانه عما لا یلیق بجنابکم بحرمة جدکم الامجد علیه وعلی آله

---

۱ در نسخه یکصد وشصت وچهار

۲ در نسخه یکصد وشصت وپنج

۳ در نسخه یکصد وشصت وشش

۴ در نسخه یکصد وشصت وهفت

۵ در نسخه یکصد وشصت وهشت

۶ در نسخه یکصد وشصت ونه

۷ در نسخه یکصد وهفتاد

۸ در نسخه یکصد وهفتاد ویک

۹ در نسخه یکصد وهفتاد ودو

۱۰ در نسخه یکصد وهفتاد وسه

۱۱ در نسخه یکصد وهفتاد وچهار

۱۲ در نسخه یکصد وهفتاد وپنج

۱۳ در نسخه یکصد وهفتاد وشش

۱۴ در نسخه یکصد وهفتاد وهفت

۱۵ در نسخه یکصد وهفتاد وهشت

۱۶ در نسخه یکصد وهفتاد ونه

۱۷ در نسخه یکصد وهشتاد

۱۸ در نسخه یکصد وهشتاد ویک

۱۹ در نسخه یکصد وهشتاد ودو

۲۰ در نسخه یکصد وهشتاد وسه

۲۱ در نسخه یکصد وهشتاد وچهار

۲۲ در نسخه یکصد وهشتاد وپنج

۲۳ در نسخه یکصد وهشتاد وشش

۲۴ در نسخه یکصد وهشتاد وهفت

۲۵ در نسخه یکصد وهشتاد وهشت

۲۶ در نسخه یکصد وهشتاد ونه

۲۷ در نسخه یکصد ونود

۲۸ در نسخه یکصد ونود ویک

۲۹ در نسخه یکصد ونود ودو

۳۰ در نسخه یکصد ونود وسه

۳۱ در نسخه یکصد ونود وچهار

۳۲ در نسخه یکصد ونود وپنج

۳۳ در نسخه یکصد ونود وشش

۳۴ در نسخه یکصد ونود وهفت

۳۵ در نسخه یکصد ونود وهشت

۳۶ در نسخه یکصد ونود ونه

۳۷ در نسخه دویست

۳۸ در نسخه دویست ویک

۳۹ در نسخه دویست ودو

۴۰ در نسخه دویست وسه

۴۱ در نسخه دویست وچهار

۴۲ در نسخه دویست وپنج

۴۳ در نسخه دویست وشش

۴۴ در نسخه دویست وهفت

۴۵ در نسخه دویست وهشت

۴۶ در نسخه دویست ونه

۴۷ در نسخه دویست ودهم

۴۸ در نسخه دویست ویازدهم

۴۹ در نسخه دویست ودوازدهم

۵۰ در نسخه دویست وسیزدهم

۵۱ در نسخه دویست وچهاردهم

۵۲ در نسخه دویست وپانزدهم

۵۳ در نسخه دویست وشانزدهم

۵۴ در نسخه دویست وهفدهم

۵۵ در نسخه دویست وهجدهم

۵۶ در نسخه دویست ونوزدهم

۵۷ در نسخه دویست وبیستم

۵۸ در نسخه دویست وبیست ویکم

۵۹ در نسخه دویست وبیست ودوم

۶۰ در نسخه دویست وبیست وسوم

۶۱ در نسخه دویست وبیست وچهارم

۶۲ در نسخه دویست وبیست وپنجم

۶۳ در نسخه دویست وبیست وششم

۶۴ در نسخه دویست وبیست وهفتم

۶۵ در نسخه دویست وبیست وهشتم

۶۶ در نسخه دویست وبیست ونهم

۶۷ در نسخه دویست وسیام

۶۸ در نسخه دویست وسی ویکم

۶۹ در نسخه دویست وسی ودوم

۷۰ در نسخه دویست وسی وسوم

۷۱ در نسخه دویست وسی وچهارم

۷۲ در نسخه دویست وسی وپنجم

۷۳ در نسخه دویست وسی وششم

۷۴ در نسخه دویست وسی وهفتم

۷۵ در نسخه دویست وسی وهشتم

۷۶ در نسخه دویست وسی ونهم

۷۷ در نسخه دویست وچهلم

۷۸ در نسخه دویست وچهل ویکم

۷۹ در نسخه دویست وچهل ودوم

۸۰ در نسخه دویست وچهل وسوم

۸۱ در نسخه دویست وچهل وچهارم

۸۲ در نسخه دویست وچهل وپنجم

۸۳ در نسخه دویست وچهل وششم

۸۴ در نسخه دویست وچهل وهفتم

۸۵ در نسخه دویست وچهل وهشتم

۸۶ در نسخه دویست وچهل ونهم

۸۷ در نسخه دویست وپنجاهم

۸۸ در نسخه دویست وپنجاه ویکم

۸۹ در نسخه دویست وپنجاه ودوم

۹۰ در نسخه دویست وپنجاه وسوم

۹۱ در نسخه دویست وپنجاه وچهارم

۹۲ در نسخه دویست وپنجاه وپنجم

۹۳ در نسخه دویست وپنجاه وششم

۹۴ در نسخه دویست وپنجاه وهفتم

۹۵ در نسخه دویست وپنجاه وهشتم

۹۶ در نسخه دویست وپنجاه ونهم

۹۷ در نسخه دویست وشصتم

۹۸ در نسخه دویست وشصت ویکم

۹۹ در نسخه دویست وشصت ودوم

۱۰۰ در نسخه دویست وشصت وسوم

۱۰۱ در نسخه دویست وشصت وچهارم

۱۰۲ در نسخه دویست وشصت وپنجم

۱۰۳ در نسخه دویست وشصت وششم

۱۰۴ در نسخه دویست وشصت وهفتم

۱۰۵ در نسخه دویست وشصت وهشتم

۱۰۶ در نسخه دویست وشصت ونهم

۱۰۷ در نسخه دویست وهفتادم

۱۰۸ در نسخه دویست وهفتاد ویکم

۱۰۹ در نسخه دویست وهفتاد ودوم

۱۱۰ در نسخه دویست وهفتاد وسوم

۱۱۱ در نسخه دویست وهفتاد وچهارم

۱۱۲ در نسخه دویست وهفتاد وپنجم

۱۱۳ در نسخه دویست وهفتاد وششم

۱۱۴ در نسخه دویست وهفتاد وهفتم

۱۱۵ در نسخه دویست وهفتاد وهشتم

۱۱۶ در نسخه دویست وهفتاد ونهم

۱۱۷ در نسخه دویست وهشتادم

۱۱۸ در نسخه دویست وهشتاد ویکم

۱۱۹ در نسخه دویست وهشتاد ودوم

۱۲۰ در نسخه دویست وهشتاد وسوم

۱۲۱ در نسخه دویست وهشتاد وچهارم

۱۲۲ در نسخه دویست وهشتاد وپنجم

۱۲۳ در نسخه دویست وهشتاد وششم

۱۲۴ در نسخه دویست وهشتاد وهفتم

۱۲۵ در نسخه دویست وهشتاد وهشتم

۱۲۶ در نسخه دویست وهشتاد ونهم

۱۲۷ در نسخه دویست ونودم

۱۲۸ در نسخه دویست ونود ویکم

۱۲۹ در نسخه دویست ونود ودوم

۱۳۰ در نسخه دویست ونود وسوم

۱۳۱ در نسخه دویست ونود وچهارم

۱۳۲ در نسخه دویست ونود وپنجم

۱۳۳ در نسخه دویست ونود وششم

۱۳۴ در نسخه دویست ونود وهفتم

۱۳۵ در نسخه دویست ونود وهشتم

۱۳۶ در نسخه دویست ونود ونهم

۱۳۷ در نسخه سیصدم

۱۳۸ در نسخه سیصد ویکم

۱۳۹ در نسخه سیصد ودوم

۱۴۰ در نسخه سیصد وسوم

۱۴۱ در نسخه سیصد وچهارم

۱۴۲ در نسخه سیصد وپنجم

۱۴۳ در نسخه سیصد وششم

۱۴۴ در نسخه سیصد وهفتم

۱۴۵ در نسخه سیصد وهشتم

۱۴۶ در نسخه سیصد ونهم

۱۴۷ در نسخه سیصد ودهم

۱۴۸ در نسخه سیصد ویازدهم

۱۴۹ در نسخه سیصد ودوازدهم

۱۵۰ در نسخه سیصد وسیزدهم

۱۵۱ در نسخه سیصد وچهاردهم

۱۵۲ در نسخه سیصد وپانزدهم

۱۵۳ در نسخه سیصد وشانزدهم

۱۵۴ در نسخه سیصد وهفدهم

۱۵۵ در نسخه سیصد وهجدهم

۱۵۶ در نسخه سیصد ونوزدهم

۱۵۷ در نسخه سیصد وبیستم

۱۵۸ در نسخه سیصد وبیست ویکم

۱۵۹ در نسخه سیصد وبیست ودوم

۱۶۰ در نسخه سیصد وبیست وسوم

۱۶۱ در نسخه سیصد وبیست وچهارم

۱۶۲ در نسخه سیصد وبیست وپنجم

۱۶۳ در نسخه سیصد وبیست وششم

۱۶۴ در نسخه سیصد وبیست وهفتم

۱۶۵ در نسخه سیصد وبیست وهشتم

۱۶۶ در نسخه سیصد وبیست ونهم

۱۶۷ در نسخه سیصد وسیام

۱۶۸ در نسخه سیصد وسی ویکم

۱۶۹ در نسخه سیصد وسی ودوم

۱۷۰ در نسخه سیصد وسی وسوم

۱۷۱ در نسخه سیصد وسی وچهارم

۱۷۲ در نسخه سیصد وسی وپنجم

۱۷۳ در نسخه سیصد وسی وششم

۱۷۴ در نسخه سیصد وسی وهفتم

۱۷۵ در نسخه سیصد وسی وهشتم

۱۷۶ در نسخه سیصد وسی ونهم

۱۷۷ در نسخه سیصد وچهلم

۱۷۸ در نسخه سیصد وچهل ویکم

۱۷۹ در نسخه سیصد وچهل ودوم

۱۸۰ در نسخه سیصد وچهل وسوم

۱۸۱ در نسخه سیصد وچهل وچهارم

۱۸۲ در نسخه سیصد وچهل وپنجم

۱۸۳ در نسخه سیصد وچهل وششم

۱۸۴ در نسخه سیصد وچهل وهفتم

۱۸۵ در نسخه سیصد وچهل وهشتم

۱۸۶ در نسخه سیصد وچهل ونهم

۱۸۷ در نسخه سیصد وپنجاهم

۱۸۸ در نسخه سیصد وپنجاه ویکم

۱۸۹ در نسخه سیصد وپنجاه ودوم

۱۹۰ در نسخه سیصد وپنجاه وسوم

۱۹۱ در نسخه سیصد وپنجاه وچهارم

۱۹۲ در نسخه سیصد وپنجاه وپنجم

۱۹۳ در نسخه سیصد وپنجاه وششم

۱۹۴ در نسخه سیصد وپنجاه وهفتم

۱۹۵ در نسخه سیصد وپنجاه وهشتم

۱۹۶ در نسخه سیصد وپنجاه ونهم

۱۹۷ در نسخه سیصد وشصتم

۱۹۸ در نسخه سیصد وشصت ویکم

۱۹۹ در نسخه سیصد وشصت ودوم

۲۰۰ در نسخه سیصد وشصت وسوم

۲۰۱ در نسخه سیصد وشصت وچهارم

۲۰۲ در نسخه سیصد وشصت وپنجم

۲۰۳ در نسخه سیصد وشصت وششم

۲۰۴ در نسخه سیصد وشصت وهفتم

۲۰۵ در نسخه سیصد وشصت وهشتم

۲۰۶ در نسخه سیصد وشصت ونهم

۲۰۷ در نسخه سیصد وهفتادم

۲۰۸ در نسخه سیصد وهفتاد ویکم

۲۰۹ در نسخه سیصد وهفتاد ودوم

۲۱۰ در نسخه سیصد وهفتاد وسوم

۲۱۱ در نسخه سیصد وهفتاد وچهارم

۲۱۲ در نسخه سیصد وهفتاد وپنجم

۲۱۳ در نسخه سیصد وهفتاد وششم

۲۱۴ در نسخه سیصد وهفتاد وهفتم

۲۱۵ در نسخه سیصد وهفتاد وهشتم

۲۱۶ در نسخه سیصد وهفتاد ونهم

۲۱۷ در نسخه سیصد وهشتادم

۲۱۸ در نسخه سیصد وهشتاد ویکم

۲۱۹ در نسخه سیصد وهشتاد ودوم

۲۲۰ در نسخه سیصد وهشتاد وسوم

۲۲۱ در نسخه سیصد وهشتاد وچهارم

۲۲۲ در نسخه سیصد وهشتاد وپنجم

۲۲۳ در نسخه سیصد وهشتاد وششم

۲۲۴ در نسخه سیصد وهشتاد وهفتم

۲۲۵ در نسخه سیصد وهشتاد وهشتم

۲۲۶ در نسخه سیصد وهشتاد ونهم

۲۲۷ در نسخه سیصد ونودم

۲۲۸ در نسخه سیصد ونود ویکم

۲۲۹ در نسخه سیصد ونود ودوم

۲۳۰ در نسخه سیصد ونود وسوم

۲۳۱ در نسخه سیصد ونود وچهارم

۲۳۲ در نسخه سیصد ونود وپنجم

۲۳۳ در نسخه سیصد ونود وششم

۲۳۴ در نسخه سیصد ونود وهفتم

۲۳۵ در نسخه سیصد ونود وهشتم

۲۳۶ در نسخه سیصد ونود ونهم

۲۳۷ در نسخه چهارصدم

۲۳۸ در نسخه چهارصد ویکم

۲۳۹ در نسخه چهارصد ودوم

۲۴۰ در نسخه چهارصد وسوم

۲۴۱ در نسخه چهارصد وچهارم

۲۴۲ در نسخه چهارصد وپنجم

۲۴۳ در نسخه چهارصد وششم

۲۴۴ در نسخه چهارصد وهفتم

۲۴۵ در نسخه چهارصد وهشتم

۲۴۶ در نسخه چهارصد ونهم

۲۴۷ در نسخه چهارصد ودهم

۲۴۸ در نسخه چهارصد ویازدهم

۲۴۹ در نسخه چهارصد ودوازدهم

۲۵۰ در نسخه چهارصد وسیزدهم

۲۵۱ در نسخه چهارصد وچهاردهم

۲۵۲ در نسخه چهارصد وپانزدهم

۲۵۳ در نسخه چهارصد وشانزدهم

۲۵۴ در نسخه چهارصد وهفدهم

۲۵۵ در نسخه چهارصد وهجدهم

۲۵۶ در نسخه چهارصد ونوزدهم

۲۵۷ در نسخه چهارصد وبیستم

۲۵۸ در نسخه چهارصد وبیست ویکم

۲۵۹ در نسخه چهارصد وبیست ودوم

۲۶۰ در نسخه چهارصد وبیست وسوم

۲۶۱ در نسخه چهارصد وبیست وچهارم

۲۶۲ در نسخه چهارصد وبیست وپنجم

۲۶۳ در نسخه چهارصد وبیست وششم

۲۶۴ در نسخه چهارصد وبیست وهفتم

۲۶۵ در نسخه چهارصد وبیست وهشتم

۲۶۶ در نسخه چهارصد وبیست ونهم

۲۶۷ در نسخه چهارصد وسیام

۲۶۸ در نسخه چهارصد وسی ویکم

۲۶۹ در نسخه چهارصد وسی ودوم

۲۷۰ در نسخه چهارصد وسی وسوم

۲۷۱ در نسخه چهارصد وسی وچهارم

۲۷۲ در نسخه چهارصد وسی وپنجم

۲۷۳ در نسخه چهارصد وسی وششم

۲۷۴ در نسخه چهارصد وسی وهفتم

۲۷۵ در نسخه چهارصد وسی وهشتم

۲۷۶ در نسخه چهارصد وسی ونهم

۲۷۷ در نسخه چهارصد وچهلم

۲۷۸ در نسخه چهارصد وچهل ویکم

۲۷۹ در نسخه چهارصد وچهل ودوم

۲۸۰ در نسخه چهارصد وچهل وسوم

۲۸۱ در نسخه چهارصد وچهل وچهارم

۲۸۲ در نسخه چهارصد وچهل وپنجم

۲۸۳ در نسخه چهارصد وچهل وششم

۲۸۴ در نسخه چهارصد وچهل وهفتم

۲۸۵ در نسخه چهارصد وچهل وهشتم

۲۸۶ در نسخه چهارصد وچهل ونهم

۲۸۷ در نسخه چهارصد وپنجاهم

۲۸۸ در نسخه چهارصد وپنجاه ویکم

۲۸۹ در نسخه چهارصد وپنجاه ودوم

۲۹۰ در نسخه چهارصد وپنجاه وسوم

۲۹۱ در نسخه چهارصد وپنجاه وچهارم

۲۹۲ در نسخه چهارصد وپنجاه وپنجم

۲۹۳ در نسخه چهارصد وپنجاه وششم

۲۹۴ در نسخه چهارصد وپنجاه وهفتم

۲۹۵ در نسخه چهارصد وپنجاه وهشتم

۲۹۶ در نسخه چهارصد وپنجاه ونهم

۲۹۷ در نسخه چهارصد وشصتم

۲۹۸ در نسخه چهارصد وشصت ویکم

۲۹۹ در نسخه چهارصد وشصت ودوم

۳۰۰ در نسخه چهارصد وشصت وسوم

۳۰۱ در نسخه چهارصد وشصت وچهارم

۳۰۲ در نسخه چهارصد وشصت وپنجم

۳۰۳ در نسخه چهارصد وشصت وششم

۳۰۴ در نسخه چهارصد وشصت وهفتم

۳۰۵ در نسخه چهارصد وشصت وهشتم

۳۰۶ در نسخه چهارصد وشصت ونهم

۳۰۷ در نسخه چهارصد وهفتادم

۳۰۸ در نسخه چهارصد وهفتاد ویکم

۳۰۹ در نسخه چهارصد وهفتاد ودوم

۳۱۰ در نسخه چهارصد وهفتاد وسوم

۳۱۱ در نسخه چهارصد وهفتاد وچهارم

۳۱۲ در نسخه چهارصد وهفتاد وپنجم

۳۱۳ در نسخه چهارصد وهفتاد وششم

۳۱۴ در نسخه چهارصد وهفتاد وهفتم

۳۱۵ در نسخه چهارصد وهفتاد وهشتم

۳۱۶ در نسخه چهارصد وهفتاد ونهم

۳۱۷ در نسخه چهارصد وهشتادم

۳۱۸ در نسخه چهارصد وهشتاد ویکم

۳۱۹ در نسخه چهارصد وهشتاد ودوم

۳۲۰ در نسخه چهارصد وهشتاد وسوم

۳۲۱ در نسخه چهارصد وهشتاد وچهارم

۳۲۲ در نسخه چهارصد وهشتاد وپنجم

۳۲۳ در نسخه چهارصد وهشتاد وششم

۳۲۴ در نسخه چهارصد وهشتاد وهفتم

۳۲۵ در نسخه چهارصد وهشتاد وهشتم

۳۲۶ در نسخه چهارصد وهشتاد ونهم

۳۲۷ در نسخه چهارصد ونودم

۳۲۸ در نسخه چهارصد ونود ویکم

۳۲۹ در نسخه چهارصد ونود ودوم

۳۳۰ در نسخه چهارصد ونود وسوم

۳۳۱ در نسخه چهارصد ونود وچهارم

۳۳۲ در نسخه چهارصد ونود وپنجم

۳۳۳ در نسخه چهارصد ونود وششم

۳۳۴ در نسخه چهارصد ونود وهفتم

۳۳۵ در نسخه چهارصد ونود وهشتم

۳۳۶ در نسخه چهارصد ونود ونهم

۳۳۷ در نسخه پانصدم

۳۳۸ در نسخه پانصد ویکم

۳۳۹ در نسخه پانصد ودوم

۳۴۰ در نسخه پانصد وسوم

۳۴۱ در نسخه پانصد وچهارم

۳۴۲ در نسخه پانصد وپنجم

۳۴۳ در نسخه پانصد وششم

۳۴۴ در نسخه پانصد وهفتم

۳۴۵ در نسخه پانصد وهشتم

۳۴۶ در نسخه پانصد ونهم

۳۴۷ در نسخه پانصد ودهم

۳۴۸ در نسخه پانصد ویازدهم

۳۴۹ در نسخه پانصد ودوازدهم

۳۵۰ در نسخه پانصد وسیزدهم

۳۵۱ در نسخه پانصد وچهاردهم

۳۵۲ در نسخه پانصد وپانزدهم

۳۵۳ در نسخه پانصد وشانزدهم

۳۵۴ در نسخه پانصد وهفدهم

۳۵۵ در نسخه پانصد وهجدهم

۳۵۶ در نسخه پانصد ونوزدهم

۳۵۷ در نسخه پانصد وبیستم

۳۵۸ در نسخه پانصد وبیست ویکم

۳۵۹ در نسخه پانصد وبیست ودوم

۳۶۰ در نسخه پانصد وبیست وسوم

۳۶۱ در نسخه پانصد وبیست وچهارم

۳۶۲ در نسخه پانصد وبیست وپنجم

۳۶۳ در نسخه پانصد وبیست وششم

۳۶۴ در نسخه پانصد وبیست وهفتم

۳۶۵ در نسخه پانصد وبیست وهشتم

۳۶۶ در نسخه پانصد وبیست ونهم

۳۶۷ در نسخه پانصد وسیام

۳۶۸ در نسخه پانصد وسی ویکم

۳۶۹ در نسخه پانصد وسی ودوم

۳۷۰ در نسخه پانصد وسی وسوم

۳۷۱ در نسخه پانصد وسی وچهارم

۳۷۲ در نسخه پانصد وسی وپنجم

۳۷۳ در نسخه پانصد وسی وششم

۳۷۴ در نسخه پانصد وسی وهفتم

۳۷۵ در نسخه پانصد وسی وهشتم

۳۷۶ در نسخه پانصد وسی ونهم

۳۷۷ در نسخه پانصد وچهلم

۳۷۸ در نسخه پانصد وچهل ویکم

۳۷۹ در نسخه پانصد وچهل ودوم

۳۸۰ در نسخه پانصد وچهل وسوم

۳۸۱ در نسخه پانصد وچهل وچهارم

۳۸۲ در نسخه پانصد وچهل وپنجم

۳۸۳ در نسخه پانصد وچهل وششم

۳۸۴ در نسخه پانصد وچهل وهفتم

۳۸۵ در نسخه پانصد وچهل وهشتم

۳۸۶ در نسخه پانصد وچهل ونهم

۳۸۷ در نسخه پانصد وپنجاهم

۳۸۸ در نسخه پانصد وپنجاه ویکم

۳۸۹ در نسخه پانصد وپنجاه ودوم

۳۹۰ در نسخه پانصد وپنجاه وسوم

۳۹۱ در نسخه پانصد وپنجاه وچهارم

۳۹۲ در نسخه پانصد وپنجاه وپنجم

۳۹۳ در نسخه پانصد وپنجاه وششم

۳۹۴ در نسخه پانصد وپنجاه وهفتم

۳۹۵ در نسخه پانصد وپنجاه وهشتم

۳۹۶ در نسخه پانصد وپنجاه ونهم

۳۹۷ در نسخه پانصد وشصتم

۳۹۸ در نسخه پانصد وشصت ویکم

۳۹۹ در نسخه پانصد وشصت ودوم

۴۰۰ در نسخه پانصد وشصت وسوم

۴۰۱ در نسخه پانصد وشصت وچهارم

۴۰۲ در نسخه پانصد وشصت وپنجم

۴۰۳ در نسخه پانصد وشصت وششم

۴۰۴ در نسخه پانصد وشصت وهفتم

۴۰۵ در نسخه پانصد وشصت وهشتم

۴۰۶ در نسخه پانصد وشصت ونهم

۴۰۷ در نسخه پانصد وهفتادم

۴۰۸ در نسخه پانصد وهفتاد ویکم

۴۰۹ در نسخه پانصد وهفتاد ودوم

۴۱۰ در نسخه پانصد وهفتاد وسوم

۴۱۱ در نسخه پانصد وهفتاد وچهارم

۴۱۲ در نسخه پانصد وهفتاد وپنجم

۴۱۳ در نسخه پانصد وهفتاد وششم

۴۱۴ در نسخه پانصد وهفتاد وهفتم

۴۱۵ در نسخه پانصد وهفتاد وهشتم

۴۱۶ در نسخه پانصد وهفتاد ونهم

۴۱۷ در نسخه پانصد وهشتادم

۴۱۸ در نسخه پانصد وهشتاد ویکم

۴۱۹ در نسخه پانصد وهشتاد ودوم

۴۲۰ در نسخه پانصد وهشتاد وسوم

۴۲۱ در نسخه پانصد وهشتاد وچهارم

۴۲۲ در نسخه پانصد وهشتاد وپنجم

۴۲۳ در نسخه پانصد وهشتاد وششم

۴۲۴ در نسخه پانصد وهشتاد وهفتم

۴۲۵ در نسخه پانصد وهشتاد وهشتم

۴۲۶ در نسخه پانصد وهشتاد ونهم

۴۲۷ در نسخه پانصد ونودم

۴۲۸ در نسخه پانصد ونود ویکم

۴۲۹ در نسخه پانصد ونود ودوم

۴۳۰ در نسخه پانصد ونود وسوم

۴۳۱ در نسخه پانصد ونود وچهارم

۴۳۲ در نسخه پانصد ونود وپنجم

۴۳۳ در نسخه پانصد ونود وششم

۴۳۴ در نسخه پانصد ونود وهفتم

۴۳۵ در نسخه پانصد ونود وهشتم

۴۳۶ در نسخه پانصد ونود ونهم

۴۳۷ در نسخه ششصدم

۴۳۸ در نسخه ششصد ویکم

۴۳۹ در نسخه ششصد ودوم

۴۴۰ در نسخه ششصد وسوم

۴۴۱ در نسخه ششصد وچهارم

۴۴۲ در نسخه ششصد وپنجم

۴۴۳ در نسخه ششصد وششم

۴۴۴ در نسخه ششصد وهفتم

۴۴۵ در نسخه ششصد وهشتم

۴۴۶ در نسخه ششصد ونهم

۴۴۷ در نسخه ششصد ودهم

۴۴۸ در نسخه ششصد ویازدهم

۴۴۹ در نسخه ششصد ودوازدهم

۴۵۰ در نسخه ششصد وسیزدهم

۴۵۱ در نسخه ششصد وچهاردهم

۴۵۲ در نسخه ششصد وپانزدهم

۴۵۳ در نسخه ششصد وشانزدهم

۴۵۴ در نسخه ششصد وهفدهم

۴۵۵ در نسخه ششصد وهجدهم

۴۵۶ در نسخه ششصد ونوزدهم

۴۵۷ در نسخه ششصد وبیستم

۴۵۸ در نسخه ششصد وبیست ویکم

۴۵۹ در نسخه ششصد وبیست ودوم

۴۶۰ در نسخه ششصد وبیست وسوم

۴۶۱ در نسخه ششصد وبیست وچهارم

۴۶۲ در نسخه ششصد وبیست وپنجم

۴۶۳ در نسخه ششصد وبیست وششم

۴۶۴ در نسخه ششصد وبیست وهفتم

۴۶۵ در نسخه ششصد وبیست وهشتم

۴۶۶ در نسخه ششصد وبیست ونهم

۴۶۷ در نسخه ششصد وسیام

۴۶۸ در نسخه ششصد وسی ویکم

۴۶۹ در نسخه ششصد وسی ودوم

۴۷۰ در نسخه ششصد وسی وسوم

۴۷۱ در نسخه ششصد وسی وچهارم

۴۷۲ در نسخه ششصد وسی وپنجم

۴۷۳ در نسخه ششصد وسی وششم

۴۷۴ در نسخه ششصد وسی وهفتم

۴۷۵ در نسخه ششصد وسی وهشتم

۴۷۶ در نسخه ششصد وسی ونهم

۴۷۷ در نسخه ششصد وچهلم

۴۷۸ در نسخه ششصد وچهل ویکم

۴۷۹ در نسخه ششصد وچهل ودوم

۴۸۰ در نسخه ششصد وچهل وسوم

۴۸۱ در نسخه ششصد وچهل وچهارم

۴۸۲ در نسخه ششصد وچهل وپنجم

۴۸۳ در نسخه ششصد وچهل وششم

۴۸۴ در نسخه ششصد وچهل وهفتم

۴۸۵ در نسخه ششصد وچهل وهشتم

۴۸۶ در نسخه ششصد وچهل ونهم

۴۸۷ در نسخه ششصد وپنجاهم

۴۸۸ در نسخه ششصد وپنجاه ویکم

۴۸۹ در نسخه ششصد وپنجاه ودوم

۴۹۰ در نسخه ششصد وپنجاه وسوم

۴۹۱ در نسخه ششصد وپنجاه وچهارم

۴۹۲ در نسخه ششصد وپنجاه وپنجم

۴۹۳ در نسخه ششصد وپنجاه وششم

۴۹۴ در نسخه ششصد وپنجاه وهفتم

۴۹۵ در نسخه ششصد وپنجاه وهشتم

۴۹۶ در نسخه ششصد وپنجاه ونهم

۴۹۷ در نسخه ششصد وشصتم

۴۹۸ در نسخه ششصد وشصت ویکم

۴۹۹ در نسخه ششصد وشصت ودوم

۵۰۰ در نسخه ششصد وشصت وسوم

۵۰۱ در نسخه ششصد وشصت وچهارم

۵۰۲ در نسخه ششصد وشصت وپنجم

۵۰۳ در نسخه ششصد وشصت وششم

۵۰۴ در نسخه ششصد وشصت وهفتم

۵۰۵ در نسخه ششصد وشصت وهشتم

۵۰۶ در نسخه ششصد وشصت ونهم

۵۰۷ در نسخه ششصد وهفتادم

۵۰۸ در نسخه ششصد وهفتاد ویکم

۵۰۹ در نسخه ششصد وهفتاد ودوم

۵۱۰ در نسخه ششصد وهفتاد وسوم

۵۱۱ در نسخه ششصد وهفتاد وچهارم

۵۱۲ در نسخه ششصد وهفتاد وپنجم

۵۱۳ در نسخه ششصد وهفتاد وششم

۵۱۴ در نسخه ششصد وهفتاد وهفتم

۵۱۵ در نسخه ششصد وهفتاد وهشتم

۵۱۶ در نسخه ششصد وهفتاد ونهم

۵۱۷ در نسخه ششصد وهشتادم

۵۱۸ در نسخه ششصد وهشتاد ویکم

۵۱۹ در نسخه ششصد وهشتاد ودوم

۵۲۰ در نسخه ششصد وهشتاد وسوم

۵۲۱ در نسخه ششصد وهشتاد وچهارم

۵۲۲ در نسخه ششصد وهشتاد وپنجم

۵۲۳ در نسخه ششصد وهشتاد وششم

۵۲۴ در نسخه ششصد وهشتاد وهفتم

۵۲۵ در نسخه ششصد وهشتاد وهشتم

۵۲۶ در نسخه ششصد وهشتاد ونهم

۵۲۷ در نسخه ششصد ونودم

۵۲۸ در نسخه ششصد ونود ویکم

۵۲۹ در نسخه ششصد ونود ودوم

۵۳۰ در نسخه ششصد ونود وسوم

۵۳۱ در نسخه ششصد ونود وچهارم

۵۳۲ در نسخه ششصد ونود وپنجم

۵۳۳ در نسخه ششصد ونود وششم

۵۳۴ در نسخه ششصد ونود وهفتم

۵۳۵ در نسخه ششصد ونود وهشتم

۵۳۶ در نسخه ششصد ونود ونهم

۵۳۷ در نسخه هفتصدم

۵۳۸ در نسخه هفتصد ویکم

۵۳۹ در نسخه هفتصد ودوم

۵۴۰ در نسخه هفتصد وسوم

۵۴۱ در نسخه هفتصد وچهارم

۵۴۲ در نسخه هفتصد وپنجم

۵۴۳ در نسخه هفتصد وششم

۵۴۴ در نسخه هفتصد وهفتم

۵۴۵ در نسخه هفتصد وهشتم

۵۴۶ در نسخه هفتصد ونهم

۵۴۷ در نسخه هفتصد ودهم

۵۴۸ در نسخه هفتصد ویازدهم

۵۴۹ در نسخه هفتصد ودوازدهم

۵۵۰ در نسخه هفتصد وسیزدهم

۵۵۱ در نسخه هفتصد وچهاردهم

۵۵۲ در نسخه هفتصد وپانزدهم

۵۵۳ در نسخه هفتصد وشانزدهم

۵۵۴ در نسخه هفتصد وهفدهم

۵۵۵ در نسخه هفتصد وهجدهم

۵۵۶ در نسخه هفتصد ونوزدهم

۵۵۷ در نسخه هفتصد وبیستم

۵۵۸ در نسخه هفتصد وبیست ویکم

۵۵۹ در نسخه هفتصد وبیست ودوم

۵۶۰ در نسخه هفتصد وبیست وسوم

۵۶۱ در نسخه هفتصد وبیست وچهارم

۵۶۲ در نسخه هفتصد وبیست وپنجم

۵۶۳ در نسخه هفتصد وبیست وششم

۵۶۴ در نسخه هفتصد وبیست وهفتم

۵۶۵ در نسخه هفتصد وبیست وهشتم

۵۶۶ در نسخه هفتصد وبیست ونهم

۵۶۷ در نسخه هفتصد وسیام

۵۶۸ در نسخه هفتصد وسی ویکم

۵۶۹ در نسخه هفتصد وسی ودوم

۵۷۰ در نسخه هفتصد وسی وسوم

۵۷۱ در نسخه هفتصد وسی وچهارم

۵۷۲ در نسخه هفتصد وسی وپنجم

۵۷۳ در نسخه هفتصد وسی وششم

۵۷۴ در نسخه هفتصد وسی وهفتم

۵۷۵ در نسخه هفتصد وسی وهشتم

۵۷۶ در نسخه هفتصد وسی ونهم

۵۷۷ در نسخه هفتصد وچهلم

۵۷۸ در نسخه هفتصد وچهل ویکم

۵۷۹ در نسخه هفتصد وچهل ودوم

۵۸۰ در نسخه هفتصد وچهل وسوم

۵۸۱ در نسخه هفتصد وچهل وچهارم

۵۸۲ در نسخه هفتصد وچهل وپنجم

۵۸۳ در نسخه هفتصد وچهل وششم

۵۸۴ در نسخه هفتصد وچهل وهفتم

۵۸۵ در نسخه هفتصد وچهل وهشتم

۵۸۶ در نسخه هفتصد وچهل ونهم

۵۸۷ در نسخه هفتصد وپنجاهم

۵۸۸ در نسخه هفتصد وپنجاه ویکم

۵۸۹ در نسخه هفتصد وپنجاه ودوم

۵۹۰ در نسخه هفتصد وپنجاه وسوم

۵۹۱ در نسخه هفتصد وپنجاه وچهارم

۵۹۲ در نسخه هفتصد وپنجاه وپنجم

۵۹۳ در نسخه هفتصد وپنجاه وششم

۵۹۴ در نسخه هفتصد وپنجاه وهفتم

۵۹۵ در نسخه هفتصد وپنجاه وهشتم

۵۹۶ در نسخه هفتصد وپنجاه ونهم

۵۹۷ در نسخه هفتصد وشصتم

۵۹۸ در نسخه هفتصد وشصت ویکم

۵۹۹ در نسخه هفتصد وشصت ودوم

۶۰۰ در نسخه هفتصد وشصت وسوم

۶۰۱ در نسخه هفتصد وشصت وچهارم

۶۰۲ در نسخه هفتصد وشصت وپنجم

۶۰۳ در نسخه هفتصد وشصت وششم

۶۰۴ در نسخه هفتصد وشصت وهفتم

۶۰۵ در نسخه هفتصد وشصت وهشتم

۶۰۶ در نسخه هفتصد وشصت ونهم

۶۰۷ در نسخه هفتصد وهفتادم

۶۰۸ در نسخه هفتصد وهفتاد ویکم

۶۰۹ در نسخه هفتصد وهفتاد ودوم

۶۱۰ در نسخه هفتصد وهفتاد وسوم

۶۱۱ در نسخه هفتصد وهفتاد وچهارم

۶۱۲ در نسخه هفتصد وهفتاد وپنجم

۶۱۳ در نسخه هفتصد وهفتاد وششم

۶۱۴ در نسخه هفتصد وهفتاد وهفتم

۶

الصلوٰت والتسلیمات قال اللہ سبحانہ وتعالیٰ ھل جزاء الاحسان الا الاحسان
نمیداند کہ احسانِ شما را بکدام احسان مکافات نماید غیر از انکہ در اوقات نیک بدعائے سلامتی
و ایمان رطب اللسان باشد الحمد للہ سبحانہ والمنۃ کہ این معنی بجواست میسر است و احسان
دیگر کہ لائق مکافات است موعظۃ و تذکیر است اگر در معرض قبول افتد چہ نعمتی است نقابت
و نجابت و شنگاہا خلاصۂ مواعظ و زبدۂ نصائح اختلاط و انبساط با اہل تدین و ارباب تشرع است تدین
و تشرع مربوط بسلوک طریقۂ حقۂ اہل سنت و جماعت است کہ فرقۂ ناجیہ اند در میان سائر فرق اسلامیہ
نجات بمتابعت این بزرگواران محال است و فلاح بے اتباع آرائی اینہا ممتنع دلائل عقلی و
نقلی و کشفی بریں معنی شاہد است کہ احتمال تخلف ندارد اگر معلوم شود کہ شخصے برابر دانۂ خردلے از صراط مستقیم
این بزرگواران جدا افتادہ است صحبت او را سم قاتل باید دانست و مجالست او را زہر ناقع باید
انگاشت طالب علمان بیباک از ہر فرقہ کہ باشند خصوص دین اند اجتناب از صحبت اینہا نیز از ضروریات
است این ہمہ فتنہ و فساد کہ در دین پیدا شدہ است از شومی این جماعت است کہ بواسطۂ حطام
دنیوی آخرت خود را برباد دادہ اند اولئک الذین اشتروا الضلالۃ بالہدیٰ فما ربحت
تجارتہم وما کانوا مہتدین ابلیس لعین را شخصے دید کہ آسودہ و فارغ البال نشستہ است و دست را
از اغواء و اضلال کوتاہ کردہ پیش آن را پرسید لعین گفت کہ علماء سوء این وقت کار مرا کفایت کردہ
اند و متکفل اغواء و اضلال گشتہ از طلبۂ آنجاے مولانا عمر نیک نہاد است بشرط آنکہ او را دل بدہند
و در اظہار حق دلیر سازند و حافظ امام نیز جنون اسلام دارد کہ در اسلام از ان جنون چارہ نبود لکن یؤمن
احدکم حتی یقال انہ مجنون معلوم شریف است کہ این فقیر بگفتن و نوشتن در تحریض بر
صحبت نیک تقصیر نکردہ است و در مبالغہ نمودن از اجتناب از مصاحب سوء خود را معاف
نداشتہ کہ آنرا اصل عظیم میداند والقبول عندکم بل کل من عند اللہ فطوبیٰ لمن جعلہ اللہ سببا

---

۱۲ واقعہ شدہ است در سورۂ رحمن
و پارہ فہل جزاء الاحسان
و سبق آنکہ مکافات احسان
۱۲ قولہ اطعام بضم اول بودن ظاہر
یعنی فروشک ریشہ و یعنی پژمردہ گیاہ
خشک در پژمردہ ہیچ روئندگی نباشد
۱۲ قولہ مکافات است موعظۃ
۱۲ قولہ نقابت و نجابت
۱۲ قولہ و شنگاہا
۱۲ قولہ و زبدۂ نصائح
۱۲ قولہ و ارباب تشرع
۱۲ قولہ و تشرع مربوط بسلوک
۱۲ قولہ بمتابعت این بزرگواران الخ
۱۲ قولہ سم قاتل
۱۲ قولہ ناقع
۱۲ قولہ بیباک
۱۲ قولہ خصوص
۱۲ قولہ ضروریات
۱۲ قولہ شومی
۱۲ قولہ حطام
۱۲ قولہ اولئک الذین الخ
۱۲ قولہ ابلیس لعین
۱۲ قولہ علماء سوء
۱۲ قولہ طلبۂ
۱۲ قولہ طبیعت
۱۲ قولہ جنون اسلام
۱۲ قولہ لکن یؤمن الخ
۱۲ قولہ معلوم شریف
۱۲ قولہ تحریض
۱۲ قولہ مصاحب سوء
۱۲ قولہ معاف
۱۲ قولہ اصل عظیم
۱۲ قولہ والقبول عندکم الخ
۱۲ قولہ فطوبیٰ لمن الخ

لن گفت وگوئے

مظہر الخیر تذکرِ احسانہائے شما برین گفتگوئے می آرد و ملاحظۂ تصدیع وملال را ازمیان بر (در سر واون ۱۲)
می اندازد والسلام

مکتوب (۲۱۴) دوصد و چہاردہم

بسخنانان صدور یافتہ در بیان آنکہ دنیا مزرعۂ آخرت است و در جواب آن سؤال مشہور کہ کفار را بواسطۂ کفرِ موقت عذابِ مخلد چون باشد و سفارش حاجتمندے طوبیٰ لِمَنْ جَعَلَہُ اللّٰہُ سُبْحَانَہٗ مظہر الخیر حضرتِ حق سبحانہٗ دنیا را مزرعۂ آخرت گردانیدہ بیدولت باشد کسیکہ تخم راد در نیابد

بخورد و بزمین استعداد نیندازد و ازیکدانہ ہفتصد دانہ نسازد و از برائے روز یکہ برادر از برادر گریزد (روز قیامت ۱۲)
و مادر بفرزند نیامیزد ذخیرہ نکند خسارتِ دنیا و آخرت نقدِ وقتِ اوست و حسرت و ندامت دایم برکفِ دستِ او صاحب دولتان فرصت دنیا را غنیمت میشمرند نه از برائے آن غرض کہ دران فرصت تنعمات و تلذذات فرمایند کہ بیمار و ثبات است مع ذلک معداتِ محن و عقبات بلکہ نادران فرصت کشت و کار فرمایند و از یک دانہ عملِ خیر بحکم کریمہ واللّٰہ یضاعف لمن یشاء ثمراتِ بے نہایت حاصل کنند ازینجاست کہ اعمالِ صالحہ چند روزہ را بتنعماتِ مخلد جزا فرمودہ اند واللّٰہ ذو الفضل العظیم (وخدا خداوند فضل بزرگ است ۱۲)

اگر پرسند کہ تضاعف اجر در حسنات است و در سیئات جزا بمثل است پس کفار را بواسطۂ سیئاتِ معدودہ عذابِ مخلد چون باشد گوئیم کہ مماثلتِ جزا در عمل را مفوض بعلم واجب است تعالی و تقدس علم ممکن از ادراکِ آن قاصر است مثلاً در قذفِ محصنات جزاءِ مماثلِ آن عمل ہشتاد تازیانہ فرمود و در حدِ سرقہ قطعِ یمینِ سارق جزاءِ آن نمود و در حدِ زنا در صورتِ بکر بہ بکر صد تازیانہ با تغریبِ عام تقدیر نمود و در صورتِ شیخ و شیخہ حکم برجم فرمود علم سرِ این حدود و تقدیرات از طوقِ بشر خارج است (محصن و محصنہ ۱۲ — طاقت و قوت انسان بیرون ۱۲)

حررہ العبد محمد مکرم اللہ — نفر الامن اللہ و اللہ عزیز — الخمر والخمر ہذا ما رجحنی فیما

قال صلی اللہ علیہ وسلم البکر بالبکر جلد مائۃ وتغریب عام والثیب بالثیب جلد مائۃ والرجم — جلد مائۃ یا تغریب عام مر داہ مسلم در زنا بکر دون صد تازیانہ است و در زنا ثیب صد تازیانہ و سنگسار کردن

ہذا ما قال الفقیر محمد عبد الحی عفی عنہ

ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ پس در ماوهٔ کفار حق سبحانه وتعالیٰ کفر موقت را عذاب مخلد جزا وفاق فرمود معلوم شد که جزاء مماثل مر کفر موقت را همین عذاب مخلد است وکسیکه خواهد که جمیع احکام شرعیه را معقول خود سازد و با دلهٔ عقل برابر نماید آنکس منکر طور نبوت است علیه ما یستحق با او من کردن از بیخردی است بیت زانکس که بقرآن وخبری نرهی ۔ آنست جوابش که جوابش ندهی

بقیة المرام رافع رقیمهٔ فقر امیان شیخ احمد ولد اعز مغفرت پناهی شیخ سلطان تهانیسری است ملاحظهٔ الطاف واحسانهای شمار اکه نسبت به پدر بزرگوار او بوده نموده بخدمت علیه متوسل این فقیر خود را رسانیده است واز جملهٔ الطاف ایشان موضعی بود که در پرگنهٔ اندور کرم فرموده بودند وَالْأَمْرُ عِنْدَكُمْ بَلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللّٰهِ وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلٰى سَائِرِ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى وَالْمِنَّةُ مِنَّا لِلْمُصْطَفٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ الصَّلَوَاتُ وَالتَّسْلِيمَاتُ ۔

مکتوب (۲۱۵) دویست و یازدهم

بمیرزا داراب صدور یافته در مذمت دنیا مکتوب شریف که از حسن نشأ استعداد فطری به نیاز تمام به فقراء بضاعت ارسال داشته بودند رسید جزاکم الله سبحانه عنا خیر الجزاء بصدقة حبیبه علیه وعلی اله الصلوات والتسلیمات اے فرزند ارباب دنیا واصحاب غنا ببلائے عظیم گرفتار اند وبابتلائے عظیم مبتلا زیرا که دنیا که مبغوضهٔ حق است سبحانه ومردار زمین جمیع نجاسات در نظر ایشان مزین ساخته اند ومزین گردانیده در رنگ آنکه نجاستے را زرانده وه سازند وزهرے را شکر آلوده مع ذلک عقل دوراندیش را بر شناعت این دنیهٔ مهتد ساخت وبر قباحت این نامرضیه دلالت فرمود لهذا اعلما فرموده اند که اگر شخصے وصیت کرد که مال مرا با عقل زمانه بدهند بزاهدی باید داد که از دنیا بے رغبت است وآن بے رغبتی از کمال عقل اوست معهذا از کمال رحمت بیک شاهد عقل کفایت ننمود وشاهد دیگر از

نقل نیز بآن ضمّ فرمود و بزبانِ رُسل علیهم الصّلوات والتّحیّات که رحمتِ عالمیانند بر حقیقتِ آن متاع کاسد اطلاع بخشید و از محبت و گرفتاری بآن قحبهٔ مکّار منع بلیغ فرمود باوجود این دو شاهد عدل هم اگر کسے بطمع شکرِ موهوم زهر بخورد و بامید زرِ متخیّل نجاست اختیار کند سفیه محض است و بلید بالطّبع بلکه فی الحقیقت منکرِ اخبارِ رُسل است علیهم الصّلوات والتّسلیمات حکم منافق دارد که صورتِ ایمان در آخرت سودمندش نخواهد گشت و نتیجهٔ آن غیر از عصمتِ دِما و اموالِ دنیوی چیزے دیگر نخواهد بود امروز پند غفلت از گوش هوش باید برداشت که فردا غیر از حسرت و ندامت سرمایه نخواهد ماند خبر شرط است **بیت** همه اندرز من بتوانیست ٭ که تو طفلی و خانه رنگین ست ٭ والسّلام

مکتوب دویست و شانزدهم (۲۱۶)

بتمیز را حسام الدین احمد صدور یافته در بیانِ سرِّ کثرتِ ظهورِ خوارق از بعضے اولیا و قلّتِ ظهورِ آن از بعضی دیگر و در بیانِ اتمیّتِ مقامِ تکمیل و ارشاد و مایناسب ذلک **الحمد** لله ربّ العالمین والصّلوٰة والسّلام علی سیّد المرسلین وعلیهم وآله الطّاهرین اجمعین بخاطر فاتر میرسد که چون در میانِ احبّه بعد صوری حائل گشته است و ملاقاتِ ظاهری عنقاءِ مُغرب شده اگر احیانا بعضے از علوم و معارف بانشان نوشته شود مناسب مینماید بناءً علی ذلک گاه گاه ازین قسم چیزے مینویسد امید است که بملال نکشد مخدوما چون مبحثِ ولایت درمیان است و نظرِ عوام بر ظهورِ خوارق ازین مقوله سخنے چند مذکور میسازد استماع خواهند فرمود ولایت عبارت از فنا و بقاست که خوارق و کشوف از لوازمِ آنست قلّت و کثرت لیکن نه هر که خوارق بیشتر دارد ولایتِ او اتم و اکمل بود بلکه بسا است که خوارقِ کمتر ظاهر شود و ولایت اکمل بود و مدارِ کثرتِ ظهورِ خوارق بر دو چیز است در وقتِ عروج بلندتر رفتن و در وقتِ نزول کمتر فرود آمدن بلکه اصلِ عظیم در ظهورِ کثرتِ خوارق

قلت نزول است جانب عروج بهر کیف که باشد زیرا که صاحب نزول بعالم اسباب فرود می آید و وجود اشیا را مربوط باسباب میبیاید و فعل مسبب الاسباب را در پس پردهٔ اسباب می بیند و آنکه نزول نکرده است یا نزول کرده و باسباب نرسیده نظر او بر فعل مسبب الاسباب است و بس زیرا که اسباب بتمام از نظر او مرتفع گشته است لاجرم حضرت حق سبحانه و تعالی بمقتضائے ظن هر کدام با هر کدام علیحده معامله میفرماید و کار اسباب بین را باسباب می اندازد و آنکه اسباب را نمی بیند کار او را بے توسط اسباب مهیا می سازد و حدیث قدسی انا عند ظن عبدی شاهد این معنی است تا مدتها بخاطر میخلید که وجه چیست که اولیاء اکمل این امت بسیار گذشته اند اما آن قدر خوارق که از حضرت سید محی الدین جیلانی قدس سره ظاهر گشته است از هیچ کدام آنها ظهور نیافته آخر الامر حضرت حق سبحانه و تعالی این نعمت را ظاهر ساخت و معلوم فرمود که عروج ایشان از اکثر اولیاء بلند تر واقع شده است و در جانب نزول تا مقام روح فرود آمده اند که از عالم اسباب بلند تر است مناسب اینمقام حکایت خواجه حسن بصری و حبیب عجمی است قدس سرهما منقول است که روزے خواجه حسن بصری بر لب دریا ایستاده بود و انتظار کشتی میبرد که از آب بگذرد درین اثنا حبیب عجمی رسید پرسید که چرا ایستاده اید گفت انتظار کشتی مے برم حبیب گفت چه احتیاج کشتی است شما یقین ندارید خواجه حسن بصری گفت تو علم نداری حبیب بے اعانت کشتی از آب گذشته رفت و خواجه در انتظار کشتی استاده ماند حسن بصری چون بعالم اسباب فرود آمده بود با او بتوسط اسباب معامله میفرمودند و حبیب عجمی چون اسباب را دریست از نظر انداخته بود بے توسط اسباب با وزندگانی میکردند اما فضل حسن راست که صاحب علم است و عین الیقین بر العلم الیقین جمع ساخته است و اشیاء را چنانکه هست دانسته چه نفس الامر قدرت را در پس حکمت مستور ساخته اند و حبیب عجمی صاحب سکر است یقینی بفاعل حقیقی دارد بے آنکه اسباب را مدخلیتی بود این دید مطابق نفس امر نیست زیرا که توسط اسباب بحسب واقع کائن است اما معامله تکمیل و ارشاد بر عکس معامله ظهور خوارق است زیرا که در مقام ارشاد هر چند نادلتر کاملتر که در ارشاد

---

۱۲ بے لاحظ حال مرجع

۱۲ کرامات

۱۲ بگذشت و تر دو میکرد و دو سوس

۱۲ اشکال و تقیید

۱۲ بالتمام و الکمال

۱۲ مرجع

۱۲ مرجع

۱۲ مرجع

حصولِ مناسبت درمیانِ مرشد و مسترشد درکار است کہ منوط بہ نزول است و بدانند کہ اغلب آنست
کہ ہرچند بالاتر رود و پایان تر فرود آید لہذا حضرتِ رسالتِ خاتمیت علیہ وعلی آلہ الصلوٰۃ والسلام
والتحیۃ از ہمہ بالاتر رفت و در وقتِ نزول از ہمہ پایان تر فرود آمد ازینجا است کہ دعوتِ او اتم گشت
و بکافۂ انام مرسل شد چہ بواسطۂ نہایتِ نزول مناسبت بہمہ پیدا کردہ و راہِ افادہ تمامتر گشتہ و بسیار است
کہ از متوسطانِ این راہ آن قدرِ افادۂ طالبان بوقوع آید کہ از منتہیانِ غیر مرجوع میسر نشود زیرا کہ متوسطان
بیشتر مناسبت دارند بہ مبتدیان از منتہیانِ غیر مرجوع ازینجاست کہ شیخ الاسلام ہروی قدس سرہ
گفتہ کہ اگر خرقانی و محمد قصاب بجائے بودندے من شمارا بوے نفرستادمے نہ بخرقانی کہ وے شمارا
سودمند تر بود از خرقانی یعنی خرقانی منتہی بود مریدانِ وے بہرہ کمتر یافتے یعنی منتہیِ غیر مرجوع نہ منتہیِ
مطلقا کہ عدمِ افادہ تام در حقِ او غیر واقع است زیرا کہ محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ
وسلم منتہی تر بود از ہمہ و حال آنکہ افادۂ او از ہمہ زیادہ تر بود پس مدارِ زیادتیِ افادہ و کمتر آن بر
رجوع و ہبوط آمدنہ بر انتہا و عدمِ انتہا اینجا دقیقہ ایست باید دانست کہ ہمچنانکہ در حصولِ نفسِ ولایت
مرولی را علم بولایتِ خود شرط نیست چنانکہ مشہور است علم بوجودِ خوارقِ خود ہم شرط نیست بلکہ بسا است
کہ مردم از وے خوارق نقل کنند و او را از ان خوارق اصلا اطلاع نہ۔ و اولیائے کہ صاحبِ علم و کشف
اند جائز ہست کہ بر بعضی از خوارقِ خود اطلاع پیدا نہ کنند بلکہ صورِ مثالیہ ایشان را در آئینہ متعددہ ظاہر
سازند و در مسافاتِ بعیدہ کارہائے عجیبہ و غریبہ ازان صور بظہور آرند کہ صاحبِ آن صور را از انہا
اصلا اطلاعے نیست ع از ما و شما بہانہ بر ساختہ اند۔ حضرتِ مخدومی قبلہ گاہی قدس سرہ
میفرمودند کہ عزیزے میگفت عجائب کارہا دارد است مردم از اطراف و جوانب می آیند بعضی میگویند کہ
ترا در مکہ معظمہ دیدہ ایم و در موسم حج حاضر بودہ اید و باتفاق حج کردہ ایم و بعضے دیگر میگویند کہ ترا در بغداد
دیدہ بودیم و اظہارِ آشنائی مینمایند و من ہرگز از خانہ خود نہ برآمدہ ام و ہرگز این قسم مردم را ندیدہ ام

چه تهمتے است کہ بر من میکنند واللہ سبحانہ اعلم بحقائق الامور کلہا زیادہ برین اطناب است اگر تعطش ایشان را معلوم ساخت بزودتر و بیشتر خواہد نوشت انشاء اللہ تعالے

زودتر — دارادت یعنی تشنگی و خواہش ۱۲

مکتوب (۲۱۷) دویست و ہفتدہم

ہفتدہم

بملا طاہر بدخشی صدور یافت در بیان آنکہ نسبت باطن ہر چند بجمالت و حیرت کشد زیبا تر است و در بیان آنکہ سبب چیست کہ در بعضے از کشوف اولیا داللہ غلط واقع میشود و خلاف آن ظاہر میگردد و فرق درمیان قضاء معلق و قضاء مبرم و حکم ہر کدام اینہا و در بیان آنکہ آنچہ قطعی است دشایان اعتماد کتاب و سنت است و در بیان آنکہ اجازت تعلیم طریقت بعضی مخلصان را علامت کمال و تکمیل نیست وما یتعلق بذلک

الحمد للہ رب العلمین والصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین علیہم وعلی الہ الطاہرین وعلیہم اجمعین مدتیست کہ از احوال و اوضاع خود اطلاع نداده اند بہر حال استقامت مطلوب ست سعی نمایند کہ سر مو بخلاف شریعت اعتقاداً و عملاً بوقوع نیاید و محافظت نسبت باطن خود از اہم مہام است و ہر چند بجانب جمالت کشد زیبا تر بود و چند انکہ بجانب حیرت انجامد بہتر باشد کہ کشوف الٰہی و ظہورات اسمای در اثنا راہ است بعد از وصول اینہا ہمہ کوتہی میکنند و غیر از جہالت و عدم یافت مطلوب امرے دیگر نمیماند از کشوف کونی چہ نویسد کہ آنجا مجال خطا بسیار است و مظنہ غلط غالب وجود و عدم آن در اسمای باید دانست اگر پرسند کہ سبب چیست کہ در بعضے از کشوف کونی کہ از اولیا داللہ صادر میگردد غلط واقع میشود و خلاف آن بظہور می آید مثلاً خبر کردند کہ فلانے بعد از یکماہ خواہد مرد یا از سفر بوطن مراجعت خواہد نمود اتفاقاً بعد از یکماہ ازین دو چیز ہیچ کدام بوقوع نیامد در جواب گوئیم کہ حصول آن مکشوف و مخبر عنہ مشروط بشرائط بوده است کہ صاحب کشف در آنوقت بہ تفصیل آن شرائط اطلاع نیافتہ و حکم کردہ بحصول آن شے

مکتوبات امام ربانی دفتر اول حصہ سوم

سوال — وجود و عدم کشوف کونی در اسمای باید دانست

جواب اول

مطلقا یا آنکہ گوئیم حکمے از احکامِ لوحِ محفوظ بر عارفے ظاہر شدہ کہ آن حکم فی نفسہ قابلِ محو و اثبات است و از قبیلِ قضاءِ معلّق اما آن عارف را از تعلیق و قابلیتِ محو و اثبات خبر نہ درین صورت اگر بمقتضائے علمِ خود حکم کند ناچار احتمالِ تخلّف خواہد داشت منقول است کہ روزے حضرتِ جبرئیل علیٰ نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام پیشِ حضرتِ پیغمبر ما علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام آمدہ اخبار کرد در حقِ شخصے کہ این جوان فردا علی الصباح خواہد مرد حضرتِ پیغمبر ما علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام بر حالِ آن جوان رحم آمد پرسیدند کہ از دنیا چہ آرزو داری گفت دو چیز آرزو دارم منکوحہ بکر و حلوا فرمودند تا ہر دو مہیا ساختند آن جوان شب با اہلیہ خود در خلوتخانہ نشستہ بود و طبقِ حلوا در پیش۔ اتفاقاً سائلِ محتاج بر در آمدہ اظہارِ احتیاج نمود این جوان آن طبقِ حلوا را در دست برداشتہ بآن فقیر داد چون صباح شد حضرتِ پیغامبر علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰۃ والسلام انتظارِ خبرِ فوت آن جوان بردند چون دیر شد فرمودند کہ خبر بیارید کہ آن جوان چہ حال دارد خبر آوردند کہ خوش و خرم است متحیّر ماندند درین اثناء حضرتِ جبرئیل علیٰ نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام آمدہ گفت کہ بصدقِ حلوا دفع بلائے آن جوان نمود زیرِ بستر او مار کلانے یافتند کہ مردہ بود و دردنِ آن مار آن قدر حلوا فرو کوفتہ اند کہ از بسیاری حلوا جان دادہ است و این فقیر این نقل را نمے پسندد و تجویزِ خطا بر جبرئیلِ امین نمینماید کہ حاملِ وحیِ قطعی اوست و احتمالِ خطا بر حاملِ وحی تجویز نمودن مستقبح میداند مگر آنکہ گوئیم کہ عصمت و امانت و عدمِ احتمالِ خطائے او مخصوص بوحی است کہ تبلیغ است از قبلِ حق سبحانہ و این خبر از قسمِ وحی نیست بلکہ اخبارست از علمے کہ مستفاد از لوحِ محفوظ است کہ محلِ محو و اثبات است پس خطا در ین خبر محال پیدا نشد بخلافِ وحی کہ مجرّد تبلیغ است فَافْتَرَقَا کَالْفَرْقِ بَیْنَ الشَّہَادَۃِ وَالْاِخْبَارِ فَاِنَّ الْاَوَّلَ مُعْتَبَرٌ فِی الشَّرْعِ لَا الثَّانِی بدان ارشدک اللہ تعالیٰ سبحانہ کہ قضا بر دو قسم است قضاءِ معلّق و قضاءِ مبرم در قضاءِ معلّق احتمالِ تغییر و تبدیل است و در قضاءِ مبرم تغییر و تبدیل را مجال نیست قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ مَا یُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَیَّ این

جواب دوم

الصلوٰۃ والسلام

الصلوٰۃ والسلام

الصلوٰۃ والسلام

در قضاءِ مُبرم است و در قضاءِ معلّق میفرماید یَمْحُوا اللّٰهُ مَا یَشَآءُ وَیُثْبِتُ وَعِنْدَهٗ اُمُّ الْکِتٰبِ حضرت قبلہ گاہی ام قدّس سرّہٗ میفرمودند کہ حضرت سید محی الدین جیلانی قدّس سرّہٗ در بعضی از رسائلِ خود نوشتہ اند کہ در قضاءِ مُبرم ہیچکس را مجال نیست کہ تبدیل بدہد مگر مرا کہ اگر خواہم انجا ہم تصرّف بکنم و ازین سخن تعجّب بسیار میکردند و استبعاد میفرمودند و این نقل مدتہا در خزینۂ ذہنِ این فقیر بود تا آنکہ حضرت حق سُبحانہٗ و تعالی باین دولتِ عظمے مشرف ساخت روزے در صدد دفع بلیّہ بودم کہ بعضی از دوستان نامزد شدہ بود و در آن وقت التجا و تضرّع و نیاز و خشوع تمام داشتم ظاہر شد کہ در لوحِ محفوظ قضاءِ این امر معلّق بامر نیست و مشروط بشرطے نہ یک گونہ یاس و نا امیدی دست داد و سخن حضرت سید محی الدین قدّس سرّہٗ بیاد آمد مرّۃً ثانیۃً باز ملتجی و متضرع گشت و راہِ عجز و نیاز پیش گرفتہ متوجہ شد بمحض فضل و کرم ظاہر ساختند کہ قضاءِ معلّق بر دو گونہ است قضائے است کہ تعلیقِ او را در لوحِ محفوظ ظاہر ساختہ اند و ملائکہ را بران اطلاع دادہ و قضائیکہ تعلیقِ او نزدِ خداست جَلَّ شَانُہٗ و بس و در لوحِ محفوظ صورتِ قضاءِ مبرم دارد و این قسم اخیر از قضاءِ معلّق نیز احتمالِ تبدیل دارد و در رنگِ قسم اول ازانجا معلوم شد کہ سخنِ سید مصروف بہ قسم اخیر است کہ صورتِ قضاءِ مبرم دارد نہ بقضاءِ کہ بحقیقت مبرم است کہ تصرّف و تبدیل دران محالست عقلاً و شرعاً کما لا یخفی و الحق کہ کم کسے را بر حقیقتِ آن قضاءِ اطلاع است فلیف کہ در انجا تصرّف نماید بلکہ متوجہ آن دوست شدہ بود و دران قسم اخیر یافت و معلوم شد کہ حضرت حق سُبحانہٗ و تعالے دفع آن بلیّہ فرمود و الحمد للّٰہ سُبحانہٗ علی ذٰلک حمداً کثیراً طیّباً مبارکاً فیہ مبارکاً علیہ و کما یحبّ ربّنا و یرضی و الصلوٰۃ و السلام و التحیّۃ علی سیّد الاوّلین و الاٰخرین خاتم الانبیاء و المرسلین الذی ارسلہ رحمۃً للعلمین و علی الہ و اصحابہ و علی جمیع اخوانہ من النبیّین و الصدّیقین و الشہداء و الصلحین و الملئکۃ المقربین اجمعین اللّٰھمّ اجعلنا من محبّیھم و متابعی اثارھم ببرکۃ ھؤلاء الکبراء

۱ یعنی بادہ میسازد خدا آنچہ میخواہد و ثابت میکند ہر چہ بخواہد نزد یک او ام الکتاب یعنی لوح محفوظ سورہ رعد پارہ ۱۳ ۱۲

۲ کذا فی النسخۃ المطبوعۃ

وَیَرْحَمُ اللّٰہُ عَبْدًا قَالَ اٰمِیْنًا بر سرِ اصل سخن رویم وگوئیم کہ در بعضے اوقات خطائے کہ در بعضی علوم الہامی واقع میشود بسبب آنست کہ بعضے از مقدماتِ مُسلّمہ کہ نزدِ صاحبِ الہام ثابت است ودر نفسِ امر کاذب باعلوم الہامی خلط میشود بحیثیتے کہ صاحبِ الہام نمیتواند تمیز نمود بلکہ مجموع را علوم الہامی مے انگارد پس ناچار در مجموع خطا واقع میشود بسببِ خطائے بعضے اجزاءِ آن وایضًا گاہ است کہ در کشوف وواقعات امورِ غیبی را می بیند وخیال میکند کہ محمول بر ظاہر است ومقصور بر صورت وباندازۂ آن خیال حکم میکند وخطا واقع میشود ونمیداند کہ آن امور مصروف از ظاہر است ومحمول بر تاویل وتعبیر این مقام نیز از جملہ اغلاطِ کشفیہ است بالجملہ آنچہ قطعی است وشایانِ اعتماد کتاب وسنت است کہ بوحیِ قطعی ثابت شدہ است وبہ نزدیکِ ملک مقرر گشتہ واجماعِ علماء واجتہاد مجتہدین نیز راجع باین دو اصل است وماورائے این چہار اصل شرعی ہر چہ باشد اگر موافق است باین اصول مقبول والّا فلا اگرچہ از علوم ومعارفِ صوفیہ باشد واز الہام وکشوفِ ایشان بود آنجا چہ وحال آنا بمیزانِ شرع نسنجند بہ نیم جو نمیخرند وکشوف والہام را تا بر محکِ کتاب وسنت نزنند بہ نیم جبل نمی پسندند مقصود از سلوکِ طریقِ صوفیہ حصولِ ازدیادِ یقین است بحقیقتِ معتقداتِ شرعیہ کہ حقیقتِ ایمان است وحصولِ بسیار است در ادائے احکامِ شرعیہ نہ امرے دیگر ورائے آن چہ در حدیث موعود بآخرت است در دنیا واقع نیست ومشاہدات وتجلیات کہ صوفیہ بآن خرسند ند آرام بطلال است وتسلی بہ شبہ ومثال او تعالیٰ در اء الوراست میتر سم کہ اگر حقیقتِ این مشاہدات وتجلیات را کماہی نگوئیم فتورے در طلبِ مبتدیانِ این راہ افتد وقصورے در شوقِ ایشان پیدا آید واز ان نیز میتر سم کہ اگر نہ گوئیم باوجودِ علمِ تجویزِ التباسِ حق بباطل کردہ باشم بضرورتِ این قدر اظہار می نمایم کہ مشاہدات وتجلیاتِ این راہ را بر محکِ تجلی وشہود کوہِ موسیٰ کلیم اللہ علی نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام باید زد اگر درست نیاید ناچار بطلال وشبہ ومثال باید برد البتہ درست نخواہد آمد چہ دک وفک مفقود است ودر دنیا از ان چارہ نبود اگر بر باطن متجلی شود واگر بر ظاہر دک وفک البتہ باید خاتم الانبیاء علیہم الصلوات والتسلیمات

---

۱۲ جواب سوال مقدر است وتقریر ہر دو ظاہر است بر فہمِ ثاقب ۱۲

۱۲ فان العلماء قالوا الاجماع

۱۲ والقیاس

۱۲ اصول

۱۲ اصول

۱۲ اصول

ازین وصمہ مبرا است اورا در دنیا رونیتہ میسر شد و سر موئے از جانہ رفت و کمل تابعان اورا کہ ازین مقام نصیب گرفتہ اند بے پردۂ ظلے از ظلال نخواہد بود صاحب تجلی فہمد یانہ ہرگاہ کلیم اللہ را از مشاہدۂ این حال بے آنکہ تجلی شود صعقہ دریگرفت دیگران چہ باشند و دیگر بدانند کہ مقصود از اجازت بعضے از مخلصان آن بود کہ درین طور گرداب ضلالت جمعے را براہ حق جل و علا رہنمونی نمایند و خود ہم باتفاق آن طالبان مشغولی کنند و ترقیات نمایند این سررشتہ را نیک نگاہ داشتہ سعی نمایند کہ بقایائے خود را بر باد دادہ کوشش کنند کہ مستر شدان نیز باین دولت مشرف شوند نہ آنکہ این اجازت در توہم کمال و تکمیل اندازد و از مقصود باز دارد وما علی الرسول الا البلاغ والسلام

مکتوب دویست و نہ دہم (۲۱۸)

بملا داؤد صدوریافتہ در بیان رعایت آداب پیر طریقت مکتوب شریف اخوی اعزی مولانا داؤد رسید موجب بہجت گشت حضرت حق سبحانہ وتعالی ظاہر و باطن را بمرضیات خود متحلی و متزین دارد بحرمۃ النبی وآلہ الامجاد علیہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات و در تکرار سبق باطن و استقامت بر طریقت اکابر قدس اللہ تعالی اسرارہم باید کہ از توجہات شتی فتور واقع نشود و اگر فرضا ظلمتے و کدورتے طاری شود علاج آن التجا و تضرع و نیاز و شکستگی است بجناب قدس خداوندی جل سلطانہ و توجہ تام است بمرتبی خود کہ وسیلۂ حصول این دولت اوست و در حضور و غیبت رعایت آداب وسائل این دولت عظمی را نیک نمایند و رضائے این بزرگواران را وسیلۂ رضائے حق سازند سبحانہ طریق نجات و فلاح این است والسلام

مکتوب دویست و نوزدہم (۲۱۹)

بمیرزا یافت

بمیرزا ایرج صدور یافته در بیان آنکه آدمی از نادانی خود در فکر ازالهٔ مرض ظاهر خود است و از مرض باطنی که عبارت از گرفتاری دل است غافل وهمانا سبب ذلک عصمکم الله سبحانه عما یصمکم وصانکم عما شانکم بحرمة سید الاولین والاخرین علیه وعلی آله اجمعین من الصلوات اتمها ومن التسلیمات اکملها سعادت ونجابت آثار آدمی چون مرضی از امراض ظاهر طاری میگردد وعضوی از اعضائے او آفتے میرسد آن قدر سعی ومبالغه مینماید که آن مرض دفع شود وآن آفت زائل گردد مرض قلبی که عبارت از گرفتاریست بما دون حق جل وعلا برنهجے بروے استیلا یافته است که نزدیک است که او را بموت ابدی رساند وبعذاب سرمدی گرفتارش گرداند هیچ فکر ازالهٔ آن نمینماید وسعی در دفع آن نمیفرماید اگر این گرفتاری را مرض نمیداند سفیه محض است واگر میدانند وباک ندارد ولیکن صرف نادانی که از برائے ادراک این مرض عقل معاد درکار است عقل معاش از کوته اندیشی خود مقصور بر ظاهر مبنی است عقل معاش چنانچه آفات معنویه را بواسطهٔ تلذذات فانیه مرض نمیداند انکار عقل معاد نیز امراض صوریه را بواسطهٔ مشوبات اخرویه مرض نمیداند عقل معاش قصیر النظر است وعقل معاد حدید البصر عقل معاد نصیب انبیا واولیا است علیهم الصلوات والتسلیمات وعقل معاش مرغوب اغنیا وارباب دنیا شتان ما بینهما واسبابے که محصل عقل معاد است ذکر موت است وتذکر احوال آخرت ومجالست باجماعه که بدولت ورود آخرت مشرف شده اند دادیم ترا از گنج مقصود نشان ۔ گر ما نرسیدیم تو شاید برسی ۔ باید دانست که مرض ظاهر چنانچه موجب تعسر ادائے احکام شرعیه است مرض باطن نیز مستلزم آن تعسر است قال الله تبارک وتعالی کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه وقال سبحانه وانها لکبیرة الا علی الخاشعین در ظاهر ضعف قوے وجوارح مستلزم آن عسر است ودر باطن ضعف یقین ونقص ایمان موجب عدم یسر است والا در تکالیف شرعیه همه تخفیف است وتمام تیسیر وسهولت کرمه یرید الله بکم الیسر ولا یرید بکم العسر وکرمه یرید الله ان یخفف عنکم وخلق الانسان ضعیفا

یعنی البته دوری است میان هر دو ۱۲

ہر دو شاہد این معنی است مصرع خورشید نہ مجرم ار کسے بینا نیست ۔ پس فکر ازالہ این مرض لازم آمد
وباطبائے حاذق التجا آوردن فرض عین گشت ما علی الرسول الا البلاغ والسلام

مکتوب دوصد و بستم (۲۲)

بشیخ حمید بنگالی صدور یافتہ دربیان بعضے از اغلاط صوفیہ ومنشأ غلط آنہا الحمد للہ رب العلمین والصلوٰۃ والسلام علی سید المرسلین وعلی آلہ واصحابہ وعلیہم اجمعین

احوال و اوضاع فقرائے اینجائی روز بروز موجب از دیاد شکر است وہمین توقع را در ماندہ دوستان دور افتادہ دارد اے عزیز در راہ غیب الغیب مزلۂ اقدام سالکان بسیار است سر رشتۂ شریعت را در اعتقادیات وعملیات نیک نگاہ داشتہ زندگانی فرمایند در حضور وغیبت ہمین نصیحت است مبادا غفلت واقع شود بعضے از اغلاط این راہ را مے نویسد ومنشأ غلط را تعیین مینماید بنظر اعتبار خواہند ملاحظہ نمود ورا ورائے جزئیات مذکورہ باندازۂ آن کار خواہند فرمود بدانند کہ بعضے از اغلاط صوفیہ آن است کہ گاہ سالک مقامات عروج خود را فوق دیگران یابد کہ فی الحقیقت افضلیت آنہا باجماع علمائے ثابت است و یقین مقام این سالک دون مقامات آن بزرگواران است بلکہ این اشتباہ گاہ ہست کہ نسبت بانبیا کہ بہترین خلائق اند قطعاً علیہم الصلوات والتسلیمات واقع شود عیاذاً باللہ سبحانہ من ذلک منشأ غلط جمعے را آنست کہ ہر یکے از انبیاء واولیاء اولاً عروج تا باسما است کہ مبادی تعینات وجود ایشانست وبایں عروج اسم ولایت متحقق میشود وثانیاً عروج در ان اسما است وازان اسما الی ما شاء اللہ تعالیٰ آنجا باوجود این عروج مأوائے ومنزل ہر کدام ایشانان ہمان اسم است کہ مبدأ تعین وجود اوست لہذا در مقامات عروج ہر کہ ایشان را جوید اکثر در ہمان اسما باید چہ مکان طبعی این بزرگواران در مراتب عروج ہمان اسما است وعروج وہبوط ازان اسما بواسطۂ عروض عوارض است

یافت نہ بستم

از احدیت در یابد

نغزش گاہ ۱۲

تعین نہ

گاہے نہ

پائین ۱۲ ترقی ۱۲

(آمین باب ۱۲)

یعنے در مبادی تعینات ۱۲

امور خارجہ از طبیعت ۱۲

ف بفتح اول وثانی وسکون ثالث وفتح رابع موجودہ

ف بضمین ہر دو منسوب بطبیعین دیگر

ف بفتح اول وثانی وسکون ثالث وفتح رابع وکسر خامس وتشدید سادس

ف بفتح اول وثانی وسکون ثالث وفتح رابع وکسر خامس وتشدید سادس

ف بفتح اول وثانی وسکون ثالث وفتح رابع وکسر خامس وتشدید سادس

ف بفتح اول وثانی وسکون ثالث وفتح رابع وکسر خامس وتشدید سادس

پس سالکِ بلند فطرت چون سیرِ او از اسما بلند تر واقع شود لاجرم ازان اسما نیز بالاتر خواهد رفت و آن توهم پیدا خواهد کرد و عیاذاً باللہ سبحانہ از انکہ آن توہم یقین سابق را زائل گرداند و در افضلیتِ انبیا علیہم الصلوات والتسلیمات و اولویتِ اولیائے کہ باجماعِ افضل اند استباہ پیدا آرد و این مقام از مزالّ اقدامِ سالکان است و ران وقت سالک نمیداند کہ آن اکابر ازان اسما عروجاتِ بے نہایت فوق فوق رسیدہ و نیز نمیداند کہ آن اسما امکنہ طبعیہ عروجے ایشان است و او را نیز در انجا مکانے طبعی ہست کہ اَدون آن اسما است و انزلِ آنہا چہ افضلیتِ ہر شخصے باعتبار اقدمیتِ اسمِ اوست کہ مبدأ تعینِ او گشتہ است ازین قبیل است آنچہ بعضے از مشایخ گفتہ اند کہ گاہ ہست کہ عارف در مقاماتِ عروج بر زخیتِ کبرائے راحائل نیابد و بے توسطِ او ترقی فرماید حضرتِ خواجہ ما میفرمودند کہ رابعہ نیز ازین جماعہ است این جماعہ در وقتِ عروج چونکہ از اسمے کہ مبدأ تعینِ برزخیتِ کبرائے است بفوق گذشتہ اند توہم کردہ اند کہ برزخیتِ کبرائے درمیان حائل نمانده است و او از برزخیتِ کبرائے حقیقت حضرتِ رسالت خاتمیت علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام مراد داشتہ اند و حقیقتِ معاملہ آنست کہ بالاگزشت و منشائے آن غلط جمعے دیگر را آنکہ چون سیرِ سالکِ در اسمی واقع شود کہ مبدأ تعینِ اوست و آن اسم جامع جمیع اسماست برسبیلِ اجمال چہ جامعیتِ انسان بواسطۂ جامعیتِ ہمان اسم است پس ناچار درین ضمن اسمائے کہ مبادی تعیناتِ مشایخ دیگر است بطریقِ اجمال نیز بآن سیر قطع خواہد کرد و از ہر یکے گذشتہ بمنتہائے آن اسم خواہد رسید و توہم فوقیتِ خود پیدا خواہد کرد نمیداند کہ آنچہ او دیدہ است از مقاماتِ مشایخ و از انہا گذشتہ انموذجے است از مقاماتِ ایشان نہ حقیقتِ آنمقامات و چون درین مقام خود را جامع می یابد دیگر از اجزاءِ خود می انگارد و لاجرم توہم اولویتِ خود پیدا آرد و در ینمقام شیخ بسطام میگوید لوائی ارفع من لوائی محمد از غلبۂ سکر نمیداند کہ ارفعیتِ لوائی او نہ از لوائی محمد است علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام بلکہ از انموذجِ لوائے اوست کہ در ضمنِ حقیقتِ اسمِ او مشہود گشتہ است ازین قبیل است آنچہ او گفتہ است سبحانی ما اعظم شانی

قلب خود که اگر عرش و مافیه در زاویهٔ قلب عارف بنهند هیچ محسوس نشود اینجا نیز اشتباه انموذج بحقیقت است والاعرش که حضرت حق سبحانه اورا عظیم میفرماید قلب عارف را در جنب او چه اعتبار و چه مقدار ظهور یکه در عرش است عشر عشیر ازان در قلب نیست اگرچه قلب عارف باشد رویهٔ اخروی بظهور عرشی متحقق خواهد شد این سخن امروز هر چند بر بعضے از صوفیه گران خواهد آمد اما آخر معقول ایشان خواهد شد این سخن را بمثالے واضح گردانیم انسان را که جامع عناصر و افلاک است هر گاه نظر بر جامعیت خود افتد و عناصر و افلاک را اجزاء خود بیند و چون این دید غالب آید دور نباشد که بگوید که من از کرهٔ زمین کلان نرم و از سموات عظیم تر درین وقت عاقلان مے فهمند که عظمت و کلانی او از اجزاء خود است و کرهٔ زمین و سموات فی الحقیقت اجزاء او نیستند انموذجات اینها را اجزاء او ساخته اند و کلانی او از ان انموذجات است که اجزاء دوے اند نه از حقیقت کرهٔ ارضی و سماوی و بهمین اشتباه انموذج شے بحقیقت شے صاحب فتوحات مکیه گفته است که جمع محمدی اجمع است از جمع الٰهی چه جمع محمدی مشتمل است بر حقائق کونی و الٰهی پس اجمع باشد نمیداند که آن اشتمال بر ظلے از ظلال مرتبهٔ الوهیت است و انموذجے است از انموذجات آن نه بر حقیقت آن مرتبه مقدسه بلکه نسبت بآن مرتبه مقدسه که عظمت و کبریائی از لوازم آنست جمع محمدی را هیچ مقدارے نیست ما للتراب و رب الارباب و هم درین مقام که سیر سالک در اسمے که رب او ست واقع شود گاه هست که پندارد که بعضے از اکابر که بیقین از وے افضل اند بتوسط او بعضے از درجات فوق رسیده اند و بتوسل او ترقی فرموده اینجا نیز مزال اقدام سالکان است عیاذاً بالله سبحانه که باین گمان خود را افضل داند و بخسارت ابدی پیوندد و چه عجب و کدام افضلیت اگر بادشاه عظیم الشان و تمام السلطان در تصرف زمین داری که داخل مملکت او ست برود و بتوسط آن زمین دار بعضے از مقامات برسد و بتوسل آن فتح بعضے مواضع نماید غایت ما فی الباب اینجا احتمال فضل جزئی

---

۱ قال تعالیٰ فان تولوا فقل حسبی الله لا الٰه الا هو علیه توکلت و هو رب العرش العظیم ۰ انموسوعة قویه

۲ قال النبی صلی الله علیه وآله وسلم ما وسعنی ارضی ولا سمائی و وسعنی قلب عبدی المؤمن التقی النقی الواسع بیضه ذلک لانه قلب واع لله ذی الرحمة فمن اتقی الله فی قلبه الواسع فقد اتقی الله مقلب القلوب کذا فی الاربعین للشیخ الاکبر قدس سره

۳ شیخ اکبر محی الدین ابن العربی

۴ قدس سره

۵ یعنی شیخ کمال جنید بغدادی

۶ حقائق آبهی

۷ کذا فی نسخة الخطیب الفاضل

۸ الکبریاء ردائی والعظمة ازاری

۱۳۱

است ذہنی

ہست کہ خارج از مبحث است چہ ہر حجام و حائک بمقتضے از وجوہ مخصوصہ خود بر عالم و فنون و حکیم بوقلمون فضل دارد اما آن فضیلت از اعتبار خارج است آنچہ معتبر ست فضل کلی است کہ عالم و حکیم را ثابت است این در ورزش را نیز ازین اشتباہات بسیار واقع شدہ بود و ازین تخیلات بسیار ناشی گشتہ و تا مدتہا اینحالت داشت مع ذلک حفظ خداوندی جل شانہ شامل حال او بود کہ در یقین سابق سر موئے تذبذب نرفت و در اعتقاد مجمع علیہ فتوری راہ نیافت للہ سبحانہ الحمد والمنۃ علی ذلک و علی جمیع نعمائہ و آنچہ خلاف مجمع علیہ ظاہر میشد در حیز اعتبار نمی آورد و بر محامل نیک صرف میکرد و مجملاً اینقدر دیدہ دانست کہ بر تقدیر صحت این کشف این زیادتی راجع بفضل جزئی خواہد بود ہر چند این وسوسہ معارض میشد کہ مدار فضل بر قرب الٰہی است جل سلطانہ و این زیادتی در ان قرب است پس جزئی چون باشد اما در جنب یقین سابق این وسوسہ ہباءً منثورا میگشت و ہیچ اعتبار نداشت بلکہ بتوبہ و استغفار و انابۃ التجائے آورد و بتضرع و زاری دعا میکرد کہ ازین قسم کشوف ظاہر نشود و خلاف معتقدات اہلسنت و جماعت سر موئے منکشف نہ گردد و در دے این خوف غلبہ کرد کہ مبادا برین کشوف مواخذہ نمایند و ازین توہمات مسئلہ فرمایند و غلبۂ این خوف بیقرار و بے آرام ساخت و التجا و تضرع را بجناب قدس خداوندی جل سلطانہ مضاعف گردانید و این حالت نامدتے کشید اتفاقاً درین وقت کہ زیر مزار عزیزے افتاد و درین معاملہ آن عزیز را محمد و معاون خود کرد و درین اثنا عنایت خداوندی جل شانہ رسید و حقیقت معاملہ را کما ینبغی و انمود و روحانیت حضرت رسالت خاتمیت علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام کہ رحمت عالمیان است در بنوقت حضور ارزانی فرمود و تسلی خاطر حزین نمود و معلوم گشت کہ آرے قرب الٰہی موجب فضل کلی است اما این قرب کہ ترا حاصل شدہ است قرب ظلی است از ظلال مرتبۂ الوہیت کہ مخصوص باسمی است کہ رب تست پس موجب فضل کلی نباشد و صورت

مشالی این مقام را بر نهجے منکشف گردانیدند کہ جائے ریب نماند و محل رین بالکلیہ زائل گشت و این درویش بعضے ازین علوم کہ محل اشتباہ دارند و گنجایش تاویل و توجیہ در کشف و رسائل خود نوشتہ بود و منتشر گشتہ خواست کہ منشا اغلاط آن علوم را کہ بمحض فضل خداوندی جل شانہ لائح گشتہ است بنویسد و انتشار دہد کہ گناہ مشتہر را اشتہار توبہ در کار است تا مردم ازان علوم خلاف شریعت فہم نہ کنند و بہ تقلید و ضلالت نیفتند یا بہ تعصب و تکلف تضلیل و تجہیل نورزند کہ درین راہ غیب الغیب این گلہا بسیار مے شگفد جمعے را بہ ہدایت میبرد و جمعے دیگر را بضلالت رہنمونی میفرماید از والد بزرگوار خود شنیدہ ام قدس سرہ کہ میفرمودند کہ اکثر از گروہ ہائے ہفتاد و دو ملت کہ بضلالت رفتہ اند و راہ راست را گم کردہ منشا آن دخول در طریق صوفیہ است کہ کار را بانجام نارسانیدہ غلطہا کردہ اند و بضلالت رفتہ

والسلام

قد تم القسم الثالث من الدفتر الاول بعونہ تعالی وفضلہ ومنہ وکرمہ وحسن توفیقہ ویلیہ القسم الرابع انشاء اللہ تعالی وصلی اللہ تعالی وسلم وبارک افضل الصلوات والتسلیمات والبرکات علی خیر خلقہ سیدنا محمد وعلی آلہ وصحبہ اجمعین وعلینا معہم برحمتہ وہو ارحم الراحمین

بہ بستم ماہ جمادی الاول سنہ ۱۰۲۹ھ بروز جمعہ بکتابت خاکسار غلام محمد امرتسری صورت اتمام یافت

مکتوبات امام ربانی رح
دفتر اول
حصہ سوم

اعلام

الحمد للہ وکفی وسلام علی عبادہ الذین اصطفی اما بعد مخفی مبادکہ طالبان حق راجل وعلا قدیما وحدیثا بہ علم تصوف چہ دلبستگیہاست بنابران مقبولان بارگاہ یزدانی ومحبوبان درگاہ سبحانی در تحصیل وتحشیل مساعی جمیلہ بکار بردہ اند ودر طی این مرحلہ صعب جان نثار بہا نمودہ اند وبمطالعہ وسیر کتب تصوف اوقات عزیز خود را صرف نمودہ اند علی الخصوص مکتوبات قدسی آیات حضرت غوث محققین قطب عارفین ربانی عالم دقائق شانی الشہیر عند الاقاصی والادانی الشیخ احمد سرہندی نقشبندی الاویسی الرحمانی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہ ونور ضریحہ ونور ضریحہ **بیت** لا یدرک الواصف المطری خصائصہ ۔ وان یک سابقا فی کل ما وصفا ۔ کہ ہر یکے از انہا بلکہ ہر جملہ آنہا دریست یتیم وجوہر یست ثمین واین از ضیق میدان عبارت است والا **مصرع** چہ نسبت خاک را بعالم پاک سیر شدن سالکان مسیر محبت بحقہ را لیلے است وانی وشیفتگان ذات حضرت را بادیہ است کانی صدہا اولیا عظام از فہم مضامینش بہرہ یاب گشتند وہزارہا صلحائے عظام مطالعش فائز المرام شدند ولیکن الی الابد الدہر تشنگی از غایت گرمی نشاخین کہ نسخ را بجای مسخ رسانیدند وفرق میان صحت والی ندانستند بسیارے از تصرفات المخرون واکثرے از تحریفات امعدن گشتہ بود واز دستبرد مطابع چہ فارغ تہا است کہ بر دو ناخواستہ مار لغزش قلمہا کدام تصرفہا است کہ بر دو علم نیفراختہ بناء علیہ اعیہ تصحیح آن در سر این مسکین ہیچ ورہیچ بلکہ کم از ہیچ از حق سبحانہ وتعالی پیدا شد وآنرا وسیلہ نجات اخروی خود تصور کردہ بہ تفحص وسیع وتصفح نسخہائے خطی کثیر التعداد از اطراف وجوانب فراہم آوردہ بکمال جد وتمام جہد جملہ جملہ وحرف حرفش را بارہا بمقابلہ نمودہ بفضل اللہ وحسن توفیقہ باہتمام خود حصہ سوم را نیز بحلیہ طبع متحلی ومتزین گردانیدہ ہدیہ ناظرین پر تمکین برعایت امور ذیل گذرانیدہ وازفضل حق سبحانہ وتقدس امید واثق است کہ دیگر حصہا را ہمچنین ونیز باتمام خواہد رسانید اول آنکہ نقش را بنسخہائے عدیدہ بکرات ومرات مقابلہ نمودہ شد دوم آنکہ حتی الوسع در مواقع اختلاف ہیچ نسخہ فرو نگذاشتہ شد سوم آنکہ حتی الوسع تخریج احادیث مندرجہ کتاب کردہ شد چہارم آنکہ حل الفاظ مشکلہ در ربط عبارات مبہمہ بالتزام تمام نوشتہ شد پنجم آنکہ فہرست بدید کہ آنرا اجمال ملتبوبات توان گفت ملحق گردانیدہ شد ششم آنکہ بکانیسک بعبارات عربی بودہ اند نزاجم آنہا را بفارسی بالمقابل نوشتہ شد تسہیلا للطلاب وتیسیرا للافہام مفہم آنکہ در بعض جاہا ولو اقل قلیل بدفع توہمات باطلہ وخیالات فاسدہ حسب الفہم تعرض نمودہ آمد ہشتم آنکہ غالب تراجم عبارات عربی آیات قرآنی متعینین سورہ وجزو واحادیث نبوی بحاشیہ انگاشتہ شد نہم آنکہ عبارات عربی را معرب گردانیدہ شد ورعایت حرکات اضافیہ وتوصیفیہ خصوصا در مقامات مبہمہ نمودہ شد دہم آنکہ حال بعضے از اکابر ہمائے گرامی ایشان رکنات جا بجا مذکور است از کتب قوم ملاش نمودہ بحاشیہ درج کردہ شد والحمد للہ علی ذلک حمدا کثیرا طیبا مبارکا علیہ مبارکا فیہ وصلی اللہ علی سیدنا محمد وآلہ وصحبہ اجمعین وآخر دعوانا ان الحمد للہ رب العلمین ۔ پر حضرات کہ ارادہ خریداری این گوہر آبدار دارند بعنوان ذیل طلب فرمایند

امرت سر چوک فرید مسجد حاجی شیخ بڈھا مرحوم خاکسار نور احمد عفا اللہ عنہ قیمت حصہ سوم مندرج ذیل است

درجہ	خاص کاغذ سفید دلایتی چکنا ..	عبا	التماس
درجہ	اول ″ ڈمی ..	۱۲ عبا	محصول ڈاک فیس منی آرڈر وپیکنگ وغیرہ بذمہ خریدار
درجہ	دوم ″ ″ ..	۸ عبا	تعمیل فرمایش بذریعہ وی پی یا بصورت وصولی قیمت نقد
درجہ	سوم کاغذ بادامی ..	۴ عبا	خواہد شد

منتخبات احمدیہ مجموعہ قدیم مثنویات تصوف یعنی (۱) قلب لباب مثنوی مولانا رومی قدس اللہ سرہ (جسکو ۹۰۰ھ میں حضرت خواجہ درویش محمد بخاری نقشبندی احراری نے منتخب فرمایا تھا) (۲) مثنوی شریف خواجہ باقی باللہ (جسکو آپ نے ۱۰۰۰ھ میں تصنیف فرمایا تھا اب تک کہیں طبع نہ ہوی تھی جو علم سلوک میں ایک شفیق مرشد کے قائم مقام ہے ۔ (۳) مثنوی شریف معدن فیض مصنفہ حضرت اشرف الہ آبادی مقامات عشر تصوف کی تشریح میں بیمثل کتاب ہے ۔ (۴) مثنوی شریف غریب نامہ مصنفہ شاہ غلام احمد خلیفہ تخلیفہ حضرت شیدہ بلاقی صاحب سہسواری ثم المرادآبادی

معہ تذکرہ حالات مصنفین علیہم الرحمہ از مولفہ فاضل اجل حضرت مولوی احمد حسین خان صاحب قادری نقشبندی مجددی امروہی ثم الحیدرآبادی دامت فیوضہم

آٹھ پیسہ قیمت (ے) ۔ مجموعہ کا حجم ۳۴۲ صفحہ کا ہے دو قسم کے کاغذ پر نہایت ہی اعلی اہتمام کے ساتھ طبع ہوا ہے قسم اول کاغذ چکنا لوح نہری کاغذ قسم دوم رائل کہرا دبیز لوح رنگین قیمت (عبا) دس جلد کے یکمشت خریدار کو ایک جلد کمیشن میں مفت ″

المشتہر محمد وزیر علی نقشبندی مجددی احمدی از حیدرآباد دکن بیرون دبیر پورہ مرکی نالہ مکان ۲۳۲۸